

การนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
เพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2557
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

PROPOSED GUIDELINES FOR DEVELOPMENT OF COMMUNITY LEARNING PROCESSES
FOR SUSTAINING THE FOOD SAFETY NETWORK

Miss Thapsuda Jiotrakul

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Non-Formal Education

Department of Lifelong Education

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2014

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของ
	ชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย
โดย	นางสาวเทพสุดา จิวตระกูล
สาขาวิชา	การศึกษานอกระบบโรงเรียน
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

.....คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. บัญชา ชลาภิรมย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. อาชัญญา รัตนอุบล)
.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา)
.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ดร. ภัทรพล มหาจันทร์)

เทพสุดา จิวตระกูล : การนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย (PROPOSED GUIDELINES FOR DEVELOPMENT OF COMMUNITY LEARNING PROCESSES FOR SUSTAINING THE FOOD SAFETY NETWORK) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. ดร. วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, 166 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยและเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้ และ 2) นำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเกตกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือผู้นำเครือข่าย กลุ่มสมาชิกครัวเรือนเครือข่าย และกลุ่มเครือข่ายภายนอกหมู่บ้าน มีเครื่องมือวิจัยได้แก่ แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและประเด็นการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและพัฒนาเป็นแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

ผลการวิจัยพบว่า

1) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีองค์ประกอบสำคัญคือ สมาชิกในเครือข่าย องค์ความรู้ด้านอาหารปลอดภัย เศรษฐกิจอินทรีย์ และกิจกรรมการเรียนรู้ ในกระบวนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย กระบวนการสร้างความคิดที่ตรงกัน กระบวนการพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิก กระบวนการเสริมศักยภาพในการปรับตัว และกระบวนการรักษาทุนของเครือข่าย และกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายประกอบด้วย การประชุมประจำเดือน การเก็บเกี่ยวผลผลิต การจัดทำหมายกิจกรรมพัฒนาองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจอินทรีย์ กิจกรรมพัฒนาส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น กิจกรรมวิจัยชุมชน และกิจกรรมเพื่อส่งเสริมนโยบายสาธารณะ

2) ปัจจัยในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้มี 2 ระดับคือ ปัจจัยระดับบุคคล ได้แก่ ความใส่ใจสุขภาพ ความใฝ่รู้เพื่อพัฒนาการทำเกษตรอินทรีย์ ความมุ่งมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์ การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และการมีสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน และปัจจัยระดับชุมชนเครือข่าย ได้แก่ การเสริมศักยภาพการทำงานเครือข่าย การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก การประชาสัมพันธ์และยกย่องความสำเร็จ และจัดระบบสวัสดิการเพื่อสมาชิก สำหรับเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้ประกอบด้วย ความเชื่อมั่นในระบบเศรษฐกิจอินทรีย์ ความรับผิดชอบต่อการทำงานเครือข่าย ความต่อเนื่องของกิจกรรม การรักษามาตรฐานของเครือข่าย และแรงจูงใจในการผลิตอาหารปลอดภัย

3) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย แบ่งออกได้คือ องค์ประกอบของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนคือ สมาชิกในเครือข่าย องค์ความรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย 6 กระบวนการคือ สนับสนุนการมีส่วนร่วม ยกย่องเครือข่ายให้เข้มแข็ง ดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง สร้างกระบวนการทัศน์ สร้างแรงจูงใจ และสร้างนโยบาย

5583391927 : MAJOR NON-FORMAL EDUCATION

KEYWORDS: LEARNING PROCESS / COMMUNITY / FOOD SAFETY / LEARNING NETWORK / SUSTAINABLE

THAPSUDA JIOTRAKUL: PROPOSED GUIDELINES FOR DEVELOPMENT OF COMMUNITY LEARNING PROCESSES FOR SUSTAINING THE FOOD SAFETY NETWORK. ADVISOR: ASST. PROF. DR. WIRATHEP PATHUMCHAROENWATTANA, 166 pp.

The purposes of this research were: 1) to analyze the learning process, factors and conditions for the development of food safety networks to sustainable and 2) to propose guidelines for development of community learning processes for sustaining the food safety network. The research methodology was the qualitative research. A researcher observed the learning processes and activities, and in-depth interviewed key informants in community network; the leader, the householders, and the group network outside community which collaborated with community. The instrument consisted of an observation form, three in-depth interview forms, and focus group guideline. Data were analyzed using the content analysis. Proposed guidelines for development of community learning processes for sustaining the food safety network.

The results of this research were:

1) The key elements in the learning process consisted of members of the network, knowledge of food safety related to organic farming and learning activities. The learning process consists of building the consensus ideas, knowledge development, enhance members' adjustment, and the community capital preservation. Food safety network activities were monthly meeting, harvesting, marketing, organic knowledge development activity, vocational development activity, transferring knowledge from generation to generation activity, community research activity, and promoting public policies activity.

2) The factors for sustaining the food safety network comprise of 2 levels; the individual-level factors related to health care, curiosity to develop organic farming, intention to organic farming, interactive relationship, and learning society. The community-level factors related to network operation, supporting from external organizations, advertising the network's success, and organizing the community welfare. The conditions for sustaining the food safety network were organic system confidence, network responsibility, continuing activities, maintaining the standard network, and food safety product motivation.

3) The guidelines for development of community learning process for sustaining the food safety network divided into learning process elements and community process were network members, knowledge, and learning activities. The community learning process of 6 aspects of; enhance community participation, increase network capacity, management, paradigm creation, network motivation, and network policy.

Department: Lifelong Education

Student's Signature

Field of Study: Non-Formal Education

Advisor's Signature

Academic Year: 2014

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีจากความเมตตาและความเอาใจใส่ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. อาชัญญา รัตนอุบล ประธานสอบวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร.ภัทรพล มหาพันธ์ ที่ช่วยแนะนำแนวทางการทำวิทยานิพนธ์ รวมทั้งคณาจารย์ในภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล และดร.ปาน กิมปี ที่กรุณาให้ความรู้ และให้กำลังใจมาโดยตลอด ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้ง และขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง

ขอกราบนมัสการในความเมตตาของคณะสงฆ์ไทยในวัดธัมมาราม นครชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ช่วยปลูกฝังความรักต่อผืนแผ่นดินไทย รักในการทำการเกษตรที่ถือเป็นรากเหง้าของคนไทย และทำให้ผู้วิจัยภูมิใจที่ได้เกิดในแผ่นดินไทยที่อุดมสมบูรณ์และควรค่ายิ่งต่อการดำรงรักษาแผ่นดินที่สร้างอาหารปลอดภัยให้กับทุกคนบนโลก

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทิพวรรณ สิทธิรังสรรค์ ครูเชี่ยวชาญด้านเกษตรธรรมชาติ ที่ช่วยแนะนำความรู้ด้านการเกษตรให้แก่ผู้วิจัย พร้อมทั้งแนะนำให้รู้จักหมู่บ้านห้วยน้ำใส กลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต และมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) ทำให้งานวิจัยฉบับนี้อบอวลไปด้วยความรักใคร่ ความเอ็นดูตั้งญาติมิตร และความสามัคคีของสมาชิกทุกคนในเครือข่ายนี้

ความสำเร็จนี้ผู้วิจัยขอมอบให้แต่คุณพ่อธงชัย คุณแม่รัตนา จิวตระกูล ที่ให้ความรักและเป็นแรงสนับสนุนในทุกความฝันของผู้วิจัย และขออุทิศให้แต่คุณยายเสงี่ยม กิจอุดมที่ช่วยดูแลผู้วิจัยมาตั้งแต่เด็ก และขอขอบคุณน้องสาวและน้องชายที่ร่วมคิดร่วมสุขร่วมแบ่งปันกันมาตลอด

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมเรียนรู้ทุกคนในภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิตที่ช่วยเหลือกันมาตลอด ขอขอบคุณมากจากใจจริง

สุดท้ายนี้ ประโยชน์ใดที่ได้รับจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบไว้แต่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หากแต่มีข้อบกพร่องประการใด ผู้วิจัยขอแสดงความรับผิดชอบมา ณ โอกาสนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	1
สารบัญแผนภาพ.....	1
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามของการวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
บทที่ 2.....	8
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
ตอนที่ 1 แนวคิดการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของชุมชน.....	9
1.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน.....	9
1.2 แนวคิดระบบการเรียนรู้ของชุมชน.....	17
ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้.....	22
ตอนที่ 3 แนวคิดด้านอาหารปลอดภัย.....	30
3.1 กรอบยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการ เพื่อความมั่นคงทาง อาหารด้านสาธารณสุข ปี พ.ศ. 2555-2559.....	30
3.2 แนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน.....	37

3.3 อาหารปลอดภัยในวิถีการผลิตเกษตรอินทรีย์	39
ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	43
4.1 งานวิจัยในประเทศ	43
4.2 งานวิจัยต่างประเทศ	44
ตอนที่ 5 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	45
บทที่ 3	47
วิธีดำเนินการวิจัย	47
ระยะที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ปัจจัย และเงื่อนไขที่นำไปสู่ การดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย	47
ระยะที่ 2 การพัฒนาแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงเครือข่าย อาหารปลอดภัย.....	58
บทที่ 4	62
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	62
ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยและเงื่อนไขเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย อาหารปลอดภัย.....	62
ตอนที่ 1.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย	63
ตอนที่ 1.2 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย	69
ตอนที่ 1.3 ปัจจัยในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้	88
ตอนที่ 1.4 เงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้	93
ตอนที่ 2 ผลการเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของ เครือข่ายอาหารปลอดภัย	95
ตอนที่ 2.1 (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของ เครือข่ายอาหารปลอดภัย	96

ตอนที่ 2.2 ผลการระดมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ (ร่าง) แนวทางการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย.....	109
ตอนที่ 2.3 แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของ เครือข่ายอาหารปลอดภัย.....	116
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	124
สรุปผลการวิจัย.....	125
อภิปรายผล.....	134
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้.....	139
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	139
รายการอ้างอิง	140
ภาคผนวก.....	149
ภาคผนวก ก	150
ผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย	150
ภาคผนวก ข	153
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	153
ภาคผนวก ค	160
ภาพการดำเนินการวิจัย	160
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	166

สารบัญตาราง

ตารางที่ 3.1	บันทึกการศึกษาคณะสนาม.....	54
ตารางที่ 4.1	ปฏิทินกิจกรรมประจำเดือน	81
ตารางที่ 4.2	สรุป (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของ เครือข่ายอาหารปลอดภัย	103
ตารางที่ 4.3	แนวทางจัดการในกระบวนการมีส่วนร่วม และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ของ เครือข่ายอาหารปลอดภัย	117
ตารางที่ 4.4	แนวทางจัดการในกระบวนการยกระดับเครือข่าย และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดำรง อยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย	118
ตารางที่ 4.5	แนวทางจัดการในกระบวนการดำเนินงาน และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ของ เครือข่ายอาหารปลอดภัย	119
ตารางที่ 4.6	แนวทางจัดการในกระบวนการสร้างกระบวนการทัศน์ และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดำรง อยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย	120
ตารางที่ 4.7	แนวทางจัดการในกระบวนการสร้างแรงจูงใจ และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย.....	121
ตารางที่ 4.8	แนวทางจัดการในกระบวนการสร้างนโยบาย และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ของ เครือข่ายอาหารปลอดภัย	122

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่ 2.1	กรอบงานด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการ.....	32
แผนภาพที่ 2.2	กรอบแนวคิดในการวิจัย	46
แผนภาพที่ 3.1	ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย และผลลัพธ์	61
แผนภาพที่ 4.1	ขอบเขตพื้นที่หมู่บ้านห้วยน้ำใส	65
แผนภาพที่ 4.2	โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสกับองค์กรต่างๆ	67
แผนภาพที่ 4.3	กระบวนการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายความปลอดภัย.....	73
แผนภาพที่ 4.4	สรุปกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายความปลอดภัย	87
แผนภาพที่ 4.5	สรุปกระบวนการเรียนรู้ ปัจจัย และเงื่อนไข.....	95
แผนภาพที่ 4.6	กระบวนการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของความปลอดภัย	96

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อาหารเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ทุกคนล้วนมีความต้องการที่จะบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ (quality food) และเป็นอาหารที่มีความปลอดภัย (safety food) คุณสมบัติทั้งสองสิ่งนี้มีความเกี่ยวข้องกันมาก ถ้าอาหารได้รับการดูแลอย่างดี ตั้งแต่กระบวนการผลิตจนถึงมือผู้บริโภค อาหารนั้นก็จะมีอันตราย และเมื่อบริโภคแล้วจะไม่ก่อให้เกิดอาการผิดปกติต่อผู้บริโภค (ศุภชัย เนื่อนवलสุวรรณ, 2549) ดังนั้นเพื่อให้ทุกคนได้บริโภคอาหารปลอดภัยปราศจากการปนเปื้อนจากเชื้อโรคและสารเคมี จึงต้องมีระบบการดูแลการควบคุมตรวจสอบคุณภาพตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการเตรียมวัตถุดิบสำหรับเพาะปลูก กระบวนการผลิต การแปรรูป การขนส่ง การจัดจำหน่าย ตลอดจนการปรุงอาหาร พร้อมทั้งการสื่อสารข้อมูลข่าวสารให้ความรู้แก่ประชาชนให้ตระหนักถึงความปลอดภัยของอาหารเพื่อสุขภาพของตนเอง (ชมนาด พจนามาตร์, 2555)

เนื่องจากวิถีชีวิตในปัจจุบันของประชาชนมีการเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งพาตนเองรับประทานอาหารจากการผลิตในครัวเรือนเป็นการซื้อหามาบริโภค สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้อาชีพเกษตรกรต้องผลิตอาหารสำหรับการจำหน่ายเพิ่มขึ้น และเพื่อให้เกิดผลกำไรสูงสุด เทคโนโลยีในการผลิตจึงเข้ามามีบทบาทมาก เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีลักษณะสวยงามไม่เกิดการสูญเสียง่ายสามารถจำหน่ายได้ราคาดีจึงมีการใช้สารเคมีในการบำรุงพืชหรือเพื่อถนอมอาหาร ปัญหาที่ตามมาก็คือการมีอาหารที่ไม่ปลอดภัย (ศักดิ์ดา ศรีนิเวศน์, 2546) สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรนั้นก่อให้เกิดผลกระทบในด้านสุขภาพแก่เกษตรกรมาก ทั้งโรคที่ไม่ทราบสาเหตุแต่อาจเกิดจากการได้รับมลพิษต่างๆ เช่น โรคภูมิแพ้ โรคระบบทางเดินหายใจ และโรคมะเร็ง จากรายงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่ข้าวต้ม จังหวัดเชียงราย ที่ได้จัดทำการสุ่มตรวจตัวอย่างเลือดจากผู้มารับบริการตรวจสุขภาพชุมชน โดยคณาจารย์และนักศึกษาสำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง พบว่าในจำนวนผู้รับบริการ 62 คนมีเพียง 3 คนเท่านั้นที่มีระดับสารพิษตกค้างในเลือดอยู่ในระดับที่ปลอดภัย นอกนั้นผู้รับบริการจำนวน 59 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 95 พบว่ามีสารพิษตกค้างในเลือด ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของสุขภาพเกษตรกร (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่ข้าวต้ม, 2554) จากปัญหาที่ยกตัวอย่างมานั้น เกษตรกรจึงควรให้ความสำคัญและตระหนักถึงภัยจากการใช้สารเคมีในการเกษตรที่มีผลต่อสุขภาพ และจากสาเหตุดังกล่าว ทำให้มีชุมชนหลายพื้นที่เริ่มมีการให้ความรู้ในการเพาะปลูกที่ไม่ใช้สารเคมีแพร่หลายมากขึ้น มีการร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เปิดโอกาสให้เกษตรกรในพื้นที่เดียวกันได้ร่วมกันพูดคุยแลกเปลี่ยนร่วมพิจารณาถึงผลกระทบต่างๆ และร่วมตัดสินใจแนวทางที่เป็นประโยชน์ในการสร้างเสริมและคุ้มครองสุขภาพสำหรับเกษตรกรเองและเพื่อคนในชุมชน ซึ่งการทำเกษตรกรรมทางเลือกไม่ใช้สารเคมี นับเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับการดูแลสุขภาพของเกษตรกรและคนในชุมชน (ปัทพงษ์ เกษสมบุรณ์, 2545)

การแก้ปัญหาด้านสุขภาพของคนในยุคนี้ส่วนใหญ่เริ่มจากการสรรหาอาหารปลอดภัยมารับประทานกันมากขึ้น ซึ่งกลายเป็นกระแสนิยมของกลุ่มคนที่รักสุขภาพหรือมีปัญหาด้านสุขภาพที่

ล้วนพูดถึงอาหารที่ดี มีคุณภาพ และปลอดภัย จนเกิดการรวมตัวกันของผู้ผลิตและผู้บริโภคเพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับผลผลิตต่างๆ และเพิ่มโอกาสให้ผู้บริโภคได้เลือกสรรอาหารปลอดภัย ที่ทราบแหล่งผลิตที่มีมาตรฐานและส่งตรงจากมือเกษตรกรถึงผู้บริโภค ตัวอย่างตลาดที่มีอาหารปลอดภัยจัดจำหน่ายอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่ เครือข่ายตลาดสีเขียว ที่มีการจัดจำหน่ายผลผลิตเป็นประจำทุกสัปดาห์ โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนสถานที่ไปรอบๆ กรุงเทพมหานคร และมีเกษตรกรจากหลายแห่งเข้าร่วมขายสินค้าที่เป็นอาหารปลอดภัย เช่น กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต มีผลผลิตข้าวอินทรีย์ พืชผักผลไม้อินทรีย์มาขายในตลาดสีเขียวทุกวันพฤหัสบดีที่อาคารรีเจนท์เฮาส์ ถนนราชดำริ เป็นต้น (สวนเงินมีมา, 2556) นอกจากนี้ยังมีบางคนให้ความสนใจเริ่มเพาะปลูกพืชผักอินทรีย์ไว้รับประทานเองในบ้าน บางแห่งตั้งกลุ่มปลูกผักขึ้นในชุมชน มีการชักชวนคนในหมู่บ้านเดียวกัน รวมกลุ่มจนมีสมาชิกมากขึ้น จนกระทั่งเกิดเป็นเครือข่ายอาหารปลอดภัย (ประหยัด จตุรพรพิทักษ์กุล, 2538) บางเครือข่ายร่วมกันผลิตอาหารไว้สำหรับกินเอง โดยยึดหลักเกษตรกรรมปลอดภัย เช่น เครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์จังหวัดสระแก้ว เป็นต้น หรือบางเครือข่ายรวมตัวกันเป็นเครือข่ายผู้บริโภคอาหารปลอดภัย เช่น เครือข่ายผู้บริโภคอาหารเชียงใหม่ปลอดภัย เป็นต้น (ธรรมนูญสภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหาร, 2551)

นอกจากการร่วมมือของกลุ่มคนที่มีความสนใจในด้านอาหารปลอดภัยแล้ว ในส่วนของภาครัฐ กระทรวงสาธารณสุขซึ่งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบในเรื่องอาหารปลอดภัยได้กำหนดกรอบยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการเพื่อความมั่นคงทางอาหารด้านสาธารณสุข ปีงบประมาณ 2555-2559 ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับการกำหนดยุทธศาสตร์อาหารโลกและระดับภูมิภาค ตามมติสมัชชาอนามัยโลกและมติการประชุมรัฐมนตรีสาธารณสุขและกรรมการองค์การอนามัยโลกประจำภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เน้นการเฝ้าระวังโรคจากอาหารและน้ำ การพัฒนาเครือข่ายเตือนภัยด้านความปลอดภัยอาหารระหว่างประเทศ (INFOSAN) และการจัดการในภาวะฉุกเฉิน มีการกำหนดวิสัยทัศน์ให้ประเทศไทยผลิตอาหารที่มีคุณภาพและปลอดภัย มีความมั่นคงอาหารอย่างยั่งยืนเพื่อชาวไทยและชาวโลกและมีประเด็นยุทธศาสตร์ชาติ 4 ด้านได้แก่ ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงอาหาร ยุทธศาสตร์ด้านคุณภาพและความปลอดภัยอาหาร ยุทธศาสตร์ด้านอาหารศึกษา และยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการ (กระทรวงสาธารณสุข, 2554)

สำหรับยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการของกระทรวงสาธารณสุข (พ.ศ. 2555-2559) มียุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ 6 ยุทธศาสตร์ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ที่หนึ่ง การส่งเสริมการจัดการความรู้ด้านอาหารและโภชนาการ (Food and Nutrition Education) และการสื่อสารสาธารณะ ยุทธศาสตร์ที่สองการพัฒนาและระบบงานด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการของภาครัฐและท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ ยุทธศาสตร์ที่สาม การพัฒนากฎหมาย และข้อกำหนดมาตรฐานด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการให้ครอบคลุม ทันสมัยและเป็นสากล ยุทธศาสตร์ที่สี่ การส่งเสริม สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีขีดความสามารถในการคุ้มครองด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการแก่ประชาชน ยุทธศาสตร์ที่ห้า การพัฒนาห้องปฏิบัติการด้านอาหารและโภชนาการตามมาตรฐานสากลและการประเมินความเสี่ยงด้านความปลอดภัยอาหาร และยุทธศาสตร์ที่หก การพัฒนาและเชื่อมโยงระบบข้อมูลด้านความปลอดภัยอาหารและข้อมูลความ

เสีียงภัยอาหารทั้งกรณีจิตใจและไม่จิตใจ (Food Safety and Food Defense) ระหว่างหน่วยงานภายในประเทศและระหว่างประเทศ (กระทรวงสาธารณสุข, 2554)

จากยุทธศาสตร์ที่วางไว้โดยกระทรวงสาธารณสุขจะเห็นได้ว่า มีการกระจายบทบาทการดูแลระบบงานด้านความปลอดภัยอาหารให้องค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม โดยเน้นการให้ความรู้ และส่งเสริมขีดความสามารถในการคุ้มครองความปลอดภัยอาหารและโภชนาการแก่ประชาชน ซึ่งภายหลังท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งจึงมีการรวมตัวกันเพื่อสร้างเครือข่ายงานด้านความปลอดภัยร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายและทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องชุมชนเป็นอย่างยิ่ง องค์กรชุมชนได้รับการยอมรับว่าเป็นหัวใจในการขับเคลื่อนและพัฒนาท้องถิ่นในทุกๆ ด้าน การรวมตัวของคนในท้องถิ่นที่ร่วมกันเรียนรู้ ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไข และร่วมกันตัดสินใจในการแก้ปัญหาของท้องถิ่น ทั้งด้านการประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การแก้ปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาด้านสาธารณสุข และปัญหาสังคมอื่นๆ โดยการดำเนินงานที่องค์กรชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนนั้น จะอาศัยการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพราะศักยภาพที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในที่สุด กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทำให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต และมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชน สร้างให้เกิดแรงจูงใจในชุมชนทำให้ชุมชนเกิดทักษะการคิด การจัดการปัญหา การทำงานร่วมกัน เป็นการยกระดับศักยภาพของชุมชน และเรียนรู้ที่จะเลือกสรรวิธีที่เหมาะสมเพื่อจัดการปัญหาของตนเอง มีการศึกษาในหลายกรณีที่บ่งชี้ให้เห็นว่าการที่ชุมชนเรียนรู้ปัญหา และแสวงหาแนวทางแก้ไขด้วยตนเองนั้นทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (ศักดิ์ศรี มงคลอิทธิเวช, 2552)

จากเป้าหมายร่วมกันของคนที่มีความสนใจในด้านความปลอดภัย ทำให้มีการรวมกลุ่มเชื่อมโยงคนและชุมชนที่มีจุดประสงค์เดียวกันรวมตัวเข้ากันเป็นเครือข่ายที่มีสมาชิกร่วมกันทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการสร้างเครือข่ายด้านความปลอดภัยเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก เนื่องจากเครือข่ายเป็นรูปแบบที่ทำให้ทุกคนที่เป็นสมาชิกมีส่วนร่วม มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของทุกคนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก ตลอดจนมีการสื่อสาร และถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการ (ปาน กิมปี, 2540) และเมื่อเครือข่ายได้เกิดขึ้นแล้วและเพื่อป้องกันไม่ให้เครือข่ายสลายไป จำเป็นต้องมีกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมที่จะช่วยให้เครือข่ายเกิดการพัฒนาและดำรงรักษาเครือข่ายให้มั่นคงถาวร ซึ่งปัจจัยสำคัญในการดำเนินงานเครือข่ายให้ประสบความสำเร็จได้คือการมีผู้นำที่เข้มแข็ง เสียสละ มีความรับผิดชอบ และทุกคนที่เป็นสมาชิกในเครือข่ายต้องมีความมุ่งมั่นร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน มีการเชื่อมโยงความรู้ใหม่ประสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ (วิมลลักษณ์ ชูชาติ, 2540) การพัฒนาสมาชิกเครือข่ายควรเน้นการพัฒนาทั้งด้านความรู้ ความสัมพันธ์ผ่านกระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมและสนับสนุนสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกรักและต้องการทำงานเพื่อเครือข่ายของตนเอง (สนทยา พลศรี, 2550)

การเรียนรู้ที่ต่อเนื่องมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้จะนำไปสู่การดำรงเครือข่ายให้มั่นคงได้ตลอดไป ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของ

ชุมชนนั้นเกิดขึ้นได้จากสมาชิกในชุมชนได้ร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของชุมชน และต้องการพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวต้องมีการลงมือปฏิบัติจริง โดยผ่านกระบวนการคิด ลงมือทำ ทบทวนวิเคราะห์ และปฏิบัติต่อเนื่อง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจะส่งผลให้สมาชิกของครอบครัวและชุมชนได้ยกระดับความคิดจนกระทั่งสั่งสมเป็นภูมิปัญญาต่อไป (สีลาภรณ์ นาคทรพรพ, 2539)

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาหมู่บ้านห้วยน้ำใส ตำบลลาดกระโทง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา เนื่องจากเป็นหมู่บ้านจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2524 ในโครงการหมู่บ้านตัวอย่างการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตั้งอยู่บนที่ดินของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยมูลนิธิฉะเชิงเทราเพื่อการพัฒนาที่ดูแลพื้นที่ มีการคัดเลือกชาวบ้านที่ทำอาชีพเกษตรกรจำนวน 20 ครัวเรือนเข้าอยู่อาศัยและทำกิน แต่ละครัวเรือนจะได้รับที่ดินจำนวน 15 ไร่ เพื่อทำเกษตรกรรม ภายใต้ข้อตกลงการผลิตอาหารปลอดภัยบันได 3 ชั้น ลด ละ เลิกการใช้สารเคมี จนกระทั่งปี พ.ศ. 2544 มีสมาชิกในหมู่บ้านจำนวน 8 ครัวเรือนเริ่มทำการเพาะปลูกแบบเกษตรอินทรีย์และเข้าร่วมเครือข่ายอาหารปลอดภัยกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต และเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ประเทศไทยและมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรปในปี พ.ศ. 2554 ซึ่งใช้ระยะเวลานานนับ 10 ปี ในการปรับเปลี่ยนการทำเกษตรอินทรีย์ให้มีมาตรฐานและปลอดภัย ภายหลังจากเข้าร่วมกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต หมู่บ้านห้วยน้ำใสได้พัฒนาแปลงปลูกผักอินทรีย์ของสมาชิกให้เป็นแหล่งเพาะปลูกพืชผักปลอดภัยส่งต่อให้ผู้บริโภคในเครือข่ายของตนเอง ส่งต่อให้โรงพยาบาลในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา และส่งต่อให้ผู้บริโภคในเครือข่ายตะกร้าปันผักปลอดภัยในกรุงเทพมหานครด้วย ในปี พ.ศ. 2554 หมู่บ้านห้วยน้ำใสและเครือข่ายอาหารปลอดภัยกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตได้รับการคัดเลือกจากสื่อสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส เพื่อเข้าถ่ายทำรายการเกี่ยวกับหมู่บ้านเกษตรอินทรีย์ที่เปลี่ยนแปลงชีวิตเกษตรกรให้ดีขึ้น และในปี พ.ศ. 2555 ได้รับการยกย่องจากสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ให้เป็นเครือข่ายแรกที่ได้รับรางวัลการทำงานชุมชนดีเด่น จากการลงความเห็นของกลุ่มผู้ทำงานเครือข่ายทั่วประเทศ ซึ่งเครือข่ายนี้ได้มีผลงานในเชิงประจักษ์ว่าสามารถเป็นเครือข่ายอาหารปลอดภัยที่มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาขยายเครือข่าย และทำงานด้านเกษตรอินทรีย์จนเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศ

จากที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ผู้วิจัยพบปรากฏการณ์สำคัญที่สืบเนื่องจากการเห็นคุณค่าของการมีอาหารปลอดภัยสำหรับบริโภค ที่ไม่ได้เป็นเพียงความต้องการเฉพาะตัวบุคคล แต่มีชุมชนที่ให้ความสำคัญจนกระทั่งเกิดเป็นเครือข่ายอาหารปลอดภัยที่มีการปฏิบัติต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรมมายาวนาน และสามารถดำรงเครือข่ายอยู่ได้เพราะมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้กับสมาชิกในเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำกรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยน้ำใสมาศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยอย่างยั่งยืน ด้วยเหตุผลคือ หากชุมชนมีอาหารปลอดภัยไว้บริโภค ไม่ว่าจะเกิดปรากฏการณ์ใดๆ ในโลก ทั้งเหตุภัยธรรมชาติ การระบาดของโรคติดต่อ หรือความแปรปรวนทางเศรษฐกิจโลกจนทำให้เกิดภาวะข้าวยากหามาแพง ทุกคนในชุมชนก็มีอาหารประทังชีวิต สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ และมีอาหารปลอดภัยแบ่งปันกัน ซึ่งผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลงานวิจัยนี้จะเป็นแรงบันดาลใจและเป็นแนวทางให้หลายๆ ชุมชนต้องการพัฒนาชุมชนตนเองให้

เป็นชุมชนที่มีอาหารปลอดภัยไว้บริโภค ก้าวสู่การเป็นเครือข่ายอาหารปลอดภัย และเป็นเครือข่ายอาหารปลอดภัยที่สามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ตลอดไป

คำถามของการวิจัย

1. ชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย ต้องมีกระบวนการเรียนรู้อย่างไร และมีปัจจัย เงื่อนไขใดบ้างที่สนับสนุนให้สามารถดำรงเครือข่ายได้
2. บทเรียนจากชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย สามารถนำมาประยุกต์เป็นแนวทางการปฏิบัติให้กับเครือข่ายอื่นๆ ได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัย และเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้
2. นำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้อธิบายแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายปลอดภัย ด้วยการศึกษาบทเรียนของเครือข่ายการเรียนรู้ในระดับชุมชนที่ประสบความสำเร็จ

1. หน่วยที่ใช้ในการศึกษา

ในการวิจัยนี้จะใช้เกณฑ์ในการพิจารณาชุมชนเพื่อใช้ในการศึกษา คือ เป็นชุมชนที่มีเครือข่ายการผลิตวัตถุดิบประเภทพืชผักเพื่อใช้ประกอบอาหารในรูปแบบเกษตรกรรมไร้สารเคมีสำหรับการบริโภคในชุมชน โดยมีดัชนีชี้วัดซึ่งมีที่มาจากการบูรณาการแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ และแนวคิดด้านอาหารปลอดภัยเครือข่ายอาหารปลอดภัย ดังต่อไปนี้

- 1) ดำเนินงานด้านการผลิตวัตถุดิบประเภทพืชผักปลอดภัย และได้รับใบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 3 ปี ซึ่งเป็นไปตามมาตรฐานการรับรองคุณภาพของพืชผักอาหารปลอดภัย
- 2) มีการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีผู้นำเครือข่ายเป็นบุคคลในชุมชน
- 3) มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน
- 4) มีการจัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านอาหารปลอดภัยในระบบเกษตรกรรมไร้สารเคมี

ผู้วิจัยได้พิจารณาตัวชี้วัดดังกล่าวแล้ว พบว่า มีชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยที่มีลักษณะใกล้เคียงกับเกณฑ์ตัวชี้วัดอยู่หลายแห่ง แต่มีเครือข่ายอาหารปลอดภัยมีตรงกับเกณฑ์ตัวชี้วัดในทุกข้อ คือ หมู่บ้านห้วยน้ำใส ตำบลลาดกระโทง อำเภอสยามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้ เป็นชุมชนที่ตั้งขึ้นมานานกว่า 10 ปี และมีครัวเรือนทำเกษตรกรรมทางเลือกปลอดภัยครบถ้วน ตั้งแต่เริ่มจัดสรรพื้นที่ มีผู้นำที่เป็นคนในชุมชน ทำงานแบบเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงทั้งภายในชุมชนและภายนอกทั้งหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ส่วนราชการจังหวัดฉะเชิงเทรา โรงพยาบาลสยามชัยเขต และหน่วยงานภาคเอกชน เช่น มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) เครือข่ายตลาดสีเขียว เป็นต้น มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมาชิกทั้งการเป็นศูนย์การเรียนรู้ให้ผู้ที่สนใจ และการขอความร่วมมือจากผู้รู้ทางการเกษตรมาให้ความรู้แก่สมาชิก เช่น ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้การอบรมให้สมาชิกในชุมชนเรื่องการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ เป็นต้น

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีเครือข่ายอาหารปลอดภัยในรูปแบบเกษตรกรรมผลิตพืชผักอินทรีย์สำหรับการบริโภคในชุมชน โดยผู้วิจัยทำการศึกษาแนวคิดพื้นฐานได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การดำรงเครือข่ายการเรียนรู้ ปัจจัยเงื่อนไขการทำงานเครือข่าย และการเกษตรกรรมอินทรีย์

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง การรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชนเพื่อร่วมกันเรียนรู้ตามความต้องการและความสนใจ โดยการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น และประสบการณ์ของคนในชุมชนด้วยการร่วมคิดวิเคราะห์ ร่วมหาทางเลือก ร่วมดำเนินการจัดกิจกรรม และร่วมกันประเมินผล

เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง การรวมตัวกันของคน และชุมชนที่มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีเป้าหมายของการเรียนรู้ด้านอาหารปลอดภัย มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบงานในเครือข่าย และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

อาหารปลอดภัย หมายถึง วัตถุดิบประเภทพืชผัก ผลไม้และที่ได้จากการทำเกษตรกรรมทางเลือกเชิงเกษตรอินทรีย์ มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค มีการเพาะปลูกภายในชุมชน และมีกระบวนการผลิตที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เพื่อรักษาคุณภาพให้มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในพื้นที่หรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน มีวิถีการดำเนินชีวิตเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคอาหารปลอดภัย และทำเกษตรอินทรีย์เพื่อให้ได้วัตถุดิบที่ปลอดภัยสำหรับการบริโภค

ชุมชนต้นแบบ หมายถึง ชุมชนที่มีการจัดการตนเองด้านอาหารให้สามารถดูแลคนในชุมชนโดยการทำเกษตรอินทรีย์ ทำให้มีผลผลิตประเภทพืชผัก ผลไม้และข้าวที่มีความปลอดภัย มีการ

ดำเนินการทำงานในรูปแบบเครือข่าย และมีกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชน โดยมีเป้าหมายให้สมาชิกในเครือข่ายมีอาหารปลอดภัยบริโภค

การดำรงอยู่ของเครือข่าย หมายถึง การร่วมมือกันของสมาชิกในเครือข่ายในการรักษา สภาพของเครือข่ายให้สามารถปฏิบัติงานได้ต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งพัฒนาสมาชิกให้มีความรู้ มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

แนวทาง หมายถึง ข้อเสนอแนะวิธีการปฏิบัติสำหรับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนให้สามารถดำรงเครือข่ายอาหารปลอดภัยได้

ปัจจัย หมายถึง สิ่งที่ช่วยสนับสนุนให้เครือข่ายอาหารปลอดภัยสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

เงื่อนไข หมายถึง ข้อกำหนดบังคับที่ช่วยให้เครือข่ายอาหารปลอดภัยสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. องค์ความรู้ที่ได้จากผลการวิจัยทำให้ได้แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ซึ่งก่อให้เกิดพลังให้ชุมชนอื่นต้องการพัฒนาชุมชนตนเองให้เกิดเครือข่ายอาหารปลอดภัยได้ตามศักยภาพของชุมชน และดำรงอยู่ได้ถาวร

2. ผลการวิจัยทำให้เกิดแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม จนสามารถมีแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนตนเองที่ต่อเนื่อง และสามารถนำภูมิปัญญาผนวกกับประสบการณ์ชุมชนมาประยุกต์ใช้ในบริบทที่เหมาะสม

3. สามารถนำผลการวิจัยเป็นข้อมูลสนับสนุนเพื่อให้ชุมชนอื่นได้ตระหนักถึงความสำคัญของการมีอาหารปลอดภัยเพื่อการบริโภค พร้อมทั้งร่วมมือกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ด้านอาหารปลอดภัยในระดับระหว่างชุมชนต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาใช้เป็นแบบในการศึกษาวิจัย โดยนำเสนอสาระสำคัญ ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

- 1.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน
 - 1.1.1 ความหมายของชุมชน
 - 1.1.2 ลักษณะทั่วไปของชุมชน
 - 1.1.3 องค์ประกอบของชุมชน
 - 1.1.4 หน้าที่ของชุมชน
- 1.2 แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
 - 1.2.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
 - 1.2.2 ความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
 - 1.2.3 ลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
 - 1.2.4 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
 - 1.2.5 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้

- 2.1 หลักการเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้
- 2.2 ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้
- 2.3 การเรียนรู้ของชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ที่ยั่งยืนและสมดุล
- 2.4 กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้
- 2.5 หลักการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และการสร้างดัชนีชี้วัดความเป็นเครือข่าย
- 2.6 แนวทางในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้
- 2.7 ขั้นตอนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้
- 2.8 ปัญหาของเครือข่ายการเรียนรู้
- 2.9 การดำรงรักษาเครือข่ายการเรียนรู้

ตอนที่ 3 แนวคิดด้านอาหารปลอดภัย

3.1 กรอบยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการ เพื่อความมั่นคงทางอาหารด้านสาธารณสุข ปี พ.ศ.2555-2559

- 3.1.1 ความเป็นมา
- 3.1.2 การวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มอนาคต

3.1.3 SWOT Analysis งานด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการโดยกระทรวงสาธารณสุข

3.1.4 ยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการกระทรวงสาธารณสุข

3.2 แนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน

3.2.1 ความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืน

3.2.2 หลักการ 10 ประการของระบบเกษตรยั่งยืน

3.3 อาหารปลอดภัยในวิถีการผลิตเกษตรอินทรีย์

3.3.1 ความหมายของเกษตรอินทรีย์

3.3.2 กระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์

3.3.3 การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยในประเทศ

4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ตอนที่ 5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตอนที่ 1 แนวคิดการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของชุมชน

ในการศึกษาการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของชุมชนนั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนด้วย เนื่องจากการรู้ที่มาจากชุมชนคืออะไร มีลักษณะทั่วไป มีองค์ประกอบ และหน้าที่อย่างไร จะเป็นพื้นฐานสำหรับนำความรู้เกี่ยวกับชุมชนไปต่อยอดในการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของชุมชนให้เหมาะสม ซึ่งมีเนื้อหา และรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

1.1.1 ความหมายของชุมชน

มีผู้ให้ความสนใจกำหนดความหมายของคำว่า “ชุมชน” ไว้หลายท่าน ผู้วิจัยได้เลือกความหมายมาแสดงไว้ดังต่อไปนี้

ยิววัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ให้ความหมายว่า พื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของคนและหมายความถึงกลุ่มของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่นั้น โดยมีความสนใจวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจุดหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526) ให้ความหมายว่า องค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และมวลสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ของชุมชนเองได้

กรมการพัฒนาชุมชน (2527) ให้ความหมายว่า กลุ่มคนที่มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกัน และสามารถดำเนินงานกิจกรรมใดๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้

จิรพรรณ กาญจนะจิตร (2530) ได้สรุปว่า ชุมชนประกอบด้วยกลุ่มชนที่มีบางสิ่งบางอย่างคล้ายคลึงกัน รวมขึ้นเป็นชุมชนหนึ่ง มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก สถาบัน และกลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่เดียวกันอยู่ใต้กฎหมายหรือข้อบังคับเดียวกัน

ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (2534) ได้สรุปไว้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่รวมกันในที่ใดที่หนึ่ง โดยมีความรู้สึกผูกพัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกนึกคิด และสนใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือสิ่งที่คล้ายๆ กัน มีการปฏิบัติต่อกันด้วยความรู้สึกที่ว่าแต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น

กาญจนา แก้วเทพ (2538) กล่าวถึงชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติจนถึงระดับหมู่บ้าน และระดับเกินหมู่บ้าน และผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นคนชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีการดำรงรักษาคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา และมีการถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย

ประเวศ วะสี (2541) ได้ให้ความหมายของชุมชน หมายถึง ความเป็นชุมชนอาจหมายถึงการที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้มีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันมีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำมีการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน

Dunham (1985) ให้ความหมายว่า ชุมชนคือ กลุ่มมนุษย์กลุ่มหนึ่ง ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตภูมิศาสตร์ค่อนข้างที่แน่นอนและติดต่อกัน ตลอดทั้งมีส่วนสำคัญของชีวิตทั่วไปอย่างเดียวกัน เช่นมารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และแบบแห่งการพูด

Homan (1994) ให้ความหมายของชุมชนหมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อผลประโยชน์กิจกรรมและมีคุณสมบัติอื่นที่คล้ายคลึงกัน คุณลักษณะเหล่านี้มีลักษณะเด่นเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกนั้นตระหนักและเกื้อกูลกัน

พจนานุกรม Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (1994) ได้ให้ความหมายของชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีศรัทธา ความเชื่อ เชื่อชาติ การงาน หรือมีความรู้สึกนึกคิด ความสนใจที่คล้ายคลึงกัน มีการเกื้อกูลกันเป็นอยู่ร่วมกัน

จากความหมายต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในเขตหรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน ดังนั้นชุมชนจึงมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1) คน (People) คนเป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชนหากปราศจากคนเสียแล้วจะเป็นชุมชนไม่ได้

2) ความสนใจร่วมกัน (Common Interest) คนที่อยู่ในชุมชนนั้นจะต้องมีความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และความสนใจดังกล่าวเป็นผลมาจากการอยู่ร่วมกันในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน

3) อาณาบริเวณ (Area) สถานที่เป็นส่วนประกอบสำคัญที่แสดงความสัมพันธ์กันมีคนที่ต้องมีสถานที่ แต่การจะกำหนดขอบเขตและขนาดของสถานที่ของชุมชนหนึ่งๆ เป็นเรื่องยาก

4) มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (Interaction) เมื่อมีคนมาอยู่ร่วมชุมชนเดียวกันแต่ละคนต้องมีการติดต่อแลกเปลี่ยนและปฏิบัติต่อกัน

5) ความสัมพันธ์ของสมาชิก (Relationship) ความสัมพันธ์ต่อกันของสมาชิกในชุมชนเป็นสิ่งที่ผูกพันให้สมาชิกอยู่ร่วมกันในชุมชนนั้น

6) วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี (Cultural Traditions) ตลอดจนแบบแผนของการดำเนินชีวิตในชุมชน (Pattern of Community Life) ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึงและเป็นรูปแบบเดียวกัน

1.1.2 ลักษณะทั่วไปของชุมชน

ลักษณะทั่วไปของชุมชน สนทนา พลศรี (2550) ได้เสนอลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1) เป็นการรวมกันของกลุ่มคนในรูปของสังคมกล่าวคือ สมาชิกดำรงชีวิตร่วมกันมีการปฏิบัติต่อกันในสังคม หรือมีปฏิริยาตอบโต้กันทางสังคม เอื้ออาทรต่อกัน และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

2) ขนาดของชุมชนไม่เท่ากัน โดยชุมชนจะมีขนาดแตกต่างกันออกไปตามจำนวนสมาชิกในชุมชน และการดำเนินกิจกรรมของสมาชิก ซึ่งมีทั้งในชนบทและในเมือง

3) สมาชิกของชุมชนมีลักษณะทางประชากรศาสตร์ เช่นมีโครงสร้างทางเพศ อายุ อัตราการเกิด การตาย การย้ายถิ่น เป็นต้น

4) มีอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์สำหรับเป็นที่อยู่อาศัย และเป็นที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิก

5) มีการจัดระเบียบสังคม เพื่อควบคุมความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน เช่น บรรทัดฐานทางสังคม สถาบันทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน

6) สมาชิกมีความสัมพันธ์ทางสังคม คือมีการติดต่อสัมพันธ์กัน มีความสนใจทางสังคมร่วมกัน มีกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน มีการพบปะกันโดยตรง ซึ่งจะนำไปสู่การใช้ชีวิตในด้านต่างๆ ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่

7) มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน คือ สมาชิกของชุมชนต่างมีวิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายเดียวกัน จึงมารวมตัวกันเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

8) สมาชิกมีอุดมการณ์ร่วมกัน ทั้งอุดมการณ์ส่วนบุคคลและชุมชน

9) สมาชิกมีจิตสำนึกร่วมกัน เนื่องจากมองเห็นความต้องการบางประการ เช่น วิกฤติปัญหาบางอย่าง ทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะหรือจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมขึ้น

10) มีระบบการติดต่อสื่อสารร่วมกัน เป็นไปอย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพ

11) มีการเรียนรู้ร่วมกัน คือ สมาชิกต่างเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิตร่วมกัน ทั้งการเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน และการเรียนรู้ภายนอกชุมชน

12) สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมทางศาสนา ประเพณีต่างๆ การเลือกตั้งผู้นำ เป็นต้น

13) มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเครือข่าย คือ สมาชิกมีการเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์กันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนของกันและกัน และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน

14) มีผลกระทบร่วมกัน คือ ต่างก็ได้รับผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของชุมชน ทั้งที่เป็นประโยชน์และโทษ

15) ความเป็นพลวัต คือ มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง ชุมชนจึงเป็นแหล่งของการเรียนรู้ร่วมกันตลอดชีวิตของสมาชิก

1.1.3 องค์ประกอบของชุมชน

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2524) ได้จำแนกองค์ประกอบของชุมชนไว้ 3 ประการ คือ 1) องค์ประกอบด้านมนุษย์ (Human Component) 2) องค์ประกอบด้านสิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้น (Man - Made Component) และ 3) องค์ประกอบด้านสิ่งที่มีธรรมชาติสร้างขึ้น (Natural Component) องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้สามารถอธิบายได้ คือ

1.1.3.1 องค์ประกอบด้านมนุษย์

เป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในชุมชน จากวิวัฒนาการของมนุษย์เป็นต้นมา จนถึงวันนี้ มนุษย์ชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม หรือนอกจากจำเป็นต้องรวมกันเป็นกลุ่ม สรุปได้ว่า ในทุกชุมชนไม่มีใครเลยถูกทอดทิ้งอยู่คนเดียว โดยไม่มีการไปมาหาสู่ติดต่อกับบุคคลอื่นในชุมชนนั้น การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีหลากหลายลักษณะและหลายรูปแบบ เช่น ครอบครัว กลุ่มพ่อค้า เป็นต้น คือ มีทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนกลุ่มที่เรียกว่า กลุ่มปฐมภูมิ และกลุ่มทุติยภูมิ ความจำเป็นที่มนุษย์จำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม หรือต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่น ก็เนื่องจากกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และคนที่เป็นสมาชิกของกลุ่มใด ๆ ก็ตามย่อมมีความสัมพันธ์ต่อสมาชิกในกลุ่มเดียวกันหรือกับกลุ่มอื่นๆ อีกเป็นลูกโซ่เกี่ยวพันกันไปสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญขององค์ประกอบด้านมนุษย์

1.1.3.2 องค์ประกอบด้านที่สิ่งมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น

สิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมีหลากหลายลักษณะ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม และได้นำไปใช้ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกหรือสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยเครื่องทุนแรง รถยนต์ นอกจากสิ่งที่เป็นวัตถุแล้วมนุษย์ยังสร้างแนวความคิด ปรัชญา ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่ง

มนุษย์สร้างขึ้นทั้งนั้น องค์ประกอบเหล่านี้แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ซึ่งมีสภาพและระดับต่างกัน การประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด และสืบต่อกันไปตลอดเวลา สิ่งทั้งหลายที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาจะมีความสัมพันธ์กันต่อกันในแต่ละชนิดของมันเอง ความสัมพันธ์เหล่านี้คล้ายๆ กับลูกโซ่ที่ต่อกันเป็นช่วงๆ อันเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ภายในองค์ประกอบของสิ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้น เช่น สร้างรถยนต์ขึ้นมาก็นำไปวิ่งบนถนนที่สร้างขึ้นมา และอาจจะทำให้เกิดฝุ่นปลิวไปสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านหรือสามารถที่จะชนผลผลิตพวกพืชผักผลไม้ไปขายในตลาดได้เร็วขึ้น เป็นต้น

1.1.3.3 องค์ประกอบด้านสิ่งที่มีธรรมชาติสร้างขึ้น

องค์ประกอบด้านนี้หมายรวมทุกอย่างที่มีธรรมชาติสร้างขึ้นมา ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพืช สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย ซึ่งทุกชุมชนจะมีสิ่งที่มีธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นส่วนประกอบอยู่ทั้งนั้น สิ่งต่างๆแต่ละชนิดในชุมชนที่ธรรมชาติสร้างขึ้นจะมีความสัมพันธ์ต่อกันเหมือนองค์ประกอบอื่นที่กล่าวมาแล้ว เช่น สภาพอากาศที่แห้งแล้งจะทำให้ดินแตกระแหง และไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการเจริญเติบโตของพืชผลทั้งหลาย เป็นต้น

องค์ประกอบของชุมชนทั้ง 3 ประการ จะมีความสัมพันธ์ต่อกัน องค์ประกอบที่อยู่ในชุมชนหนึ่งๆ เริ่มจากองค์ประกอบด้านมนุษย์ นอกจากจะมีความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันแล้ว ยังจะต้องไปมีความสัมพันธ์ต่อสิ่งที่มีธรรมชาติสร้างขึ้นด้วย เช่น มนุษย์ร่วมมือกันไปช่วยกันตัดไม้ในป่า แล้วนำมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นต้น ดังนั้นองค์ประกอบทั้งสามจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ตามองค์ประกอบดังกล่าวนี้จะไม่เท่าเทียมกัน เพราะว่ามีตัวบงการ (Control Point) หรือกลไกที่มีบทบาทในการควบคุม สนับสนุน หรือส่งเสริมองค์ประกอบทั้งสามของชุมชนให้เจริญก้าวหน้า ไม่หยุดอยู่กับที่ หรือมีการเปลี่ยนแปลงไป ตัวบงการสำคัญที่กล่าวถึงนี้ คือ ระบบต่างๆ ในชุมชนนั่นเอง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2524)

1) ระบบการปกครองการบริหารประเทศย่อมขึ้นอยู่กับการจัดรูปการปกครองอาจเป็นแบบกระจายอำนาจ (Decentralization) หรือเป็นรูปแบบรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง (Centralization) และรูปแบบการปกครองย่อมมีอิทธิพลในการกำหนดหรือบงการองค์ประกอบของชุมชนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่นการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ แบบเสรีประชาธิปไตย ชุมชนที่มีระบบการปกครองต่างกันย่อมมีเสรีภาพ อิสรภาพ แสดงออกต่างกันและย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้น และความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันกับองค์ประกอบอื่นๆ ย่อมผิดแผกแตกต่างกันไป

2) ระบบเศรษฐกิจ อิทธิพลของระบบเศรษฐกิจต่อองค์ประกอบนับว่ามีมากทีเดียว การที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งหรือประเทศใดประเทศหนึ่งจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมหรือเกษตรกรรมนั้น นับได้ว่าเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน อย่างประเทศไทยเรามักกล่าวกันอยู่เสมอ ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบเกษตรกรรม ผลผลิตและรายได้ประชาชาติในใหญ่ได้จากผลผลิตทางการเกษตร

เครื่องมือที่ใช้ในชุมชนจึงเป็นเครื่องมือเพื่อการเกษตรเสียเป็นส่วนมาก ปัญหาเรื่องการตลาด การผลิต จึงเป็นปัญหาของการเกษตร แต่หากเป็นชุมชนที่ระบบเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับอุตสาหกรรมมากกว่า การเกษตร ชุมชนนั้นก็จะมีเครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตรกรรม

3) ระบบการศึกษา ความเจริญของชุมชนและความล้ำหลังของชุมชน เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วจะเห็นว่าระบบการศึกษาได้แผ่ขยายวงกว้างขวางสมาชิกในชุมชนมีการศึกษาสูง โดยเฉลี่ยแล้วการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เจริญย่อมมีมาก เพราะการถ่ายทอดวิชาความรู้และการ คิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ย่อมมีมากขึ้นในที่ชุมชนที่สมาชิกในชุมชนนั้นยังไม่มีการศึกษา หรือโดยเฉลี่ย อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ ระบบการศึกษาย่อมจะสร้างความสัมพันธ์ของทั้งสามองค์ประกอบให้สืบสนยังขึ้น หรือแบบง่ายๆ อย่างเช่นชุมชนในเมือง คนในชุมชนมีการศึกษามากกว่าในชนบท สถาบันทางสังคม (Social Institution) หรือกลุ่มถาวร (Permanent Groups) มีมากกว่าชนบท ซึ่งมีเพียงสถาบัน ครอบครัวเป็นสถาบันหลัก การรวมกลุ่มเพื่อกระทำการกิจกรรมบางอย่างร่วมกันก็จะทำให้รูปลักษณะ ง่ายๆและกลุ่มสลายตัวไปเมื่อกิจกรรมสิ้นสุดลง

4) ศาสนา ตัวกำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในชุมชนหนึ่งๆ ที่มีความสำคัญไม่น้อยโดยเฉพาะในชุมชนที่ยังอยู่ในขั้นพัฒนา (Developing Community) ซึ่งในที่นี้ หมายความว่ารวมถึงความเชื่อในสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ และการกระทำต่างๆ ทางศาสนา การศึกษาของนัก มานุษยวิทยาพบว่า อิทธิพลเรื่องความเชื่อศาสนาหรือลัทธิศาสนาของชุมชนนั้น มีอิทธิพลมากที่จะ สร้างความสัมพันธ์ หรือทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของชุมชนหนึ่งไปได้อย่างมาก เช่น ชุมชน ที่มีความเชื่อว่าพระเจ้าจะบันดาลประโยชน์ให้หากมีการบูชาญ จึงเอามนุษย์หรือสัตว์มาฆ่าเพื่อบูชา ญ เป็นต้น

5) ตัวบ่งการอื่นๆ นอกจากตัวบ่งการที่ตั้งกล่าวมาแล้ว ยังอาจมีตัวบ่งการอื่นๆ อีก เช่น ตัวบ่งการที่ธรรมชาติสร้างสรรค์ให้ เช่น สัตว์ การเกิดอุทกภัย หรือมีอากาศหนาวจัด ร้อนจัด มี ภูเขาไฟ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อองค์ประกอบของชุมชนอยู่มาก

อนึ่ง ในการจำแนกองค์ประกอบของชุมชนเป็น 3 ประการ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ฝ่าย ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 3 (2535) ซึ่งทำงานด้านปฏิบัติงานวิชาการเกี่ยวกับการ พัฒนาชุมชนในภาคสนาม นำไปใช้เป็นแนวทางจำแนกองค์ประกอบชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในระดับ หมู่บ้าน ว่ามีองค์ประกอบ 3 ประการ คือคน สิ่งแวดล้อม และสถานการณ์ โดยมีคำอธิบายประกอบ ดังนี้

1) คน เป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชน และเป็นเป้าหมายสำคัญที่ต้องได้รับการ พัฒนาก่อนสิ่งอื่นๆ ถ้าเราสามารถพัฒนาคนในชุมชนได้แล้ว การพัฒนาด้านอื่นๆก็จะเกิดผลสำเร็จ ตามมา แต่ถ้าเราไม่สามารถพัฒนาคนได้แล้ว การพัฒนาด้านอื่นๆก็จะประสบกับความล้มเหลว โดย ลื่นเชิง ดังนั้นในการพัฒนาชุมชนจึงเป็นหลักการพัฒนาคนเป็นที่สำคัญ กลุ่มคนควรได้รับการพัฒนา

ในชุมชนมีหลายกลุ่ม เช่น เด็กเล็ก เยาวชน สตรี ผู้นำท้องถิ่นและกลุ่มผู้นำกลุ่มต่างๆ รวมทั้งประชาชนทุกเพศทุกวัย ที่มีปัญหาในการดำรงชีวิตด้านต่างๆ

2) สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบๆ ตัวคน ซึ่งมีผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งแวดล้อมเหล่านี้จะเป็นสมบัติร่วมกันของชุมชน เช่น ถนน สะพาน ป่าไม้ แหล่งน้ำ วัด โรงเรียน ศูนย์พัฒนาหมู่บ้าน สถานีอนามัย ที่สาธารณะ ตลอดจนสิ่งที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ของชุมชน สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับตัวคนมาก เพราะถ้าสิ่งแวดล้อมไม่ดี ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนก็จะเกิดความลำบากตามไปด้วย

3) สถานการณ์ หมายถึง เหตุการณ์หรือความเคลื่อนไหวต่างๆ ในชุมชนอันเป็นผลมาจากการติดต่อปะทะสังสรรค์กันระหว่างคนในชุมชน ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ถ้าการติดต่อปะทะสังสรรค์กันระหว่างคนเป็นไปในแนวทางที่ดี สถานการณ์ก็จะดี แต่ถ้าการติดต่อปะทะกันระหว่างคนเป็นไปในทางลบ เช่น การชิงดีชิงเด่น การแก่งแย่งผลประโยชน์ ขาดความร่วมมือสามัคคี สถานการณ์ในปัจจุบันก็จะเลวร้ายลงไปด้วย

ดังนั้นองค์ประกอบทั้ง 3 ประการของชุมชนถ้าเราสามารถทำตัวให้เป็นคนดี สิ่งแวดล้อมดี และสถานการณ์ก็จะดีตามไปด้วย จะทำให้ชุมชนน่าอยู่ มีความสงบสุข ประชาชนก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีในที่สุด

1.1.4 หน้าที่ของชุมชน

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2524) ได้นำเสนอหน้าที่ของชุมชน มีดังต่อไปนี้

1) ให้บริการขั้นต้นแก่สมาชิก บริการขั้นต้น หมายถึง สิ่งที่มาชิกของชุมชนทุกเพศทุกวัย ต้องใช้ และเป็นสิ่งที่ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความสุข สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของท้องถิ่นสืบต่อไป ตัวอย่างบริการขั้นต้นที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ คือ สถานพยาบาล หรือ สถานีอนามัย เมื่อสมาชิกเจ็บป่วยต้องอาศัยสถานีอนามัย ต่อมาโรงเรียนก็จะให้การศึกษาอบรมสั่งสอนวิชาความรู้แก่สมาชิกใหม่ และถัดมาอีกคือ สถาบันศาสนา ซึ่งรวมถึงความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งควบคุมพฤติกรรมให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขภายในชุมชน

2) จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นสำหรับสมาชิก สิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นย่อมแล้วแต่ประเภทของชุมชน และความเจริญมากน้อยของชุมชน แต่โดยสรุปแล้วควรจะต้องมีสิ่งต่อไปนี้คือ ถนนภายในชุมชน และถนนติดต่อชุมชนภายนอก น้ำกินและน้ำใช้เพื่อการประกอบอาชีพ ไฟฟ้า สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และสนามกีฬา ถ้าจะนำมาเปรียบเทียบกับหมู่บ้านในชนบทไทยแล้ว ในปัจจุบันยังมีปัญหาเรื่องน้ำกิน น้ำใช้ที่มีไม่เพียงพอทุกฤดูกาล ถนนติดต่อทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน และความต้องการไฟฟ้า

3) จัดให้มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น หน่วยการปกครองท้องถิ่น หน่วยการปกครองท้องถิ่นจะทำหน้าที่เป็นผู้จัดระเบียบชุมชน เป็นตัวแทนของสมาชิกชุมชนที่จะตัดสินใจในการกระทำหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน ถ้าเป็นชุมชนสมัยก่อนก็เหมือนหัวหน้าเผ่าหรือหัวหน้าหมู่บ้านที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือ หน่วยการปกครองท้องถิ่นในหลายประเทศก็จัดทำในรูปแบบต่างๆ กันไป บางแห่งใช้วิธีการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนบางแห่งใช้การแต่งตั้งจากทางราชการ และบางแห่งก็ผสมกัน แม้ว่าประชาชนเลือกตั้งแล้วก็ยังต้องให้ราชการเห็นชอบด้วย จึงแต่งตั้งให้เป็นได้ หรือมิฉะนั้นก็ส่งคนของทางราชการมาควบคุมการบริหาร

4) จัดให้มีการรักษาคู่ครองรักษาสวัสดิภาพของสมาชิกทั้งทรัพย์สินและร่างกาย ความสงบสุขของชุมชนทางสวัสดิภาพ ทรัพย์สิน และร่างกาย ถ้ามองในชุมชนจะมีการจัดตำรวจเป็นผู้ให้การคุ้มครอง หรือในหมู่บ้านมีการจัดชาวบ้านในหมู่บ้านให้มีเวรยามคอยป้องกันวัว ควาย สัตว์เลี้ยงในบริเวณหมู่บ้าน บางแห่งมีการคุกคามทางการเมืองก็จัดให้มีการรักษาดินแดน เพื่อปกป้องรักษาทรัพย์สินของชาวบ้านและเพื่อทำการป้องกันผู้ก่อการร้ายที่เข้ามาคุกคาม หรือก่อให้เกิดการปั่นป่วนภายในหมู่บ้าน ซึ่งในบางท้องที่ก็มีพลเรือน ตำรวจ และทหารทำหน้าที่เป็นชุดคอยคุ้มครองอาศัยอยู่ในบ้าน แต่ฝ่ายป้องกันที่มีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยิ่ง คือ หน่วยป้องกันที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นเอง ส่วนจะทำได้เพียงไรขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของผู้นำในหมู่บ้าน

5) ดำรงไว้ซึ่งภาระหน้าที่ทางสรีรวิทยาของสมาชิกภายในชุมชน สมาชิกภายในชุมชนที่เกิดมาแทนสมาชิกที่ตายจากไปจะต้องได้รับการเลี้ยงดูเอาใจใส่ ในเรื่องปัจจัยทั้ง 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน และยารักษาโรคร้ายไข้เจ็บ นอกจากนี้เป็นภาระหน้าที่ของครอบครัวแล้ว ชุมชนต้องทำหน้าที่คอยให้ความช่วยเหลือสนับสนุนเรื่องบริการเหล่านี้แก่สมาชิกในชุมชน นักการศึกษาได้อธิบายต่อไปว่า การจัดบริการในด้านนี้รวมไปถึงการรักษาคุ้มครองสวัสดิภาพของสมาชิก และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในรูปวัสดุสิ่งก่อสร้างที่จะนำมาเพื่อสนับสนุนปัจจัย 4 ดังกล่าวด้วยพิจารณาให้ดีก็คือ การรวมบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกบางอย่างในชุมชนนั่นเอง

6) จัดให้มีการบริการทางเศรษฐกิจและบริการอื่นๆ สำหรับสมาชิกในชุมชน ภาระหน้าที่ในข้อนี้เป็นความพยายามในการบริการความต้องการของสมาชิกในชุมชน รวมตลอดถึงบริการในด้านเศรษฐกิจ หมายถึงในด้านการตลาด การให้ความรู้ในรูปของการฝึกอบรมให้สมาชิกมีความสามารถในด้านการประกอบอาชีพที่ตนถนัด ภายในชุมชนควรจะจัดให้มีการแบ่งผลผลิตตามสัดส่วนความเสมอภาคพอสมควรระหว่างสมาชิกในชุมชนทุกชุมชน ควรจะต้องมีการแบ่งการใช้แรงงานให้ถูกต้องตามวัยและอายุของคนในชุมชน แบ่งแยกตามความถนัดและวัยที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีประสิทธิภาพที่สุด

7) หน้าที่ในการผลิตสมาชิกใหม่ของชุมชน นักการศึกษาได้อธิบายถึงภาระหน้าที่ของชุมชนในเรื่องนี้ เป็นการเตือนให้ระวังว่าบางชุมชนไม่สนใจต่ออัตราการเกิดของคนในชุมชนไม่มีการ

วางแผนครอบครัว การเกิดเป็นเรื่องของธรรมชาติไม่ควรจะป้องกัน หากมีสมาชิกเกิดใหม่ จนชุมชนไม่สามารถให้บริการและเลี้ยงดูให้เป็นผู้มีคุณภาพ ชุมชนย่อมประสบกับปัญหาที่จะตามมาอีกมากมาย

8) ให้ความสนใจเป็นพิเศษในกระบวนการให้การศึกษา การปลูกฝังของสมาชิกสมาชิกของชุมชนให้อยู่แนวทางที่ชุมชนต้องการ กล่าวโดยสรุปคือ ทุกชุมชนต้องมีส่วนร่วมในเรื่องความเจริญก้าวหน้าที่จะให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ของชุมชน จะต้องระมัดระวังและมีการวางแผนในการศึกษาอบรมปลูกฝังชนรุ่นหลัง และจะเริ่มวางระบบตั้งแต่ครอบครัว เพื่อนเล่นในโรงเรียน รวมถึงสังคมการทำงานที่ตนมีอาชีพในวงการนั้น

9) รักษาความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน และจัดสวัสดิการแก่สมาชิกในชุมชนนอกจากจะจัดในรูปแบบของขนบธรรมเนียมประเพณีแล้ว ยังหมายถึงข้อกำหนดกฎหมายที่ใช้ในชุมชน เกี่ยวกับหน้าที่ของชุมชนดังกล่าว ชุมชนชนบทของไทยมีลักษณะที่เด่นและเป็นข้อดีของที่มีสถาบันทางศาสนาตลอดจนความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีของหมู่บ้าน ที่มีส่วนช่วยควบคุมความประพฤติเพื่อให้เกิดความสงบสุข

10) หน้าที่สร้างสรรค์ปลูกฝังค่านิยมของสมาชิกในชุมชน การยอมรับบทบาทแนวความคิดริเริ่มที่ดี จะเป็นกำลังใจและความภาคภูมิใจของสมาชิกในชุมชน ก่อให้เกิดความผูกพันทางจิตใจแก่สมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนจะต้องแสดงออกถึงการเอาใจใส่ต่อคนทุกรุ่นทุกวัยที่อยู่ในชุมชนเกิดทัศนคติที่ดีและศรัทธาต่อชุมชนของตน ซึ่งจะเป็นการให้บทบาทที่ดีแก่สมาชิกในชุมชนทางอ้อมอีกด้วย ในหมู่บ้านไทยที่มีการจัดงานบุญต่างๆ ก็มีประโยชน์และเสริมสร้างคุณค่าของชีวิตของคนในชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดในชุมชนอีกด้วย

จากภาระหน้าที่ของชุมชนทำให้ตระหนักได้ว่าการรวมตัวกันเป็นชุมชนนั้น จะต้องอาศัยการร่วมมือของสมาชิกในชุมชนในการดูแลความสงบสุขเป็นสำคัญดังนั้นไม่ว่าปัจจัยด้านใดจะบกพร่องไป แต่ปัจจัยด้านมนุษย์ที่ดำรงอยู่ในชุมชนต้องมีความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ก็จะสามารถสร้างสรรค์สร้างชุมชนของตนเองให้น่าอยู่ได้ตลอดไป

1.2 แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้น และกระบวนการเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความถี่ของในมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและความต่อเนื่องในทุกขั้นตอน ภูริต โสภณคณาภรณ์ (2555) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั้น คนในชุมชนหรือแกนนำชุมชนเป็นส่วนสำคัญเหมือนฟันเฟืองที่ทำให้เครื่องจักรออกมาสมบูรณ์ ซึ่งเริ่มต้นจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การกำหนดวัตถุประสงค์ การวางแผนออกแบบการดำเนินการ การลงมือปฏิบัติ จนไปถึงการประเมินผล

ดังนั้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นเรื่องของการศึกษาโดยตรง เป็นการศึกษาที่ไม่มีระบบชั้นเรียน ไม่ระบุระยะเวลาที่ต้องเรียน และไม่มีหลักสูตรตายตัว ซึ่งแผนการ

ศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เรียกการศึกษาเช่นนี้ว่า กระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต และสีลาภรณ์ นาคทรพร (2539) เรียกว่า ระบบการเรียนรู้ชุมชน ที่สมาชิกในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้ตามความสนใจของตนเอง ตามศักยภาพ ตามความพร้อม ตามโอกาส เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและแก้ปัญหาของตนเองได้

1.2.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

สีลาภรณ์ นาคทรพร (2539) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง การเรียนรู้ที่ปรากฏอยู่ในชุมชน เป็นกระบวนการของข้อมูลข่าวสาร ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชาวบ้านและชุมชนที่นำไปใช้ประโยชน์ได้จริง และเป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่วางอยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน รูปแบบการเรียนรู้จึงเรียบง่าย ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง ซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะตัวความรู้หรือเทคนิค แต่เป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม

อดุลย์ วงศ์ศรีคุณ (2543) ได้สรุปเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง ลำดับขั้นตอนที่สมาชิกในชุมชนเข้ามารวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน และ/หรือสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับชุมชน ให้ร่วมกันคิดวิเคราะห์ แสวงหาทางเลือก ดำเนินการ และประเมิน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนี้ประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต และ/หรือกระบวนการเรียนรู้ตามแนวระบับโรงเรียน

สุริชาติ จงจิตต์ (2550) สรุปไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง ลำดับขั้นตอนที่สมาชิกในชุมชนเข้ามารวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับชุมชน โดยร่วมกันคิดวิเคราะห์ แสวงหาทางเลือก ดำเนินการ และประเมินผล

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปความหมายของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนได้คือ การรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชนเพื่อร่วมกันเรียนรู้ตามความต้องการ โดยการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น และประสบการณ์ของคนในชุมชนด้วยการร่วมคิดวิเคราะห์ ร่วมหาทางเลือก ร่วมดำเนินการ จัดกิจกรรม และร่วมกันประเมินผล

1.2.2 ความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

อดุลย์ วงศ์ศรีคุณ (2543) ได้นำเสนอความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ไว้ดังนี้

- 1) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหัวใจหรือแกนกลางของกระบวนการสำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชาวบ้านและชุมชน 3 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการปรับใช้วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนากระบวนการพัฒนากลไกทางสังคม วัฒนธรรม และกระบวนการสร้างสรรค์สถาบันชุมชน

- 2) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่สามารถพัฒนาศักยภาพของคนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร

- 3) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เนื่องจากเป็นการยกระดับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ แสวงหาทางเลือกในการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหาและสรุปบทเรียน เพื่อยกระดับสติปัญญาให้สูงขึ้น

- 4) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

- 5) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นจุดเด่นของการพัฒนาชุมชนที่ประชาชนมีส่วนร่วม และมีบทบาทในการกำหนดแผนงาน โครงการ และวิธีดำเนินการ ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มตาม

ธรรมชาติ และสร้างเครือข่ายเกิดเป็นขบวนการประชาชน ซึ่งรวมตัวกันหาทางเลือกและทางออกในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

นอกจากนี้แผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) มีเป้าหมายหลักประการหนึ่งให้นั้นให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษา และสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา โดยส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีเครือข่ายการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย เชื่อมโยงกับชีวิตจริงของชุมชน โดยอาศัยกลไกของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน

1.2.3 ลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ความสนใจในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั้นเริ่มได้รับการยอมรับและในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กล่าวถึงการเปิดโอกาสในครอบครัวและชุมชนมีโอกาสนในการเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2543) ระบุลักษณะของกระบวนการเรียนรู้มี 8 ประการ ได้แก่ 1) การเรียนรู้เป็นการลงมือปฏิบัติ 2) การเรียนรู้เป็นปัจเจกบุคคล 3) การเรียนรู้ได้รับอิทธิพลจากบุคคลในสังคมร่วมกัน 4) การเรียนรู้เป็นการตอบสนองสิ่งที่พบหรือกระตุ้น 5) การเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต 6) การเรียนรู้ไม่สามารถเปลี่ยนกลับไปกลับมาได้ 7) การเรียนรู้ต้องใช้เวลา และ 8) การเรียนรู้ไม่สามารถเกิดจากการถูกบังคับ

นอกจากนี้สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2539) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้ดังนี้

1) เป็นกระบวนการกลุ่มที่เกิดจากสมาชิกของครอบครัวและชุมชนได้ร่วมกันพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบ หาแนวทางอื่นๆ ในการพึ่งตนเองและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กระบวนการที่สมาชิกของครอบครัวและชุมชนได้มาร่วมกันคิดและทำงานร่วมกันนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของสมาชิกที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ได้มีประสบการณ์ของการทดลองในการพึ่งตนเองและการพัฒนาของครอบครัวและชุมชนร่วมกัน

2) เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เป็นเรื่องของความพยายามที่จะแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการในการพึ่งตนเองในการพัฒนาของชีวิตจริง เป็นพลวัตของการเรียนรู้จากการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และหาแนวทางแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น กระบวนการคิด-ทำ-ทบทวนวิเคราะห์-ทำงานหมุนวนไป ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของครอบครัวและชุมชนได้ยกระดับความคิด และส่งสมมุติปัญญาไว้

3) เป็นการเรียนรู้จากการแก้ไขปัญหาในชีวิตจริง และเป็นการเรียนรู้เพื่อหาความพยายามในการพึ่งตนเอง และพัฒนาอย่างต่อเนื่องของครอบครัวและชุมชน ดังนั้นการเรียนรู้ของครอบครัวและชุมชนจึงมิได้มีความหมายเพียงการยกระดับความคิดสติปัญญาของสมาชิกให้สูงขึ้น แต่ยังรวมถึงการกล้าคิดริเริ่ม และค้นคว้าหาวิธีที่จะเรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพึ่งตนเองและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

4) เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่าย ซึ่งการเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกของครอบครัวและชุมชนเป็นการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือ มีการติดต่อสื่อสารถึงกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้สมาชิกที่สนใจรวมกันมาทำงานภายใต้วัตถุประสงค์เดียวกัน เป็นลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกัน

นอกจากนี้ สีสลาภรณ์ นาครทรรพ (2539) ยังเสนอการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ การศึกษาดูงาน เพื่อให้ได้ข้อมูลใหม่อันจะนำมาซึ่งการสร้างภูมิปัญญา และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ อันเป็นเครื่องมือในการระดมสมองของชาวบ้านในการวิเคราะห์ข้อมูลใหม่ร่วมกัน และในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มเติมจากกันและกัน ทั้งในระดับชุมชนและระหว่างชุมชน ซึ่งอาจจัดได้หลายลักษณะ เช่น เวทีเพื่อสรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงาน เวทีเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและข้อมูลใหม่ เวทีเพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นต้น

ดังนั้นหากเราจะสรุปถึงลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน สามารถสรุปได้ดังนี้คือ 1) มีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม 2) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเกิดจากการปฏิบัติจริง 3) เป็นการเรียนรู้จากการแก้ไขปัญหาในชีวิตจริง และ 4) เป็นการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย

1.2.4 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ในส่วนขององค์ประกอบครั้งนี้ขอกล่าวถึงรากฐานที่สำคัญของชุมชนที่เป็นองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนดังต่อไปนี้

อดุลย์ วังศรีคุณ (2543) แสดงทัศนะขององค์ประกอบของกระบวนการของชุมชนมี 3 ประการ คือ

1) เครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน เครือข่ายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมส่วนต่างๆ เข้าหากัน ส่วนองค์กรชาวบ้านเป็นเครื่องมือในการจัดการทั้งด้านในผลผลิตทรัพยากรธรรมชาติ เงินทุน และการเรียนรู้ชุมชน เครือข่ายและองค์กรชาวบ้านจึงมีบทบาทส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกันในกระบวนการเรียนรู้

2) ระบบข้อมูลและสารสนเทศ การเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นต้องอาศัยข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ ในระยะแรกการเรียนรู้อาจใช้ข้อมูลข่าวสารและความรู้ในชุมชน เมื่อกระบวนการเรียนรู้เข้มแข็งและกว้างขวางขึ้น ข้อมูลข่าวสารและความรู้จากภายนอกก็เป็นสิ่งจำเป็น

3) สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งหมายถึงความถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีความมั่นคงต่อเนื่อง อันเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชน

นอกจากนี้ สีสลาภรณ์ นาครทรรพ (2539) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบหรือกลไกที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

1) ฐานการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนที่มีรอบตัว ทั้งในครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน และต่างชุมชน ในธรรมชาติ เช่นเดียวกับผู้ให้การเรียนรู้มีทั้งพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย เพื่อน

พระหรือผู้นำศาสนา ครู หมอพื้นบ้าน ต้นไม้ เป็นต้น รวมทั้งเครือข่ายและองค์กรชาวบ้านตลอดจนสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน และทรัพยากรอื่นๆ

2) เนื้อหา องค์ความรู้ เนื้อหาความรู้ของการเรียนรู้ของชุมชนจะกำหนดจากความต้องการและความจำเป็นของชุมชนเป็นหลัก และเป็นเนื้อหาในเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี คือเป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม เพราะหวังให้ผลที่ได้นำไปใช้ในวิถีชีวิตจริงด้านต่างๆ ซึ่งหากพิจารณาโดยผิวเผินแล้ว อาจคิดว่าการเรียนรู้ของชุมชนไม่มีเนื้อหา แต่ในความเป็นจริงแล้ว กลับครอบคลุมเนื้อหามากมายครบถ้วน เพียงแต่ไม่ได้แยกออกเป็นวิชา หากแต่จะสอดแทรกอยู่ในการดำรงชีวิตแต่ละด้าน

3) กิจกรรมการเรียนรู้มีหลากหลายวิธี ทั้งการสอน การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลองทำ การเลียนแบบ การคิดไตร่ตรอง การแลกเปลี่ยน กิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหลายเหล่านี้ มีความยืดหยุ่นตามความเหมาะสมของเนื้อหา และความถนัดของทั้งผู้เรียนและผู้สอน

ส่วนของสนทนา พลศรี (2550) มีประเด็นเพิ่มเติมขององค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

- 1) ผู้เรียนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยคำนึงถึงประสบการณ์ของผู้เรียนและคนในชุมชน
- 2) กระบวนการเรียนรู้หรือกิจกรรมการเรียนรู้
- 3) ทุนของชุมชนที่เกี่ยวกับการเรียนรู้และการจัดการเรียนรู้
- 4) องค์ความรู้
- 5) วิธีการบูรณาการความรู้หรือวิธีการนำไปปฏิบัติร่วมกันและติดตามผล

ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมาปรับเพื่อใช้ในงานวิจัย โดยมีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเรียนรู้ ซึ่งหมายถึงสมาชิกในชุมชน เนื้อหาองค์ความรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ โดยทั้ง 3 องค์ประกอบต้องมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ความต้องการของสมาชิกในชุมชนก่อให้เกิดการเรียนรู้ตามเนื้อหาองค์ความรู้ที่สนใจ และนำไปให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน

1.2.5 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้ศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล โดยศึกษาจากผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชน ผลจากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ประกอบด้วย

1) เรียนรู้จากการฝึกฝน และได้รับการสั่งสอนจากญาติผู้ใหญ่ พ่อแม่ ครอบครัวยุติ และผู้มีบุญคุณ บางคนเข้าวัดฟังธรรม บางคนเข้าป่าเรียนรู้จากธรรมชาติ

2) เรียนรู้จากสภาพธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน ตลอดจนการดำเนินชีวิตชุมชนเป็นแรงกระตุ้น แรงผลักดัน หรือเป็นแรงจูงใจให้ผู้ทรงภูมิปัญญานำสิ่งเหล่านี้มาใคร่ครวญไตร่ตรอง แล้วนำมาเป็นฐานความรู้ของตนในเวลาต่อมา

3) เรียนรู้จากสถาบันการศึกษา ทั้งวัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาปรับให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของตนเอง

4) เรียนรู้จากกิจกรรมต่างๆ เช่นขณะที่เรียนอยู่ในระดับอุดมศึกษาได้เข้าร่วมกิจกรรมที่สถาบันจัดขึ้น ทำให้ได้รับความรู้มากมาย

5) เรียนรู้จากผู้ทรงภูมิปัญญา จากตำราทั้งเก่าและใหม่ เป็นการเรียนรู้ทางตรง

- 6) เรียนรู้จากการอบรมและฝึกฝนจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน เช่นการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่สู่ชุมชน ทำให้เกิดความรู้ใหม่ แล้วนำมาประยุกต์ให้สอดคล้องเมื่อนำไปใช้กับตนเอง
- 7) เรียนรู้จากการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่
- 8) เรียนรู้จากการสัมพันธ์กับคนในชุมชน และสภาพแวดล้อมที่ปฏิบัติงาน เมื่อเข้าไปสัมผัสกับชุมชนจะเกิดการเรียนรู้ และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 9) เรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติ
- 10) เรียนรู้จากเครือข่าย ความร่วมมือระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญา ชาวบ้าน นักพัฒนา ผู้สนใจทั้งในระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด ในประเทศและต่างประเทศ เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันในเครือข่าย
- 11) เรียนรู้จากความสำเร็จในพระราชดำริสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในแนวทางการพัฒนาต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ สืบทอด และนำภูมิปัญญาที่ตนเองมีอยู่เข้ามาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเอง

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้

การศึกษาเรื่องแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ นั้นเป็นต้นแบบของการเกิดเครือข่ายต่างๆ ในชุมชนท้องถิ่น โดยการให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ร่วมกันในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ชุมชนให้ความสนใจ จนก่อให้เกิดเป็นการรวมตัวภายในชุมชนและกลายเป็นเครือข่ายร่วมกับชุมชนอื่นๆ ที่มีความสนใจในสิ่งเดียวกัน ซึ่งมีหลักการและความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ดัชนีชี้วัดความเป็นเครือข่าย รวมทั้งปัญหาและการดำรงรักษาเครือข่ายการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

2.1 หลักการเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้อธิบายถึงหลักการเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ 4 ประการ ดังนี้

- 1) เป็นการกระตุ้นความคิด ความใฝ่แสวงหาความรู้ จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อเพิ่มพูนขีดความสามารถของบุคคลในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสม ในการแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนบนพื้นฐานของการวิเคราะห์สภาพความต้องการและเงื่อนไขของตนเองและชุมชน
- 2) เน้นการถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และกระจายความรู้ ทั้งความรู้สากลและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของบุคคลและชุมชนเกี่ยวกับความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน การปรับใช้วิทยาการสากลให้เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน
- 3) มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการพัฒนาชุมชนของหน่วยงานต่างๆ ทั้งในภาครัฐและเอกชน สมาชิกและหน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ภายใต้เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อให้ทราบถึงความเคลื่อนไหวของกันและกันในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่ตนเกี่ยวข้อง

4) มีการระดมและประสานการใช้ทรัพยากรบุคคล วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ และเงินงบประมาณเพื่อให้หน่วยต่างๆ สามารถใช้ทรัพยากรเหล่านี้ร่วมกัน เพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความซ้ำซ้อนและสูญเปล่าให้มากที่สุด

2.2 ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้

ได้มีผู้กำหนดความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ ไว้หลายความหมายดังนี้

ปาน กิมปี (2540) หมายความว่า เป็นการประสานเชื่อมโยงหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนและองค์กรภายนอกชุมชนเพื่อให้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาคนที่เป็สมาชิก พัฒนความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่มในฐานะเป็นสมาชิกองค์กร โดยให้มีความต่อเนื่อง ประสานสัมพันธ์อย่างราบรื่น ซึ่งจะต้องมีการระดมแหล่งทรัพยากร ความรู้ วิทยาการ วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ เป็นต้น เข้ามาระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้คนทุกคนในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และยืดหยุ่นตามความต้องการของแต่ละคน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2542) ได้ให้ความหมายว่า การเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์แหล่งความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกัน โดยมีบุคคลที่ถนัดในด้านต่างๆ ซึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลอื่นๆ

มงคล ชาวเรือ (2546) หมายความว่า เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิด ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ภูมิปัญญา เทคโนโลยีต่างๆ ของกลุ่มคน องค์กรในชุมชนที่มีความสมัครใจ สนใจในการเรียนรู้ และมาร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปแบบการบริหารจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อน เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ที่จะเรียนรู้ ซึ่งจะต้องมีข้อตกลงหรือระเบียบร่วมกัน กิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้ ต้องมีความเท่าเทียมกันของคนที่มา ร่วม และมีความตระหนักร่วมกันในเป้าหมายและแผนงานที่จะทำการเป็นสมาชิกของเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระ หรือความเป็นตัวตนของกลุ่มหรือองค์กรนั้น

สนทยา พลศรี (2547) หมายความว่า ความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกซึ่งอาจเป็นบุคคลกับบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม องค์กรกับองค์กร องค์กรกับชุมชนอื่นๆ หรือระหว่างชุมชนกับชุมชนอื่นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ทรัพยากรสนับสนุนส่งเสริมและร่วมกันดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนของสมาชิกให้ประสบความสำเร็จและต่อเนื่องบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน ด้วยความเป็นกัลยาณมิตรและเอื้ออาทรต่อกัน

สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน (2547) หมายความว่า กลุ่มของคนหรือกลุ่มหรือองค์กรที่มีความสมัครใจในการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน หรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างกันในหลายๆ ด้าน โดยมีการจัดรูปแบบการบริหารจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน และตระหนักเห็นร่วมกันในเป้าหมายและแผนงานที่จะทำ

สุริชาติ จงจิตต์ (2550) หมายความว่า การประสานสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งความรู้ ประสบการณ์ และทรัพยากรซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล กลุ่ม หรือองค์กร โดยเป็นการ

พยายามให้บุคคล ชุมชน สังคม เกิดการเรียนรู้เพื่อปรับตัวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นการเรียนรู้และประเมินผลไปในตัว เพื่อที่จะปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่เกิดขึ้น และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

เมื่อพิจารณาจากความหมายที่กล่าวมาแล้ว เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน จึงหมายถึง การรวมตัวกันของบุคคล กลุ่ม หรือชุมชน ที่มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีเป้าหมายและมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทุกฝ่ายต้องมีความเท่าเทียมกัน และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2.3 การเรียนรู้ของชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ที่ยั่งยืนและสมดุล

รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชนมีหลากหลายและไม่มีรูปแบบตายตัว แต่มีปัจจัยที่สำคัญ คือ การมีองค์กรชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และเนื้อหากิจกรรมที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้อธิบายถึงเรื่องดังกล่าวไว้ดังนี้

1) การมีองค์กรชุมชน เป็นองค์กรชุมชนที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชน เพื่อที่จะแก้ปัญหาของชุมชนเอง โดยมีชาวบ้านเป็นแกนนำในการรวมกลุ่มจัดตั้งหรือผู้นำต้องมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน มีจิตสำนึกในระบบค่านิยมและคุณธรรมพร้อมที่จะกระตุ้นให้ชาวบ้านมีความคิด วิพากษ์ วิเคราะห์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน โดยทุกคนถือว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องร่วมกันพัฒนาชุมชน

2) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม ประชาชนในชุมชนทุกคนต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพราะแกนนำหรือผู้นำสามารถใช้กิจกรรมกระตุ้นให้คนในชุมชนได้คิดวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น แสวงหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยตนเอง และมีทางเลือกที่เหมาะสมกับเงื่อนไขของชุมชน กิจกรรมจึงควรดำเนินการโดยประชาชน เป็นของประชาชน และเพื่อประโยชน์ของประชาชน ในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งจะทำให้ประชาชนเห็นคุณค่าของกิจกรรมที่ทำร่วมกัน เกิดเป็นค่านิยมร่วมกัน พร้อมที่จะประสานงานต่อเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและครบวงจร กลายเป็นองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ยั่งยืน และสมดุล ซึ่งนอกจากการกระตุ้นของแกนนำแล้ว หน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน อาจเข้ามาสนับสนุนด้วยก็ได้ โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การศึกษาดูงาน เป็นต้น

3) เนื้อหาของกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน กิจกรรมที่จัดให้กับชุมชนควรมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สุขภาพ พละนาถัย วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ที่สามารถนำไปพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันอย่างมีความสุข

2.4 แนวความคิดในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่สำคัญมาก ซึ่งจะเริ่มถ่ายทอดกันตั้งแต่ในระดับครอบครัว ซึ่งมีความสัมพันธ์แบบปฐมนิคม คือสมาชิกมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน และมีความเข้าใจกันมาก ทำให้การถ่ายทอดความรู้เป็นไปตามธรรมชาติ ใช้วิธีการสอนและปฏิบัติจริงไปพร้อมๆ กัน ซึ่งผู้สอนก็คือผู้ใหญ่ที่มีความรู้และประสบการณ์ เมื่อผู้เรียนคือลูกหลานชำนาญแล้วก็จะกลายเป็นผู้สอนสืบทอดไป แต่เมื่อมีการขยายออกไปในวงกว้าง โดยมีเงื่อนไขและสถานการณ์ภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่นการติดต่อสื่อสารระหว่างชุมชน ตลอดจนเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้เกิดการ

เผยแพร่ความรู้ใหม่ได้สะดวกขึ้น ภูมิปัญญาต่างๆ จึงมีการพัฒนาได้รวดเร็ว หน่วยงานอื่นๆ จึงเข้ามามีบทบาทผลักดันการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนจนเกิดเป็นกลุ่มองค์กรเครือข่ายของประเด็นความรู้ในศาสตร์หลายแขนง

กระบวนการสร้างเครือข่ายในชุมชนนั้นมีเป้าหมายเพื่อรวมคนในชุมชน คือ ประชาชนชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ บุคคลทั่วไปเป็นเครือข่าย เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ๆ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนโดยอัตโนมัติ โดยมีประเด็นเนื้อหาจุดสนใจร่วมเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ อันจะกลายเป็นพลังที่เข้มแข็งในการพัฒนาชุมชน และส่งผลให้สมาชิกได้รับรู้ เข้าใจปัญหา บทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อชุมชน และยังเข้าใจถึงภารกิจของเครือข่ายอีกด้วย การสร้างเครือข่ายจึงมีลักษณะการพัฒนาแบบองค์รวม โดยยึดคน ความรู้ ทรัพยากร ในชุมชนเป็นหลัก ผสมผสานการจัดระบบการเรียนรู้ การถ่ายทอดทักษะที่ถูกต้องผ่านเวทีของกรแลกเปลี่ยนเพื่อเชื่อมโยงความรู้ระหว่างคนในชุมชนและคนภายนอกชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้คนได้แสดงความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดพลังการเรียนรู้ที่ไม่ต้องมีใครสอน แต่เป็นการนำความรู้และประสบการณ์มาประยุกต์ให้เหมาะสมกับความต้องการของชุมชน

2.5 หลักการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และการสร้างดัชนีชี้วัดความเป็นเครือข่าย

2.5.1 หลักการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

ได้มีผู้เสนอหลักการในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ไว้หลายท่าน หลายประการดังนี้

นันทยา หุตานวัตร (2546) เสนอว่าหลักการพื้นฐานที่สำคัญมีอยู่ 5 ประการ คือ 1) การรวมคนจากผู้ที่มีความสนใจและความต้องการใกล้เคียงกัน 2) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน และกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม 3) การให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ต้องพัฒนาสมาชิกให้มีความรู้ความสามารถในการกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหา และมีคุณธรรม 4) การมีส่วนร่วม ต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมแรงงาน ร่วมทุน ร่วมบริหารจัดการ เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมของการเป็นเจ้าของ และ 5) การบริหารจัดการ โดยต้องยึดหลักความเสียสละในขอบเขตที่เหมาะสม ซื่อสัตย์ มุ่งมั่น ทุ่มเท วางคนให้ตรงกับงาน และสร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจควบคู่ไปกับกฎระเบียบของเครือข่าย

สนทยา พลศรี (2547) ได้กล่าวถึงหลักสำคัญว่า 1) หลักการรวมคน ต้องมีจุดประสงค์เดียวกัน และเมื่อเข้าเป็นสมาชิกต้องพัฒนาตนให้มีคุณภาพตามที่เครือข่ายต้องการ 2) หลักการมีส่วนร่วม ต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเต็มที่ ร่วมกันรับผิดชอบและรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน 3) หลักประชาธิปไตย เครือข่ายต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพระหว่างสมาชิก ต้องเอื้ออาทรต่อกัน 4) หลักการบริหารจัดการที่ดี เห็นคุณค่า อูทิศตน เชื่อมมั่นและไว้วางใจระหว่างกัน 5) หลักการจัดสรรผลประโยชน์ ต้องเป็นไปอย่างยุติธรรม และ 6) หลักการส่งเสริมและเผยแพร่ เครือข่ายควรมีช่องทางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน

Cohen and Uphoff (1980) เสนอว่าหลักสำคัญก็คือการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ 4 ประการ ได้แก่ 1) การตัดสินใจ (Decision-Making) สมาชิกของเครือข่ายมีส่วนร่วมในการริเริ่มตัดสินใจในการดำเนินงานของเครือข่าย 2) การปฏิบัติการ (Implementation) สมาชิกของเครือข่ายมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เพื่อการจัดสรรทรัพยากร การบริหารงาน การประสาน และการขอความ

ช่วยเหลือ 3) การได้ประโยชน์ (Benefits) สมาชิกของเครือข่ายมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เพื่อให้ได้รับประโยชน์ เช่น รายได้ สิ่งของหรือความพอใจอื่น ทั้งที่เป็นส่วนของชุมชนหรือบุคคล รวมทั้งผลเชิงลบที่ไม่ต้องการให้เกิดขึ้นด้วย และ 4) การประเมินผล (Evaluation) สมาชิกของเครือข่ายมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เพื่อการประเมินผลกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่าย

2.5.2 การสร้างดัชนีชี้วัดความเป็นเครือข่าย

ในการสร้างดัชนีชี้วัดความเป็นเครือข่าย เราสามารถประยุกต์การสร้างได้จากการสร้างดัชนีชี้วัดทั่วไป โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับดัชนีเครือข่ายจากเว็บไซต์ arit.chandra.ac.th/sar/KPI.pdf สืบค้นเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2557 โดยสรุปเป็นใจความสำคัญได้ดังนี้

ดัชนีชี้วัด คือ เครื่องมือที่ใช้วัดผลการดำเนินงาน หรือประเมินผลการดำเนินงานในด้านต่างๆ ขององค์กร ซึ่งสามารถแสดงผลของการวัดหรือการประเมินในรูปแบบข้อมูลเชิงประมาณเพื่อสะท้อนประสิทธิภาพ ประสิทธิผลในการปฏิบัติงานขององค์กรหรือหน่วยงานภายในองค์กร

ขั้นตอนการสร้างดัชนีชี้วัด

- 1) กำหนดวัตถุประสงค์ หรือผลลัพธ์ที่องค์กรต้องการ
- 2) กำหนดปัจจัยที่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์
- 3) กำหนดตัวชี้วัดที่สามารถบ่งชี้ความสำเร็จ/ประสิทธิภาพ/ประสิทธิผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์
- 4) กลั่นกรองดัชนีชี้วัดเพื่อหาตัวชี้วัดหลัก โดยจัดลำดับและกำหนดน้ำหนักความสำคัญของดัชนีชี้วัดแต่ละตัว
- 5) กระจายดัชนีชี้วัดสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 6) จัดทำรายละเอียดที่สำคัญของดัชนีชี้วัดแต่ละตัว

เกณฑ์การทดสอบคุณภาพของดัชนีชี้วัด

- 1) ความพร้อมของข้อมูล ประเมินว่าดัชนีชี้วัดแต่ละตัวมีข้อมูลเพียงพอหรือไม่
- 2) ความถูกต้องของข้อมูล ประเมินว่าข้อมูลที่มีอยู่ของดัชนีชี้วัดแต่ละตัวเป็นข้อมูลที่ทันสมัยและเป็นข้อมูลในปัจจุบันหรือไม่
- 3) ต้นทุนในการจัดหาหรือจัดเก็บข้อมูล ประเมินว่าการหาหรือเก็บข้อมูลสำหรับดัชนีชี้วัดแต่ละตัวใช้ต้นทุนมากน้อยเพียงใด และคุ้มค่าหรือไม่
- 4) ความชัดเจนของดัชนีชี้วัด ประเมินว่าดัชนีชี้วัดแต่ละตัวมีความชัดเจนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าใจตรงกันหรือไม่
- 5) ดัชนีชี้วัดแต่ละตัวสะท้อนให้เห็นผลการดำเนินงานที่แท้จริงหรือไม่ หรือแสดงให้เห็นสิ่งที่ต้องการจะวัดจริงหรือไม่
- 6) สามารถนำดัชนีชี้วัดไปใช้เปรียบเทียบผลการดำเนินงานกับองค์กรหรือหน่วยงานอื่นหรือผลการดำเนินงานในอดีตได้หรือไม่
- 7) ดัชนีชี้วัดแต่ละตัวสัมพันธ์กับดัชนีชี้วัดอื่นในเชิงเหตุและผลหรือไม่

ดังนั้น ดัชนีชี้วัดความเป็นเครือข่ายคือ ตัวบ่งชี้ที่ใช้ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงานของเครือข่าย ที่แสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เรากำลังประเมินอยู่นั้นเป็นการทำงานแบบเครือข่ายหรือไม่ โดยตรวจสอบได้ดังนี้

- 1) มีองค์ประกอบของเครือข่ายครบถ้วน ทั้งผู้นำ สมาชิก การดำเนินกิจกรรม
- 2) มีวิสัยทัศน์ในการทำงานเครือข่าย
- 3) ทุกคนมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน
- 4) มีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันทั้งภายในและ/หรือภายนอกเครือข่าย
- 5) มีการดำเนินกิจกรรมในเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม

2.6 แนวทางในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ (2548) ได้นำเสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ดังนี้

- 1) วัตถุประสงค์ชัดเจนกำหนดทิศทางของเครือข่าย กิจกรรมหลัก ประเภทของผู้ที่เป็นสมาชิก สามารถปรับเปลี่ยนพัฒนาได้ตามเวลาและการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม
- 2) กิจกรรมชัดเจน เครือข่ายต้องริเริ่มกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อสมาชิก เพราะกิจกรรมจะเป็นพลังขับเคลื่อนเครือข่าย และสร้างความตื่นตัวให้กับสมาชิก
- 3) กลุ่มแกนนำที่อุทิศตนเพื่อเครือข่าย มีความตั้งใจอย่างแรงกล้า มีเวลาที่จะดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- 4) หลีกเลี่ยงการเป็นศูนย์รวมอำนาจ ควรมีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบแก่สมาชิกทุกคน เพื่อป้องกันการเฉยเมยของสมาชิก และการแยกตัวออกไป
- 5) มีการกระจายอำนาจเพื่อหาแหล่งทุนหรือหน่วยงานสนับสนุนความช่วยเหลือ
- 6) ให้ความสำคัญเป็นเจ้าของและการเปิดโอกาส ความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของจะทำให้มีความผูกพัน สมาชิกอยากที่จะรวมพลังสร้างสรรค์เครือข่าย
- 7) ทรัพยากร ไม่ใช่เพียงเงินทุนเท่านั้น แต่ทรัพยากรบุคคลที่มีความตั้งใจ เสียสละ จะทำให้เกิดผลสำเร็จของเครือข่ายด้วย
- 8) ความเป็นไปได้และปัญหาในการเลี้ยงตนเอง หาช่องทางในการได้รับเงินอุดหนุนทั้งทางตรงและทางอ้อม
- 9) สถานภาพถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้เครือข่ายเกิดความไว้วางใจจากสมาชิก และดึงดูดให้เกิดการมีส่วนร่วมและการได้เงินสนับสนุนมากขึ้น
- 10) การส่งเสริมให้สมบูรณ์และการเชื่อมโยง เครือข่ายแต่ละแห่งจะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน แต่เมื่อพบเครือข่ายใดที่มีวัตถุประสงค์ตรงกันให้ติดต่อเชื่อมโยงกันแบบไม่มีการแข่งขัน เพื่อให้เกิดจุดแข็งกว่าเครือข่ายอื่นๆ
- 11) การติดตามและประเมินผลเครือข่าย ทั้งความสอดคล้องของแผนงานและวัตถุประสงค์อย่างต่อเนื่อง กำหนดตัวชี้วัดประสิทธิภาพของกิจกรรมของเครือข่าย
- 12) การจัดการเครือข่าย ควรจัดการอบรมเกี่ยวกับการจัดการให้กับสมาชิก เพื่อให้สามารถบริการและจัดการเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 13) การเกี่ยวข้องกับผู้ได้ประโยชน์ เครือข่ายมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงจำเป็นต้องพยายามส่งเสริมให้ผู้ที่ได้รับประโยชน์เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างเครือข่ายด้วย

2.7 ขั้นตอนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

กรมส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2546) ได้เสนอขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายออกเป็น 3 ระดับ คือ เครือข่ายเกิดใหม่ เครือข่ายระดับองค์กรอิสระ และเครือข่ายระดับการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.7.1 เครือข่ายเกิดใหม่หรือเครือข่ายระดับพึ่งพิงกันระหว่างสมาชิก (Interdependence) เป็นเครือข่ายที่มีรูปแบบหรือวัฒนธรรมเฉพาะที่ต้องพึ่งพิงสมาชิก สมาชิกกลุ่มนี้อาจเข้าร่วมเพราะคิดว่าจะได้ประโยชน์ แต่เมื่อรู้ว่าไม่ได้ประโยชน์ก็จะไม่เข้าร่วม ซึ่งควรมีขั้นตอนในการสร้างเครือข่าย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สมาชิกเข้าร่วมต้องเข้าใจเป้าหมายในการรวมตัวว่าเครือข่ายจะก่อให้เกิดความสำเร็จในภาพรวม

ขั้นตอนที่ 2 สร้างการยอมรับในความแตกต่างของสมาชิก ยอมรับในรูปแบบและวัฒนธรรมของสมาชิกซึ่งแตกต่างกัน

ขั้นตอนที่ 3 มีกิจกรรมสม่ำเสมอและมากพอให้สมาชิกได้ทำร่วมกันและทั่วถึง ควรเลือกกิจกรรมที่ง่ายและมีแนวโน้มจะประสบความสำเร็จ

ขั้นตอนที่ 4 จัดให้มีการกระตุ้นการสื่อสารระหว่างสมาชิกอย่างทั่วถึงสม่ำเสมอ

ขั้นตอนที่ 5 สนับสนุนสมาชิกเครือข่ายทุกคนทุกองค์กรในทุกด้านที่ต้องการความช่วยเหลือ และเน้นการช่วยเหลือสมาชิกที่อ่อนแอให้เข้มแข็งสามารถช่วยตนเองได้

ขั้นตอนที่ 6 สร้างความสัมพันธ์อันดีในระหว่างบุคคลของเครือข่าย

2.7.2 เครือข่ายระดับองค์กรอิสระ (Independence) เป็นเครือข่ายที่สมาชิกส่วนใหญ่จะดำเนินการอย่างเป็นตัวของตัวเอง สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งแนวคิด กิจกรรม การบริหารและแหล่งเงินทุน มีความสามารถในการพัฒนาตนเองสูง เพราะต้องการเป็นอิสระและพึ่งตนเองได้อย่างเต็มที่ ซึ่งควรมีขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สนับสนุนให้สมาชิกพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มกำลัง สามารถตั้งเป้าหมายได้ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกของเครือข่ายพึ่งตนเองได้ในทุกด้าน หรือจะทำให้สมาชิกมีความสามารถพิเศษเฉพาะด้านซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการสร้างความหลากหลายและความเข้มแข็งให้เครือข่าย

ขั้นตอนที่ 2 สร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างบุคลากรทุกระดับของเครือข่าย โดยเฉพาะถ้าเครือข่ายมีบุคลากรระดับสูง

ขั้นตอนที่ 3 จัดกิจกรรมที่เน้นความรู้สึกร่วมของสมาชิก และต้องทำสมาชิกรู้สึกว่าการสำเร็จที่เกิดขึ้นเป็นผลงานของทุกคน ทุกองค์กรที่ทำงานร่วมกัน

2.7.3 เครือข่ายระดับการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นเครือข่ายที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ทำงานทุกระดับอยู่ในเกณฑ์ที่ดีมาก สมาชิกมีอิสระในการทำงาน แต่ทุกคนทุกองค์กรมีความเชื่อมโยงผูกพันกันเป็นเครือข่ายโดยความสมัครใจ สมาชิกแต่ละคนมีบทบาทและหน้าที่ในการให้ความร่วมมือ การสื่อสารระหว่างกันอย่างมีประสิทธิภาพ ระดับความไว้วางใจระหว่างเครือข่ายสูง กระบวนการตัดสินใจของเครือข่ายมีส่วนร่วมจากสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน สมาชิกทุกคนถือว่าภาระงานเป็นบทบาทหน้าที่ของสมาชิก ซึ่งควรมีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จัดกิจกรรมต่อเนื่องสม่ำเสมอ โดยเฉพาะการสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกระดับองค์กร เน้นการทำงานให้ต่อเนื่องสม่ำเสมอ แบ่งปันทรัพยากร ประสบการณ์ ข้อบกพร่องในการทำงานร่วมกัน เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 จัดกิจกรรมให้บุคลากรใหม่ๆ ของเครือข่าย เพื่อเชื่อมต่อสมาชิกเก่ากับสมาชิกใหม่เข้าด้วยกัน และสืบทอดความเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในการพัฒนางานชุมชนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 จัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกและคนทำงานเพื่อพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการทำงานด้านต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

ขั้นตอนที่ 4 จัดให้มีช่องว่างทางการทำงานร่วมกัน โดยมีการสื่อสารที่ง่ายต่อการเข้าถึงทันสมัยในปัจจุบัน เช่น สร้างระบบการติดต่องาน สร้างเว็บไซต์ในอินเทอร์เน็ต และเชื่อมโยงเครือข่ายเข้าด้วยกัน โดยอาจจะมอบทุนเป็นการพิเศษเพื่อดำเนินการ

โดยสรุปแล้วในขั้นตอนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นในระดับใด ก็เน้นที่การพัฒนาสมาชิกของเครือข่าย การจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ และกระตุ้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมกับเครือข่ายให้มากที่สุด

2.8 ปัญหาของเครือข่ายการเรียนรู้

สนทยา พลศรี (2550) ได้กล่าวถึงปัญหาของเครือข่ายการเรียนรู้ซึ่งสามารถแบ่งปัญหาตามแหล่งที่มาของปัญหาออกเป็น 2 ประเภทคือ ปัญหาภายในเครือข่าย และปัญหาที่มาจากภายนอกเครือข่าย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1) ปัญหาภายในเครือข่าย ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับวิสัยทัศน์ที่ไม่ชัดเจน ปัญหาเกี่ยวกับผู้นำเครือข่าย ปัญหาเกี่ยวกับสมาชิกของเครือข่ายที่มีคุณลักษณะต่างกัน หวังผลประโยชน์มากเกินไป ปัญหาเกี่ยวกับกิจกรรมของเครือข่าย และปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการเครือข่าย เช่น ขาดแนวร่วมในการทำงาน การจัดทำบัญชีการเงิน เป็นต้น

2) ปัญหาที่มาจากภายนอกเครือข่าย ได้แก่ การขยายงานของเครือข่ายอื่นเข้ามาในชุมชน เช่น การแข่งขันหาสมาชิก ทุนและทรัพยากรลดลง การขยายงานของเครือข่ายประเภทเดียวกัน เช่น การทับซ้อนของพื้นที่ในการทำงาน เครือข่ายถูกครอบงำ กิจกรรมของเครือข่ายขัดผลประโยชน์ผู้อื่น คนในชุมชนไม่มีแนวความคิด เครือข่ายไม่ได้สนับสนุนนโยบายของรัฐบาล เป็นต้น

2.9 การดำรงรักษาเครือข่ายการเรียนรู้

การดำรงรักษาเครือข่ายให้สามารถดำเนินงานต่อไปได้ ไม่ต้องปิดตัวเองลงนั้น สนทยา พลศรี (2550) ได้นำเสนอแนวทางไว้ดังต่อไปนี้

1) การรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก เช่น การส่งเสริมให้สมาชิกได้พบกันในรูปแบบของการประชุม การดำรงความผูกพันของสมาชิก การจัดกิจกรรมกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เป็นต้น

2) การรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและชุมชนภายนอก เช่น ประชาสัมพันธ์กิจการของเครือข่าย ร่วมกิจกรรมกับชุมชนในเทศกาลต่างๆ จัดกิจกรรมเพื่อระดมคนที่ยังไม่เป็นสมาชิกของเครือข่ายให้เข้ามาเป็นสมาชิก เป็นต้น

3) การพัฒนาสมาชิกของเครือข่าย ทั้งด้านความรู้ ความคิด เทคนิควิธีการ การยกระดับจิตใจ การทำงานร่วมกับผู้อื่น เป็นต้น

4) การจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างต่อเนื่อง

5) การสร้างแรงจูงใจให้แก่สมาชิก เช่นการจูงใจในด้านความสำเร็จในการทำงาน, ความต้องการทำงานเพื่อส่วนรวม การพิสูจน์ศักยภาพของตนเอง เป็นต้น

6) การจัดระบบประเมินและติดตามงาน เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มากที่สุด ใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพ ร่วมกันวิเคราะห์ประเมินผล และปรับปรุงข้อบกพร่อง

7) การสนับสนุนส่งเสริมสมาชิก

8) การสร้างสมาชิกใหม่อย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อให้การดำเนินงานของเครือข่ายไม่หยุดชะงัก

นอกจากนี้ วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540) ยังอธิบายการที่ทำให้เครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแล้ว ดำรงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน โดยมีการจัดกิจกรรมที่บุคคลและหน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วม โดยสรุปได้คือ การจัดให้สมาชิกได้พบปะกันเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสนับสนุนการจัดกิจกรรมของเครือข่าย การให้คุณค่า ให้ขวัญและกำลังใจแก่สมาชิก การกระตุ้นให้ความร่วมมือกันทำกิจกรรม การแลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกัน ปลุกฝังให้สมาชิกมีสำนึกในความ เป็นเจ้าขององค์กรและห่วงใยทรัพยากรท้องถิ่น ตลอดจนผู้นำเครือข่ายต้องรักษากฎ ระเบียบ ที่สมาชิกร่วมกันตกลงไว้ให้เคร่งครัด เป็นต้น

ตอนที่ 3 แนวคิดด้านอาหารปลอดภัย

3.1 กรอบยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการ เพื่อความมั่นคงทางอาหารด้านสาธารณสุข ปี พ.ศ. 2555-2559 (กระทรวงสาธารณสุข, 2554)

3.1.1 ความเป็นมา

อาหารและโภชนาการเป็นปัจจัยสำคัญอันดับแรกของมนุษย์ในการดำรงชีวิตอยู่อย่าง เป็นปกติสุข ประกอบกับประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศักยภาพสูงในการผลิตอาหารที่มีความ หลากหลาย โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จึงมีคุณค่าและความงดงามทาง วัฒนธรรมของชนชาติที่มีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นในระดับนานาชาติ รวมทั้งประเทศไทยยังมีขีด ความสามารถในการผลิตอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศ และมีศักยภาพในการส่งออก อาหารไปจำหน่ายยังประเทศต่างๆทั่วโลกที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจำนวนมาก

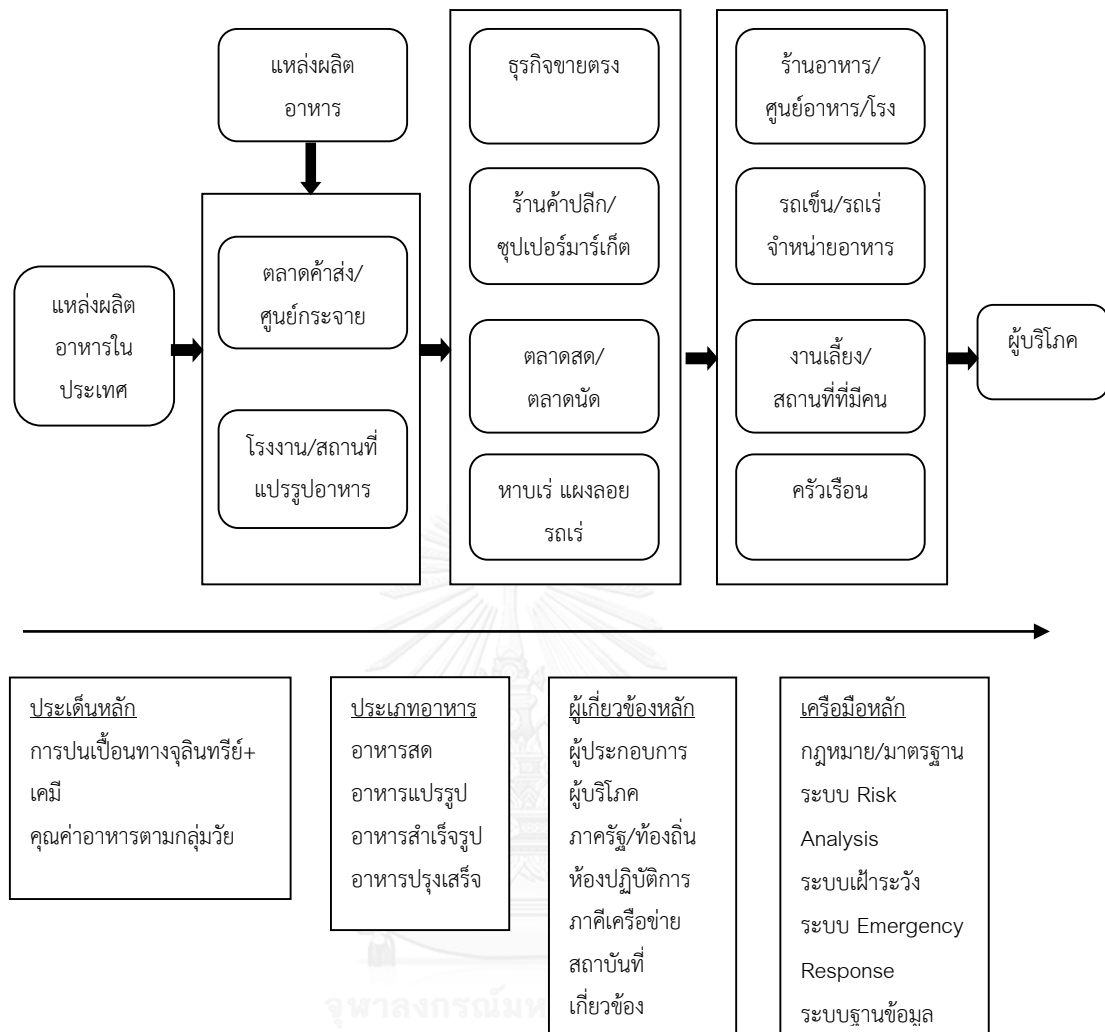
ความปลอดภัยด้านอาหารและโภชนาการ เป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้นำ รัฐบาลทุกประเทศให้ความสนใจ บรรลุเป็นนโยบายลำดับต้นๆ รวมทั้งจากมติสมัชชาอนามัยโลกซึ่งมี การประชุมผู้นำประเทศ รัฐมนตรี และองค์กรชั้นนำต่างๆ การเรียกร้องจากองค์กรด้านสุขภาพ เกษตรและอาหารระหว่างประเทศ องค์กรด้านนโยบาย การเมือง นักวิชาการในสาขาต่างๆ และภาค ประชาชนที่ต้องการให้การค้าขายอาหารมีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ เพื่อคุ้มครอง สุขภาพผู้บริโภค จากการใช้โลกมีแนวโน้มไปสู่สถานภาพที่ไร้พรมแดนมากขึ้น ทำให้เกิดการเคลื่อนย้าย อาหารจากแหล่งผลิตหนึ่งไปสู่ผู้บริโภคอีกแหล่งหนึ่ง โดยมีการกระจายมากขึ้น มีความรวดเร็ว และมี กลยุทธ์แปลกใหม่ในการเสนอขายสินค้าทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ซึ่งบางครั้งผู้ประกอบการ

กิจการต่างๆ ขาดความเอาใจใส่และความระมัดระวังในเรื่องการปนเปื้อนสิ่งอันตราย หรือมีความรู้ไม่เพียงพอที่จะผลิตอาหารให้ได้คุณภาพและปลอดภัย รวมทั้งจากปริมาณความต้องการอาหารบริโภคเพิ่มสูงขึ้นตามจำนวนประชากรและนักท่องเที่ยว ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ อาจทำให้เกิดโรคติดต่อใหม่ๆ จากคนสู่คน หรือจากสัตว์สู่คน ผ่านทางอาหาร น้ำ และการบริโภค ทั้งการปนเปื้อนแบบไม่ตั้งใจและแบบตั้งใจ ทุกประเทศจึงจำเป็นต้องมีระบบควบคุมคุณภาพและความปลอดภัยด้านอาหารเพื่อปกป้องผู้บริโภคภายในประเทศของตนเอง นอกจากนี้ อาหารที่ผลิตและปรุงประกอบเพื่อการบริโภคในประเทศ ซึ่งมักเป็นผู้ประกอบการรายย่อยและมีรูปแบบที่หลากหลาย ยังคงมีความเสี่ยงทั้งด้านคุณภาพและความปลอดภัย

กระทรวงสาธารณสุขในฐานะเป็นหน่วยงานหลักในการคุ้มครองผู้บริโภคด้านอาหารของประเทศไทยได้มีการดำเนินงานด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการอย่างต่อเนื่อง ทำให้อาหารที่วางจำหน่ายในประเทศไทยมีคุณภาพและความปลอดภัยเป็นที่น่าเชื่อถือในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามการดำเนินงานด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการให้ได้ผลที่เป็นรูปธรรมมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ยังต้องการการบูรณาการจากหลายหน่วยงาน ทั้งภายในกระทรวงสาธารณสุขเอง และการดำเนินงานร่วมกับต่างกระทรวง/องค์กรอื่นๆที่เกี่ยวข้อง จึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือสนับสนุนการปฏิบัติงานที่มีความชัดเจน ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ กรอบยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการจะเป็นเครื่องมือในการกำหนดนโยบายและทิศทางการดำเนินงานด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการของผู้บริหารกระทรวงสาธารณสุข สำหรับปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 - 2559 รวมทั้งเป็นกรอบชี้แนะทางปฏิบัติงาน และใช้กำกับการประมาณการขอตั้งงบประมาณ เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ระยะยาวและตัวชี้วัดความสำเร็จในการดูแลสุขภาพประชาชนด้านอาหารและการบริโภค รวมทั้งนโยบายการดำเนินงานระหว่างกระทรวงและระหว่างประเทศ

3.1.2 การวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

การวิเคราะห์สถานการณ์ในปัจจุบันและการคาดการณ์ถึงแนวโน้มในอนาคต จากกรอบงานด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการของประเทศไทย พบว่าอาหารจะมีความปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการมากขึ้นเรื่อยๆ เริ่มตั้งแต่กระบวนการผลิตในระดับฟาร์ม คุณภาพและความปลอดภัยของปัจจัยการผลิตรวมถึงมาตรฐานกระบวนการผลิต และการขนส่ง จากแหล่งผลิตสินค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ สู่ตลาดค้าส่ง ตลาดสด ตลาดนัด ศูนย์กระจายสินค้า โรงงานแปรรูปอาหาร โรงแรม ภัตตาคาร และร้านอาหาร จากตลาดค้าส่งหรือโรงงานแปรรูปอาหาร อาหารจะถูกขนส่งไปยังธุรกิจค้าปลีก ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบตั้งแต่เป็นระดับไฮเปอร์มาร์เก็ต ซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านค้า ตลาดสด ตลาดนัด จนถึงหาบเร่ แผงลอย รถเร่ รวมทั้งธุรกิจขายตรง จากแหล่งค้าปลีกอาหารก็จะถูกส่งมายังสถานที่ประกอบ จำหน่ายอาหาร ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบอีกเช่นกัน รวมถึงธุรกิจจัดเลี้ยง จนไปถึงผู้บริโภค ความเสี่ยงด้านความปลอดภัยของอาหารและคุณค่าทางโภชนาการสามารถเกิดขึ้นได้ทุกขั้นตอนของการผลิต ตั้งแต่แหล่งผลิตถึงผู้บริโภค (From Farm to Fork) ซึ่งสามารถอธิบายได้ตามแผนภาพที่ 2.1 ดังนี้

แผนภาพที่ 2.1 กรอบงานด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการ

ภารกิจของกระทรวงสาธารณสุขในฐานะหน่วยงานหลักในการคุ้มครองผู้บริโภคด้านอาหาร เริ่มตั้งแต่การนำเข้าปัจจัยการผลิต การนำเข้าสินค้าอาหาร ตลอดจนภาวะบรรจุ/วัสดุสัมผัสอาหาร ครอบคลุมตลาดค้าส่ง/ค้าปลีกทุกรูปแบบ โรงงานผลิต/แปรรูปอาหาร รวมถึงสถานที่เก็บรักษา สถานที่ประกอบกิจการ (Food Supply Chain) และจำหน่ายอาหารทุกรูปแบบ รวมถึงการจัดเลี้ยงและการบริโภคในครัวเรือน นับเป็นภารกิจที่ทำทนายอย่างยิ่ง จำเป็นต้องอาศัยการทำงานที่เป็นระบบ และการบูรณาการแผนการดำเนินงานทั้งในกระทรวงสาธารณสุขเอง และระหว่างกระทรวงองค์กรที่เกี่ยวข้อง ตลอดถึงห่วงโซ่ อุปสงค์ อุปทานด้านอาหาร

การวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันของเรื่องนี้จะวิเคราะห์ใน 3 ส่วนด้วยกันคือ ในส่วนของผู้บริโภค ผู้ประกอบการด้านอาหาร และผู้ควบคุม/กำกับดูแลระบบคุณภาพและความปลอดภัยอาหาร ซึ่งจะเป็นการนำเสนอทั้งในส่วนของข้อมูลและสารสนเทศ (Data and Information)

เพื่อให้เห็นขนาดของผลกระทบต่อผู้บริโภค ขนาดของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับด้านอาหาร ตลอดจนโครงสร้างของหน่วยงานในการกำกับดูแลระบบคุณภาพและความปลอดภัยด้านอาหาร

ผู้บริโภค เป็นทั้งผู้ที่ได้รับผลประโยชน์/ผลกระทบจากอาหาร และเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนให้อาหารมีความปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการ

ผู้ประกอบการด้านอาหาร เป็นผู้ปฏิบัติให้เกิดความปลอดภัยด้านอาหารและให้อาหารมีคุณค่าที่เอื้อต่อสุขภาพของผู้บริโภค

ผู้ควบคุม/กำกับดูแลระบบ ได้แก่หน่วยงานต่างๆของภาครัฐ ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุน ส่งเสริม และบังคับใช้กฎหมายในระดับพื้นที่

3.1.3 SWOT Analysis งานด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการ โดยกระทรวงสาธารณสุข

จุดแข็ง

1. มี พรบ.อาหาร / พรบ.สาธารณสุข ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการปรับปรุง
 - มีนโยบายด้านความปลอดภัยอาหาร
 - มีมาตรฐานด้านความปลอดภัยอาหาร และสุขาภิบาลอาหาร
 - มีการมอบอำนาจ/กระจายอำนาจไปยังท้องถิ่น
 - มีระบบการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรคติดต่อ และระบบการเฝ้าระวังโรคไม่ติดต่อทั้งทางสถานพยาบาลและทางพฤติกรรมเสี่ยง
 - มีเครือข่ายด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการ (ผู้ประกอบการ ภาคประชาชน นักวิชาการ)
 - มีความเชี่ยวชาญด้านอาหาร/โภชนาการ
 - มีชุดทดสอบ/รถ Mobile
 - กระทรวงสาธารณสุขเป็นหน่วย National Focal Point (INFOSAN, IHR, APEC Food Safety, APEC Food Defense, ASEAN Food Safety, Reference laboratory)

จุดอ่อน

1. ด้านกฎหมาย/ระเบียบ/โครงสร้าง
 - พรบ.อาหารไม่ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและไม่ครอบคลุม
 - โครงสร้างส่วนกลาง-ภูมิภาค ไม่เอื้อต่อการทำงาน และยังขาดการบูรณาการ
 - ยังไม่มีข้อกำหนดทางกฎหมายตลอดจนระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจนในการควบคุมคุณภาพและความปลอดภัยของอาหาร ณ ด่านนำเข้า
 - การควบคุมการนำเข้าอาหารไม่ครอบคลุมทุกด่านนำเข้า
2. ด้านระบบงาน
 - ขาดความเชื่อมโยง วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปสู่การใช้ประโยชน์ขาดการวางแผนร่วมกัน

- ขาดกลไกการใช้ข้อมูลเฝ้าระวังโรคอย่างบูรณาการ
- ขาดระบบการสอบสวนประสิทธิผลการมอบอำนาจ
- ระบบการตรวจติดตามคุณภาพและความปลอดภัยอาหารยังไม่เข้มแข็ง

3. ด้านการดำเนินงาน

- ขาดการเตรียมความพร้อมของผู้รับมอบ/กระจายอำนาจ ทั้งด้านโครงสร้างระบบงาน งบประมาณ และทักษะบุคลากรที่เพียงพอ
- การบังคับใช้กฎหมายไม่เข้มแข็ง
- ขาดข้อมูลวิจัยการตลาดในการส่งเสริมพัฒนาผลิตภัณฑ์ลดน้ำตาล ไขมัน โซเดียม
- การประสานความร่วมมือด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการ ระหว่างกระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงเกษตรยังไม่เข้มแข็ง
- ขาดการนำข้อมูลด้าน Risk assessment มาใช้ประโยชน์
- ขาดกระบวนการสร้างความรู้ ความตระหนักเรื่องความปลอดภัยอาหารและโภชนาการแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภาครัฐและภาคเอกชนตลอดห่วงโซ่อาหาร

โอกาส

- เป็นประเด็นที่สังคมสนใจ ผู้บริโภคใส่ใจสุขภาพและรวมกลุ่ม
- มีเวทีโลก (Codex / APEC / ASEAN / Asia Food Net / IHR / INFOSAN) ช่วยกระตุ้นความสนใจ
- มีหน่วยงานสนับสนุนด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการ เพิ่มขึ้นด้านทุน/วิจัย /ความเห็นประชาชน (สสส. สปสช. สวรส. สกว. สช. สถาบันคลังสมองของชาติ สถาบันโภชนาการ มหาวิทยาลัย มูลนิธิเพื่อผู้บริโภค ฯลฯ)

ภาวะคุกคาม

- รัฐบาลให้ความสำคัญอาหารส่งออกมากกว่าอาหารบริโภคในประเทศ
- มีการใช้เทคโนโลยีการผลิตอาหารและสารเคมีใหม่ๆ ที่หลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น
- สื่อหลากหลาย เข้าถึงง่าย ควบคุมโฆษณาเกินจริงยาก
- การเปิดเสรีทางการค้าทำให้การควบคุมด้านคุณภาพและความปลอดภัยอาหารนำเข้าทำได้ยากขึ้น
- นโยบาย one day clearance และ 10% random check ณ ด่านนำเข้าของกรมศุลกากร ทำให้ประสิทธิภาพการตรวจสอบคุณภาพและความปลอดภัยสินค้าอาหารลดลง
- การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ
- การเกิดโรคระบาดใหม่ๆ เช่นโรคที่เกิดจากทางปศุสัตว์ โรคที่เกี่ยวข้องกับการเดินทาง

3.1.4 ยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการกระทรวงสาธารณสุข

การจัดทำยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการของกระทรวงสาธารณสุขเป็นยุทธศาสตร์สำหรับปีงบประมาณ 2555 - 2559 การกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ในครั้งนี้ ได้ใช้การพิจารณาผลการวิเคราะห์สถานการณ์ความปลอดภัยด้านอาหารและโภชนาการที่มี

ผลกระทบต่อผู้บริโภคภายในประเทศเป็นหลัก โดยมีการพิจารณากรอบยุทธศาสตร์การจัดการอาหารของประเทศไทย ภายใต้คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ และยุทธศาสตร์มาตรฐานความปลอดภัยสินค้าเกษตรและอาหาร ปีงบประมาณ 2553 - 2556 ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตลอดจนทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 และ 11 ร่วมด้วยโดยมีการแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการของกระทรวงสาธารณสุขกับกรอบยุทธศาสตร์การจัดการอาหารของประเทศไทย ภายใต้คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ และยุทธศาสตร์มาตรฐานความปลอดภัยสินค้าเกษตรและอาหาร ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการฉบับนี้ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วนด้วยกันคือ เป้าประสงค์ วัตถุประสงค์ และกรอบยุทธศาสตร์ ดังต่อไปนี้

1) เป้าประสงค์ ภาวะโรคจากอาหารและโภชนาการลดลงโดยกำหนดกรอบตัวชี้วัดดังนี้

- อัตราป่วยด้วยอหิวาตกโรค/อุจจาระร่วงเฉียบพลัน/อาหารเป็นพิษ ลดลงไม่เกิน

ค่ามัธยฐานย้อนหลัง 5 ปี ตามปีปฏิทิน

- อัตราป่วยด้วยโรคจากพฤติกรรมกรรมการบริโภคลดลง

- พื้นที่ที่มีอัตราของหญิงตั้งครรภ์มีค่าไอโอดีนในปัสสาวะน้อยกว่า 150 ไมโครกรัม

ต่อลิตรไม่เกินร้อยละ 50

- ระดับเขาวนั้ปัญหาของเยาวชนเป็นไปตามค่ามาตรฐานที่กำหนด

2) วัตถุประสงค์ อาหารที่จำหน่ายในท้องตลาดมีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ โดยกำหนดกรอบตัวชี้วัด ดังนี้

- ร้อยละของอาหารที่วางจำหน่ายในท้องตลาดมีความปลอดภัยตามเกณฑ์มาตรฐานดังต่อไปนี้

1. อาหารหลักที่จำเป็นบริโภคในชีวิตประจำวันตามหลักโภชนาการ ปลอดภัยจากสารเคมีทางการเกษตร ยาปฏิชีวนะ จุลินทรีย์ และสารอันตรายอื่นได้แก่ผักสดประเภทใบ และผลไม้เปลือกบาง เนื้อสัตว์สด เนื้อสัตว์ตากแห้ง เครื่องในสัตว์ผลผลิตจากสัตว์ อาหารประเภทสัตว์น้ำ อาหารประเภทยูโพรติก และอาหารแปรรูปเบื้องต้น

2. อาหารปรุงและน้ำดื่มที่จำหน่ายในร้านอาหาร ศูนย์อาหาร ตลาด รถเข็น หาบเร่ รวมทั้งผู้สัมผัสอาหาร ผ่านมาตรฐานด้านสุขอนามัย สุขาภิบาลอาหาร และความปลอดภัยด้านอาหารตามเกณฑ์ที่กำหนดโดยกฎหมาย

3. อาหารแปรรูป ภาชนะบรรจุ และวัสดุสัมผัสอาหารต้องผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดโดยกฎหมาย

- ร้อยละของอาหาร ตามประเภทที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด มีการผลิตที่เอื้อต่อสุขภาพและเสริมคุณค่าทางโภชนาการ วางจำหน่ายในท้องตลาด ตามระยะเวลาที่ประกาศได้แก่อาหารสูตรลดน้ำตาล ไขมัน โซเดียมอาหารสูตรผสมไอโอดีน

- ความปลอดภัยของครัวเรือนที่ใช้เกลือไอโอดีนคุณภาพมากกว่าร้อยละ 90

3) ประเด็นยุทธศาสตร์ ผลที่ต้องการเห็นจากการดำเนินงานตามกรอบยุทธศาสตร์นี้คือ อาหารที่จำหน่ายในประเทศไทยมีความปลอดภัย (Food Safety) มีคุณค่าทางโภชนาการ (Nutritious Food) พอเพียงพอต่อการบริโภค (sufficient consumption) และป้องกันการก่อการร้ายทางอาหาร (Food Defense) เพื่อให้ภาระโรคจากอาหารและโภชนาการของคนไทยลดลงและสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภคในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งนักท่องเที่ยว โดยมีห้องปฏิบัติการทดสอบ/ชุดทดสอบอาหารเป็นเครื่องมือสนับสนุนการปฏิบัติตามมาตรฐานของผู้ประกอบกิจการและการกำกับดูแลของภาครัฐ/ท้องถิ่น ซึ่งกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ได้ 6 ด้าน ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1: การส่งเสริมการจัดการความรู้ด้านอาหารและโภชนาการ (Food and Nutrition Education) และการสื่อสารสาธารณะ

ยุทธศาสตร์ที่ 2: การพัฒนาและระบบงานด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการของภาครัฐและท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ

ยุทธศาสตร์ที่ 3: การพัฒนากฎหมาย และข้อกำหนด/มาตรฐานด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการให้ครอบคลุม ทันสมัยและเป็นสากล

ยุทธศาสตร์ที่ 4: การส่งเสริม สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีขีดความสามารถในการคุ้มครองด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการแก่ประชาชน

ยุทธศาสตร์ที่ 5: การพัฒนาห้องปฏิบัติการด้านอาหารและโภชนาการตามมาตรฐานสากลและการประเมินความเสี่ยงด้านความปลอดภัยอาหาร

ยุทธศาสตร์ที่ 6: พัฒนาและเชื่อมโยงระบบข้อมูลด้านความปลอดภัยอาหารและข้อมูลความเสี่ยงภัยอาหารทั้งกรณีตั้งใจและไม่ตั้งใจ (Food Safety and Food Defense) ระหว่างหน่วยงานภายในประเทศ และระหว่างประเทศ

การจะให้ผู้ประกอบกิจการด้านอาหารปฏิบัติตามระบบและมาตรฐาน อันดับแรกต้องทำให้ผู้ประกอบกิจการด้านอาหารมีความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักและทักษะด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการ โดยการกำหนดเป็นหลักสูตรภาคบังคับในการขอใบอนุญาตของผู้ดำเนินกิจการด้านอาหาร โดยผู้ประกอบกิจการเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรม (ยุทธศาสตร์ที่ 1 และยุทธศาสตร์ที่ 4)

ผู้บริโภคเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการผลิตอาหารที่มีความปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการ โดยใช้ระบบการตลาดในการขับเคลื่อนการผลิต ทั้งนี้ ผู้บริโภคต้องมีความรู้ ความตระหนัก และไม่ละเลยที่จะเลือกซื้ออาหารที่มีความปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการ รวมทั้งการปกป้องสิทธิของตนเองด้านอาหาร เมื่อประเมินสถานการณ์ปัจจุบัน ผู้บริโภคไทยยังไม่สามารถเป็นกลไกในการขับเคลื่อนตลาดด้านอาหารปลอดภัยและอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการได้อย่างมีพลัง จึงจำเป็นต้องมียุทธวิธีต่างๆในการให้ผู้บริโภคมีความรู้ ความตระหนัก และทักษะในการเลือกซื้ออาหารได้อย่างปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการ (ยุทธศาสตร์ที่ 1 และยุทธศาสตร์ที่ 4) ในขณะที่ภาครัฐและท้องถิ่นเองต้องมีระบบติดตาม ตรวจสอบ เพื่อให้แน่ใจว่าผู้ประกอบกิจการปฏิบัติตามมาตรฐานที่กำหนด หากมีการละเลยหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐาน ผู้ดำเนินกิจการต้องเข้ารับการ

ฝึกอบรมอีก และถ้ามีการละเลยถึง 3 ครั้ง ควรมีการสั่งพักใบอนุญาต จนกว่าจะมีการปรับปรุงแก้ไข (ยุทธศาสตร์ที่ 1 และยุทธศาสตร์ที่ 4)

ในการดำเนินงานของภาครัฐ/ท้องถิ่นให้สัมฤทธิ์ผลจำเป็นต้องมีความพร้อมในทุกด้าน จึงต้องมีกลยุทธ์ในการเพิ่มประสิทธิภาพของภาครัฐ/ท้องถิ่น ทั้งในแง่ของบุคลากร โครงสร้างการทำงาน และระบบงาน เพื่อให้เกิดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในกระทรวงสาธารณสุข และระหว่างกระทรวง เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น เพื่อให้มีการดำเนินงานแบบหุ้นส่วนความรับผิดชอบโดยมุ่งเน้นการบรรลุผลสัมฤทธิ์ร่วมกันในการควบคุม/กำกับดูแลตั้งแต่ต้นน้ำเข้า ไปยังศูนย์กระจายสินค้า โรงงานแปรรูป ผู้ค้าส่ง/ค้าปลีก จนถึงผู้ประกอบการ ผู้จำหน่ายอาหาร ทั้งนี้จำเป็นต้องมีการพัฒนาระบบงานและกลไกต่างๆ เช่น ระบบควบคุมสินค้าอาหารนำเข้า ระบบการประเมินความเสี่ยงด้านอาหาร (Risk Assessment) ระบบตรวจอาหาร (Food Inspection) ระบบตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) และระบบเรียกคืนสินค้า (Recall) ตลอดจนกลไกการติดตามสถานการณ์ความปลอดภัยด้านอาหารและโภชนาการ ทั้งนี้ การดำเนินงานทั้งหมดต้องอาศัยระบบข้อมูลที่ทันสมัยและเชื่อมโยงถึงกัน เพื่อการบริหารจัดการและการสื่อสารความเสี่ยงด้านอาหาร (ยุทธศาสตร์ที่ 1, 2, 3, 4 และยุทธศาสตร์ที่ 6)

สำหรับเครื่องมือสนับสนุนด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการที่สำคัญคือ ห้องปฏิบัติการทดสอบและชุดทดสอบ ก็ต้องมีการพัฒนาขีดความสามารถทั้งสำหรับห้องปฏิบัติการอ้างอิงด้านอาหารและห้องปฏิบัติการที่ให้บริการด้านการทดสอบอาหาร ซึ่งควรมีการส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทและมีความสามารถในการให้บริการตามมาตรฐานสากลได้มากขึ้น (ยุทธศาสตร์ที่ 5)

จากกรอบยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยอาหารและโภชนาการ เพื่อความมั่นคงทางอาหารด้านสาธารณสุข ปี พ.ศ.2555-2559 สามารถสรุปได้ว่าทางภาครัฐได้เห็นความสำคัญของความปลอดภัยมาก และได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าร่วมกับภาคประชาชนในการสร้างความร่วมมือด้านอาหารปลอดภัยตั้งแต่การได้มาของอาหาร การขนส่ง การเก็บรักษา การเลือกซื้อ การประกอบจำหน่ายอาหาร และการประกอบอาหารในครัวเรือน ซึ่งความร่วมมือนี้ต้องอาศัยการเฝ้าระวังของชุมชนร่วมด้วย เพื่อทำหน้าที่เป็นหูเป็นตาซึ่งกันและกันสำหรับทุกคน

3.2 แนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน

การได้มาของอาหารปลอดภัยนั้น มีแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจที่ควรทำการศึกษาให้ลึกซึ้ง คือ การทำเกษตรกรรมยั่งยืน โดยระบบของเกษตรกรรมยั่งยืนมีแนวคิดที่ต้องการให้การเกษตรเป็นมิตรต่อระบบนิเวศวิทยา จัดการระบบการผลิต การบริโภค การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างสมดุล ซึ่งจะทำให้ระบบเกษตรกรรมนี้ดำเนินได้อย่างต่อเนื่องและยาวนานโดยไม่เกิดปัญหาต่อเกษตรกร และสิ่งแวดล้อม

3.2.1 ความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืน

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มีผู้ให้ความสนใจเกษตรกรรมยั่งยืนมาก แนวคิดนี้มีการกล่าวถึงจากนักวิชาการ นักพัฒนาที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมการเกษตร โดยให้ความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืนไว้ดังนี้

ชวนน รัตนวาทะ (2534) ให้ความหมายของเกษตรยั่งยืนไว้ว่า เป็นระบบการเกษตรที่รักษาอัตราของการผลิตให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายในระยะยาวติดต่อกัน ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เลวร้ายไม่เหมาะสม โดยความยั่งยืนนี้จะต้องมีความสมดุลระหว่างความหลากหลายของสรรพสิ่งที่มีชีวิตในระบบนิเวศเกษตร และมีความผสมกลมกลืนในการอาศัยพึ่งพาเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ธันวา จิตต์สงวน (2536) กล่าวถึงระบบเกษตรยั่งยืนว่า คือระบบเกษตรที่สามารถสร้างผลผลิตได้เพียงพอต่อความต้องการของสังคม โดยมีความเหมาะสมในทางเศรษฐศาสตร์ และรักษาสมดุลของสภาพสิ่งแวดล้อมเอาไว้ได้มากที่สุด ซึ่งระบบเกษตรกรรมยั่งยืนนี้จะต้องมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ ด้านการผลิตโดยพิจารณาจากการมีผลผลิตเพิ่มขึ้น ด้านเศรษฐศาสตร์ที่ต้องคุ้มค่างบประมาณ และด้านสิ่งแวดล้อมที่ต้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติและมีผลดีต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค

สุเมธ ตันติเวชกุล (2544) กล่าวถึงเกษตรยั่งยืนว่าเป็นระบบการผลิตที่เอื้อต่อการฟื้นฟูและรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศ ไม่ก่อผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและเป็นที่ยอมรับของสังคม อันเป็นแบบแผนทางการเกษตรที่สนับสนุนให้เกษตรกรพ่มี พอกิน สามารถปลูกพืชในที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญเพื่อให้เกิดการพัฒนาเกษตรยั่งยืนบรรลุผลสำเร็จ จะต้องมีการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งไปพร้อมกันด้วย

จากความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืนข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืน หมายถึง วิธีการเกษตรที่ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและดำรงรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศ สามารถผลิตอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และพอเพียงตามความจำเป็น บนพื้นฐานการรักษาคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกรและผู้บริโภค พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ รวมทั้งเอื้ออำนวยให้เกษตรกรและชุมชนท้องถิ่นพัฒนาและเกิดความเข้มแข็งของชุมชน

3.2.2 หลักการ 10 ประการของระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

จากการศึกษาแนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ (2547) ได้อธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้

- 1) ใช้ประโยชน์และพัฒนาภูมิปัญญาเพื่อใช้ในระบบเกษตรกรรม
- 2) ส่งเสริมให้เกษตรกรมีบทบาทหลักในการพัฒนาความรู้และการวิจัยทางการเกษตร
- 3) ใช้ทรัพยากรจากภายในและลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก
- 4) หลีกเลี่ยงและปฏิเสธการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร และผลิตภัณฑ์ที่ได้มาจากเชื้อเพลิงฟอสซิล
- 5) ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงบำรุงดินให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน
- 6) ใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ สร้างความหลากหลายของกิจกรรมการผลิตทางเกษตรในไร่นา และผสมผสานกิจกรรมการผลิตให้เกื้อกูลประโยชน์ต่อกันอย่างสูงสุด

- 7) ควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ และวิธีการซึ่งไม่ใช่สารเคมีรูปแบบต่างๆ
- 8) ผลิตอาหารที่มีคุณภาพทางโภชนาการ มีธาตุอาหารครบถ้วน ในปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการที่จำเป็นในการดำรงชีวิตโดยตอบสนองต่อความต้องการอาหารและปัจจัยในการดำเนินชีวิตภายในครอบครัวและชุมชนก่อนเป็นเบื้องต้น
- 9) ปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่นด้วยความเคารพ
- 10) เอื้ออำนวยให้เกษตรกรและชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้โดยอิสระ พึ่งพาตนเองได้ โดยปราศจากการครอบงำจากภายนอก

ดังนั้นแนวคิดของเกษตรกรรมยั่งยืนจึงเป็นแนวทางการทำการเกษตรที่เน้นการดูแลรักษา สภาพแวดล้อมของพื้นที่ไปพร้อมๆ กับการทำการเกษตร มีการจัดการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและสมดุล และสร้างผลิตผลทางการเกษตรที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค

3.3 อาหารปลอดภัยในวิถีการผลิตเกษตรอินทรีย์

หากกล่าวถึงการได้มาของอาหารปลอดภัยนั้น สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงคือวัตถุดิบที่จะนำมาประกอบอาหารต้องมีความปลอดภัย และถ้ากล่าวถึงพืชผักที่ได้รับการยอมรับว่ามีความปลอดภัย จะต้องมาจากการผลิตที่ไร้สารเคมี ในการทำการเกษตรกรรมในปัจจุบันจะมีการใช้สารเคมีในการบำรุง และป้องกันไม่ให้พืชผักได้รับการรบกวนจากศัตรูพืช ดังนั้นการได้มาของวัตถุดิบประเภทพืชผักที่ปลอดภัยภายใต้การทำเกษตรกรรมไร้สารเคมี ยาปราบศัตรูพืช และสารอินทรีย์ต่างๆ จึงต้องมีกระบวนการเฉพาะเพื่อรับรองคุณภาพ ในที่นี้ผู้วิจัยทำการศึกษากิจการทำการเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากมีการผลิตอย่างแพร่หลาย และมีการวางมาตรฐาน อีกทั้งมีหน่วยงานรับรองคุณภาพผลิตทำให้มั่นใจได้ว่าการผลิตพืชผัก ผลไม้จากพื้นที่ทำเกษตรอินทรีย์จะเป็นอาหารที่ปลอดภัยสำหรับผู้บริโภคอย่างแท้จริง

3.3.1 ความหมายของเกษตรอินทรีย์

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2543) ได้ให้ความหมายของเกษตรอินทรีย์ หมายถึง การทำการเกษตรด้วยหลักธรรมชาติบนพื้นที่การเกษตรที่ไม่มีสารพิษตกค้าง และหลีกเลี่ยงจากการปนเปื้อนของสารเคมีทางดิน ทางน้ำ และทางอากาศ เพื่อส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศ และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สมดุลธรรมชาติโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์หรือสิ่งที่ได้มาจากการตัดต่อพันธุกรรม ใช้ปัจจัยการผลิตที่มีแผนการจัดการอย่างเป็นระบบในการผลิตภายใต้มาตรฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณค่าทางโภชนาการ และปลอดภัย โดยไม่พึ่งพาสารเคมี เพื่อคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจพอเพียงแก่มวลมนุษยชาติ และสรรพชีวิต

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ (2547) ได้กล่าวถึงความหมายของเกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมีสังเคราะห์ สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ฮอร์โมนที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตตัดต่อพันธุกรรม เกษตรอินทรีย์ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงบำรุงดิน โดยเชื่อว่าดินที่สมบูรณ์ย่อมทำให้พืชสมบูรณ์ตามไปด้วย มนุษย์ที่บริโภคผลผลิตจากไร่นาอินทรีย์ ก็จะได้รับอาหารที่มีคุณภาพดี และปลอดภัย

มติที่ประชุมใหญ่สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2551 ที่ประเทศอิตาลี (<http://www.actorganic-cert.or.th/> เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2557) ได้ให้ความหมายของเกษตรอินทรีย์ไว้ว่า เกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการผลิตทางการเกษตรที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของสุขภาพดิน ระบบนิเวศ และผู้คน โดยอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ และวงจรธรรมชาติ ที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ แทนที่จะใช้ปัจจัยการผลิตที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มีการผสมผสานองค์ความรู้พื้นบ้าน นวัตกรรม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เป็นธรรม และคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกคนและสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

จากความหมายของเกษตรอินทรีย์ทำให้เห็นได้ว่า การทำเกษตรอินทรีย์เป็นการใช้หลักของธรรมชาติมาทำการเกษตร งดเว้นการใช้สารเคมี หรือการสังเคราะห์ต่างๆ ยึดหลักปัจจัยที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่มาประยุกต์ใช้ร่วมกับภูมิปัญญาเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค

3.3.2 กระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์

ประเทศไทยได้มีการกำหนดใช้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ หลังจากผ่านการแก้ไขปรับปรุงครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2543 โดยคณะกรรมการเฉพาะกิจปรับปรุงมาตรฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทย และผ่านการเห็นชอบของคณะกรรมการบริหารงานวิจัยและพัฒนาเกษตรอินทรีย์ กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยมีประเด็นหลักสำคัญ ดังต่อไปนี้

- 1) ที่ดินไม่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ต่ำกว่ามาตรฐานกำหนด
- 2) พื้นที่ปลูกต้องไม่มีสารเคมีสังเคราะห์ตกค้าง
- 3) ไม่ใช่สารเคมีสังเคราะห์ในกระบวนการผลิต
- 4) ไม่ใช่เมล็ดพันธุ์ที่คลุกสารเคมีสังเคราะห์
- 5) ไม่ใช่สิ่งที่ได้จากการตัดต่อพันธุกรรม
- 6) ไม่ใช่มูลสัตว์ที่เลี้ยงอย่างผิดมาตรฐาน
- 7) ปัจจัยการผลิตจากภายนอกต้องได้รับการรับรองมาตรฐาน
- 8) กระบวนการผลิตต้องปราศจากสิ่งปนเปื้อนสารเคมีสังเคราะห์
- 9) ส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อม
- 10) ต้องได้รับการรับรองมาตรฐานอย่างเป็นทางการ

3.3.3 การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ตามหลักการผลิตพืชผักอินทรีย์นั้น จำเป็นต้องมีการตรวจสอบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นประจำทุกปี ในประเทศไทยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบการตรวจและดูแลรักษามาตรฐานเกษตรอินทรีย์ คือ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) หรือ Organic Agriculture Certificate Thailand (ACT) ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2538 โดยการสนับสนุนของเครือข่ายเกษตรทางเลือก องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ องค์กรผู้บริโภค สื่อมวลชนและเครือข่ายร้านค้าสีเขียว ที่ทำงานสนับสนุนระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ทำงานในรูปแบบองค์กรอิสระของภาคเอกชน สังกัดมูลนิธิมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งได้ดำเนินการจดทะเบียนเป็นมูลนิธิฯ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2544 โดยเป็นหน่วยตรวจรับรองแรกของประเทศไทยที่ให้บริการตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นหน่วยตรวจรับรองเอกชนรายแรกในภูมิภาคเอเชียที่ได้รับการรับรองระบบงานเกษตรอินทรีย์สหพันธ์เกษตร

อินทรีย์นานาชาติ หรือ IFOAM Accreditation Program จากหน่วยงาน International Organic Accreditation Service (IOAS) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 รวมทั้งทำหน้าที่รับการขึ้นทะเบียนเป็นหน่วยตรวจรับรองตามระบบอินทรีย์แคนาดา (Canadian Organic Regime – COR) จาก Canadian Food Inspection Agency (CFIA) ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2552 และรับการขึ้นทะเบียนเป็นหน่วยตรวจรับรองเกษตรอินทรีย์โดยสหภาพยุโรป ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2554

หลักการเกษตรอินทรีย์จากการระดมความคิดเห็นนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ด้านเกษตรอินทรีย์โดยตรงจากทั่วโลกของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ ประกอบด้วยหลักการ 4 ข้อสำคัญ คือ การคำนึงถึงสุขภาพ ระบบนิเวศวิทยา หลักความเป็นธรรม และการดูแลเอาใจใส่ (health, ecology, fairness and care)

แนวทางการจัดการพื้นที่ของการทำเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานสำนักงานเกษตรอินทรีย์ (2555) มีข้อกำหนดดังนี้

- 1) เป็นพื้นที่ที่ไม่เคยทำเกษตรเคมีมาไม่น้อยกว่า 3 ปี
- 2) เป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างดอนและโล่งแจ้ง
- 3) อยู่ห่างจากโรงงานอุตสาหกรรม
- 4) อยู่ห่างจากแปลงที่ใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี
- 5) ห่างจากถนนหลวงหลัก
- 6) มีแหล่งน้ำที่ปลอดภัย

แนวทางปฏิบัติการเพาะปลูกพืชอินทรีย์ตามมาตรฐานสำนักงานเกษตรอินทรีย์ (2555) มีข้อกำหนด ดังนี้

1) ควรเลือกใช้พันธุ์พืชที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น และมีความต้านทานต่อโรคและแมลง

2) เมล็ดพันธุ์และส่วนขยายพืชที่นำมาปลูกต้องผลิตจากระบบเกษตรอินทรีย์

3) ในกรณีที่ไม่สามารถหาเมล็ดพันธุ์และส่วนขยายพันธุ์จากระบบเกษตรอินทรีย์ได้ อนุญาตให้ใช้จากแหล่งทั่วไปได้ แต่ต้องไม่มีการคลุกสารเคมี ยกเว้นในกรณีจำเป็นที่เพิ่งเริ่มมีการทำเกษตรอินทรีย์กันในพื้นที่นั้นหรือมีเหตุสุดวิสัย อาจอนุโลมให้ใช้เมล็ดพันธุ์หรือส่วนขยายพันธุ์พืชที่คลุกสารเคมีได้ (เช่น ซื้อจากท้องตลาด) แต่เกษตรกรต้องพัฒนาการผลิตเมล็ดพันธุ์หรือส่วนขยายพันธุ์พืชขึ้นเองในไร่เนา หรือแลกเปลี่ยนกันระหว่างสมาชิกที่ทำเกษตรอินทรีย์

4) ในกรณีไม่ยืนต้น ถ้ากิ่งพันธุ์หรือส่วนขยายพันธุ์พืชที่นำมาปลูกในฟาร์มเกษตรอินทรีย์ไม่ได้มาจากระบบเกษตรอินทรีย์ ผลผลิตที่ได้มาจากการปลูกในฟาร์มเกษตรอินทรีย์ในช่วง 12 เดือนแรก จะยังไม่สามารถจำหน่ายภายใต้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้

5) ห้ามใช้พันธุ์พืชและละอองเกสร (pollen) ที่มาจากการปรับปรุงพันธุวิศวกรรม (genetic engineering) รวมถึงพืชที่ถูกปลูกถ่ายยีน (transgene plants)

แนวทางปฏิบัติการจัดการดิน น้ำ และปุ๋ยในการทำเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานสำนักงานเกษตรอินทรีย์ (2555) มีข้อกำหนดดังนี้

1) ควรมีการตรวจวิเคราะห์ดินอย่างน้อย 1 ครั้ง เพื่อวางแผนปรับปรุงดิน และวางแผนการจัดการธาตุอาหารให้เหมาะสม รวมทั้งเป็นแนวทางในการเลือกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่

2) ควรรักษาระดับความเป็นกรด-ด่างของดินที่เหมาะสมต่อพืชที่ปลูก ในกรณีที่เป็นอาจใช้ปูนขาว โดโลไมท์ ปูนมาร์ล หรือซีเถ้าไม้ เป็นต้น

3) ไม่ควรปล่อยให้ที่ดินว่างเปล่า ควรปลูกพืชตระกูลถั่วคลุมดิน เช่น ไมยราบไร้หนาม ปอเทือง ถั่วแระ ถั่วลาย ถั่วดำ ถั่วเขียว ถั่วแดง ถั่วพราง โสน เป็นต้น

4) ควรมีการปลูกพืชตระกูลถั่วหรือพืชบำรุงดินอื่นๆ เป็นปุ๋ยพืชสด โดยอาจปลูกก่อนหรือหลังพืชหลัก หรือปลูกเป็นพืชหมุนเวียน

5) หลีกเลี่ยงหรือลดการใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่ เช่น รถแทรกเตอร์ เนื่องจากทำให้เนื้อดินแน่นแข็ง ดินไม่ร่วมซุย การระบายน้ำไม่ดี

6) ควรมีมาตรการในการอนุรักษ์น้ำที่ใช้ในการทำฟาร์ม

7) ควรมีมาตรการในการป้องกันดินเค็ม เช่น การปลูกพืชคลุมดิน หรือการจัดการน้ำอย่างเหมาะสม

แนวทางปฏิบัติการป้องกันกำจัดศัตรูพืช โรคพืช และวัชพืชในการทำเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานสำนักงานเกษตรอินทรีย์ (2555) มีข้อกำหนดดังนี้

1) ควรส่งเสริมให้มีการแพร่ขยายชนิดของสัตว์และแมลงที่เป็นศัตรูธรรมชาติของแมลงศัตรูพืช (ตัวห้ำ ตัวเบียน) เช่น การปลูกดอกไม้แซมในไร่ การปลูกพืชให้เป็นที่อยู่ของสัตว์และแมลงที่เป็นศัตรูพืช หรือสร้างรังให้นก

2) ควรปลูกพืชขับไล่แมลงเป็นพืชร่วมในแปลงปลูกพืช จะช่วยลดปัญหาแมลงศัตรูได้ เช่น ปลูกหอมใหญ่ร่วมกับกะหล่ำปลี ตะไคร้หอมร่วมกับคะน้า เป็นต้น

3) หลีกเลี่ยงการปลูกพืชชนิดเดิมซ้ำลงในแปลงเดียวกัน เพื่อลดปัญหาการระบาดของโรคและแมลง ควรปลูกพืชอื่นหมุนเวียนกันในแปลง

4) ใช้วิธีเขตกรรมเพื่อควบคุมการเจริญเติบโตของวัชพืช เช่น การไถกลบ การปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกพืชร่วม การปลูกพืชคลุมดิน การใช้วัสดุคลุมดินจากธรรมชาติ

ดังนั้นการผลิตอาหารปลอดภัยด้วยการทำเกษตรอินทรีย์เป็นที่ยอมรับจากนานาประเทศแล้ว ว่าจะมีความปลอดภัยต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค ซึ่งมีสถาบันต่างๆ ได้ออกมาตรฐานรับรองเกษตรอินทรีย์ โดยประเมินมาตรฐานตั้งแต่การเริ่มต้นทำการจัดการพื้นที่ผลิต การเพาะปลูก การจัดการดิน น้ำ และปุ๋ย และการป้องกันกำจัดศัตรูพืช ซึ่งทำให้ผู้บริโภคมั่นใจได้ว่า อาหารที่ผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานแล้วนั้น เป็นอาหารที่ปลอดภัย ปราศจากสารเคมี และสามารถตรวจสอบมาตรฐานย้อนกลับถึงแหล่งเพาะปลูกได้

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยในประเทศ

ประหยัด จตุรพรพิทักษ์กุล (2538) ได้ทำวิจัยเรื่อง เครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบเกษตรกรรมทางเลือกชุมชน ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากชุมชนบ้านป่าน้อย ตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าเครือข่ายการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีอยู่ในชุมชน โดยมีองค์ประกอบ 4 ประการคือ องค์ความรู้ แม่ข่ายการเรียนรู้ องค์การในการจัดการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ โดยเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรกรรมทางเลือกของชุมชนเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงบริบทชุมชน ซึ่งสามารถแบ่งเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้โดยตรง ได้แก่ ลักษณะความสัมพันธ์เชิงซ้อนของ แต่ละบุคคล ความถี่และความต่อเนื่องในการพบปะ ระยะเวลาในการพบปะ ข้อมูลความรู้ หรือสิ่งของที่มีการแลกเปลี่ยน และลักษณะท่าทีที่เสมอภาคและมีความจริงใจในการพบปะซึ่งกันและกัน เงื่อนไขสนับสนุน ได้แก่ ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมและชุมชน บทเรียนการเผชิญวิกฤตการณ์ปัญหา ร่วมกัน วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและเครือข่าย ความสามารถของแม่ข่ายหรือผู้นำชุมชน ความเจริญทางด้านคมนาคมและการสื่อสารมวลชน สถานการณ์ทางการเมือง ที่เป็นประชาธิปไตยทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การสนับสนุนที่ดีจากองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มผู้บริโภคนในเมือง

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540) ได้ทำวิจัยเรื่อง การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า องค์ประกอบหลักของเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร ศักยภาพของเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับผู้นำที่สามารถเชื่อมความรู้เก่าและความรู้ใหม่ที่เกี่ยวกับป่า ในการรวมพลังคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าไม้ ในส่วนของรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ควรมีการพัฒนาจากเครือข่ายระดับคนไปสู่คน และกลุ่มไปสู่กลุ่ม ด้วยเริ่มจากการสร้างผู้นำ อาจเป็นผู้นำตามธรรมชาติ หรือเป็นผู้นำภายในหรือภายนอกชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนให้แก่ปัญหาของชุมชน จากนั้นมีการขยายและเชื่อมประสานเนินการสร้างการรวมกลุ่มให้เกิดองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง การแก้ปัญหาการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์บนฐานความรู้เดิมและสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาเดิมกับวิทยาการสมัยใหม่ และมีการดำรงอยู่ของเครือข่ายโดยเน้นให้สมาชิกเครือข่ายมีการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพของสมาชิกในการเรียนรู้ปฏิสัมพันธ์ และร่วมแก้ปัญหาตลอดจนมีการขยายพื้นที่เครือข่ายให้มากขึ้น

ปาน กิมปี (2540) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้มีพัฒนาการมาจากความตระหนักถึงปัญหาและความต้องการด้านเศรษฐกิจและชุมชน ผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีการใช้เครือข่ายสังคมเป็นศูนย์กลางการดำเนินงานภายในชุมชน และมีการขยายเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่ายในภาครัฐ เอกชน ชุมชน ธุรกิจ และหรือองค์กรวิชาการ เพื่อก่อตั้งให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นหลัก กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนที่พบในเครือข่ายการเรียนรู้ มีทั้งกิจกรรมในด้านการพัฒนาทักษะการ

เรียนรู้และแก้ปัญหาอันเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิต ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูล และด้านพัฒนาทักษะ และอาชีพโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนการจัดกิจกรรม ถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการ โดยองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง กระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย การใช้ความรู้จากการศึกษาอย่างเป็นทางการเสริมต่อด้วยการศึกษานอกโรงเรียน และการเรียนรู้ตาม อัจฉริยะ อันเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ในด้านปัจจัยความสำเร็จของเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนที่สำคัญคือ ปัจจัยภายนอกได้แก่ การเผยแพร่แนวคิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา การให้ความสำคัญและความต่อเนื่องของรัฐต่อนโยบายการพัฒนาแบบพึ่งตนเองของชุมชน ความร่วมมือ และการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง และปัจจัยภายในได้แก่ ความตระหนักในปัญหาของชุมชน การมีผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม การจัดกิจกรรม การศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมกับการแก้ปัญหาของชุมชน ตลอดจน ความสามารถในการประสานเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่าย โดยเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง

เอกมล อ่อนศรี (2544) ได้ทำวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย องค์กรชุมชน พบว่า องค์กรที่ร่วมมือกันแบบเครือข่าย เริ่มจากองค์กรนั้นมีการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ระหว่างกันจนพัฒนาไปเป็นความร่วมมือแบบเครือข่ายได้ เมื่อมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนขึ้น โดยลักษณะ เครือข่ายที่เข้มแข็งนั้นจะต้องเป็นเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ในหมู่สมาชิกเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองความต้องการได้ รวมทั้งการได้รับการยอมรับจากภายนอกด้วย

สุริชาติ จงจิตต์ (2550) ได้ทำวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อพัฒนา พลังงานทางเลือกชุมชน ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาเครือข่าย ประกอบด้วย 1) การสร้างเครือข่าย การเรียนรู้ เริ่มจากการสร้างความตระหนักให้ชุมชน โดยมีผู้นำที่สามารถเชื่อมโยง การใช้พลังงาน ทางเลือกกับปัญหาของชุมชนและวิกฤติพลังงานและสิ่งแวดล้อม มีความรู้และสามารถเลือกใช้ พลังงานทางเลือกที่เหมาะสมกับชุมชน 2) การขยายเครือข่ายการเรียนรู้ ดำเนินการได้ด้วยการเปิด เวทีการเรียนรู้ให้ผู้นำชุมชนมีโอกาสถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากการศึกษาดูงานหรือการ อบรม การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีพลังงานทางเลือก และการจัดตั้งคณะกรรมการพลังงานของชุมชน เพื่อบริหารจัดการโดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และ 3) การดำรงอยู่ของเครือข่าย ต้อง อาศัยการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์อย่างต่อเนื่องทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อขยายกลุ่ม ใช้พลังงานทางเลือก และการตั้งศูนย์การเรียนรู้พลังงานทางเลือกของชุมชน

4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Oerlemans (2003) ได้ทำการศึกษาเรื่องเสริมพลังอำนาจของเครือข่ายเกษตรกรเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการภายในกลุ่มและกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกันของเครือข่ายเกษตรกรจากการถอดบทเรียน กรณีศึกษาเครือข่ายเกษตรกรในประเทศ ฮอลแลนด์ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญ 3 องค์ประกอบคือ 1) การมีจุดมุ่งหมายร่วมกันของกลุ่ม องค์กรเครือข่าย 2) กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในเครือข่าย เช่น การร่วมมือกันในการ ป้องกัน การตรวจสอบร่วมกัน การประเมินจุดมุ่งหมายและความคิดเห็นร่วมกัน การแลกเปลี่ยน

ประสบการณ์ภายในเครือข่าย และ3) การถ่วงดุลอำนาจของผู้นำซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญการทำงานร่วมกันที่มีประสิทธิภาพ

Reed, Fraser, and Dougill (2006) ได้ทำการศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้การปรับตัวสำหรับการพัฒนาและประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดความยั่งยืนในชุมชนท้องถิ่น พบว่า กระบวนทัศน์ในการสร้างแนวทางเพื่อการประเมินการปฏิบัติในชุมชนเพื่อความยั่งยืนนั้น ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนตามบริบทของชุมชนเป็นหลัก มีหลักการทำงานจากล่างไปสู่บน และขับเคลื่อนชุมชนด้วยการแก้ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมโดยใช้หลักบูรณาการองค์ความรู้ในทุกด้าน

ตอนที่ 5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถสรุปสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และแนวคิดการดำรงเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อเป็นฐานความคิดในการพัฒนาแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงเครือข่ายอาหารปลอดภัยได้ดังต่อไปนี้

แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

1) มีองค์ประกอบสำคัญ ประกอบด้วย คนหรือสมาชิกในชุมชน องค์ความรู้ และกิจกรรม (สีลาภรณ์ นาคทรพรพ, 2539)

2) มีลำดับขั้นตอนที่สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ปัญหา แสวงหาทางเลือก ดำเนินการ และประเมินผลอย่างเป็นลำดับ (อดุลย์ วังศรีคุณ, 2543 และ สุริชาติ จงจิตต์, 2550)

3) ต้องเกิดจากการร่วมมือกันในชุมชน และลงมือปฏิบัติจริง (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2543 และสีลาภรณ์ นาคทรพรพ, 2539)

4) มีกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เช่น การศึกษาดูงาน การจัดเวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ (สีลาภรณ์ นาคทรพรพ, 2539)

แนวคิดการดำรงเครือข่าย ปัจจัย และเงื่อนไข

1) ความสัมพันธ์ของชุมชน (ประหยัด จตุรพรพิทักษ์กุล, 2538 ปาน กิมปี, 2540 และเอกมล อ่อนศรี, 2544)

2) ความเข้มแข็งของเครือข่าย (ประหยัด จตุรพรพิทักษ์กุล, 2538 และเอกมล อ่อนศรี, 2544)

3) ความสามารถของผู้นำ (ประหยัด จตุรพรพิทักษ์กุล, 2538 ปาน กิมปี, 2540 และ Oerlemans, 2003)

4) การสื่อสารระหว่างกัน (ประหยัด จตุรพรพิทักษ์กุล, 2538)

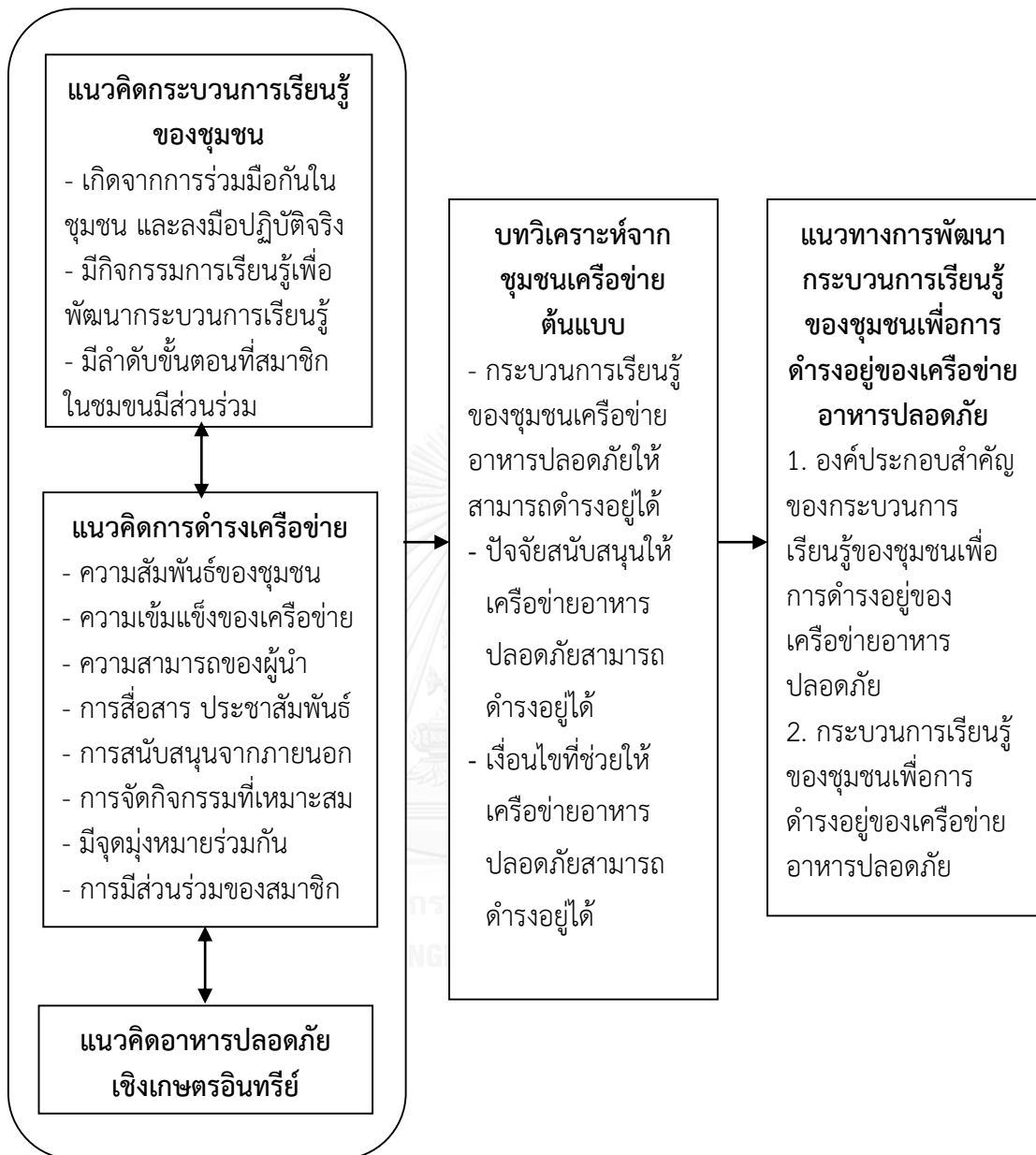
5) ได้รับการสนับสนุนจากภายนอก (ประหยัด จตุรพรพิทักษ์กุล, 2538 ปาน กิมปี, 2540 และเอกมล อ่อนศรี, 2544)

6) การจัดกิจกรรมที่เหมาะสม (ปาน กิมปี, 2540)

7) มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Oerlemans, 2003)

8) การมีส่วนร่วมของสมาชิก (Oerlemans, 2003)

ผู้วิจัยได้สรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ตั้งแผนภาพที่ 2.2 ดังนี้

แผนภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการวิจัยชุมชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่งเพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัย และเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชน เครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้ และประการที่สองนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

วิธีการดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ปัจจัยและเงื่อนไขที่นำไปสู่การดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ในระยะนี้ผู้วิจัยทำการศึกษาข้อมูล เอกสาร ตำราและบทความที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เครือข่ายการเรียนรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับอาหารปลอดภัยเชิงเกษตรอินทรีย์ จากนั้นผู้วิจัยทำการศึกษาภาคสนามในชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย โดยคัดเลือกชุมชนแบบปฏิบัติที่ดี (best practice) จำนวน 1 ชุมชน คือ หมู่บ้านห้วยน้ำใส หมู่ที่ 1 ตำบลลาดกระโทง อำเภอสยามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ปัจจัยและเงื่อนไข จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ได้แก่ ผู้นำชุมชน เครือข่าย สมาชิกครัวเรือนเครือข่าย และกลุ่มเครือข่ายภายนอกหมู่บ้าน และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของเครือข่าย ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลวิจัยในชุมชน ช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2557 เป็นระยะเวลา 3 เดือน โดยผู้วิจัยจะฝังตัวอยู่ในชุมชนห้วยน้ำใส ตลอดระยะเวลาการเก็บข้อมูล หลังจากนั้นผู้วิจัยได้สังเกตกิจกรรมต่อเนื่องเพิ่มอีก 3 เดือน จนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2557 เพื่อเก็บข้อมูลด้านกิจกรรมเพิ่มเติมเพื่อความครบถ้วนตามแผนการจัดกิจกรรมของเครือข่ายที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ประกอบกัน เพื่อให้ได้กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัย และเงื่อนไขเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

ระยะที่ 2 การพัฒนาแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ในระยะนี้ผู้วิจัยได้ทำการร่างแนวทางและตรวจสอบร่างแนวทางโดยจัดการสนทนากลุ่มเพื่อระดมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญและปฏิบัติงานจริงจำนวน 7 ท่าน เพื่อช่วยในการตรวจสอบแนวทางที่ได้ทั้งการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง

ระยะที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ปัจจัย และเงื่อนไขที่นำไปสู่การดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

ในการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่นำไปสู่การดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลของหมู่บ้านห้วยน้ำใส หมู่ที่ 1 ตำบลลาดกระโทง อำเภอสยามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยคัดเลือกหมู่บ้านที่นำมาใช้ในการศึกษาจากการศึกษาข้อมูล เอกสารต่างๆ ที่

เกี่ยวข้องกับกลุ่มชุมชนผู้ผลิตอาหารปลอดภัยในรูปแบบการผลิตเชิงเกษตรอินทรีย์ ทั้งหนังสือ บทความ และข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต และนำมาตรวจสอบกับตัวชี้วัดความเป็นเครือข่ายอาหารปลอดภัย เพื่อให้ได้ชุมชนที่ผลิตอาหารในรูปแบบเกษตรอินทรีย์และมีการทำงานในรูปแบบเครือข่าย ซึ่งถือเป็นการศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลทุติยภูมิที่ได้ปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำงานด้านเกษตรกรรมยั่งยืนมานานกว่า 20 ปี คือนางทิพวรรณ สิทธิรังสรรค์ ครูเชี่ยวชาญด้านเกษตรกรรมธรรมชาติ ซึ่งทำงานอยู่ที่ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชลบุรี ซึ่งอาจารย์ได้แนะนำให้ผู้วิจัยรู้จักกับหมู่บ้านห้วยน้ำใสที่ทางผู้ทรงคุณวุฒิได้เคยเป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่องการเก็บเมล็ดพันธุ์อินทรีย์ และแนะนำให้ติดต่อกับทางมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) ซึ่งเป็นมูลนิธิที่ทำงานรูปแบบเครือข่ายกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทั่วทั้งประเทศไทย เพื่อเข้าศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของหมู่บ้านห้วยน้ำใส และกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต โดยผู้วิจัยได้เข้าไปที่มูลนิธิในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2556 ซึ่งเป็นช่วงที่ผู้วิจัยกำลังพัฒนาหัวข้อวิทยานิพนธ์ โดยมีนางสาวนภวรรณ งามขำ เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านห้วยน้ำใสและกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต เมื่อคัดเลือกหมู่บ้านได้แล้ว ผู้วิจัยจึงติดต่อขอเข้าศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของหมู่บ้านโดยการลงพื้นที่จริงผ่านทางนางสาวนันท์วัน หาญดี ผู้นำและผู้ประสานงานเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต และนางสาวคำพันธ์ สุพรม ผู้แทนจากหมู่บ้านห้วยน้ำใสในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2556 เพื่อนำมาวิเคราะห์เป็นข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) และนำมาพัฒนาเป็นโครงร่างวิทยานิพนธ์ จากนั้นติดต่อขอเข้าเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงการทำวิจัย ซึ่งผู้วิจัยเริ่มเข้าการศึกษาวิจัยภาคสนามตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2557 โดยการฝังตัวอยู่ในชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกหมู่บ้านห้วยน้ำใส เพื่อทำการสังเกตกิจกรรมการเรียนรู้แบบไม่มีส่วนร่วมของหมู่บ้านห้วยน้ำใสและเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต และทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำเครือข่าย สมาชิกครัวเรือนเครือข่าย และกลุ่มเครือข่ายภายนอกหมู่บ้าน จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ประกอบกันเพื่อสรุปเป็นร่างแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

การคัดเลือกชุมชนที่ใช้ในการศึกษา

ในการวิจัยนี้ใช้เกณฑ์ในการพิจารณาชุมชนเพื่อใช้ในการศึกษา โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนผู้ผลิตอาหารปลอดภัยในรูปแบบการผลิตเชิงเกษตรอินทรีย์ ซึ่งต้องเป็นชุมชนที่ทำงานในรูปแบบเครือข่าย มีการผลิตวัตถุดิบประเภทพืชผักเพื่อใช้ประกอบอาหารในรูปแบบเกษตรอินทรีย์สำหรับการบริโภคในชุมชน โดยมีดัชนีชี้วัดเครือข่ายอาหารปลอดภัย ซึ่งมีที่มาจาก การบูรณาการแนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ และแนวคิดด้านอาหารปลอดภัยเชิงเกษตรอินทรีย์ดังต่อไปนี้

1) ดำเนินงานด้านการผลิตวัตถุดิบประเภทพืชผักปลอดภัย และได้รับใบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 3 ปี เพื่อเป็นตัวชี้วัดด้านคุณภาพของพืชผักอาหารปลอดภัย

2) มีการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ มีกิจกรรมที่ต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5 ปี เพื่อเป็นตัวชี้วัดในการศึกษาด้านการดำรงรักษาเครือข่าย และมีผู้นำเครือข่ายเป็นบุคคลในชุมชน

3) มีกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมาชิกที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

4) มีการจัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านอาหารปลอดภัยในระบบเกษตรอินทรีย์

ผู้วิจัยได้พิจารณาดัชนีชี้วัดดังกล่าวแล้ว พบว่า มีชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยที่มีลักษณะตรงกับเกณฑ์ดัชนีชี้วัดในทุกข้อ คือ หมู่บ้านห้วยน้ำใส หมู่ที่ 1 ตำบลลาดกระโทง อำเภอสยามชัยเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนดังกล่าวเป็นต้นแบบในการศึกษา ซึ่งสามารถอธิบายเหตุผลได้ดังนี้ หมู่บ้านห้วยน้ำใสเป็นชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 ซึ่งเป็นระยะเวลาานานกว่า 10 ปี และมีครัวเรือนทำเกษตรไร้สารเคมีมาตั้งแต่เริ่มจัดสรรพื้นที่ (ตามดัชนีชี้วัดข้อที่ 1) มีผู้นำที่เป็นคนในชุมชน (ตามดัชนีชี้วัดข้อที่ 2) มีการทำงานแบบเป็นเครือข่ายร่วมกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตและเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา โดยมีการเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้านและกลุ่มภายนอกที่เป็นทั้งหน่วยงานภาครัฐ (ตามดัชนีชี้วัดข้อที่ 2) เช่น เกษตรจังหวัด โรงพยาบาลสนามชัยเขต และหน่วยงานภาคเอกชน เช่น เครือข่ายตลาดสีเขียว มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) เป็นต้น มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งกิจกรรมทางการตลาดที่มีการนำอาหารปลอดภัยภายใต้การผลิตเชิงเกษตรอินทรีย์มาจำหน่ายอย่างต่อเนื่อง จนทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่คนรักสุขภาพในกรุงเทพฯ ส่งตะกร้าผักปลอดภัยจากเครือข่ายทุกสัปดาห์ผ่านฝ่ายการตลาดของเครือข่ายนี้ มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมาชิกโดยขอความร่วมมือจากผู้รู้ทางการเกษตรมาให้ความรู้แก่สมาชิก (ตามดัชนีชี้วัดข้อที่ 3) เช่น ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพเกษตรกรรวมวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้การอบรมให้สมาชิกในชุมชนเรื่องการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์เกษตรอินทรีย์ เป็นต้น มีการจัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านอาหารปลอดภัยทั้งการเป็นศูนย์การเรียนรู้ให้ผู้สนใจ การถ่ายทอดองค์ความรู้การทำเกษตรอินทรีย์จากรุ่นสู่รุ่น การเป็นศูนย์การสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ภาคตะวันออก (ตามดัชนีชี้วัดข้อที่ 4)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informant)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำชุมชนเครือข่าย กลุ่มสมาชิกครัวเรือนเครือข่าย และกลุ่มเครือข่ายภายนอกหมู่บ้าน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกแบ่งเป็น

กลุ่มที่หนึ่ง ผู้นำชุมชนเครือข่าย มีคุณสมบัติดังนี้ คือ เป็นผู้นำที่เป็นผู้ก่อตั้งเครือข่าย หรือทำงานในเครือข่ายไม่น้อยกว่า 10 ปี เพื่อที่จะมีความรู้ความเข้าใจและสามารถอธิบายบริบทของชุมชนได้เป็นอย่างดี และเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย

กลุ่มที่สอง สมาชิกครัวเรือนเครือข่าย มีคุณสมบัติดังนี้ เป็นครัวเรือนที่มีคนใดคนหนึ่งในครอบครัวเพาะปลูกพืชผักและได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และมีส่วนร่วมกิจกรรมของเครือข่ายอย่างน้อย 1 กิจกรรมในระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี จำนวน 8 ท่าน

กลุ่มที่สาม กลุ่มเครือข่ายภายนอกหมู่บ้าน มีคุณสมบัติดังนี้ เป็นกลุ่ม หรือชุมชน หรือองค์กรที่มีความสัมพันธ์กับเครือข่ายในด้านการเรียนรู้ และมีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายอย่างน้อย 1 กิจกรรม ในระยะเวลา 1 ปี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือการวิจัย จำนวน 4 ชุด ได้แก่ แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำเครือข่าย แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกครัวเรือนเครือข่าย และแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเครือข่ายภายนอกหมู่บ้าน โดยมีรายละเอียดขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือแต่ละชุดดังต่อไปนี้

เครื่องมือลำดับที่ 1 แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย ในประเด็นต่างๆ ได้แก่ องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ และขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ มีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านองค์ประกอบและขั้นตอนการเรียนรู้ทั้งจากหนังสือ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสรุปเป็นร่างเครื่องมือที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2) นำร่างเครื่องมือแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำและพิจารณาตรวจสอบแก้ไขตามความเหมาะสม จากนั้นนำแบบสังเกตดังกล่าวไปเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของข้อสังเกต ความตรงของเนื้อหา และความถูกต้องของการใช้ภาษา รวมทั้งเสนอสิ่งที่ต้องแก้ไข โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่าน ดังนี้

- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษานอกระบบและการศึกษาชุมชน จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการเครือข่ายชุมชน จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านอาหารปลอดภัย จำนวน 1 ท่าน

หลังการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความและวัตถุประสงค์ (Item Objective Congruence: IOC) ทั้งฉบับเท่ากับ 1

3) นำแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองสังเกตกิจกรรมของเครือข่ายอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 3 ครั้ง เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อสังเกต ความคลอมนคลุมนเนื้อหา และความเหมาะสมในการนำไปใช้

4) นำแบบสังเกตที่ได้ปรับปรุงแล้วมาสร้างเครื่องมือแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปดำเนินการเก็บข้อมูลในหมู่บ้านห้วยน้ำใสและกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตต่อไป

เครื่องมือลำดับที่ 2/1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำเครือข่าย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชนเครือข่าย กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่าย ปัจจัยและเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำเครือข่ายโดย

ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งมีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด ในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปให้ผู้สัมภาษณ์ ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย การทำงานของเครือข่ายอาหารปลอดภัย กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่าย ปัจจัยสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย เงื่อนไขที่ต้องคำนึงถึงในกระบวนการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย และข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การดำรงรักษาเครือข่ายการเรียนรู้และอาหารปลอดภัย ทั้งจากหนังสือ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสรุปเป็นร่างเครื่องมือที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2) นำร่างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำเครือข่ายเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำและพิจารณาตรวจสอบแก้ไขตามความเหมาะสม จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวไปเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความชัดเจนของข้อความ ความตรงของเนื้อหา และความถูกต้องของการใช้ภาษา รวมทั้งเสนอสิ่งที่ต้องแก้ไข โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่าน ดังนี้

- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษานอกระบบและการศึกษาชุมชน จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการเครือข่ายชุมชน จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านอาหารปลอดภัย จำนวน 1 ท่าน

หลังการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความและวัตถุประสงค์ (Item Objective Congruence: IOC) ทั้งฉบับเท่ากับ 1

3) นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับผู้นำเครือข่ายอื่นจำนวน 1 คนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อความ ความคลอมนเนื้อหา และความเหมาะสมในการนำไปใช้

4) นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้ปรับปรุงแล้วมาสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำเครือข่ายฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปดำเนินการเก็บข้อมูลในหมู่บ้านห้วยน้ำใสและกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขตต่อไป

เครื่องมือลำดับที่ 2/2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกครัวเรือนเครือข่าย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกครัวเรือนเครือข่ายโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งมีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด ในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปให้ผู้สัมภาษณ์ การตัดสินใจเข้าร่วมเครือข่ายอาหารปลอดภัย ความสัมพันธ์ในเครือข่ายและความร่วมมือ การมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้เครือข่ายอาหารปลอดภัย ความคิดเห็นต่อกิจกรรมการเรียนรู้ที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของเครือข่าย ประโยชน์ของการพัฒนาตนเองที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย ปัญหาภายในเครือข่ายและวิธีการแก้ไข และข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การดำรงรักษาเครือข่ายการเรียนรู้ และอาหารปลอดภัย ทั้งจากหนังสือ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสรุปเป็นร่างเครื่องมือที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2) นำร่างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกครัวเรือนเครือข่ายเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำและพิจารณาตรวจสอบแก้ไขตามความเหมาะสม จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวไปเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความชัดเจนของข้อความ ความตรงของเนื้อหา และความถูกต้องของการใช้ภาษา รวมทั้งเสนอสิ่งที่ต้องแก้ไข โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่าน ดังนี้

- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษานอกระบบและการศึกษาชุมชน จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการเครือข่ายชุมชน จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านอาหารปลอดภัย จำนวน 1 ท่าน

หลังการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความและวัตถุประสงค์ (Item Objective Congruence: IOC) ทั้งฉบับเท่ากับ 1

3) นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับสมาชิกในเครือข่ายอื่นจำนวน 3 คนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อความ ความคลอมนุ่มเนื้อหา และความเหมาะสมในการนำไปใช้

4) นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้ปรับปรุงแล้วมาสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกครัวเรือนเครือข่ายฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปดำเนินการเก็บข้อมูลในหมู่บ้านห้วยน้ำใสและกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนาม-ชัยเขตต่อไป

เครื่องมือลำดับที่ 2/3 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชน มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ ปัจจัย และเงื่อนไขเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชนโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งมีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด ในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปให้ผู้สัมภาษณ์ การมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้เครือข่ายอาหารปลอดภัย ปัจจัยที่สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย เงื่อนไขที่ต้องคำนึงถึงในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การดำรงรักษาเครือข่ายการเรียนรู้ และอาหารปลอดภัย ทั้งจากหนังสือ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสรุปเป็นร่างเครื่องมือที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2) นำร่างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชนเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำและพิจารณาตรวจสอบแก้ไขตามความเหมาะสม จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวไปเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความชัดเจนของข้อความ ความตรงของ

เนื้อหา และความถูกต้องของการใช้ภาษา รวมทั้งเสนอสิ่งที่ต้องแก้ไข โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่าน ดังนี้

- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการเครือข่ายชุมชน จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านอาหารปลอดภัย จำนวน 1 ท่าน

หลังการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความและ วัตถุประสงค์ (Item Objective Congruence: IOC) ทั้งฉบับเท่ากับ 1

3) นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองสัมภาษณ์องค์กรที่ให้ความร่วมมือกับเครือข่ายอื่นจำนวน 3 ครั้ง เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อความถาม ความคลอมนคลุมนเนื้อหา และความเหมาะสมในการนำไปใช้

4) นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้ปรับปรุงแล้วมาสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเครือข่าย ภายนอกชุมชนฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปดำเนินการเก็บข้อมูลในหมู่บ้านห้วยน้ำใสและกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

ผู้วิจัยนำเครื่องมือไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ โดยผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำเครือข่าย กลุ่มครัวเรือนสมาชิกเครือข่าย และกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชน ในการลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลภาคสนามมีวิธีดำเนินการดังนี้

1) ผู้วิจัยได้ประสานงานกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งจะเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ได้แก่ ผู้นำชุมชนเครือข่าย และตัวแทนสมาชิกครัวเรือนเครือข่าย เพื่อติดต่อของลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลในหมู่บ้านห้วยน้ำใส และกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต

2) ประสานการจัดส่งเอกสารขอความอนุเคราะห์ของเก็บข้อมูลวิจัย และส่งหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

3) ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลวิจัยภาคสนาม ในระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2557 เป็นระยะเวลา 3 เดือน โดยผู้วิจัยฝังตัวเป็นหนึ่งในสมาชิกของชุมชนห้วยน้ำใส ตลอดระยะเวลาการเก็บข้อมูล โดยมีขั้นตอนในการวิจัยภาคสนาม ดังนี้

3.1) ผู้วิจัยแจ้งวัตถุประสงค์ของการเข้าสู่พื้นที่กรณีศึกษาให้ผู้ประสานงานเครือข่ายรับทราบ เพื่อทำความเข้าใจให้ตรงกัน

3.2) ผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์คุ้นเคยกับผู้นำเครือข่าย และสมาชิกครัวเรือนเครือข่าย โดยการชักชวนพูดคุยเรื่องทั่วไปของเครือข่าย และร่วมรับประทานอาหารเพื่อแสดงความเป็นกันเองและลดความแปลกแยกระหว่างผู้วิจัยและสมาชิกในชุมชนเครือข่าย

3.3) ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) ผู้นำเครือข่าย (2) กลุ่มครัวเรือนสมาชิกเครือข่าย และ (3) กลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชน ซึ่งได้รับการแนะนำให้รู้จักจากผู้นำเครือข่าย คัดเลือกจากกลุ่มที่ทำงานร่วมกันใน

เครือข่าย ทั้งหมดหมู่บ้านอื่นที่เป็นสมาชิกในเครือข่ายร่วมกัน องค์กรภายนอกที่ให้ความร่วมมือสนับสนุนกับเครือข่าย ได้แก่ มูลนิธิเกษตรยั่งยืน (ประเทศไทย) มูลนิธิสายใยแผ่นดิน กลุ่มตลาดสีเขียว และกลุ่มภาคีตะวันออก

3.4) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำเครือข่ายเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ปัจจัยและเงื่อนไขที่นำไปสู่การดำรงรักษาเครือข่ายตามข้อคำถามที่เตรียมไว้ในแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกครัวเรือนเครือข่ายเพื่อสัมภาษณ์การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ตามกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย และสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชน เพื่อสัมภาษณ์ความร่วมมือต่างๆ ในกิจกรรมของเครือข่าย ปัจจัยที่สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย และเงื่อนไขที่ต้องคำนึงถึงในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ในการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้นผู้วิจัยจะใช้เวลาสัมภาษณ์แต่ละท่านไม่น้อยกว่า 2 ชั่วโมง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนตามหัวข้อที่ตั้งไว้ มีการจดและบันทึกเทปขณะทำการสัมภาษณ์จนกระทั่งสิ้นสุดการสัมภาษณ์

3.5) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการเข้าร่วมสังเกตกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย แล้วจดข้อสังเกตที่ได้ลงในแบบสังเกตกิจกรรมในกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย โดยสังเกตในระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2557 เป็นระยะเวลา 3 เดือน ซึ่งเป็นช่วงที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลในเครือข่าย และหลังจากช่วงเวลาดังกล่าวผู้วิจัยได้สังเกตกิจกรรมต่อเนื่องเพิ่มอีก 3 เดือน จนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2557 เพื่อเก็บข้อมูลด้านกิจกรรมเพิ่มเติมเพื่อความครบถ้วนตามแผนการจัดกิจกรรมของเครือข่ายที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้สรุปเป็นบันทึกการศึกษากาตสนาม โดยมีรายละเอียดตามตารางที่ 3.1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3.1 บันทึกการศึกษากาตสนาม

วันที่	รายละเอียดกิจกรรม
17 พฤษภาคม 2557	ติดต่อกับผู้นำเครือข่าย คือ นางสาวนันทวัน หาญดี เพื่อนัดหมายเข้าพบผู้นำเครือข่ายและตัวแทนสมาชิกครัวเรือนเครือข่ายหมู่บ้านห้วยน้ำใส
29 พฤษภาคม 2557	ผู้วิจัยเข้าพบและแนะนำตัวกับผู้นำเครือข่าย คือ นางสาวนันทวันหาญดี และตัวแทนสมาชิกครัวเรือนเครือข่ายจากหมู่บ้านห้วยน้ำใส คือ นางสาวคำพัน สุพรม และนางสมหวัง สุพรม เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลวิจัย และพูดคุยสัมภาษณ์ข้อมูลเบื้องต้นเรื่องราวของเครือข่าย

ตารางที่ 3.1 บันทึกการศึกษาภาคสนาม (ต่อ)

วันที่	รายละเอียดกิจกรรม
30 พฤษภาคม 2557	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้วิจัยลงพื้นที่ แนะนำตัวต่อแกนนำหมู่บ้านสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต ทั้ง 10 หมู่บ้าน - เข้าร่วมสังเกตกิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งเป็นการประชุมแกนนำหมู่บ้านเพื่อวางแผนการตลาดของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ โดยการเก็บภาพและจดบันทึกข้อสังเกต
1 มิถุนายน 2557	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าร่วมสังเกตการประชุมแกนนำหมู่บ้านเรื่องการเข้ารับการตรวจมาตรฐานแปลงนาอินทรีย์โดยการเก็บภาพและจดบันทึกข้อสังเกต - สำรวจพื้นที่แปลงนาสาธิตแหล่งเรียนรู้ภายในหมู่บ้านห้วยน้ำใสของนางสาวคำพัน สุพรม - ผู้วิจัยแนะนำตัวทำความรู้จักกับสมาชิกครัวเรือนหมู่บ้านห้วยน้ำใสในกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต
9 มิถุนายน 2557	<ul style="list-style-type: none"> - สำรวจพื้นที่แปลงบ้านของสมาชิกครัวเรือนหมู่บ้านห้วยน้ำใส - เข้าร่วมสังเกตการเก็บผลผลิตผักอินทรีย์และเห็ดของสมาชิกในหมู่บ้านห้วยน้ำใส - เข้าร่วมสังเกตการประชุมกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านห้วยน้ำใส โดยการเก็บภาพและจดบันทึกข้อสังเกต - สัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกครัวเรือนเครือข่ายหมู่บ้านห้วยน้ำใส ครั้งที่ 1 ได้แก่ ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านห้วยน้ำใส นางอุไร ลัดกรุด นางศรี ม่วงขาว นางสาวศร พุทมงคล นายชาญชัย เขียวขำ และนางพันธุ์ จังสวัสดิ์ - สัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำเครือข่ายนางสาวนันทวัน หาญดี ครั้งที่ 1
12 มิถุนายน 2557	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าร่วมสังเกตกิจกรรมตลาดสีเขียวที่อาคาร รีเจนท์เฮ้าส์ ถนนราชดำริ กรุงเทพฯ โดยการเก็บภาพและจดบันทึกข้อสังเกต
15 มิถุนายน 2557	<ul style="list-style-type: none"> - สัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกครัวเรือนเครือข่ายหมู่บ้านห้วยน้ำใส ครั้งที่ 2 ได้แก่ นางสาวคำพัน สุพรม นางสมหวัง สุพรมและนางสาวพรลักษณ์ อยู่ณรร - เข้าร่วมสังเกตการประชุมวางแผนการผลิตของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ โดยการเก็บภาพและจดบันทึกข้อสังเกต

ตารางที่ 3.1 บันทึกการศึกษาภาคสนาม (ต่อ)

วันที่	รายละเอียดกิจกรรม
15 มิถุนายน 2557 (ต่อ)	- สัมภาษณ์เชิงลึกประธานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต คือ นางยุพิน คะเสนา และแกนนำหมู่บ้านอื่นในกลุ่ม
19 มิถุนายน 2557	- เข้าร่วมสังเกตกิจกรรมและการประชุมวางแผนตลาดสีเขียวที่อาคารรีเจนท์เฮาส์ ถนนราชดำริ กรุงเทพฯ โดยการเก็บภาพและจดบันทึกข้อสังเกต - สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชนตลาดสีเขียว
21 มิถุนายน 2557	- เข้าร่วมสังเกตกิจกรรมด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้โดยการแสดงละครเวทีเยาวชนเรื่องวิถีเกษตรพ่อแม่ จากกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เขาไม้แก้วบริเวณค่ายห้วยน้ำใส โดยการเก็บภาพและจดบันทึกข้อสังเกต
28 มิถุนายน 2557	- เข้าร่วมสังเกตการประชุมวางแผนการตลาดและแผนการจัดกิจกรรมออกงานแสดงสินค้ามหกรรมอาหารและสุขภาพแห่งชาติและงานกรีนแฟร์ โดยการเก็บภาพและจดบันทึกข้อสังเกต - เข้าร่วมสังเกตการประชุมร่วมกับมูลนิธิสายใยแผ่นดินเพื่อวางแผนการทำแปลงสาธิตการปรับปรุงดินด้วยการใช้ถ่าน โดยการจดบันทึกข้อสังเกต - สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชนมูลนิธิสายใยแผ่นดิน - สัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำเครือข่ายนางสาวนันท์วัน หาญดี ครั้งที่ 2 เพื่อตรวจสอบข้อมูล
4 กรกฎาคม 2557	- เข้าร่วมสังเกตการประชุมหมู่บ้านห้วยน้ำใสร่วมกับส่วนราชการฉะเชิงเทรา โดยการเก็บภาพและจดบันทึกข้อสังเกต - สัมภาษณ์พื้นที่หมู่บ้านห้วยน้ำใส แปลงเกษตรกรอินทรีย์ และแหล่งน้ำทำการเกษตร - สัมภาษณ์พูดคุยกับประธานมูลนิธิฉะเชิงเทราเพื่อการพัฒนา คือ ดร.กิตติพงศ์ กิตติรักษ์ เกี่ยวกับประวัติของหมู่บ้านห้วยน้ำใส และการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ครบวงจร - สัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกครัวเรือนเครือข่ายหมู่บ้านห้วยน้ำใส ครั้งที่ 3 เพื่อตรวจสอบข้อมูล

ตารางที่ 3.1 บันทึกการศึกษาภาคสนาม (ต่อ)

วันที่	รายละเอียดกิจกรรม
16 กรกฎาคม 2557	เข้าร่วมสังเกตกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ การถอดบทเรียนเกษตรกรรุ่นใหม่ 4 ภาค บริเวณค่ายห้วยน้ำใส โดยการเก็บภาพ จดบันทึกข้อสังเกต และพูดคุยสอบถามความคิดเห็นถึงการเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์
24 กรกฎาคม 2557	เข้าร่วมประชุมวางแผนของส่วนราชการจังหวัดฉะเชิงเทราในการเดินหน้าสร้างหมู่บ้านต้นแบบโครงการนำร่องขยายผลแนวพระราชดำริเกษตรพอเพียง ที่ศาลาว่าการจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยจดบันทึกการประชุมให้หมู่บ้านห้วยน้ำใส
25 กรกฎาคม 2557	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าร่วมสังเกตกิจกรรมการออกร้านแสดงสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่มหกรรมอาหารและสุขภาพแห่งชาติ โดยการเก็บบันทึกภาพ - สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชน มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) คือ นางสาวนภวรรณงามขำ
27 กันยายน 2557	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าร่วมสังเกตกิจกรรมผลักดันลุ่มน้ำบางปะกงเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระหว่างประเทศที่บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดฉะเชิงเทรา - สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชน กลุ่มภาคีตะวันออก
5 ตุลาคม 2557	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าร่วมสังเกตการประชุมการทำงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทราที่สำนักงานกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต โดยการเก็บภาพ และจดบันทึกข้อสังเกต - สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชน เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา และกลุ่มเกษตรอินทรีย์เขาไม้แก้ว

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย

ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์การวิจัยเชิงคุณภาพและสรุปข้อมูลตามแนวทางของสฎางค์ จันทวานิช (2552) และชาย โปสิตา (2550) ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลควรเริ่มกระทำพร้อมๆ กับเก็บข้อมูล และสามารถทำต่อไป หลังจากการเก็บข้อมูลสิ้นสุดลง โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและเสียงบันทึกจากการ สัมภาษณ์มาตีความข้อมูล (Interpretation) และทำการจัดหมวดหมู่ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการตัดปะ

2) ในการวิเคราะห์ข้อมูลต้องมีมุมมองของคนที่อยู่ร่วมเหตุการณ์

3) การวิเคราะห์ข้อมูลต้องอาศัยสมมติฐานชั่วคราวจำนวนมากที่ผู้วิจัยคิดขึ้นเอง ตลอดเวลา

4) ผู้วิจัยต้องเป็นผู้วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง โดยการรวบรวมข้อมูลมา วิเคราะห์เนื้อหาด้านความจริง (Pragmatically Content Analysis) และวิเคราะห์เนื้อหาด้าน ความหมายของคำพูด (Semantically Content Analysis) เปรียบเทียบกันเพื่อสร้างความชัดเจนใน ความคิดเห็นที่เป็นทัศนะ จากนั้นกำหนดประเด็นความเห็นเป็นประเด็นย่อยๆ โดยไม่มีการปรับแต่ง ข้อมูล และสรุปองค์ความรู้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อพัฒนาเป็นร่างแนวทางการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงเครือข่ายอาหารปลอดภัยต่อไป

ผู้วิจัยแบ่งข้อมูลการนำเสนอในระยยะที่ 1 ไว้ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย มีประเด็นการวิเคราะห์ ได้แก่ ความ เป็นมาของหมู่บ้านห้วยน้ำใส สภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่การผลิตอาหารปลอดภัยตามมาตรฐาน เกษตรอินทรีย์ และโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสและองค์กรต่างๆ

2. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย มีประเด็นการวิเคราะห์ ได้แก่ องค์ประกอบสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย และการดำเนินการจัดกิจกรรม

3. ปัจจัยในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้ มีประเด็นการ วิเคราะห์ ได้แก่ ปัจจัยระดับบุคคล และปัจจัยระดับชุมชนเครือข่าย

4. เงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้ มีประเด็นการ วิเคราะห์ ได้แก่ ความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์ ความรับผิดชอบต่อการทำงานเครือข่าย ความ ต่อเนื่องของกิจกรรม การรักษามาตรฐานเครือข่าย และแรงจูงใจในการผลิตอาหารปลอดภัย

ระยยะที่ 2 การพัฒนาแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงเครือข่าย อาหารปลอดภัย

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากระยยะที่ 1 มาพัฒนาเป็น (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการ เรียนรู้เพื่อการดำรงเครือข่ายอาหารปลอดภัย โดยนำเสนอในรูปแบบของความเรียง และตารางแสดง ตัวชี้วัดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งการจัดสนทนากลุ่มผู้วิจัยได้เชิญผู้เข้าร่วมสนทนา กลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญและปฏิบัติงานจริงด้านเครือข่ายอาหารปลอดภัย จำนวน 7 ท่าน ซึ่งเป็นขนาด กลุ่มที่พอเหมาะที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทุกท่านได้แสดงความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วม ตามข้อเสนอแนะของ Kerlinger and Lee (2000) ประกอบด้วย ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนาม ชัยเขต ผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา เจ้าหน้าที่ส่งเสริมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ สนามชัยเขต ผู้ดูแลคลังเมล็ดพันธุ์อินทรีย์เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ผู้แทนฝ่ายการตลาดกลุ่ม

เกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต ผู้แทนสมาชิกครัวเรือนหมู่บ้านห้วยน้ำใส และผู้แทนจากหมู่บ้านอื่นในกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต ซึ่งได้ผู้แทนมาจากหมู่บ้านอ่างทอง และนำข้อมูลจากการแสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมาสรุปเพื่อนำไปสู่ฉันทามติและพัฒนาเป็นแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

เครื่องมือที่ใช้ที่ใช้ในการวิจัย

หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลและในระยะที่ 1 แล้ว ผู้วิจัยได้จัดทำ (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงเครือข่ายอาหารปลอดภัย เพื่อเป็นข้อมูลการจัดทำโครงร่างของการสนทนากลุ่ม (Focus group) ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. องค์กรประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน 3 ส่วน ได้แก่

- สมาชิกในเครือข่าย
- องค์กรความรู้
- กิจกรรมการเรียนรู้

และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน 6 ด้าน ได้แก่

- ด้านการมีส่วนร่วม
- ด้านการยกระดับเครือข่าย
- ด้านการดำเนินงาน
- ด้านการสร้างกระบวนการทัศน์
- ด้านการสร้างแรงจูงใจ
- ด้านการสร้างนโยบาย

2. ความเป็นไปได้ในการนำแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยไปใช้ปฏิบัติจริง

3. ข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

วิธีการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 3 ขั้นตอน คือ

1) ผู้วิจัยสร้างประเด็นการสนทนากลุ่ม ตาม (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

2) นำประเด็นการสนทนากลุ่มเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำและพิจารณาตรวจสอบแก้ไขตามความเหมาะสม

3) นำประเด็นการสนทนากลุ่ม ปรับปรุงและพัฒนาตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อนำไปใช้ในการสนทนากลุ่มเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

ในการจัดสนทนากลุ่มผู้วิจัยได้จัดเตรียมโครงร่างการสนทนากลุ่มตามขั้นตอนต่อไปนี้

1) จัดทำ (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย และประเด็นการสนทนากลุ่ม

2) ผู้วิจัยติดต่อประสานงานกับผู้เชี่ยวชาญและปฏิบัติงานจริงด้านเครือข่ายอาหารปลอดภัยจำนวน 7 ท่านเพื่อแจ้งสถานที่ วันและเวลาดำเนินการในการสนทนากลุ่ม ซึ่งตรงกับวันศุกร์ที่ 7 พฤศจิกายน 2557 เวลา 13.30 น. – 16.30 น. สถานที่สำนักงานกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต และติดต่อภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการออกเอกสารหนังสือราชการเพื่อขอเรียนเชิญผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมสนทนากลุ่ม จากนั้นผู้วิจัยส่งหนังสือเรียนเชิญเข้าร่วมสนทนากลุ่มด้วยตนเอง

3) ผู้วิจัยนำเอกสารประเด็นที่จะใช้ในการสนทนากลุ่มไปให้ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มด้วยตนเองก่อนวันนัดหมายสนทนากลุ่ม 1 สัปดาห์

4) จัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ที่จำเป็นในการสนทนากลุ่ม ซึ่งได้แก่ (ร่าง) แนวทางการสนทนากลุ่ม แบบจัดบันทึกข้อมูลการสนทนา เครื่องบันทึกเสียง กล้องบันทึกภาพ และสไลด์ที่สนับสนุนที่จำเป็น รวมทั้งอาหารว่าง เครื่องดื่ม และของที่ระลึก

5) ซักซ้อมทำความเข้าใจระหว่างผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัยในการทำหน้าที่จัดบันทึกระหว่างการจัดการสนทนากลุ่ม (note taker) เพื่อให้เข้าใจขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูล และการประสานงานต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการสนทนา

6) จัดการสนทนากลุ่มโดยใช้ระยะเวลาประมาณ 3 ชั่วโมง และเมื่อจบการสนทนากลุ่มผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะที่เป็นประเด็นที่น่าสนใจที่ได้จากการสนทนากลุ่ม นำมาสรุปในรูปของความเรียง

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย

ผู้วิจัยวิเคราะห์และสรุปข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ตามแนวทางที่สุภางค์ จันทวานิช (2552) และชาย โพธิ์สิตา (2550) ได้เสนอไว้ ดังขั้นตอนต่อไปนี้

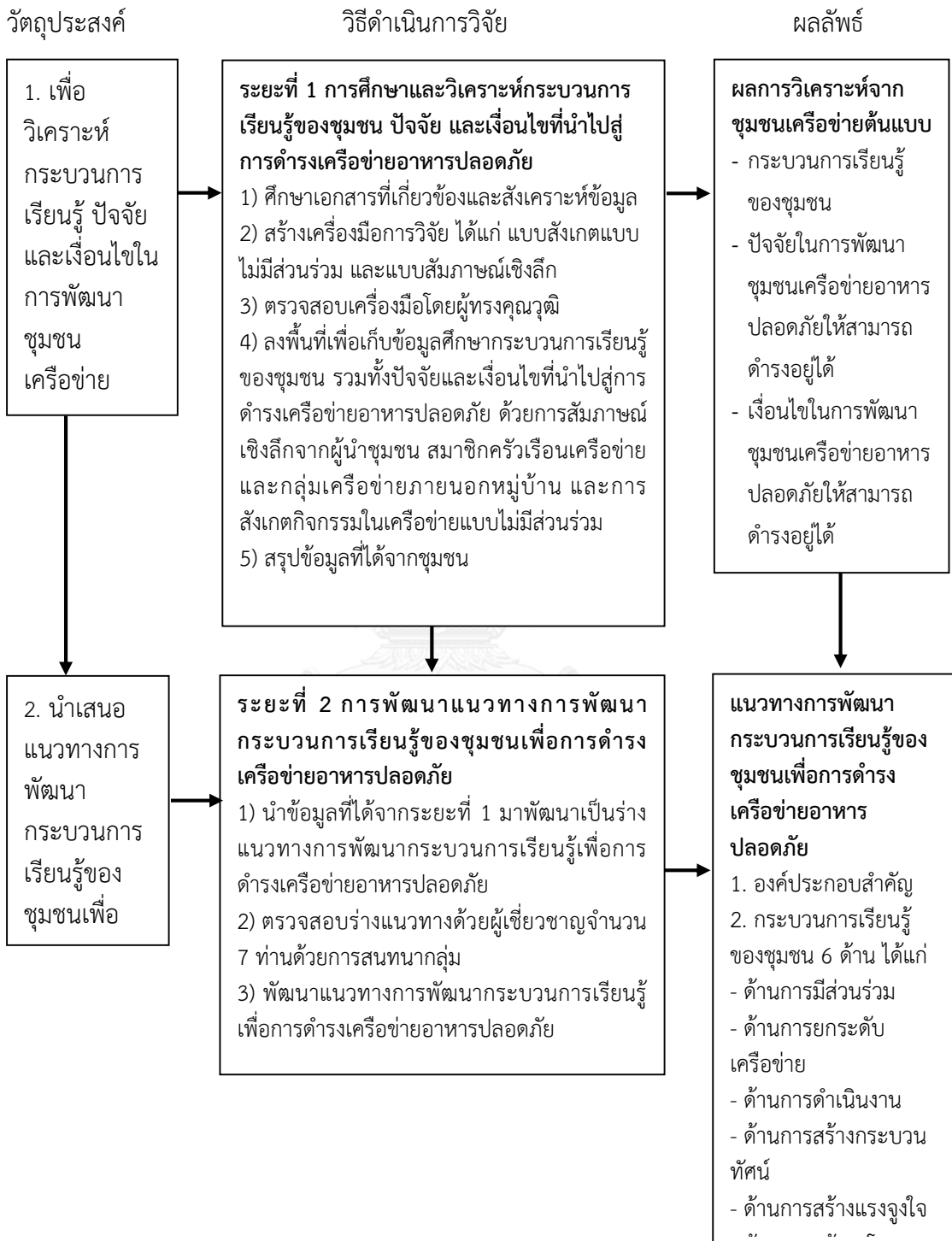
1) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแถบบันทึกเสียงจากการสนทนากลุ่มมาตีความข้อมูล และจัดหมวดหมู่ตามประเด็นการสนทนากลุ่ม

2) เปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบด้วยผู้เชี่ยวชาญและปฏิบัติงานจริงด้านเครือข่ายอาหารปลอดภัยจำนวน 7 ท่าน นำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหาด้านความจริง (Pragmatically Content Analysis) และวิเคราะห์เนื้อหาด้านความหมายของคำพูด (Semantically Content Analysis) เปรียบเทียบกันเพื่อสร้างความชัดเจนในความคิดเห็นที่เป็นทัศนะ จากนั้นกำหนดประเด็นความเห็นเป็นประเด็นย่อยๆ โดยไม่มีการปรับแต่งข้อมูลเปรียบเทียบกันเพื่อสร้างความชัดเจนในความคิดเห็น แล้วนำผลที่ได้มาเรียงเรียงเชิงพรรณนา

3) การสร้างข้อสรุป (Summary Making) ผู้วิจัยดำเนินการเชื่อมโยงที่ได้จากการเปรียบเทียบข้อมูลเข้าด้วยกัน และแสดงข้อมูลอย่างเป็นรูปธรรมในลักษณะการพรรณนา โดยผู้วิจัยพิจารณาคุณลักษณะร่วมที่มีความหมาย และมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นคำตอบที่ต้องตรวจสอบอีกครั้ง และเมื่อตรวจสอบแล้วจึงทำการยืนยันข้อสรุปเพื่อนำไปสังเคราะห์ข้อมูลในภาพรวมต่อไป

4) การสังเคราะห์ข้อมูล (Data Synthesis) เพื่อสรุปเป็นแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงเครือข่ายอาหารปลอดภัยในภาพรวมในขั้นตอนสุดท้ายด้วยวิธีการแบบอุปนัย คือ รวบรวมข้อมูลแต่ละส่วนที่แยกย่อยมารวมกันจนได้เป็นบทสรุปที่มีวิธีการปฏิบัติที่ชัดเจน

จากวิธีดำเนินการวิจัยทั้ง 2 ระยะที่กล่าวมาในข้างต้น สามารถสรุปความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย และผลลัพธ์ ได้ตามแผนภาพที่ 3.1 ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย และผลลัพธ์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ซึ่งใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยและเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้ และเพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ตอน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยและเงื่อนไขเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

ตอนที่ 2 ผลการเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยและเงื่อนไขเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

จากการศึกษาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยที่เป็นแบบปฏิบัติที่ดี (best practice) ในหมู่บ้านห้วยน้ำใส หมู่ที่ 1 ตำบลลาดกระโทง อำเภอสยามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ด้วยการสังเกตกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมของเครือข่ายแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำเครือข่าย สมาชิกครัวเรือนเครือข่าย และกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชน เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่าย ปัจจัยและเงื่อนไขเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอรายละเอียดการวิเคราะห์ข้อมูลตอนนี้เป็น 4 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย มีประเด็นการวิเคราะห์ ได้แก่ ความเป็นมาของหมู่บ้านห้วยน้ำใส สภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่การผลิตอาหารปลอดภัยตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสและองค์กรต่างๆ

ตอนที่ 1.2 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย มีประเด็นการวิเคราะห์ ได้แก่ องค์ประกอบสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย และการดำเนินการจัดกิจกรรม

ตอนที่ 1.3 ปัจจัยในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้ มีประเด็นการวิเคราะห์ ได้แก่ ปัจจัยระดับบุคคล และปัจจัยระดับชุมชนเครือข่าย

ตอนที่ 1.4 เงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้ มีประเด็นการวิเคราะห์ ได้แก่ ความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์ ความรับผิดชอบต่อการทำงาน

เครือข่าย ความต่อเนื่องของกิจกรรม การรักษามาตรฐานเครือข่าย และแรงจูงใจในการผลิตอาหารปลอดภัย

ตอนที่ 1.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย

1. ความเป็นมาของหมู่บ้านห้วยน้ำใส

หมู่บ้านห้วยน้ำใส ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 ตำบลลาดกระโทง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นชุมชนจัดตั้งในโครงการหมู่บ้านตัวอย่างการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตั้งอยู่บนที่ดินของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้รับการดูแลสนับสนุนจากมูลนิธิฉะเชิงเทราเพื่อการพัฒนา ชุมชนนี้มีขนาดพื้นที่จำนวน 549 ไร่ เดิมทีแล้วบริเวณนี้เคยมีปัญหาเรื่องการบุกรุกป่าเพื่อครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินและเพื่อการเพาะปลูก จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ.2524 นางเพ็ญศรี กิตติยารักษ์ ประธานกรรมการมูลนิธิ และนายวิเชียร ต้นเจริญ รองประธานมูลนิธิ รวมทั้งคณะกรรมการได้ลงความเห็นสมควรให้รวบรวมที่ดินจากคหบดี หรือผู้ที่ถือครองที่ดินบริเวณดังกล่าว น้อมเกล้าฯถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เมื่อครั้งพระองค์เสด็จมาที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยการถวายที่ดินในครั้งนั้นมูลนิธิฉะเชิงเทราเพื่อการพัฒนาได้ถวายโครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ประชาชนได้เข้าอยู่อาศัยในพื้นที่หมู่บ้านห้วยน้ำใส พระองค์ได้พระราชทานที่ดินดังกล่าวให้กับทางมูลนิธิเพื่อดำเนินการจัดสรรที่ดินให้แก่ชาวบ้านจัดทำเป็นหมู่บ้านตัวอย่างการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการคัดเลือกชาวบ้านจำนวน 20 ครัวเรือนเข้าอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ ทั้งนี้ประชาชนสามารถมีสิทธิ์ทำกินเพื่ออยู่อาศัยและประกอบอาชีพเท่านั้นไม่สามารถนำที่ดินไปซื้อขายกรรมสิทธิ์ได้ ปัจจุบันมีดร. กิตติพงศ์ กิตติยารักษ์ เป็นประธานกรรมการมูลนิธิกำกับดูแลโครงการ (ประธานมูลนิธิฉะเชิงเทราเพื่อการพัฒนา, สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2557)

การจัดสรรพื้นที่ให้ครัวเรือนจำนวน 20 ครอบครัวนั้น แต่ละครอบครัวจะได้รับที่ดินจำนวน 15 ไร่ มีการคัดเลือกผู้เข้าอาศัยจากเกษตรกรที่สมัครใจทำเกษตรกรรมตามข้อตกลงตามโครงการผลิตอาหารปลอดภัยบันได 3 ขั้น ลด ละ เลิกการใช้สารเคมี โดยการจัดสรรพื้นที่ใช้วิธีการจับสลากว่าครัวเรือนใดจะได้พื้นที่บริเวณใด ปัจจุบันมีครัวเรือนที่ยังอยู่ในพื้นที่เพียง 19 ครัวเรือน เหตุผลการย้ายออกเนื่องจากการย้ายถิ่นฐานไปอยู่ในจังหวัดอื่น (นางสาวคำพัน สุพรม, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2557)

ในปี พ.ศ.2544 มีสมาชิกบางครัวเรือนเริ่มทำการศึกษาและพัฒนารูปแบบการเกษตรเป็นเกษตรอินทรีย์ และเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต และเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา มีจำนวนทั้งสิ้น 8 ครัวเรือน โดยครัวเรือนที่เข้าร่วมในเครือข่ายได้ผ่านการตรวจและรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ประเทศไทยและมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรปในปี พ.ศ.2554 ซึ่งการตรวจและขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในครั้งแรกนั้นต้องใช้เวลาในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรนานถึง 9 ปี เนื่องจากพื้นที่ในหมู่บ้านบางแห่งมีทั้งจุดที่ทำเกษตรอินทรีย์และการทำเกษตรปลอดภัยแบบลด ละ เลิกสารเคมี (ยังมีสารเคมีตกค้างอยู่บางส่วน) ทำให้ในหมู่บ้านเกิดการพัฒนาแบบ 2 แนวคิด คือความต้องการพัฒนาให้หมู่บ้านเกษตรอินทรีย์ครบวงจรได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และความต้องการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านอาหาร

ปลอดภัยทั่วไป (ไม่ต้องผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และไม่ต้องเข้าร่วมกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตและเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกพะเยา)

2. สภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่การผลิตอาหารปลอดภัยตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

การทำเกษตรอินทรีย์เริ่มจากแนวคิดที่ว่าต้องการให้มีการก่อตั้งหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านตัวอย่างเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล โดยเริ่มต้นทำเพียง 1 ครัวเรือน ทำแปลงต้นแบบเพื่อเป็นตัวอย่างกับแปลงอื่นๆ เมื่อประสบความสำเร็จแล้วจึงชักชวนให้คนในครอบครัว และเพื่อนบ้าน เข้าร่วมกลุ่มทำด้วยกัน จนกระทั่งปีพ.ศ. 2554-2555 มีครัวเรือนขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จำนวน 8 ครัวเรือน แต่ละครัวเรือนมีที่ดินผลิตเกษตรอินทรีย์แบ่งเป็น 4 แปลง แบ่งเป็น แปลงบ้านจำนวน 1 ไร่ แปลงสวนพืชผัก-ผลไม้จำนวน 2 ไร่ แปลงนาจำนวน 2 ไร่ และแปลงพื้นที่เขตน้ำฝนจำนวน 10 ไร่ แต่ละแปลงจะไม่ติดกัน แปลงบ้านจะอยู่รวมกันเฉพาะแปลงบ้าน แปลงพืชผักก็จะอยู่รวมกับแปลงพืชผัก แปลงนาจะอยู่รวมกันกับแปลงนา แต่ส่วนแปลงสวนเขตน้ำฝนจะกระจายอยู่รอบๆ พื้นที่ ซึ่งสามารถแจกแจงรายละเอียดผู้ทำเกษตรอินทรีย์ในแต่ละครัวเรือนและรายละเอียดพื้นที่ขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้ดังต่อไปนี้

ครัวเรือนที่ 1 นางสาวคำพัน สุพรม อายุ 40 ปี มีพื้นที่รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 10 ไร่ ประกอบด้วยแปลงบ้านของตนเองและนายวันชัยรวม 2 ไร่ แปลงนาอินทรีย์สาธิต 2 ไร่ แปลงนาดูแลของนายวันชัย 2 ไร่ และแปลงพื้นที่เขตน้ำฝน 4 ไร่

ครัวเรือนที่ 2 นางสมหวัง สุพรม อายุ 60 ปี มีพื้นที่รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 5 ไร่ ประกอบด้วยแปลงบ้าน 1 ไร่ แปลงสวน 2 ไร่ และแปลงสวนนายวันชัย 2 ไร่

ครัวเรือนที่ 3 นางอุไร ลัดกรุด อายุ 66 ปี มีพื้นที่รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 3 ไร่ ประกอบด้วยแปลงบ้าน 1 ไร่ และแปลงสวน 2 ไร่

ครัวเรือนที่ 4 นางศรี ม่วงขาว อายุ 56 ปี มีพื้นที่รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 5 ไร่ ประกอบด้วยแปลงบ้าน 1 ไร่ แปลงสวน 2 ไร่ และแปลงนา 2 ไร่

ครัวเรือนที่ 5 นางสาวศร พุทธมงคล อายุ 55 ปี มีพื้นที่รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 5 ไร่ ประกอบด้วยแปลงบ้าน 1 ไร่ แปลงสวน 2 ไร่ และแปลงนา 2 ไร่

ครัวเรือนที่ 6 นางพันธุ์ จังสวัสดิ์ อายุ 66 ปี มีพื้นที่รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 3 ไร่ ประกอบด้วยแปลงบ้าน 1 ไร่ และแปลงสวน 2 ไร่

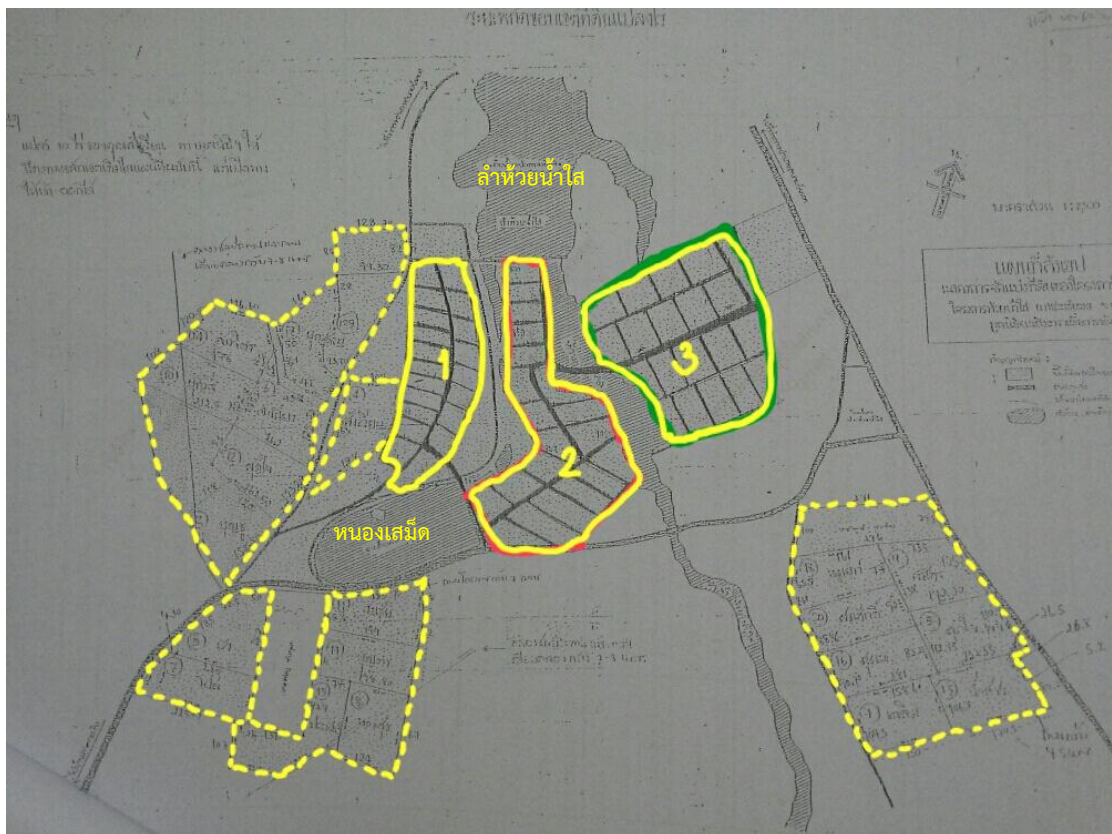
ครัวเรือนที่ 7 นางสาวพรลักษณ์ อยู่เนร อายุ 50 ปี มีพื้นที่รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 5 ไร่ ประกอบด้วยแปลงบ้าน 1 ไร่ แปลงสวน 2 ไร่ และแปลงนา 2 ไร่

ครัวเรือนที่ 8 นายชาญชัย เขียวขำ อายุ 46 ปี มีพื้นที่รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 3 ไร่ ประกอบด้วยแปลงบ้าน 1 ไร่ และแปลงสวน 2 ไร่

สำหรับแปลงบ้านนั้น ทั้ง 19 ครัวเรือนในหมู่บ้านจะทำเกษตรอินทรีย์ทุกครอบครัว แต่มีผู้ขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เพียง 8 ครัวเรือน และแปลงนาบางแปลงจะมีการปรับสภาพจากการทำนาไปเป็นการปลูกผักบ้างแล้ว เนื่องจากช่วง 2-3 ปีผ่านมาเกิดปัญหาแล้งจัดจนไม่สามารถทำนาได้

แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนคือ ลำห้วยน้ำใส จะมีน้ำมากในช่วงฤดูฝน คลองชลประทานที่ผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใส และหนองเสม็ด แต่ส่วนใหญ่ในแปลงบ้านจะมีการขุดบ่อน้ำตื้นไว้ใช้เองในครัวเรือน

รายละเอียดของพื้นที่หมู่บ้านห้วยน้ำใส และพื้นที่ครัวเรือนเกษตรอินทรีย์สามารถอธิบายได้จากแผนที่สังเขปที่จัดทำขึ้นโดยมูลนิธิชะเชิงเทราเพื่อการพัฒนา ที่ทำหน้าที่ดูแลพื้นที่ของหมู่บ้านห้วยน้ำใสมาตั้งแต่การเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน ตามแผนภาพที่ 4.1 ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4.1 ขอบเขตพื้นที่หมู่บ้านห้วยน้ำใส

จากแผนภาพที่ 4.1 แสดงแผนผังขอบเขตพื้นที่ต่างๆ ในหมู่บ้านห้วยน้ำใส ดังนี้

- ทางทิศเหนือ มีอาณาเขตติดกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3245
- ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีอาณาเขตติดกับลำห้วยน้ำใส
- ทางทิศใต้ มีอาณาเขตติดกับหนองเสม็ด เป็นอ่างเก็บกักน้ำแบบขุด

พื้นที่หมายเลข 1 คือ พื้นที่แปลงบ้าน จำนวน 20 ไร่ แบ่งเป็น 20 แปลง แปลงละ 1 ไร่ สำหรับสมาชิกในชุมชน 20 ครัวเรือน

พื้นที่หมายเลข 2 คือ พื้นที่แปลงสวน จำนวน 40 ไร่ แบ่งเป็น 20 แปลง แปลงละ 2 ไร่ สำหรับสมาชิกในชุมชน 20 ครัวเรือน

พื้นที่หมายเลข 3 คือ พื้นที่แปลงนา จำนวน 40 ไร่ แบ่งเป็น 20 แปลง แปลงละ 2 ไร่ สำหรับสมาชิกในชุมชน 20 ครัวเรือน

พื้นที่เส้นประโดยรอบ คือ พื้นที่แปลงเขตน้ำฝน จำนวน 200 ไร่ แบ่งเป็น 20 แปลง แปลงละ 10 ไร่ สำหรับสมาชิกในชุมชน 20 ครัวเรือน

3. โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสและองค์กรต่างๆ

การทำงานในรูปแบบเครือข่ายอาหารปลอดภัยของหมู่บ้านห้วยน้ำใส ตำบลลาดกระทิง อำเภอสยามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรานั้น มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกลุ่มองค์กรต่างๆ และได้รับความร่วมมือในการทำงานเครือข่ายอาหารปลอดภัย โดยแบ่งประเภทของความสัมพันธ์ได้ดังนี้

1) ความสัมพันธ์ด้านการทำงานเกษตรอินทรีย์ องค์กรที่ให้ความร่วมมือได้แก่ กลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต ประกอบด้วย 6 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านห้วยน้ำใส (หมู่ที่ 1) ตำบลลาดกระทิง หมู่บ้านบางพะเนียง (หมู่ที่ 2) หมู่บ้านยางแดง (หมู่ที่ 6) หมู่บ้านอ่างทอง (หมู่ที่ 10) ตำบลคูยายหมี หมู่บ้านป่าอ้อแทน (หมู่ที่ 12) และหมู่บ้านห้วยกบ (หมู่ที่ 15) ตำบลท่ากระดาน (อ้างอิงจากกลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา, 2557) ซึ่งทั้งหมดทำงานร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) และมูลนิธิสายใยแผ่นดิน

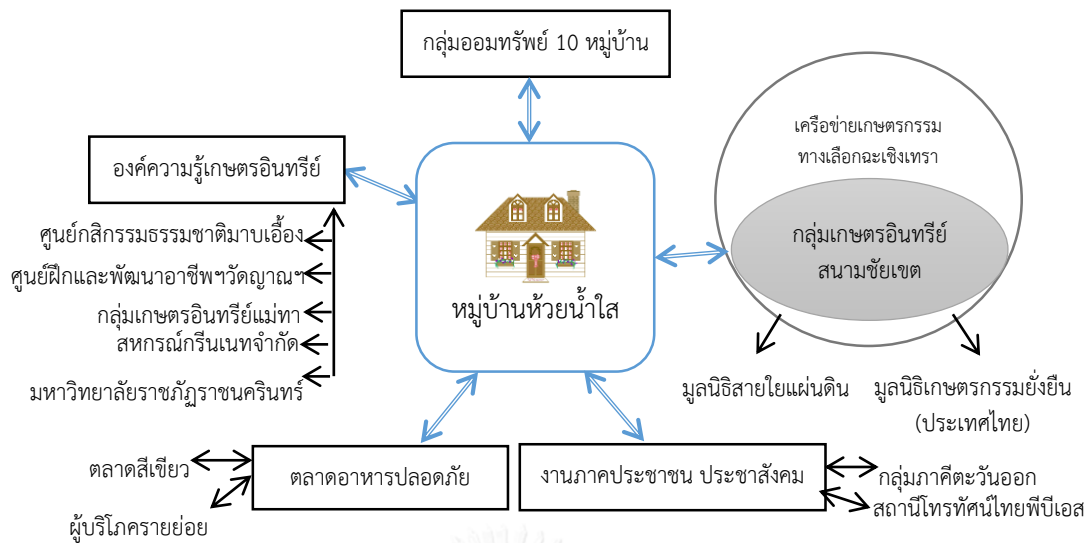
2) ความสัมพันธ์ด้านองค์ความรู้เกษตรอินทรีย์ องค์กรที่ให้ความร่วมมือได้แก่ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี โดยการแนะนำวิทยากรจากมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) กลุ่มเกษตรอินทรีย์แม่ทา อำเภอมะออน จังหวัดเชียงใหม่ สหกรณ์กรีนเนทจำกัด และมหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

3) ความสัมพันธ์ด้านกลุ่มออมทรัพย์ องค์กรที่ให้ความร่วมมือได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์กลางสนามชัยเขต และกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านห้วยน้ำใส (หมู่ที่ 1) หมู่บ้านหนองแสง (หมู่ที่ 1) ตำบลลาดกระทิง หมู่บ้านบางพะเนียง (หมู่ที่ 2) หมู่บ้านหนองคล้า (หมู่ที่ 5) หมู่บ้านสระไม้แดง 19 (หมู่ที่ 5) หมู่บ้านยางแดง (หมู่ที่ 6) หมู่บ้านท่าม่วง (หมู่ที่ 9) หมู่บ้านอ่างทอง (หมู่ที่ 10) ตำบลคูยายหมี หมู่บ้านป่าอ้อแทน (หมู่ที่ 12) และหมู่บ้านห้วยกบ (หมู่ที่ 15) ตำบลท่ากระดาน (นางสาวนันทวัน หาญดี, สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2557)

4) ความสัมพันธ์ด้านตลาดอาหารปลอดภัย องค์กรที่ให้ความร่วมมือได้แก่ กลุ่มตลาดสีเขียว และกลุ่มผู้บริโภครายย่อย

5) ความสัมพันธ์ด้านการทำงานภาคประชาชน ประชาสังคม องค์กรที่ได้ความร่วมมือได้แก่ กลุ่มภาคีตะวันออก และสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส

จากความสัมพันธ์ที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้จัดทำเป็นแผนภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสและองค์กรต่างๆ ดังมีรายละเอียดตามแผนภาพที่ 4.2 ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4.2 โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสกับองค์กรต่างๆ

จากแผนภาพที่ 4.2 ผู้วิจัยได้แสดงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสกับองค์กรต่างๆ ซึ่งสามารถอธิบายได้คือ

1) ความสัมพันธ์ด้านการทำงานเกษตรอินทรีย์

ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสและกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต และเครือข่ายเกษตรกรทางเลือกฉะเชิงเทรา หมู่บ้านห้วยน้ำใสมีการทำเกษตรอินทรีย์ร่วมกับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2544 ซึ่งดำเนินงานภายใต้เครือข่ายเกษตรกรทางเลือกจังหวัดฉะเชิงเทรา มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มปรับระบบการผลิตทางการเกษตรเข้าสู่ระบบการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการจัดตั้งระบบควบคุมการผลิตภายในกลุ่มและการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สากล มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มออมทรัพย์ ปัจจุบันมีสมาชิกภายใต้เครือข่ายที่ทำงานร่วมกันประมาณ 120 ราย จากทั้งหมด 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านห้วยน้ำใส (หมู่ที่ 1) ตำบลลาดกระทิง หมู่บ้านบางพะเนียง (หมู่ที่ 2) หมู่บ้านยางแดง (หมู่ที่ 6) หมู่บ้านอ่างทอง (หมู่ที่ 10) ตำบลคูยายหมี หมู่บ้านป่าอ้อแทน (หมู่ที่ 12) และหมู่บ้านห้วยกบ (หมู่ที่ 15) ตำบลท่ากระดาน แนวทางการทำงานของกลุ่มให้ความสำคัญในการส่งเสริมการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์แบบหลากหลายและอนุรักษ์พันธุกรรมพืชท้องถิ่น พัฒนาระบบการผลิตโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบโรงเรียนเกษตรกรอินทรีย์ รวมทั้งวางแผนและจัดการตลาดผลผลิตโดยกลุ่มให้กับสมาชิก ด้วยการประกันราคาซื้อผลผลิตทุกรายการที่กลุ่มได้ทำการส่งเสริม ซึ่งปัจจุบันมีการรับรองประกันราคาผลผลิต 96 สายพันธุ์ ประกอบด้วยข้าว พืชผัก และไม้ผล ตัวอย่างเช่น การประกันราคาข้าวเปลือกนาอินทรีย์สายพันธุ์หอมมะลิ 105 ราคาเกวียนละ 20,000 บาท ในปี พ.ศ.2556 ซึ่งสูงกว่าราคาประกันของรัฐบาล 5,000 บาทต่อเกวียน เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสและมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) กรุงเทพมหานคร หมู่บ้านห้วยน้ำใสได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) ในการสนับสนุนโครงการผลักดันงานเกษตรกรรมรุ่นใหม่ และโครงการติดตามนโยบายเขตการค้าเสรี

ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสและมูลนิธิสายใยแผ่นดิน หมู่บ้านห้วยน้ำใสร่วมพัฒนาความรู้ทางเกษตรอินทรีย์ การทำปุ๋ยอินทรีย์ การทำถ่านไม้ เป็นต้น

2) ความสัมพันธ์ด้านองค์ความรู้เกษตรอินทรีย์

ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสและศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี หมู่บ้านห้วยน้ำใสได้เริ่มต้นการเรียนรู้พื้นฐานทางเกษตรอินทรีย์จากศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง เมื่อปี พ.ศ.2544 และฝึกปฏิบัติการทำเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยจะมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกในเครือข่ายของศูนย์ฯเป็นประจำทุกปี ในช่วงสัปดาห์วันที่ 17 มีนาคม ซึ่งเป็นช่วงวันเกิดของอาจารย์วิวัฒน์ ศัลยกำธร ผู้ก่อตั้งศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง

ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใส และศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชลบุรี หมู่บ้านห้วยน้ำใสได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) ในการสนับสนุนเพิ่มเติมองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์เกี่ยวกับการเก็บเมล็ดพันธุ์ โดยสนับสนุนทุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และเชิญผู้เชี่ยวชาญจากศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชลบุรีมาเป็นวิทยากร

ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสและกลุ่มเกษตรอินทรีย์แม่ทา อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ หมู่บ้านห้วยน้ำใสได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิสายใยแผ่นดินในการประสานงานการทำกิจกรรมผลิตและแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์เกษตรอินทรีย์กับกลุ่มเกษตรอินทรีย์แม่ทา ซึ่งในการทำเกษตรอินทรีย์จำเป็นต้องใช้เมล็ดพันธุ์ที่ผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์เท่านั้น ถึงจะผ่านมาตรฐานการรับรองเกษตรอินทรีย์ ซึ่งในหมู่บ้านห้วยน้ำใสไม่สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ครบทุกชนิดจึงจำเป็นต้องมีกลุ่มอินทรีย์ด้วยกันในการแบ่งปันเมล็ดพันธุ์ การแบ่งปันเกิดขึ้นทั้งในระดับหมู่บ้านใกล้เคียงในกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต และในระดับภูมิภาค คือ กลุ่มเกษตรอินทรีย์แม่ทา เพื่อให้เกิดความหลากหลายทางพันธุกรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสและสหกรณ์กรีนเนทจำกัด หมู่บ้านห้วยน้ำใสได้รับการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อต่อยอดและพัฒนาความรู้ทางเกษตรอินทรีย์ เช่น โครงการปรับสภาพดินโดยใช้ถ่านไบโอชาร์ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสและมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา หมู่บ้านห้วยน้ำใสได้รับการสนับสนุนในการจัดทำกรวิเคราะห้สภาพแวดล้อมและศักยภาพชุมชนหมู่บ้านห้วยน้ำใส เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการทำเกษตรอินทรีย์ครบวงจร

3) ความสัมพันธ์ด้านกลุ่มออมทรัพย์

กลุ่มออมทรัพย์กลางสนามชัยเขต และกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน มีหน้าที่ในการจัดการเงินของสมาชิก การเก็บออม และการจัดทำเงินทุนหมุนเวียนของแต่ละหมู่บ้านและของเครือข่าย กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านที่ทำงานร่วมกันมีจำนวน 10 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านห้วยน้ำใส (หมู่ที่ 1) หมู่บ้านหนองแสง (หมู่ที่ 1) ตำบลลาดกระทิง หมู่บ้านบางพะเนียง (หมู่ที่ 2) หมู่บ้านหนองคล้า (หมู่ที่ 5) หมู่บ้าน

สระไม้แดง 19 (หมู่ที่ 5) หมู่บ้านยางแดง (หมู่ที่ 6) หมู่บ้านท่าม่วง (หมู่ที่ 9) หมู่บ้านอ่างทอง (หมู่ที่ 10) ตำบลคูยายหมี หมู่บ้านป่าอีแทน (หมู่ที่ 12) และหมู่บ้านห้วยกบ (หมู่ที่ 15) ตำบลท่ากระดาน

4) ความสัมพันธ์ด้านตลาดอาหารปลอดภัย

ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสและกลุ่มตลาดสีเขียว นั้น หมู่บ้านห้วยน้ำใสและกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต มีหน้าที่รับผิดชอบการส่งผลผลิตอาหารปลอดภัยประเภทข้าวอินทรีย์ พืชผักและผลไม้อินทรีย์ และอาหารแปรรูปจากวัตถุดิบเกษตรกรอินทรีย์ โดยจะวางขายในรูปแบบตลาดนัดทุกวันอังคารวันอังคารที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช จังหวัดนนทบุรี และทุกวันพฤหัสบดีที่อาคารรีเจนท์เฮาส์ ถนนราชดำริ และจัดส่งสมุนไพรให้ร้านสวนเงินมีมา กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นร้านค้าในกลุ่มตลาดสีเขียวตามคำสั่งซื้อ พร้อมทั้งจัดกิจกรรม farm visit สำหรับผู้บริโภคจากตลาดสีเขียวเพื่อเยี่ยมชมแหล่งเพาะปลูกอาหารปลอดภัย

ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใสและผู้บริโภครายย่อย หมู่บ้านห้วยน้ำใสและกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดส่งผลผลิตให้กลุ่มผู้บริโภครายย่อยรายสัปดาห์ ได้แก่ ร้านอาหารสุขภาพเฮลท์มี สหกรณ์โรงเรียนปัญญาทัย กรุงเทพมหานคร และส่งกล่องผักให้ผู้บริโภคในโรงพยาบาลสนามชัยเขต และบ้านผู้บริโภคในเขตรามอินทรา กรุงเทพมหานคร

5) ความสัมพันธ์ด้านการทำงานภาคประชาชนและประชาสังคม

ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใส เครือข่ายเกษตรกรทางเลือกฉะเชิงเทราและกลุ่มภาคีตะวันออก 8 จังหวัด ภายใต้โครงการวาระเปลี่ยนตะวันออก มีหน้าที่รับผิดชอบโครงการจัดทำแผนจังหวัดจัดการตนเองในการปกป้องพื้นที่เกษตรกรรมจังหวัดฉะเชิงเทราจากการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน โครงการผลักดันลุ่มน้ำบางปะกงเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ โครงการสร้างแผนยุทธศาสตร์การทำเกษตรอินทรีย์ภาคตะวันออก และโครงการร่วมภายในของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในเขตลุ่มน้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ภายใต้โครงการแปดริ้วเมืองยั่งยืน โครงการ 304 กินได้ มีหน้าที่รับผิดชอบเป็นองค์กรชาวบ้านทำงานสิ่งแวดล้อม และเป็นศูนย์การเรียนรู้ทางการเกษตรอินทรีย์

ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยน้ำใส เครือข่ายเกษตรกรทางเลือกฉะเชิงเทราและสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส มีหน้าที่รับผิดชอบการช่วยส่งเสริมประชาสัมพันธ์นโยบายสาธารณะ

ตอนที่ 1.2 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย

ในการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย มีประเด็นในการพิจารณาอยู่ 3 ประเด็นคือ องค์ประกอบสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย และการดำเนินการจัดกิจกรรม ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1. องค์ประกอบสำคัญในกระบวนการเรียนรู้

จากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารต่างๆ เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน พบว่า องค์ประกอบสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ คนหรือสมาชิกในชุมชน องค์ความรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยนั้น จำเป็นต้องมีองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนให้ครบถ้วน ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากการ

สัมภาษณ์เชิงลึกถึงองค์ประกอบสำคัญดังกล่าว สามารถอธิบายถึงให้เชื่อมโยงกับเครือข่ายอาหารปลอดภัยนี้แบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบ คือ สมาชิกในเครือข่าย องค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และกิจกรรมการเรียนรู้

ส่วนที่ 1 สมาชิกในเครือข่าย

ถือว่าเป็นหัวใจของการทำงานเครือข่ายเพราะเปรียบเสมือนเป็นพลังของเครือข่ายประกอบไปด้วยผู้นำ สมาชิกเครือข่าย ประชาชนและผู้ให้ความรู้ รวมทั้งองค์กรต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับเครือข่าย สำหรับหมู่บ้านห้วยน้ำใสมีสมาชิกที่เป็นครัวเรือนที่ทำงานร่วมกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์ สนามชัยเขต และเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกอะเชิงเทราจำนวน 8 ครัวเรือน แต่ละคนมีหน้าที่ที่แตกต่างกันไปเครือข่าย ได้แก่

นางสาวคำพัน สุพรม ทำหน้าที่เป็นตัวแทนการเข้าร่วมประชุมกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์ สนามชัยเขต และตัวแทนหมู่บ้านในการประชุมส่งเสริมนโยบายสาธารณะ

นางอุไร ลัดกรุด ทำหน้าที่ประธานกลุ่มเห็ดและกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้าน

นางสาวพรลักษณ์ อยู่เนร ทำหน้าที่เป็นตัวแทนกรรมการหมู่บ้านในการตรวจสภาพแปลงอินทรีย์ของทุกหมู่บ้านในกลุ่มเกษตรอินทรีย์ สนามชัยเขต

สำหรับผู้นำที่ทำหน้าที่ประสานงานส่วนกลางและขับเคลื่อนงานของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ สนามชัยเขตนั้นคือ นางสาวนันทวัน หาญดี อายุ 52 ปี สามารถติดต่อได้ที่สำนักงานกลุ่มเกษตรอินทรีย์ สนามชัยเขต เลขที่ 60 บ้านยางแดง หมู่ที่ 6 ตำบลคูยายหมี อำเภอสนามชัยเขต ซึ่งทำหน้าที่ดังกล่าวมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 ซึ่งเป็นช่วงก่อนการก่อตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ สนามชัยเขตอย่างเป็นทางการ นอกเหนือจากการประสานงานเครือข่ายแล้ว ยังเปรียบเสมือนเป็นผู้ให้ความรู้แก่สมาชิกในเครือข่าย และเป็นแรงสำคัญในการรวบรวมกำลังของกลุ่มสมาชิกในการทำกิจกรรมต่างๆ

นอกจากนี้องค์กรหนุนเสริมการทำงานของหมู่บ้านห้วยน้ำใสและเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์ สนามชัยเขตด้วย อาทิ กลุ่มภาคีตะวันออกและสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสทำงานร่วมกันด้านภาคประชาชนและภาคประชาสังคม มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) มูลนิธิสายใยแผ่นดินทำงานร่วมกันด้านการส่งเสริมงานเกษตรอินทรีย์ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง กลุ่มเกษตรอินทรีย์แม่ทา สหกรณ์กรีนเนทจำกัดทำงานร่วมกันด้านองค์ความรู้เกษตรอินทรีย์ กลุ่มตลาดสีเขียวทำงานร่วมกันทางการตลาด เป็นต้น

ส่วนที่ 2 องค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

แต่เดิมนั้นหมู่บ้านห้วยน้ำใสมีการทำเกษตรกรรมแบบวนเกษตร ในโครงการผลิตอาหารปลอดภัยบันได 3 ชั้น ลด ละ เลิกการใช้สารเคมีมาตั้งแต่เริ่มต้นของการก่อตั้งหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2524 โดยมีรูปแบบให้ชาวบ้านทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน วัตถุประสงค์เพื่อให้คนในชุมชนมีอาหารปลอดภัยและเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน จากคำบอกเล่าของสมาชิกครัวเรือนในหมู่บ้านห้วยน้ำใสอธิบายว่า กิจกรรมหลักจะเน้นการดูแลพื้นที่หนองเสม็ด ปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำอย่างยั่งยืน ธนาคารข้าวชุมชน โรงสีข้าวชุมชน และกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน เมื่อมีการทำเกษตรกรรมจนเห็นผลว่าสามารถเลี้ยงดูตนและคนในครอบครัวได้อยู่ดีกินดี ทำให้สมาชิกในบางครัวเรือนเปลี่ยนอาชีพจากการทำงานในโรงงานมาทำเกษตรกรรม ซึ่งผลที่ได้จากการมีอาหารปลอดภัยบริโภคทำให้สมาชิกในชุมชนมีสุขภาพที่ดีขึ้นด้วย

เมื่อปี พ.ศ. 2544 สมาชิกในหมู่บ้านห้วยน้ำใสทุกครัวเรือนได้เริ่มต้นการทำเกษตรอินทรีย์ โดยเข้าร่วมการเรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์จากศูนย์กสิกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดชลบุรี และได้มีสมาชิกจำนวน 8 ครัวเรือนเข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ความสนใจในการเข้าร่วมกลุ่มเครือข่ายเนื่องจากแต่เดิมสมาชิกปลูกเฉพาะผักพื้นบ้านทั่วไป พืชผักสวนครัว แต่เมื่อเริ่มมีการนำผลผลิตที่มีมากเกินไปมาเก็บบริโภคไปจำหน่ายเอง ก็จะมีลูกค้าถามถึงพืชผักอื่นๆ ที่ไม่มีขายเสมอ การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเครือข่ายทำให้สมาชิกเริ่มมีการวางแผนร่วมกัน ศึกษาวงจรของผักต่างๆ เพื่อวางแผนการปลูกให้เหมาะสมกับฤดูกาลและความต้องการของตลาด มีการสำรวจความพร้อมของแต่ละครัวเรือนว่ามีแรงงานพอที่จะปลูกพืชใดได้บ้าง จากนั้นก็นำข้อมูลดังกล่าวแจ้งกับเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตเพื่อวางแผนการผลิตตามคำสั่งซื้อจากตลาด และจัดสรรการผลิตไม่ให้ทับซ้อนกันในเครือข่ายเพื่อป้องกันพืชผักล้นตลาด และราคาตก

จากการสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน ที่อยู่ในช่วงวัย 40-66 ปี พบว่าก่อนการตัดสินใจมาทำการเกษตรผลิตอาหารปลอดภัยจะมีสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง บางคนมีโรคประจำตัวที่เกิดขึ้นตอนทำงานในโรงงาน เช่น โรคภูมิแพ้ เป็นต้น แต่เมื่อเริ่มเปลี่ยนการดำเนินชีวิตมาอยู่กับธรรมชาติ ทำเกษตรอินทรีย์ อาการภูมิแพ้ก็ดีขึ้นจนหายเป็นปกติ ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นสมาชิกหลายคนแข็งแรงมาก แม้จะอายุมากกว่า 60 ปี ก็ยังสามารถขุดดิน ปลูกผัก เก็บผลไม้ได้คล่องแคล่ว เมื่อสอบถามพูดคุยกับสมาชิกก็ได้รับความเห็นว่า การทำการเกษตรเหมือนได้ออกกำลังกาย จึงทำให้สุขภาพดี ไม่มีโรค

“...เมื่อก่อนสุขภาพแย่มาก เป็นภูมิแพ้ หายใจไม่ได้เลย แพ้ทั้งยาทั้งสารเคมี พอเลิกใช้สารเคมี ตอนนี้สบายเลย อาการที่เคยมีก็หาย เหมือนเราได้อยู่กับธรรมชาติ...”

(นางสาวพรลักษณ์ อยู่เนตร, สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2557)

“...ทุกวันนี้เช้าๆ เราก็กออกไปเก็บผลไม้ มังคุดนี่ก็สอยเอง เงาะนี่ป่าก็ไปเก็บเองนะ ไปเก็บผลไม้ก็เหมือนได้ออกกำลังกายทุกวัน ป้าแข็งแรงนะ...”

(นางอุไร ลัดกรุด, สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2557)

เมื่อซักถามถึงเป้าหมายที่ต้องการจากการเข้าร่วมทำเกษตรอินทรีย์ ทุกครัวเรือนได้ให้คำตอบในแนวทางเดียวกันว่า ต้องการเพียงแค่การรักษาสุขภาพของตนเองและครอบครัวให้แข็งแรง ไม่ได้หวังความร่ำรวยจากการทำเกษตร ขอเพียงแค่มีอาหารปลอดภัยรับประทานตลอด และสุขภาพที่ดีทำตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพราะการปฏิบัติที่ต่อเนื่องยาวนานกว่า 30 ปีที่ผ่านมา ทำให้ทุกคนเห็นแล้วว่าเศรษฐกิจพอเพียงสามารถทำให้มีที่อยู่ ที่ทำกิน และมีชีวิตที่สมบูรณ์ได้

“...เราไม่ได้คิดว่าจะร่ำรวยจากการทำเกษตร แต่ยังไงเราก็มีกิน ไม่มีหนี้ เราเริ่มจากเข้ามาอยู่ในที่ดินของในหลวง ทำตามแบบพอเพียงที่ในหลวงสอน พอเห็นผลดีเราก็ตั้งใจสอนลูกให้ทำเกษตรอินทรีย์ต่อไป...”

(นางสาวคำพัน สุพรม, สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2557)

จะเห็นได้ว่าการเกื้อกันของการสร้างองค์ความรู้กับการทำงานของชุมชนเครือข่ายจะมีการพัฒนาไปควบคู่กันเสมอ ไม่เพียงเฉพาะการเริ่มต้นของเครือข่าย แต่ทุกช่วงการทำงานของเครือข่ายก็ต้องอาศัยองค์ความรู้ที่พัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การทำงานของเครือข่ายทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนที่ 3 กิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่ายให้มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง และดำรงอยู่ได้ตลอดไป เพราะกิจกรรมจะนำไปสู่การพบปะของสมาชิก การสร้างผลงาน และการเรียนรู้ร่วมกัน ในกลุ่มเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตที่มีหมู่บ้านห้วยน้ำใสเป็นสมาชิกอยู่ร่วมกับอีก 9 หมู่บ้านนั้น มีกิจกรรมที่มีการดำเนินการเป็นประจำทุกเดือนซึ่งสามารถแสดงเป็นปฏิทินประจำเดือนได้ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเสริมต่างๆ เป็นประจำต่อเนื่อง ซึ่งสามารถแบ่งประเภทกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมพัฒนาองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมพัฒนาส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น กิจกรรมวิจัยชุมชน และกิจกรรมเพื่อส่งเสริมนโยบายสาธารณะ ซึ่งผู้วิจัยจะขยายความรายละเอียดกิจกรรมต่างๆ ในหัวข้อการดำเนินการจัดกิจกรรมต่อไป

จากการสัมภาษณ์สมาชิกจากหมู่บ้านอื่นๆ ที่เข้าร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้กับหมู่บ้านห้วยน้ำใส ได้มีการแสดงความคิดเห็นไว้ดังนี้

“...การทำกิจกรรมร่วมกันกับหมู่บ้านห้วยน้ำใสและหมู่บ้านอื่นๆ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในเครือข่ายของเรา เวลาทำงานแล้วมีคนช่วยคิด ช่วยทำ งานก็สำเร็จไว อย่างเรื่องตลาด ถ้าไม่ได้ที่ทำการตลาดและผลผลิตจากทุกหมู่บ้าน การตลาดก็คงไม่ประสบความสำเร็จ กิจกรรมอื่นๆ ก็เหมือนกัน ขาดคนกิจกรรมก็ทำไม่ได้ ขาดกิจกรรมเครือข่ายก็ไปไม่รอด...”

(นางยุพิน คะเสนา, สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2557)

ในการสัมภาษณ์นางยุพิน คะเสนา ซึ่งทำหน้าที่ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต ผู้วิจัยพบว่า เครือข่ายจะสามารถดำรงอยู่ได้ องค์ประกอบด้านกิจกรรมการเรียนรู้นั้นเป็นแรงขับเคลื่อนที่ทรงอิทธิพลในการดำรงรักษาเครือข่ายให้อยู่มาได้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2544

2. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย

จุดเริ่มต้นในการเรียนรู้และเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตของครัวเรือนหมู่บ้านห้วยน้ำใสนั้นมาจากสุขภาพที่ไม่ค่อยแข็งแรงของสมาชิก บางคนมีโรคประจำตัวที่เกิดขึ้นตอนทำงานในโรงงาน เช่น โรคภูมิแพ้ เป็นต้น ทำให้ตัดสินใจมาทำการเกษตรผลิตอาหารปลอดภัย โดยเริ่มเปลี่ยนการดำเนินชีวิตมาอยู่กับธรรมชาติ ทำเกษตรอินทรีย์ปลูกพืช ผัก ผลไม้ไว้กินเองในบริเวณรอบบ้าน ซึ่งทำให้สุขภาพและอาการต่างๆ ก็ดีขึ้น และเมื่อมีการปลูกผักเกษตรอินทรีย์ไว้กินเองแล้ว ยังมีช่องทางการหารายได้จากการขายผลผลิตที่ปลอดภัยด้วย สมาชิกบางครัวเรือนในหมู่บ้านห้วยน้ำใสจึงเข้าร่วมเป็นเครือข่ายกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 และเมื่อมีผลผลิตที่ได้รับ

การตรวจตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แล้ว สมาชิกก็จัดส่งผลผลิตเกษตรอินทรีย์เข้าสู่กลุ่มเพื่อส่งขายให้กับตลาดสีเขียว ซึ่งนับตลาดที่มีการรวมตัวของผู้รักสุขภาพจำนวนมาก และเป็นที่มาของการเป็นผู้ผลิตอาหารปลอดภัยอย่างจริงจัง เพราะสมาชิกได้ประจักษ์กับตนเองแล้วว่า ผลจากการมีอาหารปลอดภัยบริโภคทำให้สุขภาพแข็งแรง และทำให้เกิดรายได้ในการดำเนินชีวิตของครอบครัวด้วย

การเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตที่เริ่มเข้าร่วมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 นั้น มีกิจกรรมที่สมาชิกมีส่วนร่วมมากมายเพื่อให้เครือข่ายสามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ร่วมกันจากกิจกรรมต่างๆ เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาเครือข่ายให้ดำเนินต่อไปได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน จากการสังเกตของผู้วิจัยทำให้พบว่า สมาชิกในเครือข่ายนั้นเป็นแรงสำคัญในการช่วยงานของเครือข่าย โดยไม่จำกัดอายุและเพศ ทำให้กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยนั้นทุกคนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งการรวมกลุ่มของสมาชิกในเครือข่ายนั้นมีเป้าหมายเพื่อร่วมกันเรียนรู้ และเน้นการทำงานเพื่อให้ดำรงรักษาเครือข่ายอาหารปลอดภัยได้ โดยใช้กระบวนการสร้างความคิดที่ตรงกัน กระบวนการพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิก กระบวนการเสริมศักยภาพในการปรับตัว และกระบวนการรักษาทุนของเครือข่าย ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวได้ตามแผนภาพที่ 4.3 ดังนี้

แผนภาพที่ 4.3 กระบวนการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

จากแผนภาพที่ 4.3 กระบวนการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายปลอดภัย สามารถอธิบายรายละเอียดของแต่ละกระบวนการได้ดังต่อไปนี้

กระบวนการสร้างความคิดที่ตรงกัน

ในการดำรงรักษาเครือข่ายอาหารปลอดภัยนั้น จำเป็นต้องมีการพูดคุยสื่อสารและรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิก เพื่อให้สมาชิกทุกท่านได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้อง และสร้างกติกากลุ่มอย่างชัดเจน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติเป็นไปในแนวทางเดียวกัน จากการสังเกตในทุกกิจกรรมจะพบว่าการสร้างความคิดที่ตรงกันจะทำให้สมาชิกทุกคนเข้าใจและปฏิบัติได้เหมือนกัน ซึ่งกระบวนการนี้เห็น

เด่นชัดมากจากการถ่ายทอดสิ่งที่เกิดขึ้นในการประชุมตัวแทนแกนนำหมู่บ้านต่างๆ ในการประชุมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต และแกนนำหมู่บ้านนั้นจะต้องนำเนื้อหาสาระที่ได้จากการประชุมมาถ่ายทอดสู่สมาชิกคนอื่นๆ ในหมู่บ้านอีกทอดหนึ่ง

การพูดคุยสื่อสาร เป็นหัวใจของการเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การสื่อสารต่อกันเป็นการถ่ายทอดความคิด ประสบการณ์ต่างๆ สร้างความเข้าใจ และเป็นบ่อเกิดของมิตรภาพที่ดีของสมาชิกในเครือข่าย เมื่อมีคนพูดก็จำเป็นที่จะต้องมีคนฟัง การรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนสมาชิกในเครือข่าย แล้วนำมาคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจรรย์ญาณกับความรู้ที่ตนเองมีอยู่ จะนำไปสู่การสื่อสารที่สมบูรณ์แบบ และมีคุณค่าในการสนทนาสื่อสารร่วมกัน

“...โดยทั่วไปเวลาที่มีการประชุมป่าจะเข้าร่วมทุกครั้ง การได้ฟังความคิดของผู้อื่นแล้วเราคิดตามแล้วเอามาปรับใช้ได้มันถือว่ามีคุณค่ามาก ส่วนถ้าเรื่องไหนที่ป่าพอรู้ เคยมีประสบการณ์มา ป่าก็เล่าให้คนอื่นฟัง เวลาเราคุยกันมันได้ประโยชน์มาก...”

(นางสมหวัง สุพรม, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2557)

การอยู่ร่วมกันของสมาชิกจำนวนมาก และทำงานร่วมกันแบบเครือข่าย ต้องมีกติกาที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่เป็นทิศทางเดียวกัน ซึ่งกติกาของกลุ่มของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขตคือ สร้างความรู้ ปฏิบัติจริง และเคลื่อนที่เชิงนโยบาย

“...กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ของเราเน้นการเรียนรู้โดยให้สมาชิกร่วมกันถ่ายทอดประสบการณ์เรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ มีการจัดทำชุดความรู้ จัดเวทีเรียนรู้เพื่อเกิดการแสดงความคิดเห็น กระจายความรู้สู่สมาชิกทุกคน ลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง และร่วมกันผลักดันนโยบายเกษตรยั่งยืนให้ทำได้อย่างเป็นรูปธรรม จะเป็นกติกาที่ทุกคนถือปฏิบัติและเป็นตัวขับเคลื่อนให้กลุ่มเครือข่ายของเราทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเข้มแข็ง...”

(นางสาวนันท์วัน หาญดี, สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2557)

ดังนั้นในกระบวนการสร้างความคิดที่ตรงกัน ประกอบด้วย (1) การพูดคุยสื่อสาร (2) การรับฟังความคิดเห็น และ (3) มีกติกาที่ชัดเจน จึงจะช่วยให้ดำรงรักษาเครือข่ายให้สามารถทำงานได้อย่างเข้มแข็งต่อไป

กระบวนการพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิก

กระบวนการนี้เน้นให้สมาชิกมีกิจกรรมทำอย่างต่อเนื่อง เพราะในทุกๆ กิจกรรมที่ทำนำไปสู่เกิดการเรียนรู้ทั้งในระดับตนเอง ระดับกลุ่ม และระดับภาคีเครือข่าย และหากเกิดปัญหาจะใช้วิธีการแก้ปัญหาแบบการมีส่วนร่วมในกลุ่ม เพื่อให้การพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิกเป็นไปอย่างทั่วถึงและเป็นเพื่อนการเรียนรู้ร่วมกัน

กรณีของหมู่บ้านห้วยน้ำใสจะมีกิจกรรมต่างๆ ทั้งการร่วมกับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ และการส่งตัวแทนสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมอบรมต่างๆ จากหน่วยงานภายนอก หลังจากการอบรมตัวแทนสมาชิก

จะนำความรู้มาขยายผลให้กับสมาชิกในหมู่บ้าน หรือบางครั้งมีการเชิญผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาให้ ความรู้แก่สมาชิก โดยมีการปฏิบัติงานร่วมกันเป็นกิจกรรมชุมชน เช่น การเพาะเห็ดนางฟ้าแบบ อินทรีย์ การทำก้อนถ่านชีวภาพจากก้อนเชื้อเห็ดที่ผุแล้ว การทำน้ำส้มควันไม้ การปรับปรุงดินโดย การใช้ถ่าน เป็นต้น ซึ่งในแต่ละครั้งของการเรียนรู้จะมีตัวแทนจดบันทึกเพื่อสร้างและพัฒนาเป็นชุด ความรู้ของหมู่บ้านและของกลุ่มต่อไป

“...พีได้รับโอกาสที่ดีในการเข้าร่วมการเรียนรู้และทำกิจกรรมเพื่อต่อยอดการทำเกษตร อินทรีย์หลายครั้ง การได้รับเลือกเป็นตัวแทนหมู่บ้านนอกจากการไปเรียนรู้แล้ว เรายังมี หน้าที่ถ่ายทอดความรู้ สิ่งที่เราได้เรียนมาให้กับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน เราเริ่มต้นการทำ แปลงสาธิตบนพื้นที่ที่ ทุกคนมาช่วยกัน แล้วก็เก็บข้อมูลจนสุดท้ายเราเป็นโมเดลให้คนใน หมู่บ้านทำตาม พีว่าเรียนรู้แบบนี้มันไม่สิ้นสุด ได้ผลดีทั้งกับตัวเอง ทั้งกับชุมชนเรา...”

(นางสาวคำพันธ์ สุพรม, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม, 2557)

ส่วนของการเรียนรู้ในระดับภาคีเครือข่ายจะทำในรูปแบบของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์กับองค์กร ภายนอกชุมชน กลุ่มจะสรรหาภาคีเครือข่ายที่ทำงานสอดคล้องกับกลุ่มตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรม ตัวอย่างเช่น โครงการ 304 กินได้ เป็นโครงการเกี่ยวกับการนำเสนอผลผลิตทางเกษตรอินทรีย์เพื่อ สร้างความมั่นคงทางอาหาร และร่วมปกป้องแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ของกลุ่มน้ำบางปะกง โดยใช้ หมายเลขทางหลวง 304 ในการบอกขอบเขตของกลุ่มที่ทำงานร่วมกัน ภาคีร่วมเรียนรู้ในกิจกรรมนี้ ได้แก่ เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนฉะเชิงเทรา เครือข่ายกลุ่มน้ำบางปะกง เครือข่ายการปกป้องป่า รอยต่อ 5 จังหวัด กลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต กลุ่มเกษตรอินทรีย์บางคล้า และกลุ่มเกษตร อินทรีย์กบินทร์บุรี เป็นต้น

ด้านการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือในกลุ่มเครือข่าย จะใช้วิธีการระดมสมองวิเคราะห์ ปัญหา ร่วมกันแสวงหาทางเลือก วางแผนและลงมือปฏิบัติ และประเมินและติดตามผลงาน กล่าวคือ การระดมสมองวิเคราะห์ปัญหานั้น เมื่อผู้วิจัยได้เข้าไปในชุมชนเพื่อสังเกตกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกในเครือข่าย พบว่า ปัญหาที่สมาชิกในครัวเรือนพบเจอนั้น สามารถแก้ไขให้หลุดพ้นได้จาก การช่วยเหลือของสมาชิกด้วยกันเอง ซึ่งปัญหาต่างๆ จะได้รับการบอกกล่าวทันทีที่พบ เนื่องจากมีการ รวมกลุ่มทำกิจกรรมกันเกือบทุกวัน แม้วันไหนไม่ได้มีการประชุมอย่างเป็นทางการจะลักษณะ แต่ด้วยความ ที่บ้านทุกคนอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน จึงได้พบเจอกันตลอดทำให้ทุกคนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดี การมีส่วนร่วม ในการระดมความคิด สมาชิกจะใช้วิธีการพูดคุยซักถามปัญหาต่างๆ และสืบเสาะหาเหตุที่ทำให้ เกิดปัญหา จากนั้นสมาชิกจึงช่วยกันค้นหาความรู้ทั้งที่เป็นความรู้ในปัจจุบัน นวัตกรรมใหม่และความรู้ ทางภูมิปัญญาพื้นบ้าน ผ่านสื่อเทคโนโลยี อินเทอร์เน็ต หนังสือ สอบถามผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้ง ชุดความรู้ที่จัดทำภายในกลุ่มเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งร่วมกันแบ่งปันประสบการณ์ที่แต่ละคนเคยพบเจอ เพื่อให้ได้วิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสมที่สุด

การร่วมกันแสวงหาทางเลือก หลังจากการระดมสมองวิเคราะห์ปัญหามาแล้ว ทำให้ สมาชิกมีข้อมูลใช้ในการตัดสินใจเพื่อหาทางเลือกแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งแม้จะเป็นปัญหาของสมาชิก คนใดคนหนึ่ง แต่ก็ใช้มติของหมู่บ้านในการเลือกวิธีการแก้ไขปัญหา โดยสมาชิกทุกคนจะเสนอวิธีที่ตน

คิดว่าหากเป็นตนเองพบเจอปัญหาดังกล่าวก็จะเลือกวิธีการดังกล่าวเพื่อแก้ไขปัญหา เปรียบได้กับการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการให้เกียรติในความคิดเห็นของสมาชิกทุกคนทำให้การแสวงหาทางเลือกนั้นเป็นวิธีการแสดงออกถึงความจริงใจของสมาชิกเพื่อให้ได้ทางเลือกของการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด

วางแผนและลงมือปฏิบัติ หลังจากหาทางเลือกและได้สรุปวิธีการแก้ไขปัญหาได้แล้ว สมาชิกทุกคนจะร่วมมือกันวางแผนการแก้ไขปัญหา และเริ่มลงมือปฏิบัติการ ไม่ว่าจะปัญหานั้นจะเล็กหรือใหญ่ เมื่อเข้าสู่กระบวนการลงมือปฏิบัติแก้ปัญหาแล้วจะมีตัวแทนในการจัดบันทึกการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อใช้ในการสรุปผลการแก้ไขปัญหา ร่องรอยของบันทึกจะทำให้มีหลักฐานการปฏิบัติ หากการแก้ปัญหาไม่ประสบความสำเร็จก็สามารถสืบหาความผิดพลาดได้จากการบันทึกผลในแต่ละครั้ง

ประเมินและติดตามผลงาน เมื่อเริ่มลงมือแก้ไขปัญหาควรมีการติดตามผลการดำเนินงานเป็นระยะๆ ตามที่ได้วางแผนไว้ ซึ่งสมาชิกจะร่วมกันซักถามผลจากการลงมือปฏิบัติ ประเมินความสำเร็จของการแก้ปัญหา โดยเจ้าของปัญหา หรือผู้มีหน้าที่รับผิดชอบจะบอกกล่าวให้ทราบแก่กลุ่ม หากเป็นปัญหาที่ไม่รีบด่วนจะแจ้งต่อกลุ่มในการประชุมประจำเดือน แต่หากเป็นปัญหารีบด่วนและต้องอาศัยการดูแลอย่างใกล้ชิดจากสมาชิกในชุมชน จะใช้วิธีการพูดคุยกันในช่วงเก็บรวบรวมผลผลิต หรือเรียกเร่งด่วน ซึ่งสามารถทำได้โดยง่ายเนื่องจากทุกบ้านอยู่ใกล้กัน และสมาชิกทุกคนทำงานอยู่ในแปลงสวน แปลงนาที่ใกล้กับที่ตั้งของบ้านเรือน

จากการค้นพบของผู้วิจัยทำให้ทราบว่ากระบวนการพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิก ประกอบด้วย (1) ทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพราะทุกกิจกรรมคือการเรียนรู้ของสมาชิก (2) สร้างภาคีร่วมเรียนรู้ เพราะการมีเพื่อนร่วมเรียนรู้ยอมทำให้พัฒนาความรู้ได้รอบด้าน และ (3) แก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม เพราะความสามัคคีของกลุ่มเป็นแกนหลักสำคัญให้การแก้ไขปัญหาให้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

กระบวนการเสริมศักยภาพในการปรับตัว

เนื่องจากสภาวะโลกเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เกษตรกรมีความจำเป็นต้องปรับตัวตาม การเสริมศักยภาพให้เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์สามารถรับมือกับการผลิตในระบบการค้าที่ไม่เป็นธรรม รับมือกับสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง และรับมือกับนโยบายภาครัฐจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรเข้มแข็ง และสามารถฝ่าฟันนำพาเครือข่ายให้ดำรงอยู่ได้

การเสริมศักยภาพเพื่อรับมือการผลิตในระบบการค้าที่ไม่เป็นธรรม เป็นนโยบายสำคัญของกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตและกลุ่มภาคีตะวันออก เนื่องจากการถูกครอบงำจากการผูกขาดด้วยระบบเกษตรรายใหญ่ และเกษตรกรพันธะสัญญา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการทำเกษตรที่ใช้สารเคมี มีผลทำให้ระบบการทำเกษตรกรรมรายย่อยถูกเอารัดเอาเปรียบ เกษตรกรที่ไม่รู้เท่าทันของระบบจะทำให้การเกษตรโดยเริ่มต้นจากการนำเมล็ดพันธุ์ที่ถูกตัดต่อพันธุกรรมและเคลือบด้วยฮอร์โมนเร่งการเจริญเติบโตมาปลูกในพื้นที่ตนเอง ผูกขาดการซื้อปุ๋ย สารเคมีด้วยบริษัทรายใหญ่ ดูแลผลผลิตด้วยวิธีการทำตามคำสั่งเพื่อให้ได้ผลผลิตในรูปแบบที่บริษัทต้องการ หากไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกยกเลิกสัญญา และถูกบังคับขายผลผลิตคืนให้กับบริษัทเจ้าของเมล็ดพันธุ์ในราคาที่ไม่สามารถต่อรองได้ ทั้งหมดนี้เป็นรูปแบบที่เกษตรกรทั่วไปกำลังประสบปัญหา การเรียนรู้ในระบบเกษตรอินทรีย์จึงเป็น

ทางออกของวงจรเกษตรที่ไม่เป็นธรรมต่อเกษตรกร จากกิจกรรมภาคประชาชนและภาคประชาสังคมของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา เน้นการผลักดันให้สมาชิกเกษตรกรอินทรีย์รายย่อยแสดงศักยภาพที่เข้มแข็งของการทำเกษตรอินทรีย์ สมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มจะได้รับการดูแล ส่งเสริม และสนับสนุนความรู้ มีอำนาจต่อรองทางการตลาดที่สมาชิกและกลุ่มเป็นผู้กำหนดราคาด้วยความยุติธรรม

“...นโยบายของกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต คือเราจะร่วมกันรับมือระบบการค้าที่ไม่เป็นธรรม จากที่เกษตรกรต้องฝ่าฟันด้วยตนเอง เป็นการต่อสู้ของกลุ่ม สมาชิกเรามีความสุขจากการทำเกษตรอินทรีย์ เครือข่ายเราก็เดินหน้าได้ ความเข้มแข็งและยั่งยืนของกลุ่ม จะเกิดจากการก้าวไปข้างหน้าพร้อมกัน...”

(นางสาวนันทวัน หาญดี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2557)

การรับมือกับสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลง ดินฟ้าอากาศเป็นปัจจัยสำคัญในการทำเกษตรกรรม ปัจจุบันภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ในปีเดียวกันมีทั้งภาวะฝนแล้งและภาวะน้ำท่วม เกษตรกรที่ทำนา ปลูกพืชในทีลุ่มมักจะประสบกับปัญหาน้ำท่วมในช่วงฤดูฝนเสมอ แต่เกษตรกรที่มีพื้นที่ในที่ดอน ก็ประสบปัญหาดินแห้งในฤดูแล้ง ซึ่งปัญหานี้เป็นปัญหาระดับประเทศ การออกแบบการเรียนรู้ให้เกษตรกรรับมือกับสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลง จะทำให้เกษตรกรสามารถวางแผนการผลิตได้มีประสิทธิภาพ

จากการสำรวจพื้นที่การทำเกษตรอินทรีย์ของหมู่บ้านห้วยน้ำใส ผู้วิจัยพบว่า มีแหล่งกักเก็บน้ำอยู่ 2 แหล่งใหญ่คือลำห้วยน้ำใส และหนองเสม็ด ในช่วงปลายฤดูร้อนในเดือนพฤษภาคมและมิถุนายน ปริมาณน้ำจะพอมีเหลือในแหล่งน้ำอยู่บ้างแต่จากคำบอกกล่าวของสมาชิกครัวเรือนทำให้ทราบว่าจะไม่เพียงพอต่อการปลูกพืชใบที่ต้องอาศัยน้ำมากในการเจริญเติบโต เช่น ผักบุ้ง ผักคะน้า เป็นต้น ซึ่งถ้าหากมีปริมาณน้ำไม่เพียงพอจะส่งผลกระทบต่อการผลิตพืชผักอินทรีย์ แต่เมื่อผู้วิจัยได้ลงสำรวจพื้นที่อีกครั้งในช่วงเดือนกรกฎาคมซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำก็มีปริมาณมากขึ้นเมื่อสอบถามถึงภาวะฝนตกต่อเนื่องในปี พ.ศ. 2556 สมาชิกให้ข้อมูลว่าปริมาณน้ำฝนในปีดังกล่าวมีมาก ทำให้บางพื้นที่ที่เป็นที่ลุ่มมีน้ำท่วมซึ่งไม่สามารถปลูกผักได้ ส่วนในปี พ.ศ. 2557 ที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษานั้น ปริมาณฝนไม่มากเท่าปีก่อนหน้า ทำให้พื้นที่แปลงเกษตรชุ่มน้ำดี ซึ่งสมาชิกครัวเรือนบอกว่าดินมีความชื้นดีมากสามารถปลูกพืชผักได้ ซึ่งข้อมูลในเรื่องของปริมาณน้ำฝนจะมีตัวแทนของสมาชิกในหมู่บ้านจดบันทึกสถิติไว้ เพื่อเก็บไว้คาดคะเนปริมาณน้ำฝนในปีต่อไป และทำให้วางแผนในการเพาะปลูกได้ด้วย

“...เรามีการจัดทำการบันทึกปริมาณน้ำฝนทั้งปี เพื่อดูว่าในช่วงเวลาต่างๆ มีฝนมากหรือน้อย เราเก็บข้อมูลแบบนี้มานานมากแล้ว ทำให้เราสามารถเลือกพันธุ์ผักที่จะใช้ปลูกในช่วงต่างๆ ได้ถูกต้อง ส่วนการทำนาเราก็จะคำนวณได้ว่าเราจะเริ่มลงกล้าเมื่อไหร่ ข้าวเราถึงจะได้ผลดี ทุกหมู่บ้านในกลุ่มเราต้องทำแบบนี้หมด ผลผลิตเราจึงไม่มีปัญหา...”

(นางสาวคำพัน สุพรหม, สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2557)

การเสริมศักยภาพในการปรับตัวเพื่อรับมือกับนโยบายภาครัฐ เนื่องจากนโยบายต่างๆ ที่ออกโดยภาครัฐจะมีการปรับเปลี่ยนตามการให้ความสำคัญทางการทำเกษตรอินทรีย์ และตามกลุ่มผู้มีอำนาจในการปกครอง ทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องเป็นเอกภาพและมีนโยบายกลุ่มร่วมกัน

“...ช่วงปี 2540 พี่จำได้ดี เรามีการรวมกลุ่มชุมชนผสมผสานกันเพื่อผลักดันนโยบายเกษตรยั่งยืนกับทางกระทรวงเกษตรฯ กลุ่มของเราได้เข้าร่วมกับพี่น้องเกษตรกรทั้ง 4 ภาค จนสุดท้ายก็เกิดคำว่าสิทธิเกษตรกร ในพรบ.สภาเกษตรกรฯ เพื่อให้เกิดการประกันราคาสินค้าเกษตร และการคุ้มครองพื้นที่ทำการเกษตร และพวกเราทุกคนก็เข้าใจดีว่าการรับมือกับนโยบายภาครัฐ เป็นสิ่งที่น่าพาให้พวกเราต้องทำความเข้าใจ...”

“...กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ของเรามีหลักการประกันราคาผลผลิตอินทรีย์ที่เป็นระบบนโยบายภาครัฐเค้าก็มีเรื่องนี้ แต่ก็ยังทำไม่ได้เพราะมีการเปลี่ยนรัฐบาลตลอด งานของกลุ่มเราเองทำมาอย่างต่อเนื่อง จนปัจจุบันนี้เราประกันราคาพันธุ์พืชเราได้ประมาณ 100 รายการ อย่างในปี 2556 ข้าวอินทรีย์หอมมะลิ 105 เราประกันราคาข้าวเปลือกอยู่ที่เกวียนละ 20,000 บาท สมาชิกเราก็ไม่เอาไปขายที่ไหน เพราะเราให้ราคาสูง...”

(นางสาวนันท์วัน หาญดี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2557)

จากบทสัมภาษณ์ผู้นำกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต และสมาชิกจากหมู่บ้านห้วยน้ำใสทำให้ทราบถึงวิธีการรับมือในด้านต่างๆ ที่เป็นการเรียนรู้เพื่อเสริมศักยภาพในการปรับตัวของเกษตรกรในกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ซึ่งทางกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ให้ความสำคัญและเน้นให้สมาชิกทุกคนต้องเรียนรู้ รับทราบข้อมูลอย่างต่อเนื่อง โดยสรุปแล้วกระบวนการเสริมศักยภาพในการปรับตัวนั้น ประกอบด้วย (1) รับมือการผลิตในระบบการค้าที่ไม่เป็นธรรม (2) รับมือกับสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง และ (3) รับมือกับนโยบายภาครัฐ

กระบวนการรักษาทุนของเครือข่าย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำ และกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชน และสังเกตการณ์ทำงานภาคประชาชนและภาคประชาสังคม ทำให้ผู้วิจัยพบว่า ทุนของเครือข่ายที่กล่าวถึงมิใช่เพียงแค่ทุนทรัพย์ แต่หมายความรวมถึงทุนทางพื้นที่ และทุนทางปัญญาด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงแบ่งการนำเสนอทุนของเครือข่ายออกเป็นด้านต่างๆ คือ ด้านการสร้างพื้นที่เรียนรู้ร่วมกัน ด้านการส่งต่อองค์ความรู้ และด้านการสนับสนุนการออมทรัพย์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ด้านการสร้างพื้นที่เรียนรู้ร่วมกัน พื้นที่ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการทำเกษตรกรรม การรักษาพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ทำเกษตรอินทรีย์ที่มีเงื่อนไขว่าต้องปราศจากสารเคมีเป็นเรื่องที่ต้องเข้มงวดมาก ดังนั้นหน้าที่รับผิดชอบของสมาชิกทุกคนในหมู่บ้านห้วยน้ำใสและกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขตคือการอนุรักษ์ที่ดินเพื่อรักษามาตรฐานเกษตรอินทรีย์ บริเวณที่ตั้งของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขตมีการแบ่งพื้นที่เพื่อทำแปลงสาธิตในการปลูกพืชผักต่างๆ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกใน

กลุ่ม และในแต่ละหมู่บ้านยังมีการจัดพื้นที่แปลงสาธิตด้วย เนื่องจากสภาพพื้นดินของแต่ละหมู่บ้านจะมีความแตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องแยกกันสร้างพื้นที่แปลงเพื่อเรียนรู้ร่วมกัน ในหมู่บ้านห้วยน้ำใสได้คัดเลือกให้แปลงนาของนางสาวคำพัน สุพรม เป็นแปลงสาธิต ซึ่งจะมีโครงการวิจัยต่างๆ มาใช้พื้นที่แห่งนี้เรียนรู้ร่วมกัน เช่น การวิจัยการปรับสภาพดินด้วยการใช้ถ่านไบโอชาร์ โครงการปลูกข้าวนาอินทรีย์ เป็นต้น เพื่อเรียนรู้พัฒนาองค์ความรู้ทางเกษตรอินทรีย์

นอกจากกิจกรรมเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านอาหารปลอดภัยเกษตรอินทรีย์แล้ว สมาชิกหมู่บ้านห้วยน้ำใสยังเข้าร่วมการปกป้องพื้นที่เกษตรกรรมในอำเภอสนามชัยเขตจากโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินด้วย ซึ่งในการทำเกษตรอินทรีย์นั้นปัจจัยที่สำคัญก็คือพื้นที่ที่ปลอดภัยจากสารเคมี เป้าหมายจากการเข้าร่วมโครงการนี้เห็นว่าส่วนหนึ่งที่สำคัญให้มีพื้นที่เพาะปลูกอาหารปลอดภัยต่อไป กิจกรรมที่ทำให้ทั้งการเข้าร่วมบรรณคดีให้ความรู้ที่ถูกต้องถึงผลกระทบของการทำโรงไฟฟ้าถ่านหินที่มีต่อพื้นที่เกษตรกรรม การส่งตัวแทนเข้าร่วมทำประชาพิจารณ์กับกลุ่มภาคีตะวันออกภายใต้ชื่อวาระเปลี่ยนตะวันออกและทางรายการสถานีประชาชนของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ซึ่งผลที่ต้องการก็คือเป็นการดำรงรักษาพื้นที่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร และเครือข่ายสามารถทำงานได้ต่อเนื่องต่อไป

ด้านการส่งต่อองค์ความรู้ การเรียนรู้จะเกิดได้อย่างต่อเนื่องและไม่สูญหายจำเป็นต้องมีการถ่ายทอดการเรียนรู้รุ่นต่อรุ่น รูปแบบการส่งต่อความรู้ของกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตจะมีทั้งการเรียนรู้ผ่านชุดความรู้ที่จัดทำขึ้นมาจากประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ของสมาชิก และการเรียนรู้ผ่านบทบาทการแสดงละครเวทีของเยาวชนรุ่นใหม่เพื่อทำความเข้าใจการทำเกษตรอินทรีย์ที่เป็นที่มาของอาหารปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร

“...การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการแสดงละครเวทีของกลุ่มเยาวชน ทำให้พวกเขาได้ตระหนักถึงความสำคัญของการทำเกษตรอินทรีย์ ที่ทำให้พวกเขาได้มีอาหารปลอดภัยไว้รับประทานและเกิดความมั่นคงทางอาหารสืบมา เครือข่ายของเราทำงานร่วมกันกับทางสนามชัยเขตโดยให้เด็กของเราไปเรียนรู้อยู่ค่ายห้วยน้ำใสด้วยกัน เพื่อเค้าได้ทำงานเป็นทีม และเห็นประโยชน์ของการรวมตัวกันของเครือข่าย...”

(นายสันติย์ เจนสัญญายุทธ, สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม 2557)

จากการสัมภาษณ์นายสันติย์ เจนสัญญายุทธ ผู้อำนวยการโรงเรียนเขาไม้แก้ว จังหวัดปราจีนบุรี ที่เป็นภาคีร่วมเรียนรู้กับกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตได้อธิบายถึงการสนับสนุนให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการทำเกษตรอินทรีย์และการดำรงรักษาเครือข่าย ซึ่งโรงเรียนเขาไม้แก้วได้สอดแทรกเนื้อหาการทำเกษตรอินทรีย์เข้าสู่การเรียนในระบบโรงเรียน มีการส่งนักเรียนเข้าร่วมเรียนรู้กับเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

ด้านการสนับสนุนการออมทรัพย์ เป็นสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งของการดำรงรักษาเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้อยู่ได้ การมีทุนทรัพย์และทุนหมุนเวียนในการจัดการทำให้เกิดสภาพคล่องทางการเงินทั้งระบบ หมู่บ้านห้วยน้ำใสเป็นหนึ่งในชุมชนที่เข้าร่วมกับกลุ่มออมทรัพย์อำเภอสนามชัยเขต ตั้งแต่ปี พ.ศ.2525 มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนอย่างต่อเนื่อง เพราะถือว่าการมีเงินออมนั้นจะเป็นพื้นฐานให้

เกษตรกรอยู่ดีกินดีขึ้น และเมื่อเกิดความเดือดร้อนก็สามารถนำเงินทุนก้อนที่สะสมไว้มากำมาใช้จ่ายได้ เพราะในสมัยก่อนยังไม่มีธนาคารเพื่อเกษตรกร ทำให้เมื่อเกิดเหตุต่างๆ ที่จำเป็นต้องใช้เงินก้อนใหญ่ เกษตรกรไม่สามารถกู้ยืมเงินในระบบได้ กลุ่มออมทรัพย์จึงเป็นที่พึ่งสำคัญของเกษตรกร แม้ในปัจจุบันจะมีธนาคารเพื่อการเกษตรฯ แล้ว แต่กลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็งแห่งนี้ก็ยังเป็นที่พึ่งหลักและเป็นทางเลือกของเกษตรกรมากกว่าธนาคาร โดยการทำงานของกลุ่มออมทรัพย์จะมีการคัดเลือกตัวแทนของหมู่บ้านเข้าร่วมเป็นกรรมการด้วย เพราะกลุ่มออมทรัพย์จะทำงานควบคู่กับกลุ่มการตลาดของเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต เงินรายได้จากการขายผลผลิตในกลุ่มการตลาด จะหักเงินจำนวนร้อยละ 2 จากการขายเข้ากลุ่มออมทรัพย์ เพื่อนับเป็นรายได้ของกลุ่ม ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่ากลุ่มออมทรัพย์นั้นมีความสำคัญต่อการดำรงรักษาเครือข่ายอาหารปลอดภัยได้เป็นอย่างดี

“...กลุ่มออมทรัพย์เราก่อตั้งมานานมาก เป็นต้นแบบให้กับกลุ่มออมทรัพย์อื่นๆ อีกหลายกลุ่มในประเทศ การทำงานที่เข้มแข็งของทีมกลุ่มออมทรัพย์ มีการประชุมที่ต่อเนื่อง สามารถช่วยเอื้อต่อระบบการทำงานเครือข่ายได้ดี เพราะกิจกรรมที่ส่งเสริมนโยบายสาธารณะที่เราทำอยู่ เราต้องออกทุนเองทั้งการเดินทางและที่พัก แต่เราก็ยังทำอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเงินออมในกลุ่มของเราช่วยเหลือสมาชิกได้อีก เมื่อสมาชิกต้องการความช่วยเหลือ...”

(นางสาวนันทวัน หาญดี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2557)

จากที่กล่าวมาข้างต้น กระบวนการรักษาทุนของเครือข่าย ประกอบด้วย (1) สร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน (2) การส่งต่อองค์ความรู้ และ (3) การสนับสนุนการออมทรัพย์

โดยสรุปแล้วกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยมีทั้งสิ้น 4 กระบวนการ คือ กระบวนการสร้างความคิดที่ตรงกัน กระบวนการพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิก กระบวนการเสริมศักยภาพในการปรับตัว และกระบวนการรักษาทุนของเครือข่าย ทุกกระบวนการจะมีการเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้เกิดพลวัตขับเคลื่อนเครือข่ายไปได้อย่างต่อเนื่อง และรักษาเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้ยั่งยืนต่อไป

3. การดำเนินการจัดกิจกรรม

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นอีกหนึ่งหัวใจของการดำรงรักษาเครือข่าย เพราะกิจกรรมเป็นการนำสมาชิกให้เกิดความร่วมมือ กิจกรรมที่หมู่บ้านห้วยน้ำใสร่วมกับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต นั้น มีทั้งกิจกรรมที่มีการดำเนินการเป็นประจำทุกเดือนซึ่งสามารถแสดงเป็นปฏิทินประจำเดือนได้ นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่จัดเป็นประจำต่อเนื่อง ซึ่งสามารถแบ่งประเภทกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมพัฒนาองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมพัฒนาส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น กิจกรรมวิจัยชุมชน และกิจกรรมเพื่อส่งเสริมนโยบายสาธารณะ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ปฏิทินกิจกรรมประจำเดือน

ในแต่ละเดือนนั้นสมาชิกหมู่บ้านห้วยน้ำใสมีกิจกรรมที่ต้องทำเป็นประจำคือ การประชุมกลุ่ม ออมทรัพย์ และการประชุมวางแผนการผลิตอาหารปลอดภัย พร้อมทั้งการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่แน่นอน เพื่อป้อนสู่ระบบการตลาดของเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต และนำส่งขายต่อให้กับกลุ่มตลาด สีเขียวในกรุงเทพมหานคร และผู้บริโภครายย่อยในเขตจังหวัดฉะเชิงเทราและกรุงเทพมหานคร ซึ่งสามารถแสดงรายละเอียดได้ตามตารางที่ 4.1 ดังนี้

ตารางที่ 4.1 ปฏิทินกิจกรรมประจำเดือน

	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์	เสาร์	อาทิตย์
สัปดาห์ที่ 1			เก็บ ผลผลิต	ส่งที่ตลาดสีเขียว @ รีเจนท์เฮาส์			
สัปดาห์ที่ 2	เก็บ ผลผลิต	ส่งที่ตลาดสีเขียว @ มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช	เก็บ ผลผลิต	ส่งที่ตลาดสีเขียว @ รีเจนท์เฮาส์			ประชุมกลุ่ม เกษตรกรอินทรีย์ สนามชัยเขต
สัปดาห์ที่ 3			เก็บ ผลผลิต	ส่งที่ตลาดสีเขียว @ รีเจนท์เฮาส์			
สัปดาห์ที่ 4	เก็บ ผลผลิต	ส่งที่ตลาดสีเขียว @ มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช	เก็บ ผลผลิต	ส่งที่ตลาดสีเขียว @ รีเจนท์เฮาส์			

จากตารางที่ 4.1 สามารถอธิบายรอบการเก็บเกี่ยวผลผลิตทั่วไปได้ดังนี้ มีการเก็บผลผลิต ในช่วงวันจันทร์สัปดาห์ที่ 2 และ 4 ส่วนทุกวันพุธจะมีการเก็บเกี่ยวผลผลิตในทุกสัปดาห์ เพื่อรวบรวมผลผลิตภายในเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขตและส่งขายที่กลุ่มตลาดสีเขียว ซึ่งนับว่าเป็นตลาดหลักของการขาย โดยวันอังคารจะขายผลผลิตที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จังหวัดนนทบุรี และวันพฤหัสบดีจะขายผลผลิตที่อาคารรีเจนท์เฮาส์ ถนนราชดำริ กรุงเทพมหานคร แต่ในระหว่างทางการขนส่งผลผลิตในวันพฤหัสบดีนั้น ยังมีการส่งให้ผู้บริโภครายย่อยในเขตรามอินทรา ได้แก่ ร้านอาหาร สุขภาพเฮลท์มี โรงเรียนปัญญาทัย ร้านสหกรณ์ปัญญาทัย และบ้านผู้บริโภคที่รับตะกร้าผักอีก 3 แห่ง

สำหรับการประชุมนั้น มีการส่งตัวแทนของหมู่บ้านเข้าร่วมประชุมกับเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขตเดือนละ 1 ครั้ง ทุกวันอาทิตย์ที่สองของเดือน เป็นการประชุมตัวแทนจากทุกหมู่บ้านในเขตอำเภอสนามชัยเขตที่ทำเกษตรอินทรีย์ มีประเด็นหลักสำคัญคือ การวางแผนและจัดสรรปริมาณการผลิตรายเดือนของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งจะวางแผนล่วงหน้า 2 เดือน รายงานการตลาดในรอบเดือน และแจ้งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในเครือข่าย เช่น กลุ่มบุคคลภายนอกเข้ามาร่วมเรียนรู้กับชุมชน หรือการขอใช้สถานที่จัดถ่ายทำรายการเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น และทุกวันที่ 9 ของเดือน (ไม่ได้อยู่ในตารางที่ 4.1) เป็นการประชุมสมาชิกภายในหมู่บ้านห้วยน้ำใส มีประเด็นหลัก

สำคัญคือ การแจ้งข่าวสารประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการออมทรัพย์แก่สมาชิก ผลประกอบการที่เป็นรายได้ของกลุ่ม และแจ้งผลการวางแผนการผลิตในเดือนถัดไป

จากตารางข้างต้นมีรายการประชุมแบบไม่เป็นทางการในวันจันทร์ช่วงบ่ายในสัปดาห์ที่ 2 และ 4 (ไม่ได้ระบุลงในตารางที่ 4.1) โดยใช้ช่วงเวลาหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตและนำผลผลิตจากแต่ละบ้านมารวมกันเพื่อจัดส่งให้เครือข่ายไปขาย ในช่วงดังกล่าวนี้จึงเป็นวาระของการพูดคุยและประชุมภายในหมู่บ้านห้วยน้ำใส โดยการประชุมในช่วงวันจันทร์สัปดาห์ที่สอง เป็นการพูดคุยเพื่อรวบรวมปัญหาที่พบเจอในชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและระดมสมองในการช่วยเหลือและร่วมมือกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ตัวอย่างปัญหาที่พบได้แก่ ภาชนะน้ำเลี้ยงทำให้ปลุกพีชกินใบไม้ได้ผลดีเท่าที่ควร เป็นต้น ซึ่งปัญหาต่างๆ ก็จะถูกนำมาวิเคราะห์และหาหนทางแก้ไขร่วมกัน โดยจะมีการช่วยกันติดตามผลของการแก้ปัญหาด้วย สำหรับการประชุม ในช่วงวันจันทร์สัปดาห์ที่สี่ เป็นการพูดคุยเพื่อถ่ายทอดคำสั่งซื้อจากตลาดที่ได้จากการประชุมของชุมชนเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตเพื่อวางแผนการผลิต พร้อมทั้งเป็นแจ้งกิจกรรมของเครือข่ายให้กับสมาชิกได้รับทราบ

นอกจากกิจกรรมประจำเดือนแล้ว หมู่บ้านห้วยน้ำใสและกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตยังมีกิจกรรมอื่นๆ อีกมากมาย โดยผู้วิจัยจะแยกย่อยการจัดประเภทกิจกรรมอื่นตามวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กิจกรรมพัฒนาองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

เนื่องจากหมู่บ้านห้วยน้ำใสนี้ เป็นชุมชนอาหารปลอดภัยภายใต้การผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่สมาชิกจะต้องมีความรู้ทางด้านเกษตรอินทรีย์ที่ทันสมัย โดยผู้วิจัยจะแบ่งองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์เป็น 3 หัวข้อ ได้แก่ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกำจัดศัตรูพืช และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขยายพันธุ์พืช

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต เบื้องต้นชุมชนนี้ได้เรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์จากศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง จังหวัดชลบุรี และเมื่อเกิดการผลิตแล้วก็มีขยายผลการเรียนรู้ และการเรียนรู้นวัตกรรมใหม่ๆ ในการผลิตอย่างสม่ำเสมอ กิจกรรมที่ทำเป็นประจำทุกปี คือการเข้าร่วมเรียนรู้ และแบ่งปันความรู้ในงานประจำปีของศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง โดยสมาชิกทุกคนในชุมชนจะเดินทางไปเข้าร่วมเรียนรู้แนวทางการผลิตจากเกษตรกรกลุ่มอื่นในเครือข่ายของศูนย์ฯ เช่น การปลูกมะนาววงบ่อ การทำรั้วผักชะอม การปลูกผักหวานป่าแซมบนแปลงนาข้าว เป็นต้น และทุกปีสมาชิกในกลุ่มเกษตรอินทรีย์จะมีกิจกรรมการตรวจแปลงเพื่อขอการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่ต้องทำ แต่ละครั้วเรือนจะช่วยกันตรวจสอบสภาพแปลงทุกแปลงสม่ำเสมอ เพื่อเฝ้าระวังไม่ให้เกิดความผิดพลาดในการผลิต นอกจากจะตรวจบริเวณแปลงเพาะปลูกและบริเวณโดยรอบแล้ว สมาชิกยังต้องผ่านการตรวจการบันทึกผลผลิตภายในชุมชนด้วย ซึ่งการบันทึกนี้จัดทำเพื่อให้รู้จำนวนผลผลิตที่แน่นอนของแต่ละครัวเรือน โดยจะบันทึกทั้งจำนวนผลผลิตที่บริโภคในครัวเรือน จำนวนที่แจกจ่ายคนอื่น และจำนวนที่นำไปขาย เพื่อคำนวณศักยภาพของการผลิตในแต่ละครัวเรือนและนำไปวางแผนการผลิตในปีต่อไป นอกจากการบันทึกผลผลิตแล้วยังมีตัวแทนของชุมชนจดบันทึกปริมาณน้ำฝนที่ตกทั้งปี เพื่อเก็บข้อมูลไว้คาดการณ์แนวโน้มปริมาณน้ำฝนและช่วงที่ฝนตกในปีต่อไป ซึ่งจะสามารถวางแผนการผลิตได้ดียิ่งขึ้น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกำจัดศัตรูพืช ในการทำเกษตรอินทรีย์นั้นเป็นที่ทราบกันดีว่าไม่สามารถใช้สารเคมีในการทำเกษตรได้ และพืชพรรณต่างๆ ที่ไม่ใช่สารเคมีก็ย่อมเป็นที่ต้องการของแมลงศัตรูพืชด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงต้องมีการเรียนรู้วิธีการกำจัดศัตรูพืชด้วยวิถีธรรมชาติ สมาชิกในชุมชนจึงมีการรวมตัวกันประมาณเดือนละ 1 ครั้งเพื่อร่วมกันทำน้ำส้มควันไม้ใช้ไล่แมลง ซึ่งน้ำส้มควันไม้้นั้นมีฤทธิ์ทำให้แมลงไม่เข้าใกล้พืชผักเพราะมีกลิ่นฉุน เตาเผาไม้ส้มควันไม้้นั้นตั้งอยู่ในบริเวณบ้านของนางสมหวัง สุพรม เป็นเตาเผาแบบถ้ำ 200 ลิตร เมื่อถึงกำหนดทำกิจกรรมสมาชิกทุกคนจะรวมตัวกันที่บ้านหลังดังกล่าวเพื่อช่วยกันหาไม้พื้ทั้งไม้ยาง ไม้กระถิน ไม้ไผ่ ไม้สะเดา เพื่อใช้ก่อไฟเตาเผาถ่าน ซึ่งการเผาช่วง 2-3 ชั่วโมงแรก จะต้องมีคนคอยดูแลเตาตลอดเวลาเพื่อไม่ให้ไฟมอด หลังจากนั้นถึงแยกย้ายกลับบ้าน แล้วนัดพบกันอีกครั้งในวันรุ่งขึ้นเพื่อเปิดเตาเอาไม้ถ่านออกจากหน้าเตาแล้วเริ่มเก็บน้ำส้มควันไม้ โดยการเผา 1 ครั้งจะได้น้ำส้มควันไม้ประมาณ 20 ลิตร และต้องนำน้ำส้มควันไม้ที่เก็บได้ทิ้งไว้อีก 3 เดือน แล้วจึงนำไปกรองอีกครั้งถึงจะนำมาใช้ได้ ผลผลิตนี้สมาชิกแต่ละครัวเรือนจะนำมาแบ่งส่วนเพื่อนำมาใช้ในการเกษตรต่อไป นอกจากการทำน้ำส้มควันไม้แล้ว ยังมีกิจกรรมกลุ่มทำปุ๋ยหมักจากเศษผักอีกด้วย

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขยายพันธุ์พืช เนื่องจากการทำเกษตรอินทรีย์จำเป็นต้องใช้เมล็ดพันธุ์อินทรีย์เท่านั้น สมาชิกทุกครัวเรือนจึงมีหน้าที่สำคัญในการเก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์ด้วย แรกเริ่มการเก็บเมล็ดพันธุ์ในชุมชนนั้นยังจัดเก็บได้ไม่ถูกต้องทำให้เมล็ดพันธุ์เสียหาย ทางมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) จึงเชิญให้อาจารย์ทิพวรรณ สิทธิธรรม ผู้เชี่ยวชาญการทำเกษตรธรรมชาติจากศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมวัดญาณสังวรารามฯอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชลบุรี มาให้ความรู้ด้านการเก็บเมล็ดพันธุ์ที่ถูกต้อง เพื่อเป็นการอนุรักษ์สายพันธุ์ และทำให้ได้ผลผลิตที่สมบูรณ์ หลังจากนั้นสมาชิกทุกครัวเรือนจึงมีกิจกรรมในการเก็บเมล็ดพันธุ์ โดยมีเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์แม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้รับการสนับสนุนจากสหกรณ์กรีนเนทจำกัด เพื่อให้มีเมล็ดพันธุ์ที่หลากหลาย และเมื่อมีจำนวนมากก็มีการขายให้กับเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตเพื่อแจกจ่ายให้กับทุกหมู่บ้านในเครือข่ายได้มีเมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์ไว้ใช้ในการเกษตร

กิจกรรมพัฒนาส่งเสริมอาชีพ

นอกจากทำเกษตรกรรมเพาะปลูกพืชสวนทั่วไปแล้ว หมู่บ้านห้วยน้ำใสยังมีกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งเกิดขึ้นจากความสนใจเรียนรู้เป็นพิเศษของสมาชิกบางท่าน แล้วนำความรู้ที่ได้เรียนรู้มาขยายผลต่อให้สมาชิกในชุมชนทำร่วมกัน เช่น นายชาญชัย เขียวขำ มีความสนใจด้านการเพาะเห็ดนางฟ้าอินทรีย์ จึงเข้าร่วมเรียนรู้กับเพื่อนที่เป็นผู้ผลิตเห็ดนางฟ้าในจังหวัดนครนายก แล้วนำความรู้ที่ได้รับมาขยายผลต่อ โดยสร้างโรงเรือนเห็ดนางฟ้าในหมู่บ้านจำนวน 2 โรงเรือน ตั้งอยู่ในบริเวณบ้านของนายชาญชัยจำนวน 1 โรงเรือนและอีก 1 โรงเรือนพร้อมทั้งเตาอบฆ่าเชื้อก้อนเห็ดตั้งอยู่บริเวณบ้านของนางอุไร ลัดกรุด มีการผลัดเวรกันเก็บผลผลิตในช่วงเช้า จดบันทึกปริมาณผลผลิตที่ได้ แล้วนำมาแบ่งปันในแต่ละครัวเรือนเพื่อบริโภค หากช่วงใดที่มีผลผลิตมากก็นำไปขายให้กลุ่มเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต เพื่อส่งขายต่อให้กลุ่มตลาดสีเขียวต่อไป

กิจกรรมการแปรรูปอาหารยังเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นำผลผลิตที่มีในชุมชนมาทำให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น โดยอาศัยความสามารถในการทำอาหารของสมาชิกในหมู่บ้าน ทั้งการทำขนมจีนน้ำยาเห็ดนางฟ้า การทำข้าวต้มมัดใบกระทือ และบัวลอยห้าสีที่ใช้สีจากสมุนไพรในครัวเรือน เป็นต้น ซึ่งอาหารที่แปรรูปแล้วจะส่งขายที่ตลาดสีเขียวอาคารริเจนท์เข้าสู่ทุกวันพฤหัสบดี

กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น

หมู่บ้านห้วยน้ำใสเป็นหนึ่งในหมู่บ้านที่ผลิตอาหารปลอดภัยส่งให้กับเครือข่ายสวนเงินมีมา ซึ่งเปิดร้านตั้งอยู่ที่ถนนเฟื่องนคร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร โดยจะส่งผลิตภัณฑ์พืชผักสมุนไพร เช่น ตะไคร้ พริกขี้หนู ให้กับทางร้านอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทางร้านจะจัดเป็นตะกร้าผักส่งต่อให้ผู้บริโภคปลายทาง ทางชุมชนและทางร้านจึงมีกิจกรรมร่วมกันคือกิจกรรมเยี่ยมชมแหล่งที่มาของผลผลิตที่รับประทาน ภายใต้ชื่อโครงการ Farm visit โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้บริโภคมั่นใจได้ว่าอาหารที่ตนรับประทานมาจากแหล่งเพาะปลูกที่มีคุณภาพตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิตอีกด้วย หากมีผู้บริโภคท่านใดสนใจเรียนรู้เพิ่มเติมทางหมู่บ้านและเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตก็พร้อมที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ทางเกษตรอินทรีย์

ภายในบริเวณชุมชนหมู่บ้านห้วยน้ำใดยังมีการแบ่งพื้นที่จัดเป็นค้ายห้วยน้ำใส เพื่อเป็นสถานที่รองรับผู้ที่มีความสนใจเรียนรู้ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ โดยทางชุมชนจะเป็นศูนย์การเรียนรู้แบบเน้นการลงมือปฏิบัติ ที่ผ่านมามีทั้งเด็กนักเรียน และผู้สนใจทั่วไปเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน กิจกรรมที่จัดขึ้น ได้แก่ การปลูกข้าวอินทรีย์ การทำเกษตรอินทรีย์รอบบ้าน การทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำส้มควันไม้ เป็นต้น

นอกจากกิจกรรมด้านการเกษตรแล้ว ยังมีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ผ่านการแสดงละครเวที ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำเกษตรในรุ่นพ่อแม่ และการปกป้องพื้นที่อาหาร โดยได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายเกษตรอินทรีย์เขาไม้แก้ว และเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี ในการส่งสมาชิกลูกหลานของกรรมการในเครือข่ายเข้าเรียนรู้และแสดงละครเวทีร่วมกัน

อีกกิจกรรมที่มีการจัดอย่างต่อเนื่องคือ การถอดบทเรียนเกษตรกรรุ่นใหม่ 4 ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางรวมกับภาคตะวันตก และภาคตะวันออก โดยทางค้ายห้วยน้ำใสจะเป็นศูนย์การจัดการเรียนรู้และการประชุมในกลุ่มภาคตะวันออก เป้าหมายของการจัดกิจกรรม คือ เน้นกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ที่แต่ละกลุ่มได้ปฏิบัติ แบ่งปันประสบการณ์ที่ได้พบ ซึ่งคำว่าเกษตรกรรุ่นใหม่ไม่ใช่เกษตรกรที่เป็นวัยเด็ก แต่หมายถึงเกษตรกรที่เปลี่ยนวิธีการทำเกษตรจากการเกษตรเชิงเดี่ยว เกษตรพันธะสัญญา เป็นการทำเกษตรทางเลือก เกษตรอินทรีย์ ลด ละ เลิกใช้สารเคมี ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิเกษตรยั่งยืนประเทศไทย

กิจกรรมวิจัยชุมชน

หมู่บ้านห้วยน้ำใสเป็นชุมชนหนึ่งในเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต และเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกอะเชิงเทรา ที่ผ่านมามีการทำวิจัยชุมชนหลายเรื่องทั้งด้านการพัฒนาองค์ความรู้และบำรุงรักษาพื้นที่เกษตรกรรม และด้านการพัฒนาชุมชน ดังนี้

งานวิจัยชุมชนด้านการพัฒนาองค์ความรู้และบำรุงรักษาพื้นที่เกษตรกรรม เกี่ยวกับการปรับสภาพดินโดยใช้ถ่าน (bio char) ซึ่งได้รับสนับสนุนจากกลุ่มสายใยแผ่นดิน สหกรณ์กรีนเนทจำกัด ซึ่งเป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยให้สมาชิกทุกคนในหมู่บ้านได้เรียนรู้ประโยชน์ของการใช้ถ่านในการปรับสภาพดิน เพื่อเพิ่มความชื้นและจุลินทรีย์ให้ดินมีชีวิตเหมาะแก่การเพาะปลูก มีการขอตัวแทนหมู่บ้านในการจัดทำแปลงทดลอง ซึ่งใช้แปลงของนางสาวคำพันธ์ สุพรม มีการออกแบบการทดลองโดยใช้แปลงขนาด 1 ตารางเมตรจำนวน 6 แปลง ในบริเวณใกล้เคียงกัน ปลูกพืชชนิดเดียวกัน แต่ใส่ถ่านและปุ๋ยบำรุงดินที่ต่างกัน เพื่อหาประสิทธิภาพของการปรับสภาพดิน ก่อนและหลังการทดลองได้ขอการสนับสนุนจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ในการตรวจสอบค่าความเป็นกรดต่าง ธาตุอาหาร และอินทรีย์วัตถุของดินในแปลง และสรุปผลการทดลองโดยเปรียบเทียบการเจริญเติบโตของพืชผัก ซึ่งผลที่ได้จากการทดลองพบว่า ในระยะสั้นช่วง 2 เดือนของการทดลอง การใช้ถ่านช่วยปรับสภาพดินในแปลงทดลองผลผลิตที่ได้มีปริมาณใกล้เคียงกับการเพาะปลูกแบบปกติ และสภาพดินไม่มีความแตกต่างจากก่อนการทดลอง ทำให้มีการวางแผนการทำวิจัยต่อเนื่องเพื่อศึกษาผลในระยะยาวต่อไป

งานวิจัยชุมชนด้านการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพชุมชน (SWOT Analysis) จากมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ วิทยาเขตบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการเตรียมความพร้อมสำหรับการพัฒนาชุมชน ซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดสำคัญได้ดังนี้ จุดแข็งของชุมชน คือการทำเกษตรอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ประเทศไทย และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรป จุดอ่อนของชุมชน คือ ทุกครัวเรือนแม้จะทำเกษตรแบบปลอดภัย แต่ยังมีบางครัวเรือนที่ไม่ต้องการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ทำให้ชุมชนนี้ยังไม่เป็นชุมชนเกษตรอินทรีย์ครบวงจร ซึ่งทำให้เกิดกลุ่มแนวคิดชาวบ้านเป็น 2 กลุ่ม และไม่ทำกิจกรรมร่วมกัน โอกาสของชุมชน คือ มีหลายหน่วยงานต้องการเข้าร่วมสนับสนุนให้ชุมชนเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และส่งเสริมการเพาะปลูกพืชที่หลากหลาย และอุปสรรคของชุมชน คือ การร่วมมือจากทุกครัวเรือนในชุมชนยังไม่เป็นแนวคิดเดียวกัน ทำให้การพัฒนาพื้นที่เกษตรอินทรีย์ครบวงจรยังไม่ประสบความสำเร็จ

นอกจากนี้ในปัจจุบันหมู่บ้านห้วยน้ำใสได้รับคัดเลือกและสนับสนุนจากทางจังหวัดฉะเชิงเทราเพื่อจัดทำแนวทางการดำเนินงานโครงการนำร่องขยายผลแนวพระราชดำริเกษตรพอเพียงของจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยเริ่มโครงการในปีงบประมาณ 2558 ซึ่งได้นำข้อมูลจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพชุมชน และลงพื้นที่ตรวจติดตามสภาพปัญหา ประชุมหารือกับทุกครัวเรือนเพื่อสำรวจหาความต้องการของคนในชุมชนเกี่ยวกับทิศทางในการพัฒนาชุมชนมาประเมินหาความพร้อมในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาแหล่งเกษตรอินทรีย์ครบวงจร และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิจกรรมเพื่อส่งเสริมนโยบายสาธารณะ

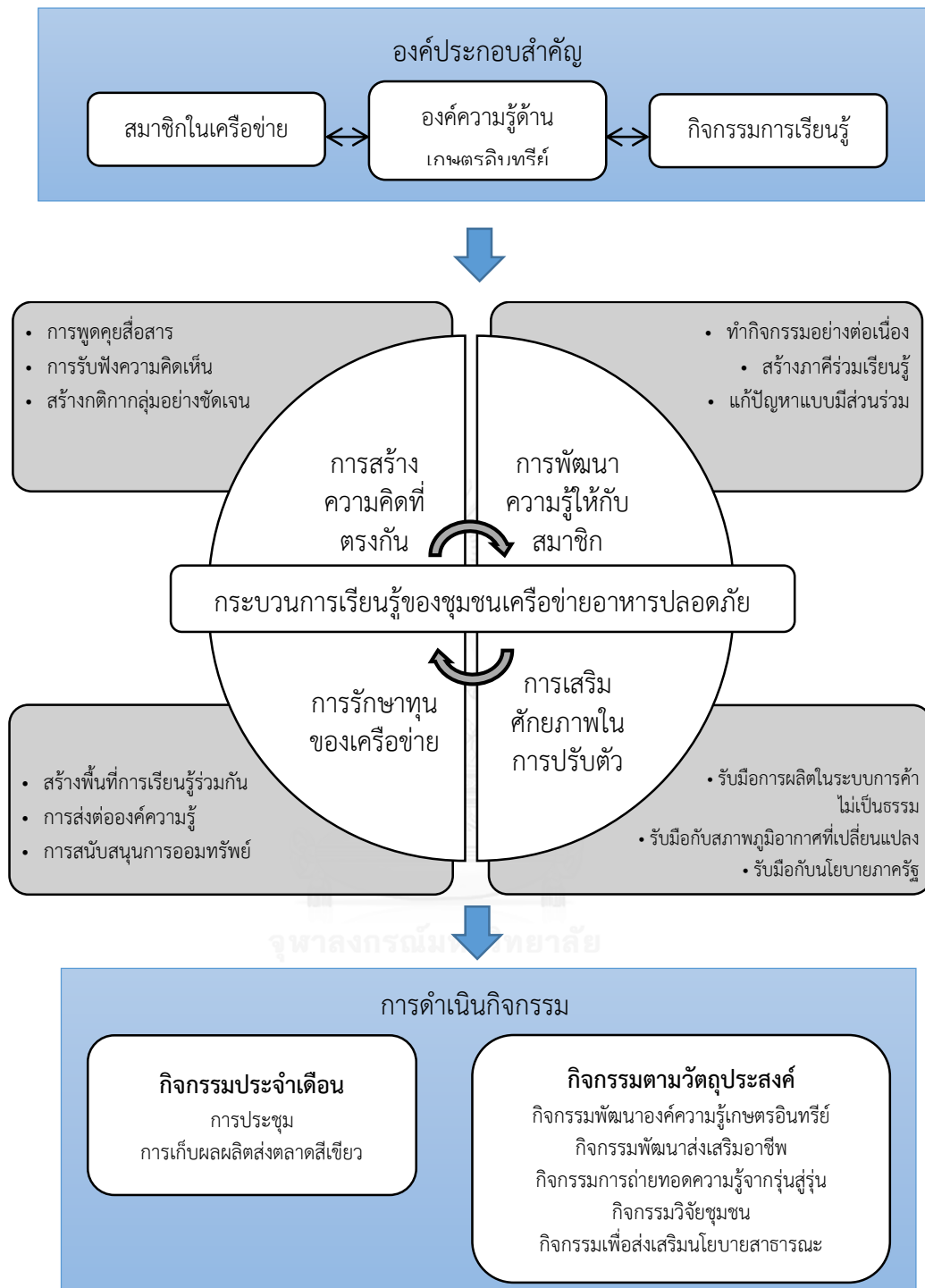
สมาชิกหมู่บ้านห้วยน้ำใสจะมีกิจกรรมร่วมกันที่สำคัญคือการทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริมนโยบายสาธารณะ ได้แก่ กิจกรรมปกป้องพื้นที่เกษตรจากการทำโรงไฟฟ้าถ่านหินเพื่อความมั่นคงทางอาหาร เป้าหมายจากการเข้าร่วมกิจกรรมนี้เห็นว่าส่วนหนึ่งที่สำคัญให้มีพื้นที่เพาะปลูกอาหารปลอดภัยต่อไป

ซึ่งในการทำเกษตรอินทรีย์นั้นปัจจัยที่สำคัญก็คือพื้นที่ที่ปลอดภัยจากสารเคมี โดยทำงานร่วมกับภาคี ๓ หน่วยงานภายใต้โครงการวาระเปลี่ยนตะวันออก กิจกรรมที่สามมีการเข้าร่วมรณรงค์ให้ความรู้ที่ถูกต้องถึงผลกระทบของการทำโรงไฟฟ้าถ่านหินที่มีต่อพื้นที่เกษตรกรรม การส่งตัวแทนเข้าร่วมทำประชาพิจารณ์ ซึ่งทางหมู่บ้านห้วยน้ำใสได้ส่งตัวแทนคือนางสาวคำพันธ์ สุพรรณ เข้าร่วมการทำประชาพิจารณ์และแสดงความคิดเห็นผ่านรายการสถานีประชาชน สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส โดยเริ่มรณรงค์มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2555 ซึ่งผลที่ต่องานก็คือ เป็นการดำรงรักษาพื้นที่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร และเครือข่ายสามารถทำงานได้ต่อเนื่องตลอดไป

กิจกรรมวางแผนยุทธศาสตร์พื้นที่เกษตรอินทรีย์ภาคตะวันออก โดยทำกิจกรรมร่วมกับภาคี ๓ หน่วยงาน และมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) ในการวางแผนและกำหนดพื้นที่การทำเกษตรอินทรีย์ภาคตะวันออก ซึ่งเป็นการทำยุทธศาสตร์ต่อสู่กับการรุกคืบพื้นที่จากการกำหนดเขตพื้นที่ทำอุตสาหกรรม โดยสมาชิกทุกคนเห็นตรงกันถึงการอนุรักษ์ลุ่มน้ำบางปะกง เขตชายฝั่งทะเลตะวันออก และเขตป่าพื้นที่รอยต่อ 5 จังหวัดว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ตัวอย่างภายในพื้นที่สนามชัยเขต ที่ทำการเกษตรอินทรีย์เพื่อดูแลชุมชนตนเองและกลุ่มผู้บริโภคในพื้นที่ นับว่าเป็นแหล่งอนุรักษ์น้ำที่สำคัญ แต่ถูกจัดให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมส่วนต่อขยายจากจังหวัดชลบุรีและระยอง จึงต้องเร่งทำให้แผนยุทธศาสตร์พื้นที่เกษตรอินทรีย์ภาคตะวันออกให้สำเร็จ ทั้งนี้สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสยังให้การสนับสนุนเผยแพร่ขั้นตอนการทำยุทธศาสตร์นี้เพื่อให้เป็นประเด็นสำคัญของประเทศไทย

อีกหนึ่งกิจกรรมที่เริ่มเข้าร่วมในปี พ.ศ.2557 คือ กิจกรรมผลักดันลุ่มน้ำบางปะกงเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญระหว่างประเทศ (Ramsar Site) มีเป้าหมายเพื่อเก็บรักษาพื้นที่แหล่งน้ำที่มีคุณค่าต่อการทำเกษตรกรรมและระบบนิเวศให้คงอยู่ ซึ่งบทบาทของสมาชิกในกิจกรรมนี้ คือ การเผยแพร่ผลผลิตที่ได้จากการมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์เพื่อให้ทุกคนตระหนักถึงผลจากการมีแหล่งน้ำที่ดี โดยมีการจัดกิจกรรมมหกรรมตะวันยิ้ม เมื่อวันที่ 27 กันยายน 2557 บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งกิจกรรมได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มภาคีตะวันออก

จากองค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย และการดำเนินกิจกรรมที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมานี้ข้างต้น สามารถสรุปกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย ได้ตามแผนภาพที่ 4.4 ดังนี้

แผนภาพที่ 4.4 สรุปกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย

จากแผนภาพที่ 4.4 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ สมาชิกในเครือข่าย องค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และกิจกรรมการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ทั้ง 4 กระบวนการ ทำให้เกิดกิจกรรมที่ขับเคลื่อนเครือข่ายให้สามารถดำรงอยู่ได้

ตอนที่ 1.3 ปัจจัยในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้

ปัจจัยในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้นั้น มีประเด็นการวิเคราะห์แบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ปัจจัยระดับบุคคล และปัจจัยระดับชุมชนเครือข่าย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยระดับบุคคล

ปัจจัยระดับบุคคลที่ผู้วิจัยกล่าวถึง ประกอบด้วย ปัจจัยภายในตัวสมาชิก และปัจจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ปัจจัยภายในตัวสมาชิก

ในที่นี้หมายถึงการปฏิบัติตนของสมาชิกและความรู้สึกนึกคิดในแต่ละบุคคล นั่นคือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนทำเกษตรกรรมบนพื้นฐานความเชื่อมั่นการทำเกษตรอินทรีย์ มีพฤติกรรมที่เสาะแสวงหาความรู้ใหม่เพื่อพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์ของตนเองสม่ำเสมอ ไม่ใช่คิดว่าทำเกษตรก็แค่ทำไปเรื่อยๆ ให้มีกินก็พอ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าทำเกษตรอินทรีย์แล้วต้องใส่ใจ

“...เคยแพ้พวกสารเคมีมา พอเปลี่ยนย้ายมาอยู่ที่นี่ มาทำอินทรีย์ รู้เลยว่าสุขภาพดีขึ้น ทำเกษตรก็ทำให้เราแข็งแรง มีอาหารดีๆ ปลอดภัยกิน...”

(นางสมหวัง สุพรม, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2557)

“...ก่อนหน้าเคยใช้สารเคมีนะแรกๆ แต่สุดท้ายสุขภาพแย่มาก หายใจไม่ออก ที่ลงมือทำเกษตรอินทรีย์ ก็ไม่ได้เห็นผลดีเหมือนทุกวันนี่หรอก แต่เมื่อตัดสินใจทำแล้วก็ค่อยๆ ปรับไป จนเป็นความเข้าใจและไม่คิดจะทำเกษตรที่ใช้สารเคมีอีกแล้ว...”

(นางศรี ม่วงขาว, สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2557)

“...เคยทำงานโรงงานมาก่อน 20 กว่าปี จริงๆ ก็ชอบทำเกษตรอยู่ พอแต่งงานแล้วย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านก็อยากมีอาชีพเป็นของตัวเองเลยเลือกทำเกษตรอินทรีย์ ทำมาเกือบ 10 ปีแล้ว ช่วงหลังสนใจเรื่องเพาะเห็ด เลยไปเรียนเพิ่มมาจากเพื่อนที่นครนายก เพาะเห็ดแบบอินทรีย์ เราทำได้ก็ชักชวนสมาชิกทำด้วยกัน สุดท้ายได้ผลดี ผมดีใจนะ...”

(นายชาญชัย เขียวขำ, สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2557)

“...ทำเกษตรอินทรีย์จนเป็นชีวิตไปแล้ว เวลาเค้ามีอะไรใหม่ให้ลองทำ เราก็ไปเรียนรู้กับเค้า ในชีวิตนี้ไม่คิดจะกลับไปใช้สารเคมีอีกแล้ว...”

(นางสาคร พุทธรังษล, สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2557)

“...เวลาเห็นผักมันงาม เราก็พูดได้เต็มปากว่าเราทำแบบไม่ใช้สารเคมี เรากินเอง เราก็ปลอดภัย ส่งขายให้ใครเค้าก็ปลอดภัยด้วย เห็นแบบนี้แล้วเราก็มีกำลังใจที่จะสู้ต่อไป...”

(นางพันธุ์ จังสวัสดิ์, สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2557)

จากการสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน พบว่า การทำเกษตรอินทรีย์นั้นทำให้ทุกคนมีอาหารที่ปลอดภัยไว้บริโภค และเป็นความภูมิใจที่สามารถสร้างผลผลิตได้งอกงาม โดยไม่จำเป็นต้องใช้สารเคมี และมีความตั้งใจแล้วว่า จะไม่กลับไปใช้สารเคมีในการปลูกพืชอีก นอกจากนั้นยังเปิดโอกาสให้ตนเองได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ทำให้เกิดรายได้เพิ่มในครัวเรือน สุขภาพก็ดีขึ้นเมื่อเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ และจากความคิดและการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจึงทำให้เกิดความยั่งยืนในระบบการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นข้อดีที่เอื้อต่อการดำรงรักษาเครือข่ายให้คงอยู่ตลอดไป

ดังนั้น ปัจจัยภายในตัวสมาชิกที่สนับสนุนให้เครือข่ายอาหารปลอดภัยสามารถดำรงอยู่ได้ ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านความใส่ใจสุขภาพ 2) ปัจจัยด้านความรู้เพื่อพัฒนาการทำเกษตรอินทรีย์ และ 3) ปัจจัยด้านความมุ่งมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

- 1) ปัจจัยด้านความใส่ใจสุขภาพ เป็นจุดเริ่มต้นทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนการทำอาชีพมาเป็นเกษตรอินทรีย์ เพราะทำให้ได้อาหารที่ดี มีคุณภาพ และปลอดภัยสำหรับการบริโภค
- 2) ปัจจัยด้านความรู้เพื่อพัฒนาการทำเกษตรอินทรีย์ เป็นการค้นคว้า แสวงหาความรู้ใหม่มาช่วยส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ของตนเพื่อให้มีผลผลิตที่มีคุณภาพ และมีมาตรฐาน
- 3) ปัจจัยด้านความมุ่งมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์ นอกจากการมีความรู้อย่างเดียวยังไม่เพียงพอ การลงมือปฏิบัติจริงจึงจะทำให้เกิดผลผลิต และความใส่ใจในการทำเกษตรอินทรีย์จะนำมาซึ่งผลผลิตที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับได้

ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก

ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายอาหารปลอดภัยเกิดความเข้มแข็งและสามารถดำรงอยู่ได้ ความสามัคคี ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมของเครือข่าย การช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง และเมื่อเกิดปัญหาใดๆ สมาชิกทุกคนก็พร้อมที่พูดคุยกันอย่างเปิดเผย ให้คำปรึกษาและช่วยแก้ไขปัญหานั้นจนสำเร็จลุล่วงล้วนเป็นข้อดีที่จะช่วยพัฒนาเครือข่ายให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

“...พวกเราอยู่แบบสามัคคีกัน เราเองได้ออกไปประชุมจากเครือข่าย รู้อะไรมาก็บอกๆ กัน ไม่ได้คิดว่าเราเก่ง แต่ที่ทำได้จนหมู่บ้านเราเข้มแข็งก็เพราะทุกคนก่อนหน้าเราผ่านอะไรมาเยอะ ช่วยกันมากกว่างานจะสำเร็จ ทำเกษตรแบบตัวใครตัวมันแบบนี้ไม่ได้หรอก มีอะไรก็พูด ก็ช่วยกันคิด กิจกรรมก็ช่วยกันทำเราไม่ต้องลงแรงแบบนี้ แต่ถึงเวลาทุกคนก็มาช่วย มันคืองานของกลุ่ม ผลที่เกิดขึ้นมันก็มาจากน้ำพักน้ำแรงที่เราช่วยกันจริงๆ...”

(นางสาวคำพัน สุพรหม, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2557)

“...คนที่มาอยู่ในหมู่บ้านนี้ก็นับว่าโชคดีนะ เรามีที่ทำกิน มีเพื่อนบ้านที่สนิทกันเหมือนเป็นญาติแท้ๆ มีอะไรช่วยเหลือกันก็ได้ก็ช่วยกัน ของที่ปลูกได้ป่าให้กินหมด ที่เค้าตั้งให้ป่าเป็นประธานอะไรก็ได้เพราะไม่ใช่ป่าทำคนเดียว แต่เพราะทุกคนช่วยทำถึงสำเร็จ...”

(นางอุไร ลัดกรุด, สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2557)

“...ที่เองถือว่าเป็นเด็กในกลุ่มนี้ เรามีแรงที่จะช่วยเหลือเราก็ทำให้ ป้าหลายคนก็ให้เรา ช่วยจดบันทึก มันไม่ได้ยากอะไรเลย เวลามาทำงานกลุ่ม มาประชุมบ้าง ก็ทำกับข้าว เลี้ยง อร่อยด้วย เหมือนมาคุยกันสนุกสนาน งานแบบนี้แหละที่ทำแล้วสบายใจ...”

(นางสาวพรลักษณ์ อยู่เณร, สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2557)

จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่า ความร่วมมือกันของสมาชิกทุกคนเป็นกลไกหลักในการ ขับเคลื่อนให้เครือข่ายสามารถดำรงอยู่ได้ และนอกเหนือจากการลงแรงช่วยเหลือกัน การใช้คำพูด การสนทนาสื่อสารต่อกันก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดความเข้าใจกันดี ความมีน้ำใจกัน และรักกัน เหมือนเป็นญาติกันก็ทำให้เกิดมิตรภาพที่ดีต่อกันด้วย แม้บางงานไม่ต้องกำหนดหน้าที่รับผิดชอบ ตายตัว แต่ทุกคนรู้ว่าคืองานของกลุ่ม ทุกคนก็พร้อมที่จะช่วยเหลือทุกครั้งไป

ดังนั้น ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ของสมาชิกที่สนับสนุนให้เครือข่ายอาหารปลอดภัยสามารถ ดำรงอยู่ได้ ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และ 2) ปัจจัยด้านการมีสังคมแห่ง การเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1) ปัจจัยด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จริงใจ สามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดุจดังเป็นครอบครัวเดียวกัน

2) ปัจจัยด้านการมีสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน เพราะทุกคนมีประสบการณ์และความสามารถที่แตกต่างกัน ซึ่งจะเป็นการช่วยเหลือ เป็นผู้ให้คำปรึกษา เติมเต็มความรู้ให้แก่กันได้

2. ปัจจัยระดับชุมชนเครือข่าย

ปัจจัยในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยในระดับชุมชนเครือข่ายนั้น แบ่งออกเป็น

1) ปัจจัยด้านการเสริมศักยภาพการทำงานเครือข่าย 2) ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก 3) ปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์และยก-ย่องความสำเร็จ และ 4) ปัจจัยด้านระบบสวัสดิการเพื่อ สมาชิก ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ปัจจัยด้านการเสริมศักยภาพการทำงานเครือข่าย

เครือข่ายอาหารปลอดภัยมีเป้าหมายคือการผลิตอาหารปลอดภัยภายใต้ระบบเกษตร อินทรีย์ การเสริมศักยภาพเครือข่ายเป็นสิ่งที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เอื้อต่อแผนการผลิต และการเก็บเกี่ยว ได้แก่ การวางแผนการผลิตล่วงหน้า การจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิต เช่น กิจกรรมทำปุ๋ยหมัก กิจกรรมการเผาถ่านและทำน้ำส้มควันไม้ เป็นต้น กิจกรรมเพาะเห็ดนางฟ้า อินทรีย์และการเก็บผลผลิต กิจกรรมการเก็บรวบรวมผลผลิตเพื่อส่งให้ฝ่ายการตลาดของเครือข่าย เกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต กิจกรรมเก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์อินทรีย์เพื่อจัดทำคลังสำรองเมล็ดพันธุ์ กิจกรรมการเรียนรู้ตามความสนใจ เช่น การแปรรูปอาหาร เป็นต้น กิจกรรมทำแปลงทดลองสาธิตการ ปรับสภาพดิน กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ผ่านการทำค่ายห้วยน้ำใส และกิจกรรมการออกร้านแสดง ผลผลิตในงานต่างๆ ร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จังหวัดฉะเชิงเทรา เช่น งานกรีนแฟร์ งาน 304 กินได้ งานออกร้านเกษตรอินทรีย์ประจำปี ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีที่กรุงเทพมหานคร

2) ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก

ปัจจัยด้านนี้ มีทั้งรูปแบบการสนับสนุนด้านบุคคลให้ความรู้ การสนับสนุนด้านงบประมาณ และการเป็นพันธมิตรเพื่อส่งเสริมการทำงานของเครือข่าย มีรายละเอียดดังนี้

การสนับสนุนด้านบุคคลให้ความรู้ ที่ผ่านมาชุมชนได้ร่วมเรียนรู้การพัฒนาการทำเกษตรอินทรีย์จากศูนย์กสิกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง จังหวัดชลบุรี โดยได้รับการสนับสนุนความรู้จากอาจารย์วิวัฒน์ ศัลยกำธร (อาจารย์ยักษ์) การเรียนรู้ด้านการเก็บเมล็ดพันธุ์อินทรีย์ จากการสนับสนุนของมูลนิธิเกษตรยั่งยืนประเทศไทย โดยเรียนเชิญอาจารย์ทิพวรรณ สิทธิรังสรรค์ ผู้เชี่ยวชาญจากศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพเกษตรกรรวมวัดญาณสังวรารามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชลบุรี และ การเรียนรู้วิธีการปรับสภาพดินโดยวิธีการใช้ถ่าน (bio char) จากการสนับสนุนของมูลนิธิสายใยแผ่นดิน โดยเรียนเชิญ Mr. Michael ช่วยด้านการออกแบบการตลาดและการสรุปผลการทดลอง

การสนับสนุนด้านงบประมาณ หมู่บ้านห้วยน้ำใสเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีเงินทุนหมุนเวียนจากการส่งผลผลิตขายให้กลุ่มเครือข่ายเกษตรอินทรีย์เพื่อส่งขายต่อให้ตลาดสีเขียว และมีเงินทุนสำรองเก็บสะสมในกลุ่มออมทรัพย์ที่เริ่มทำตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 งบประมาณจากภายนอกส่วนใหญ่ได้รับการทำโครงการของหน่วยงานภาครัฐที่ต้องการเข้ามาใช้สถานที่เพื่อทำกิจกรรม เช่น โครงการนำร่องขยายผลแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดฉะเชิงเทรา ใช้งบประมาณประจำปี 2558 เป็นโครงการพัฒนาแหล่งเกษตรอินทรีย์ครบวงจร จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง และพัฒนาหมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น

พันธมิตรเพื่อส่งเสริมการทำงานของชุมชนเครือข่าย นับว่ามีความสำคัญมากเพราะพันธมิตรที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดีจะช่วยให้ชุมชนเครือข่ายทำงานได้อย่างราบรื่น พร้อมทั้งช่วยส่งเสริมกระจายข่าวการทำงาน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งมีทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ดังนี้ มูลนิธิฉะเชิงเทราเพื่อการพัฒนา มีหน้าที่เป็นผู้ดูแลพื้นที่หมู่บ้านห้วยน้ำใส สถาบันเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มคุ้มครองบางคล้า มีส่วนร่วมในการจัดงานเผยแพร่การตลาด มูลนิธิเกษตรยั่งยืนประเทศไทย มูลนิธิสายใยแผ่นดิน สหกรณ์กรีนเนท มีส่วนร่วมในการส่งเสริมความรู้ และสรรหาผู้รู้เพื่อต่อยอดการทำงานเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเกษตรอินทรีย์แม่ทา จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพันธมิตรด้านการเก็บรักษาและแบ่งปันเมล็ดพันธุ์ และส่วนราชการจังหวัดฉะเชิงเทรา ทำหน้าที่ช่วยเหลือและสนับสนุนการทำงานของชุมชนเครือข่าย

3) ปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์และยกย่องความสำเร็จ

การประชาสัมพันธ์เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บุคคลภายนอกเครือข่ายรับทราบว่าเป็นเครือข่ายนี้มีตัวตนอยู่ กำลังทำอะไรอยู่ และประสบความสำเร็จในสิ่งที่ทำหรือไม่ ซึ่งการประชาสัมพันธ์อาจทำได้ทั้งการบอกต่อแบบปากต่อปากหรือการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต ผลที่ได้จากการประชาสัมพันธ์ องค์กรที่เป็นพันธมิตรที่ช่วยในการประชาสัมพันธ์เครือข่ายนี้ คือ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ซึ่งเป็นสถานีโทรทัศน์สาธารณะ โดยจะทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงในยามที่เครือข่ายทำงานภาคประชาชน และประชาสังคม ซึ่งติดต่อกับผ่านมูลนิธิเกษตรยั่งยืน (ประเทศไทย)

สำหรับการได้รับรางวัลยกย่องความสำเร็จเป็นสิ่งที่ได้ควบคู่มากับการประชาสัมพันธ์ และเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้สมาชิกเกิดความภาคภูมิใจในการทำงาน และต้องการพัฒนาระดับ

เกษตรอินทรีย์ที่ทำอยู่ให้มีมาตรฐานสูงขึ้น ซึ่งรางวัลต่างๆ มีทั้งได้รับในส่วนของหมู่บ้านห้วยน้ำใสเอง และได้รับจากการทำงานร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ปี พ.ศ.2555 ได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เป็นเครือข่ายแรกที่ได้รับรางวัลการทำงานชุมชนดีเด่น จากการลงความเห็นของกลุ่มผู้ทำงานเครือข่ายทั่วประเทศ

ปี พ.ศ.2554 ได้รับการคัดเลือกเป็นองค์กรต้นแบบคดีดี ทำดี สังคมดี จากเครือเนชั่น

ปี พ.ศ.2554 ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ประเทศไทย มาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรป และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ

ปี พ.ศ.2554 สื่อสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสเข้าถ่ายทำรายการเกี่ยวกับหมู่บ้านเกษตรอินทรีย์ที่เปลี่ยนแปลงชีวิตเกษตรกรให้ดีขึ้น

ตลอดเวลาที่ทำงานเกษตรอินทรีย์ หมู่บ้านห้วยน้ำใสและกลุ่มเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตได้รับการคัดเลือกเป็นแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตรภาคตะวันออก ได้แก่ การเรียนรู้ด้านการส่งเสริมการรวมกลุ่ม การเรียนรู้ด้านกลุ่มออมทรัพย์กลาง การเรียนรู้พัฒนาพื้นที่เกษตรเพื่อความมั่นคงทางอาหาร

4) ปัจจัยด้านระบบสวัสดิการเพื่อสมาชิก

คนทุกคนล้วนต้องการการดูแลเมื่อยามเกิดเรื่องเดือดร้อน ซึ่งความพร้อมในการดูแลตัวเองของแต่ละคนมีไม่เท่ากัน ระบบสวัสดิการเพื่อสมาชิกของกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตมีส่วนช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของสมาชิกได้ ซึ่งทำหน้าที่เหมือนกับระบบสวัสดิการขององค์กรเอกชน ที่มีทั้งระบบการออมทรัพย์ การกั๊ยืมเงินเพื่อซื้อที่ดิน เงินทุนการศึกษาสำหรับบุตรของสมาชิก เงินชดเชยค่าฌาปนกิจ และเงินสวัสดิการรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วยหรือคลอดบุตร

“...พื้คิดว่าเงินสวัสดิการเหล่านี้ เป็นสิ่งที่สมาชิกพึงได้เมื่อเข้าร่วมเป็นสมาชิกการออมทรัพย์ แต่เดิมเกษตรกรเป็นอาชีพที่ไม่ค่อยมีเครดิตใดเวลาไปขอกั๊ยืมเงินเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉินก็ลำบาก กลุ่มจึงมีสวัสดิการให้กับสมาชิก ดูแลสมาชิกเหมือนกับพวกเอกชนทำเวลาใครต้องใช้เงินจะได้ไม่ต้องไปยืมนอกระบบ...”

(ประธานกลุ่มออมทรัพย์กลาง, สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2557)

โดยสรุปปัจจัยในการพัฒนาเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้นั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ ปัจจัยระดับบุคคล ประกอบด้วย ปัจจัยภายในตัวสมาชิก ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านความใส่ใจสุขภาพ 2) ปัจจัยด้านความรู้เพื่อพัฒนาการทำเกษตรอินทรีย์ และ 3) ปัจจัยด้านความมุ่งมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์ และปัจจัยด้านความสัมพันธ์ของสมาชิก ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และ 2) ปัจจัยด้านการมีสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน สำหรับปัจจัยระดับชุมชนเครือข่าย ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านการเสริมศักยภาพการทำงานเครือข่าย 2) ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก 3) ปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์และยกย่องความสำเร็จ และ 4) ปัจจัยด้านระบบสวัสดิการเพื่อสมาชิก

ตอนที่ 1.4 เจื่อนใจในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้

เจื่อนใจในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายให้สามารถดำรงอยู่ได้ หมายถึง ข้อกำหนดบังคับที่ช่วยให้ชุมชนเครือข่ายสามารถพัฒนาไปสู่การดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน มีประเด็นการวิเคราะห์ ได้แก่ 1) เจื่อนใจด้านความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์ 2) เจื่อนใจด้านความรับผิดชอบต่อการทำงานเครือข่าย 3) เจื่อนใจด้านความต่อเนื่องของกิจกรรม 4) เจื่อนใจการรักษามาตรฐานของเครือข่าย และ 5) เจื่อนใจด้านแรงจูงใจในการผลิตอาหารปลอดภัย ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1) เจื่อนใจด้านความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์

จากการสัมภาษณ์ผู้นำและสมาชิกของชุมชนเครือข่ายห้วยน้ำใส พบว่า ทุกคนมีความมุ่งมั่นในการทำงานด้านเกษตรอินทรีย์ และมีความเชื่อมั่นว่าระบบเกษตรอินทรีย์จะสามารถนำพาให้ทุกคนมีอาหารที่ดีรับประทาน มีสุขภาพที่ดี มีรายได้จากการขายผลผลิตที่มีความปลอดภัย มีคุณค่า ใส่ใจต่อระบบการผลิต ซึ่งนับว่าเป็นคุณธรรมที่ดีที่ผู้ผลิตพึงตระหนักและปฏิบัติต่อผู้บริโภค และการทำเกษตรอินทรีย์แบบพอเพียงทำให้สมาชิกทุกคนอยู่ที่กินดี ไม่ก่อให้เกิดหนี้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ดังนั้นหากสมาชิกขาดความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์ ยกเลิกการทำเกษตรอินทรีย์ ผลที่ตามมาอาจทำให้สมาชิกคนนั้นลาออกไปจากเครือข่าย แล้วถ้ามีจำนวนคนที่ลาออกมากขึ้น อาจทำให้เครือข่ายไม่เหลือสมาชิกหรือมีสมาชิกไม่เพียงพอต่อการทำกิจกรรมได้ ซึ่งในปี พ.ศ. 2557 มีสมาชิกขอลาออกจากเครือข่ายไป 1 ท่าน เนื่องจากในหมู่บ้านมีสมาชิกท่านนั้นทำเกษตรอินทรีย์เพียงรายเดียว ทำให้ขาดความเชื่อมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์จนต้องลาออกในที่สุด

2) เจื่อนใจด้านความรับผิดชอบต่อการทำงานเครือข่าย

สมาชิกทุกคนที่จะมีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป บางคนมีความรับผิดชอบในการเป็นผู้นำ บางคนได้รับการแตกต่างให้ดูแลในเรื่องต่างกันออกไป ซึ่งการทำงานในหน้าที่รับผิดชอบเต็มตามกำลังสามารถจะช่วยให้เครือข่ายทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และดำรงรักษาไว้ได้

จากการสังเกตกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่าย ผู้วิจัยได้พบเห็นความร่วมมือของสมาชิกทุกคนอย่างเด่นชัด และการทำงานในเครือข่ายของทุกคนไม่ว่าจะมีเรื่องที่ต้องคิด ต้องทำมากมาย ทุกคนก็ให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส และสนใจในงานที่ต้องปฏิบัติอย่างเต็มที่

“...ผมอยู่กับกลุ่มนี้มานานแล้ว ตอนนี้ก็ทำหน้าที่เป็นตัวแทนจากบ้านอ่างทองมาประชุมกับแกนนำหมู่บ้านอื่นในกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต ผมว่าเป็นเรื่องที่ดีนะ ทั้งการได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนประชุม นำเรื่องที่ประชุมไปถ่ายทอดให้สมาชิกหมู่บ้านเรา รู้ ถือว่าพวกเขาไว้ใจให้ผมมาทำงานกับกลุ่ม เมื่อเค้าเลือกผมแล้ว ผมก็ต้องทำให้เต็มที่...”

(นายสมปอง คณากุล, สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2557)

“...จากที่พี่ได้ทำงานกับยายนั้น (นางสาวนันทวัน หาญดี) มาตั้งแต่เริ่มเข้ากลุ่มเกษตรอินทรีย์ก็เห็นยายนั้นทำงานหนักทุ่มเทมาตลอด ผลที่ได้ก็อย่างที่เรารู้กัน คือ เครือข่ายเราก็อยู่ได้มานาน ผลงานเราก็มี ทุกคนให้ความร่วมมือกันดีกับยายนั้น เพราะแกก็รู้จักปฏิบัติได้ และทำเพื่อกลุ่มเราจริง...”

(นางสาวคำพัน สุพรม, สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2557)

ดังนั้นถ้าเครือข่ายอาหารปลอดภัยขาดสมาชิกที่มีความรับผิดชอบต่อการทำงานเครือข่าย ก็จะทำให้การทำงานไม่ราบรื่น ไม่ประสบความสำเร็จ และอาจทำให้เครือข่ายล่มสลายลงได้

3) เงื่อนไขด้านความต่อเนื่องของกิจกรรม

แม้จะมีกำลังจากสมาชิกมากเพียงใด หากขาดการวางแผนการทำงาน ขาดความต่อเนื่องของกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน และขาดความโปร่งใสของการแจกแจงรายละเอียดของงาน ทั้งวิธีการทำงาน หน้าที่รับผิดชอบ และการเงิน ก็ไม่อาจที่จะพัฒนาให้ชุมชนเครือข่ายดำรงอยู่ได้ เมื่อขาดการทำกิจกรรมก็เปรียบเสมือนการอยู่แบบตัวใครตัวมัน แม้จะมีการช่วยเหลือกันเมื่อเกิดปัญหาบ้าง แต่ก็ไม่มีจุดร่วมหรือศูนย์กลางให้ทุกคนได้หันหน้าเข้าหากันตลอดเวลา ดังนั้นการมีกิจกรรมปฏิบัติร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรอินทรีย์ และกิจกรรมช่วยเหลือสังคม ก็จะทำให้สมาชิกได้แบ่งเวลามาพบเจอกัน และสร้างสรรค์สิ่งดีๆ ร่วมกันจนประสบความสำเร็จ ซึ่งนำพาความภาคภูมิใจมาให้สมาชิกทุกท่าน

4) เงื่อนไขด้านการรักษามาตรฐานของเครือข่าย

เนื่องจากการทำเกษตรอินทรีย์ในระดับเครือข่ายนั้น ต้องผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ด้วย ดังนั้นการรักษามาตรฐานจึงเป็นสิ่งที่ต้องยึดถือไว้เป็นสำคัญ หากสมาชิกท่านใดไม่สามารถรักษามาตรฐานและผ่านการตรวจสอบมาตรฐานก็จะไม่สามารถส่งผลผลิตขายให้กับกลุ่มเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตได้ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อไปสู่ระบบการตลาดที่เครือข่ายทำร่วมกับกลุ่มผู้บริโภคได้ ดังนั้นเครือข่ายจึงจำเป็นต้องมีกรรมการของเครือข่ายในการตรวจสอบแปลงเกษตรอินทรีย์ของสมาชิก นอกเหนือจากการตรวจรับมาตรฐานรายปีจากหน่วยงานภายนอก เพื่อเฝ้าระวังและดูแลมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของเครือข่าย

5) เงื่อนไขด้านแรงจูงใจในการผลิตอาหารปลอดภัย

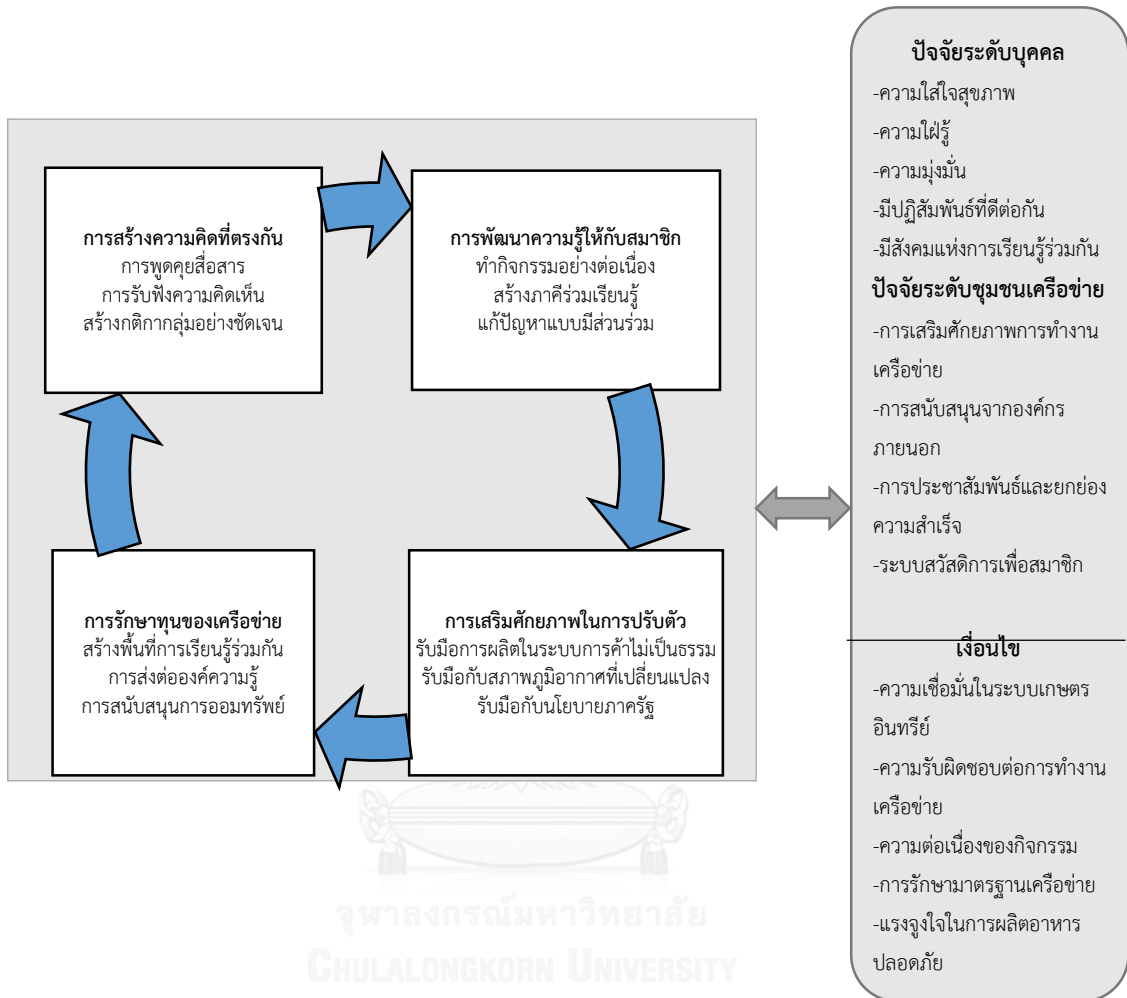
แรงจูงใจในการผลิตอาหารปลอดภัย สามารถอธิบายได้เป็น 2 ส่วนคือ แรงจูงใจด้านรายได้ที่ได้รับจากการขายผลผลิตเกษตรอินทรีย์ และแรงจูงใจด้านการมีความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน

แรงจูงใจด้านรายได้ที่ได้รับจากการขายผลผลิตเกษตรอินทรีย์นั้น เป็นรายได้ที่ค่อนข้างแน่นอนในกรณีถ้ามีผลผลิตไปขายให้กับทางกลุ่ม เพราะกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตมีการประกันราคาผลผลิตให้กับสมาชิก ซึ่งจะรับซื้อในราคาที่แน่นอนจากการกำหนดราคาที่เป็นธรรมจากกลุ่ม ซึ่งเท่ากับว่าถ้าสมาชิกมีผลผลิตมาขายให้กลุ่ม กลุ่มก็จะรับซื้อทั้งหมด โดยที่สมาชิกจะได้รับเงินแน่นอน แต่ถ้าหากสมาชิกขาดแรงจูงใจเรื่องรายได้ หรือไม่ส่งผลผลิตเข้าสู่กลุ่ม ก็จะทำให้กลุ่มขาดผลผลิตไปส่งขายในตลาด ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อฐานลูกค้าที่จะสูญหายไป

แรงจูงใจด้านการมีความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน เป็นแรงจูงใจที่มีจุดเริ่มต้นเกิดขึ้นจากครอบครัว เพราะความมั่นคงทางอาหารจะทำให้ครอบครัวนั้นมีอาหารปลอดภัยไว้บริโภคเองโดยไม่ต้องซื้อหา เป็นการลดรายจ่ายของครอบครัว และในภาวะที่ข้าวยากหามาแพง ผลผลิตที่อยู่รอบบริเวณบ้านก็จะช่วยให้ครอบครัวนั้นอยู่รอดได้ แต่หากสมาชิกไม่ตระหนักในเรื่องความมั่นคงทางอาหารก็จะไม่ให้ความสนใจในการผลิตเกษตรอินทรีย์ เครือข่ายก็จะสูญเสียสมาชิกคนนั้นไป

ดังนั้นเครือข่ายจึงจำเป็นต้องเสริมแรงจูงใจในการผลิตอาหารปลอดภัยให้กับสมาชิกโดยเสริมแรงอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เครือข่ายสามารถดำรงอยู่ไปตลอดไป

จากกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดที่กล่าวมาในข้างต้น สามารถสรุปกระบวนการเรียนรู้ ปัจจัย และเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้ ดังแผนภาพที่ 4.5 ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4.5 สรุปกระบวนการเรียนรู้ ปัจจัย และเงื่อนไข

ในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้

ตอนที่ 2 ผลการเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่งจนได้สรุปกระบวนการเรียนรู้ ปัจจัย และเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้ ทำให้ผู้วิจัยสามารถร่างแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยเพื่อนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญและปฏิบัติงานจริงด้านเครือข่ายอาหารปลอดภัย จำนวน 7 ท่าน ประกอบด้วย ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต ผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกเชิงเทรา เจ้าหน้าที่ส่งเสริมกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต ผู้ดูแลคลังเมล็ดพันธุ์อินทรีย์เครือข่าย

เกษตรกรทางเลือก ผู้แทนฝ่ายการตลาดกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต ผู้แทนสมาชิกครัวเรือน หมู่บ้านห้วยน้ำใส และผู้แทนจากหมู่บ้านอื่นในกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต (ภาคผนวก ก) โดยการจัดการสนทนากลุ่ม (focus group) และระดมความคิดเห็น เพื่อช่วยในการตรวจสอบแนวทางที่ได้ทั้งความถูกต้อง เหมาะสม และความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง โดยกำหนดประเด็นการสนทนากลุ่ม 3 ประเด็น ได้แก่ การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาว่าแนวทาง ความเป็นไปได้ในการนำแนวทางไปใช้ปฏิบัติจริง และข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับแนวทาง ซึ่งผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลตอนนี้เป็น 3 ตอน ได้แก่

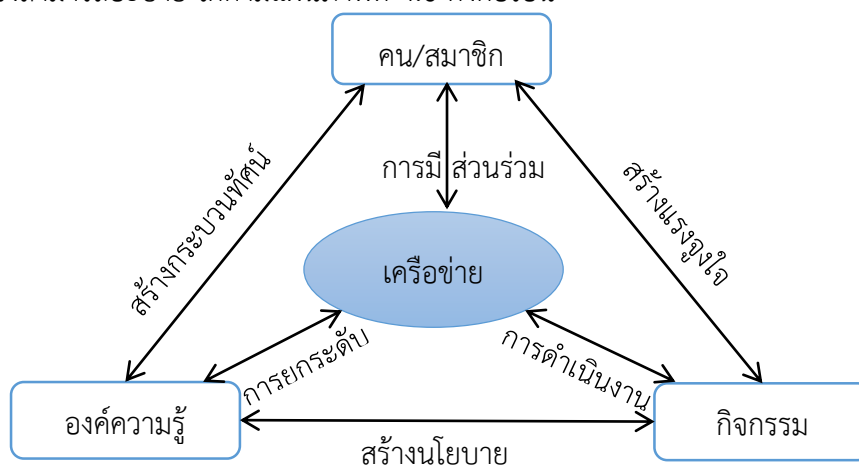
ตอนที่ 2.1 (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

ตอนที่ 2.2 ผลการระดมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

ตอนที่ 2.3 แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

ตอนที่ 2.1 (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

จากการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยและเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้ ผู้วิจัยสามารถสรุปร่างแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย โดยพัฒนามาจากองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน คือ สมาชิก องค์ความรู้ และกิจกรรม ร่วมกับการสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยและเงื่อนไขที่ได้จากวัตถุประสงค์ข้อแรก ทำให้ได้กระบวนการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย 6 กระบวนการ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม การยกระดับเครือข่าย การดำเนินงาน การสร้างแรงจูงใจ และการสร้างนโยบาย ซึ่งสามารถอธิบายได้ตามแผนภาพที่ 4.6 ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4.6 กระบวนการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของอาหารปลอดภัย

จากแผนภาพที่ 4.6 สามารถอธิบายการเชื่อมโยงองค์ประกอบต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อนำไปสู่การดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยได้ กระบวนการเรียนรู้ 6 กระบวนการดังนี้

1. กระบวนการมีส่วนร่วม เกิดจากการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบสมาชิกร่วมกับเครือข่าย
2. กระบวนการยกระดับเครือข่าย เกิดจากการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบองค์ความรู้ร่วมกับเครือข่าย
3. กระบวนการดำเนินงาน เกิดจากการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบกิจกรรมร่วมกับเครือข่าย
4. กระบวนการสร้างกระบวนการทัศน์ เกิดจากการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบสมาชิก องค์ความรู้ร่วมกับเครือข่าย
5. กระบวนการสร้างแรงจูงใจ เกิดจากการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบสมาชิก กิจกรรม ร่วมกับเครือข่าย
6. กระบวนการสร้างนโยบาย เกิดจากการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบองค์ความรู้ กิจกรรมร่วมกับเครือข่าย

จากการลงพื้นที่การวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่าย จนนำมาซึ่งผลของกระบวนการเรียนรู้ของหมู่บ้านห้วยน้ำใสที่ทำงานร่วมกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต และองค์กรอื่นๆ จนประสบความสำเร็จดำเนินงานเครือข่ายมาได้อย่างยาวนาน พร้อมทั้งได้ปัจจัยและเงื่อนไขที่นำไปสู่การดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยได้ ผู้วิจัยจึงนำประเด็นต่างๆ ที่ค้นพบมาสังเคราะห์เป็นร่างแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย โดยแต่ละกระบวนการที่ได้นั้นมีประเด็นที่ค้นพบจากกระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยและเงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วม เกิดจากการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบด้านสมาชิกร่วมกับเครือข่าย โดยมีประเด็นในการพิจารณา ได้แก่

1.1 มีการวางเป้าหมายร่วมกัน

จากการสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิกและกระบวนการสร้างความคิดที่ตรงกันทำให้พบว่าเครือข่ายอาหารปลอดภัยจะดำรงอยู่ได้ ทุกคนจะต้องมีเป้าหมายในการผลิตอาหารปลอดภัยที่แน่วแน่มั่นคง การสร้างเป้าหมายที่ชัดเจนจะทำให้การทำงานของเครือข่ายมีทิศทางที่แน่นอน นอกจากเป้าหมายที่ชัดเจนแล้วจำเป็นต้องมีกติกาที่ทุกคนจะต้องยึดถือไว้ร่วมกัน โดยการวางกติกาที่ชัดเจนต้องมาจากการแสดงความคิดเห็นของสมาชิกเครือข่าย พร้อมทั้งมีการสื่อสารแบบตัวต่อตัวหรือฟังจากผู้พูดด้วยตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่ใช้วิธีการประชุม เพื่อป้องกันการบิดเบือนของคำพูดของผู้ส่งสารและผู้รับสาร และเพื่อไม่ให้เป้าหมายผิดไปจากความตั้งใจ

1.2 มีผู้นำที่มีศักยภาพ

จากการสังเคราะห์เงื่อนไขด้านความรับผิดชอบต่อการทำงานเครือข่ายทำให้พบว่าผู้นำที่มีศักยภาพมีความจำเป็นต่อการทำงานของเครือข่าย ผู้นำควรมาจากการเลือกของสมาชิกที่เห็น

ผลงานของผู้นำในเชิงประจักษ์ ผู้นำควรมีความรับผิดชอบในการทำงาน พุ่มเทแรงกายแรงใจเพื่อความก้าวหน้าของเครือข่าย ต้องมีความรู้และปฏิบัติได้จริง มีวิสัยทัศน์ที่ต้องการนำพาเครือข่ายให้เจริญ และที่สำคัญต้องปฏิบัติตัวให้เข้ากับสมาชิกของเครือข่ายได้ พร้อมทั้งสามารถทำหน้าที่เป็นกาวใจยามเกิดเรื่องขัดแย้งกันในเครือข่าย

1.3 มีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบ

จากการสังเคราะห์เงื่อนไขด้านความรับผิดชอบต่อการทำงานเครือข่ายทำให้พบว่า การเข้าร่วมทำงานในเครือข่าวนั้น สมาชิกทุกคนล้วนเป็นทรัพยากรที่สำคัญ ทุกคนล้วนมีประโยชน์ต่อเครือข่ายทั้งสิ้น บางคนอาจมีตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบในเครือข่าย ส่วนบางคนก็เป็นสมาชิกทั่วไป แต่ก็ล้วนแล้วแต่ได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมในเครือข่ายไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้นหน้าที่ที่สำคัญของสมาชิกทุกคน คือการร่วมกันดำรงรักษาเครือข่ายให้สามารถทำงานได้ประสบความสำเร็จ ซึ่งอาจทำได้โดยการเข้าร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอ และการให้โอกาสการทำงานแก่ผู้ที่เหมาะสม หรืออาสาทำงานของเครือข่ายตามกำลังความสามารถ โดยการทำงานต้องสร้างความไว้วางใจและให้เกียรติแก่ผู้ร่วมงานทุกคน

2. การยกระดับเครือข่าย เกิดจากการวิเคราะห์องค์ประกอบด้านองค์ความรู้ร่วมกับเครือข่าย โดยมีประเด็นการพิจารณา ได้แก่

2.1 สร้างชุดความรู้ของเครือข่าย

จากการสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิกและปัจจัยระดับบุคคลในด้านความใฝ่รู้ทำให้เกิดการยกระดับเครือข่าย ซึ่งจำเป็นต้องให้ความสำคัญและรักษาองค์ความรู้ของเครือข่ายโดยการสร้างชุดความรู้ของเครือข่าย ทางเครือข่ายมีหน้าที่สนับสนุนให้สมาชิกหาความรู้ใหม่อย่างสม่ำเสมอ และนำความรู้ของทุกคนมาสรุปเป็นความรู้ของเครือข่าย เพราะการเรียนรู้ของทุกคนนั้นมีคุณค่า ซึ่งสิ่งที่คนหนึ่งพบเจอจะเป็นบทเรียนให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ และสิ่งสำคัญของการเก็บรักษาชุดความรู้คือการบันทึกประสบการณ์ เพราะการค้นพบของแต่ละคนจะเป็นการสอนคนอื่นๆ ต่อไป

2.2 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

จากการสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิกด้านการสร้างภาคร่วมเรียนรู้ทำให้พบว่า ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สามารถทำได้หลายรูปแบบ ทั้งการจัดอบรม การประชุม การจัดเวทีเสวนา หรือการศึกษาดูงาน เครือข่ายควรสร้างโอกาสให้สมาชิกได้ทำหน้าที่เป็นวิทยากรในการเรียนรู้ เพราะสมาชิกแต่ละคนจะมีมุมมองของการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน การถ่ายทอดองค์ความรู้โดยใช้ความรู้ที่สมาชิกแต่ละคนมีจะได้มุมมองที่หลากหลาย และนำไปสู่การขยายองค์ความรู้ได้ไม่สิ้นสุด

2.3 ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง

จากการสังเคราะห์ปัจจัยระดับบุคคลด้านความมุ่งมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์ ทำให้พบว่าการดำรงเครือข่ายอาหารปลอดภัยจะทำได้อย่างยั่งยืนต้องอาศัยการลงมือปฏิบัติที่จริงจัง ทั้งการลงมือทำเกษตรอินทรีย์ตามหลักการที่ได้เรียนรู้มา การทดลองประยุกต์ความรู้ใหม่ๆ ให้เข้ากับแปลงของตนเอง โดยการเรียนรู้ที่ดีต้องมีการจดบันทึก เพื่อนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ของสมาชิกและของเครือข่ายต่อไป

2.4 มีฐานการเรียนรู้ของเครือข่าย

จากการสังเคราะห์กระบวนการรักษาทุนของเครือข่ายด้านการสร้างพื้นที่เรียนรู้ร่วมกัน ทำให้พบว่าการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ของเครือข่าย เป็นการต่อยอดองค์ความรู้ที่สมาชิกทุกคนมี โดยจัดให้มีพื้นที่การสาธิตการทดลองทำแปลงจากสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ๆ ว่าสามารถนำมาใช้กับเครือข่ายได้หรือไม่ แปลงตัวอย่างอาจมีทั้งแปลงส่วนกลางที่สมาชิกต้องรับผิดชอบและเรียนรู้ร่วมกัน และอาจเป็นแปลงที่เกิดขึ้นในบ้านของสมาชิกเพื่อสังเกตการณ์ทดลองด้วยตนเองก็ได้ เมื่อมีฐานการเรียนรู้ของเครือข่ายที่ถาวร จะทำให้มีพื้นที่เรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งอาจนำไปสู่การเป็นพื้นที่เรียนรู้ของบุคคลภายนอกที่สนใจการผลิตอาหารปลอดภัยด้วย

3. การดำเนินงาน เกิดจากการวิเคราะห์องค์ประกอบด้านกิจกรรมร่วมกับเครือข่าย โดยมีประเด็นการพิจารณา ได้แก่

3.1 มีแผนพัฒนาเครือข่าย

จากการสังเคราะห์ปัจจัยระดับชุมชนเครือข่ายด้านการเสริมศักยภาพการทำงาน เครือข่ายทำให้พบว่า การวางแผนการพัฒนาจะทำให้เครือข่ายทำงานได้อย่างมีจุดมุ่งหมาย ซึ่งแผนพัฒนาจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดกิจกรรมขับเคลื่อนเครือข่าย โดยควรทำในรูปแบบวิธีการปฏิบัติ มีลำดับการทำให้แน่นอน และมีการประเมินผลการพัฒนาเครือข่ายเป็นระยะๆ เพื่อตรวจสอบการทำงานของเครือข่าย

3.2 จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

จากการสังเคราะห์เงื่อนไขด้านความต่อเนื่องของกิจกรรมทำให้พบว่า กิจกรรมเป็นกลไกสำคัญในการดึงสมาชิกให้ร่วมทำงานกับเครือข่าย ดังนั้นการมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องและมีประโยชน์ต่อสมาชิกจะทำให้สมาชิกให้ความสนใจกับเครือข่ายตลอดเวลา นอกจากการจัดกิจกรรมด้านการพัฒนาองค์ความรู้ให้กับสมาชิกแล้ว การจัดกิจกรรมอื่นๆ ที่เป็นที่สนใจของสมาชิกก็มีความสำคัญ เครือข่ายควรให้การสนับสนุนให้สมาชิกได้ร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มอื่นที่มีเป้าหมายเหมือนกัน เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดี สำหรับกิจกรรมที่ทำหากมีการปฏิบัติที่มีกำหนดเวลาแน่นอน เช่น การตรวจแปลงเพื่อขอรับรองมาตรฐาน การเก็บเกี่ยวผลผลิต ควรมีการจัดทำปฏิทินกิจกรรมของเครือข่าย ส่วนกิจกรรมอื่นใดที่มีการทำอย่างต่อเนื่องควรมีการบันทึกเรื่องราวของกิจกรรมไว้ด้วย เพื่อให้เกิดเป็นเรื่องราวของเครือข่ายที่ควรแก่การอนุรักษ์และจัดกิจกรรมดังกล่าวสืบไป

3.3 วางแผนการผลิตร่วมกัน

จากการสังเคราะห์ปัจจัยระดับชุมชนเครือข่ายด้านการเสริมศักยภาพการทำงาน เครือข่ายและเงื่อนไขด้านการรักษามาตรฐานของเครือข่ายทำให้พบว่า ผลผลิตที่มีคุณภาพเป็นการรับรองคุณภาพของเครือข่าย และนำไปสู่การพูดถึงกล่าวขาน และเรียกหาผลผลิตอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการวางแผนการผลิตจึงมีความสำคัญมาก เพราะเป็นการจัดสรรการผลิตในเครือข่ายไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และไม่ให้ผลผลิตล้นตลาด อีกทั้งการวางแผนจะทำให้สมาชิกได้เตรียมตัวก่อนการผลิต ทั้งการเตรียมดิน เตรียมเมล็ดพันธุ์ และป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในการเพาะปลูกได้ หลังจากมีผลผลิตออกแล้วควรมีการจดบันทึกผลผลิตทั้งหมด ทั้งส่วนการขาย ส่วนการแจกจ่าย และ

ส่วนของการรับประกันเอง เพื่อที่จะสามารถคำนวณผลผลิตและบันทึกเป็นข้อมูลการผลิตในครั้งต่อไป เพื่อให้สามารถจัดระบบการตลาด และกำหนดราคาขายได้

3.4 แสวงหาความร่วมมือกับเครือข่ายอื่น

จากการสังเคราะห์ปัจจัยระดับชุมชนเครือข่ายด้านการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก พบว่า การทำงานของเครือข่ายไม่สามารถที่จะทำด้วยตนเองหรืออยู่แค่กับกลุ่มของตนเองได้ การแสวงหาความร่วมมือกับเครือข่ายอื่นจึงเป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายเราให้เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายอื่นๆ สามารถทำได้คือ การเชิญกลุ่มอื่นให้เข้าร่วมกิจกรรมในเครือข่าย การศึกษาการทำงานของกลุ่มอื่นเพื่อหาภาคีเครือข่ายที่มีเป้าหมายเดียวกัน และการขยายผลการดำเนินงานของเครือข่ายเราให้เป็นที่สนใจของกลุ่มอื่น

3.5 มีการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จัก

จากการสังเคราะห์ปัจจัยระดับชุมชนเครือข่ายด้านการประชาสัมพันธ์และยกย่องความสำเร็จทำให้พบว่า การประชาสัมพันธ์เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของเครือข่ายให้คนทั่วไปหรือเครือข่ายอื่นได้ทำความรู้จักเรา ซึ่งจำเป็นต้องสร้างพันธมิตรกับสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น วิทยุชุมชน หรือสถานีโทรทัศน์ เพื่อเป็นช่องทางการประชาสัมพันธ์ และจัดให้มีกิจกรรมงานประจำปี เพื่อให้เกิดการกล่าวถึงระยะยาว และเป็นที่เฝ้ารอว่าในปีนี้จะได้เข้าร่วมงานประจำปีของเครือข่ายเมื่อใด

4. การสร้างกระบวนการทัศน์ เกิดจากการวิเคราะห์องค์ประกอบด้านคน องค์ความรู้ และเครือข่ายร่วมกัน โดยมีประเด็นการพิจารณา ได้แก่

4.1 การสร้างวิถีชีวิต ประกอบด้วย

4.1.1 มีความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์

จากการสังเคราะห์เงื่อนไขด้านความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์ทำให้พบว่า การสร้างความเชื่อมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์จะทำให้เกิดความมั่นใจว่าเกษตรอินทรีย์สามารถนำพาให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น เพราะสมาชิกมีอาหารที่ดี มีคุณค่าและปลอดภัยไว้รับประทาน และมั่นใจว่าการกินอาหารเป็นยาดีกว่าการต้องพึ่งยาเพราะได้รับอาหารที่ไม่ดีจากแหล่งอื่นที่ไม่สามารถตรวจสอบคุณภาพได้

4.1.2 มั่นใจว่าการเกษตรคือมรดกแก่ลูกหลาน บำนาญยามแก่เฒ่า

จากการสังเคราะห์เงื่อนไขด้านความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์ทำให้พบว่า การลงมือทำเกษตรอินทรีย์จะได้มาซึ่งอาหารที่ปลอดภัย สมาชิกจะเป็นเกษตรกรที่เป็นนายของตนเองไม่ผูกติดกับระบบการจ้างงานจากใคร หลุดพ้นจากวงจรเกษตรแบบทุนนิยม เพราะสมาชิกทำแบบพอเพียง เหลือกินถึงนำออกขาย นำไปสู่ความคิดที่ว่าเรามีพื้นที่ทางการเกษตรที่มีอาหารปลอดภัยจะเป็นมรดกไว้เก็บดอกผลกินได้ยามชรา พร้อมทั้งเครือข่ายจะช่วยให้สิ่งที่คิดชัดเจนขึ้น เพราะช่วยสร้างค่านิยมให้ลูกหลานเปลี่ยนความคิดกลับมาทำเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืน

4.1.3 การบริโภคอาหารปลอดภัยทำให้สุขภาพดี

จากการสังเคราะห์ปัจจัยระดับบุคคลด้านความใส่ใจสุขภาพและเงื่อนไขด้านความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์ทำให้พบว่า ทุกคนมีความเชื่อมั่นว่าการรับประทานอาหารปลอดภัย

ด้วยการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ สามารถนำพาให้ชีวิตของตนเองมีสุขภาพดี อาการเจ็บป่วยจากการได้รับสารเคมีจะดีขึ้น ดังนั้นเพื่อให้ได้อาหารปลอดภัยรับประทานและมั่นใจในคุณภาพ จึงต้องเพาะปลูกเอง

4.2 การสร้างสังคม ประกอบด้วย

4.2.1 ได้เพื่อนเรียนรู้

จากการสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิกด้านการแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม และปัจจัยระดับบุคคลด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและมีสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกันทำให้มีเพื่อนเรียนรู้เกิดขึ้นได้ เริ่มต้นจากการมีเพื่อนในเครือข่ายได้ร่วมกันเรียนรู้เกี่ยวกับอาหารปลอดภัยและการทำเกษตรอินทรีย์ เป็นที่ปรึกษากันในยามที่เกิดปัญหา แล้วขยายออกไปเป็นการมีเพื่อนเรียนรู้ที่ได้จากผู้ที่สนใจเข้ามาร่วมเรียนรู้กับเครือข่าย โดยผ่านการพูดคุยและร่วมศึกษาแหล่งเรียนรู้ภายในเครือข่ายที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงเกษตรและเป็นปอดของคนเมืองที่ต้องการใช้เวลาพักผ่อนให้เกิดการเรียนรู้ไปด้วย

4.2.2 ได้เพื่อนบริโภค

จากการสังเคราะห์ปัจจัยระดับบุคคลด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและระดับชุมชนเครือข่ายด้านการประชาสัมพันธ์และยกย่องความสำเร็จ ทำให้เกิดคำว่าเพื่อนบริโภคซึ่งเป็นการเปลี่ยนให้ผู้บริโภคมาเป็นเพื่อน ซึ่งจะมีการแนะนำประชาสัมพันธ์การกินอาหารปลอดภัย สร้างเมนูจากอาหารพื้นถิ่นของกินพื้นบ้านให้แพร่หลาย โดยเป็นการนำวัตถุดิบที่ได้จากเครือข่ายมาแนะนำให้ผู้บริโภคในตลาดทางเลือกได้นำไปประกอบอาหาร ซึ่งบางครั้งผู้บริโภคก็ทำหน้าที่ในการแนะนำผู้ผลิตว่าต้องการสิ่งใดเพิ่มเติม หรือผักนี้สามารถนำไปประกอบอาหารอะไรได้อีก ทำให้เกิดตลาดที่มีชีวิตและเป็นเพื่อนบริโภคที่เป็นเครือข่ายร่วมกันต่อไป

5. การสร้างแรงจูงใจ เกิดจากการวิเคราะห์องค์ประกอบด้านคน กิจกรรม และเครือข่ายร่วมกัน โดยมีประเด็นการพิจารณา ได้แก่

5.1 การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย

5.1.1 การลดลงของค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

จากการสังเคราะห์เงื่อนไขด้านแรงจูงใจในการผลิตอาหารปลอดภัย พบว่าเมื่อมีการจัดทำบันทึกค่าใช้จ่ายโดยแบ่งเป็นหมวดอาหาร หมวดค่าจ้างแรงงาน และหมวดค่าใช้จ่ายทั่วไป และเมื่อสังเกตจะพบว่าค่าใช้จ่ายหมวดซื้ออาหารที่ลดลง เป็นการสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกต้องการลดค่าใช้จ่ายส่วนอื่นๆ ไปด้วย และเมื่อสังเกตค่าใช้จ่ายหมวดแรงงานที่ลดลง ทำให้สมาชิกเกิดความภูมิใจของการใช้แรงงานของตนเองให้เกิดคุณค่า แต่เมื่อต้องการแรงงานเพิ่ม สมาชิกในเครือข่ายก็พร้อมที่จะร่วมกันช่วยเหลือลงแขกการทำงาน ซึ่งเป็นผลจากการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจที่เป็นรูปธรรมภายในเครือข่าย

5.1.2 มีรายได้จากระบบตลาดทางเลือก

จากการสังเคราะห์เงื่อนไขด้านแรงจูงใจในการผลิตอาหารปลอดภัย พบว่า เมื่อมีการจัดทำบันทึกรายรับที่ได้จากการขายผลผลิตให้กับตลาดทางเลือกอาหารปลอดภัย จะพบว่ารายได้ของสมาชิกจะได้รับอย่างแน่นอนจากการที่เครือข่ายสร้างระบบประกันราคาผลผลิตที่ขายให้กลุ่มเพื่อเป็น

หลักประกันรายได้ สมาชิกจะไม่ต้องกังวลว่าเมื่อผลิตตามการวางแผนการผลิตแล้วจะไม่มีแหล่งรับซื้อ หรือถูกกดราคา และการเป็นสมาชิกเครือข่ายจะสามารถร่วมกันกำหนดราคาผลผลิตเกษตรอินทรีย์ที่เป็นธรรมเพื่อเอื้อต่อระบบการตลาดและรักษาฐานลูกค้าของเครือข่าย ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างรายได้ที่มั่นคงให้สมาชิกพร้อมๆ กับทำให้เครือข่ายสามารถดำรงอยู่ได้จากการทำการตลาดอย่างยั่งยืน

5.2 ความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย

5.2.1 ความพอเพียงของอาหารในครัวเรือน

จากการสังเคราะห์เงื่อนไขด้านแรงจูงใจในการผลิตอาหารปลอดภัย สมาชิกจะมีปริมาณอาหารที่ผลิตเองพอเพียงกับสมาชิกในครัวเรือน ภายใต้การสร้างแนวคิดผลิตเองกินเองในครอบครัวเพื่อลดรายจ่าย พร้อมทั้งการเป็นเครือข่ายจะช่วยสร้างค่านิยมการแบ่งปันอาหาร เป็นตัวกับข้าวชุมชน หมายถึงบ้านไหนมีอาหารพืชผักอะไรก็เอามาแลกเปลี่ยนกันกันได้ทั้งชุมชน

5.2.2 มีการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ในเครือข่าย

จากการสังเคราะห์กระบวนการเสริมศักยภาพในการปรับตัวด้านการรับมือกับสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงและปัจจัยระดับชุมชนเครือข่ายด้านการเสริมศักยภาพการทำงานเครือข่าย พบว่า การทำเกษตรอินทรีย์จำเป็นต้องใช้เมล็ดพันธุ์อินทรีย์เท่านั้นเพื่อรักษามาตรฐานของผลผลิต ดังนั้นเครือข่ายจึงเป็นคลังสำรองของเมล็ดพันธุ์ เป็นหน่วยงานกลางของความร่วมมือเก็บเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น โดยเครือข่ายจะต้องสร้างระบบการยืมเมล็ดพันธุ์ในยามขาดแคลนเมื่อเกิดเหตุจากฝนแล้งหรือน้ำท่วม และกำหนดการคืนเมล็ดพันธุ์เข้าคลังสำรองของเครือข่าย

5.3 มีระบบสวัสดิการ

จากการสังเคราะห์ปัจจัยระดับชุมชนเครือข่ายด้านระบบสวัสดิการเพื่อสมาชิก พบว่า เครือข่ายก็คือองค์กรหนึ่งที่ต้องทำหน้าที่จัดสวัสดิการให้สมาชิก ทั้งสวัสดิการรักษาพยาบาล และการกัวยืมเงินในยามฉุกเฉิน เพื่อให้สมาชิกในเครือข่ายสามารถอุ่นใจได้ว่าการทำงานร่วมกับเครือข่ายก็สามารถมีสวัสดิการได้เหมือนกับการทำงานในระบบเอกชน

6. การสร้างนโยบาย เกิดจากการวิเคราะห์องค์ประกอบด้านองค์ความรู้ กิจกรรม และเครือข่ายร่วมกัน โดยมีประเด็นการพิจารณา ได้แก่

6.1 สร้างมาตรฐานของเครือข่าย ประกอบด้วย

6.1.1 ประเมินมาตรฐานของเครือข่ายเป็นประจำ

จากการสังเคราะห์เงื่อนไขด้านการรักษามาตรฐานเครือข่าย พบว่า ในการผลิตอาหารปลอดภัยเชิงเกษตรอินทรีย์ต้องได้รับการประเมินและรับรองมาตรฐานทุกปี โดยจะมีทั้งการคัดเลือกกรรมการประเมินมาตรฐานมาจากทุกหมู่บ้านในเครือข่ายเพื่อเป็นการประเมินพื้นที่เบื้องต้น และเพื่อให้ผ่านการประเมินมาตรฐานในระดับสากล และเมื่อผ่านการประเมินแล้ว เครือข่ายและสมาชิกก็ควรรักษาระดับมาตรฐานของเครือข่ายให้คงอยู่และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

6.1.2 สร้างความภูมิใจของเครือข่าย

จากการสังเคราะห์ปัจจัยระดับชุมชนเครือข่ายด้านการประชาสัมพันธ์และยกย่องความสำเร็จ พบว่า การสร้างความภูมิใจของเครือข่ายอาจทำได้ทั้งทางตรงคือความภูมิใจในตัวเองของสมาชิก และการสร้างความภาคภูมิใจผ่านรางวัลต่างๆ เครือข่ายควรพัฒนาให้มีจุดเด่นด้านใดด้านหนึ่ง

จนได้รับรางวัลจากสถาบันที่เป็นที่ยอมรับในวงกว้าง และสนับสนุนสมาชิกให้แสดงความสามารถในวงวิชาการเมื่อมีโอกาส เพราะการรับรองคุณภาพของเครือข่ายโดยมีหลักฐานจะทำให้มาตรฐานของเครือข่ายเป็นที่ยอมรับในระดับสากล

6.2 สร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง ประกอบด้วย

6.2.1 ปฏิบัติเสมือนเครือข่ายคือครอบครัว

จากการสังเคราะห์ปัจจัยระดับบุคคลด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน พบว่า การปลูกฝังความคิดว่าเครือข่ายเป็นเสมือนครอบครัวของเรา จะทำให้การปฏิบัติต่อสมาชิกด้วยกันเต็มไปด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประารถนาดีต่อกัน และจริงใจ อีกทั้งสมาชิกต้องระมัดระวังไม่ให้ตนเองเป็นตัวการให้เกิดความบาดหมางระหว่างสมาชิก

6.2.2 รักษาทุนของเครือข่าย

จากการสังเคราะห์กระบวนการรักษาทุนของเครือข่าย พบว่าการดำรงเครือข่ายให้สามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืนสมาชิกทุกคนต้องให้ความร่วมมือกัน ซึ่งสามารถทำได้โดยร่วมกันรักษาพื้นที่การผลิตอาหารปลอดภัยด้วยการปกป้อง เป็นหูเป็นตาเมื่อยามมีผู้บุกรุกหรือทำลายพื้นที่ การเข้าร่วมกลุ่มออมทรัพย์ของเครือข่ายเพื่อรักษาทุนทรัพย์ในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย การร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาของเครือข่ายสู่ลูกหลานเพื่อให้เครือข่ายได้เจริญก้าวหน้าต่อไป และยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่เข้าเครือข่ายเพื่อขยายเครือข่ายให้เจริญเติบโตต่อไป

6.2.3 เสริมศักยภาพในการปรับตัว

จากการสังเคราะห์กระบวนการเสริมศักยภาพในการปรับตัวเป็นการสร้างเกราะป้องกันการถูกเอาเปรียบจากภายนอกเครือข่าย ทำได้โดยการสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับนโยบายภาครัฐที่มีผลต่อเกษตรกรอินทรีย์ เฝ้าระวังการแทรกแซงทางการตลาดที่ไม่เป็นธรรม และติดตามสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมศักยภาพการผลิตอาหารปลอดภัยของเครือข่าย

จากร่างแนวทางที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปร่างแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้ แนวทางจัดการ และวิธีการปฏิบัติได้ดังตารางที่ 4.2 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 สรุป (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

กระบวนการเรียนรู้	แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
1. การมีส่วนร่วม	มีการวางเป้าหมายร่วมกัน	1. สร้างเป้าหมายของเครือข่ายอย่างชัดเจน 2. สร้างกติกากลุ่มการทำงานในเครือข่าย 3. รับฟังความคิดเห็นสมาชิก 4. สร้างความเข้าใจด้วยสื่อสารตัวต่อตัว

ตารางที่ 4.2 สรุป (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของ
เครือข่ายอาหารปลอดภัย (ต่อ)

กระบวนการเรียนรู้	แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
1. การมีส่วนร่วม	มีผู้นำที่มีศักยภาพ	<ol style="list-style-type: none"> 1. เลือกผู้นำจากผลงานการปฏิบัติ 2. ผู้นำต้องมีความรับผิดชอบ 3. ผู้นำต้องทุ่มเทเพื่อเครือข่าย 4. ผู้นำต้องรู้จริงและปฏิบัติได้ 5. ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ 6. ผู้นำต้องเข้ากับสมาชิกได้ทุกคน
	มีการมอบหมายหน้าที่ รับผิดชอบ	<ol style="list-style-type: none"> 1. สมาชิกมีประโยชน์ต่อเครือข่าย 2. สมาชิกได้รับประโยชน์จากเครือข่าย 3. สมาชิกต้องมีความรับผิดชอบ 4. หน้าที่การดำรงเครือข่ายเป็นหน้าที่ของสมาชิกทุกคน 5. ให้เกียรติและใส่ใจการทำงานระหว่างกัน
2. การยกระดับ เครือข่าย	สร้างชุดความรู้ของ เครือข่าย	<ol style="list-style-type: none"> 1. หาความรู้ใหม่อย่างสม่ำเสมอ 2. นำความรู้ของทุกคนมาสรุปเป็นความรู้ของเครือข่าย 3. ทำทุกประสบการณ์ให้มีคุณค่าด้วยการบันทึก
	มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	<ol style="list-style-type: none"> 1. เปิดโอกาสให้สมาชิกเป็นวิทยากร 2. จัดการประชุม อบรม หรือดูงานอยู่เสมอ 3. มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ร่วมกัน
	ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทุกคนเข้าใจวิธีการทำเกษตรอินทรีย์ 2. ทุกคนนำความรู้ที่มีไปปฏิบัติได้ถูกต้อง 3. จัดบันทึกการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ
	มีฐานการเรียนรู้ของ เครือข่าย	<ol style="list-style-type: none"> 1. สนับสนุนการทำแปลงทดลองตัวอย่าง 2. ทำพื้นที่เรียนรู้จากแปลงตัวอย่างให้เป็นแหล่งเรียนรู้ถาวร

ตารางที่ 4.2 สรุป (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของ
เครือข่ายอาหารปลอดภัย (ต่อ)

กระบวนการเรียนรู้	แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
3. การดำเนินงาน	มีแผนพัฒนาเครือข่าย	<ol style="list-style-type: none"> 1. วางแผนการพัฒนาเครือข่ายเชิงปฏิบัติ 2. ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ 3. ประเมินการทำงานเป็นระยะๆ
	จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิก 2. สมาชิกต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมแต่ละครั้ง 3. เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มที่มีเป้าหมายเหมือนกัน 4. ระบุกิจกรรมที่ต้องทำต่อเนื่องเป็นรายปี (ปฏิทินกิจกรรม) 5. บันทึกร้อยเรียงเรื่องราวของกิจกรรมในเครือข่าย
	วางแผนการผลิตร่วมกัน	<ol style="list-style-type: none"> 1. สร้างผลผลิตที่มีคุณภาพเพื่อให้เกิดตลาดที่ต่อเนื่อง 2. จัดสรรการผลิตในเครือข่ายไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ 3. วางแผนการผลิตล่วงหน้าเพื่อการเตรียมตัวของสมาชิก 4. จัดบันทึกผลิตผลที่ได้ทั้งหมดเพื่อเป็นข้อมูลในการผลิตครั้งต่อไป 5. ทำระบบการจัดการตลาดเพื่อสะดวกในการรวมสินค้าและขาย
	แสวงหาความร่วมมือกับเครือข่ายอื่น	<ol style="list-style-type: none"> 1. เชิญกลุ่มอื่นให้เข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่าย 2. ศึกษาการทำงานของกลุ่มอื่นเพื่อหาภาคีเครือข่าย 3. ขยายผลการทำงานของเครือข่ายให้เป็นที่สนใจของกลุ่มอื่น

ตารางที่ 4.2 สรุป (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย (ต่อ)

กระบวนการเรียนรู้	แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
3. การดำเนินงาน (ต่อ)	มีการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จัก	<ol style="list-style-type: none"> 1. สร้างพันธมิตรกับสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น วิทยุชุมชน สถานีโทรทัศน์ เพื่อเป็นช่องทางการประชาสัมพันธ์ 2. จัดกิจกรรมงานประจำปีเพื่อให้เกิดการกล่าวถึงระยะยาว
4. การสร้างกระบวนการทัศน์	การสร้างวิถีชีวิต มีความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์	<ol style="list-style-type: none"> 1. สร้างความเชื่อมั่นว่าอาหารของเราดีและมีคุณค่า 2. สร้างความเชื่อมั่นว่าชีวิตเราดีขึ้นเพราะการทำเกษตรอินทรีย์ 3. สร้างค่านิยมใหม่เน้นการกินอาหารเป็นยา ร่างกายแข็งแรงได้
	การสร้างวิถีชีวิต มั่นใจว่าการเกษตรคือมรดกแก่ลูกหลาน บำนาญยามแก่เฒ่า	<ol style="list-style-type: none"> 1. ลงมือทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสร้างอาหารปลอดภัย 2. สร้างความเชื่อว่าการทำเกษตรอินทรีย์เป็นการหลุดพ้นจากวงจรเกษตรแบบทุนนิยม 3. ทำพื้นที่ทางการเกษตรให้ปลอดภัยเพื่อเป็นมรดกไว้เก็บดอกผลกินได้ยามชรา 4. สร้างค่านิยมให้ลูกหลานเปลี่ยนความคิดกลับมาทำเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืน
	การสร้างวิถีชีวิต บริโภคอาหารปลอดภัยทำให้สุขภาพดี	<ol style="list-style-type: none"> 1. สร้างความมั่นใจในคุณภาพอาหารปลอดภัยว่าสามารถนำไปให้ชีวิตของตนเองมีสุขภาพดี 2. รับประทานอาหารปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง 3. สังเกตการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายจากการรับประทานอาหารปลอดภัย 4. เพาะปลูกอาหารปลอดภัยไว้รับประทานในครัวเรือน

ตารางที่ 4.2 สรุป (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย (ต่อ)

กระบวนการเรียนรู้	แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
4. การสร้างกระบวนการ- ทัศน์ (ต่อ)	การสร้างสังคม ได้เพื่อนเรียนรู้	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดแหล่งเรียนรู้ในเครือข่ายเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงเกษตร 2. จัดกิจกรรมให้ผู้อื่นสนใจเข้ามาร่วมเรียนรู้กับทางเครือข่าย 3. มีผู้ให้คำปรึกษา และร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น
	การสร้างสังคม ได้เพื่อนบริโภค	<ol style="list-style-type: none"> 1. เปลี่ยนผู้บริโภคในตลาดทั่วไปให้เป็นเพื่อนบริโภคอาหารปลอดภัยจากเครือข่าย 2. สร้างเมนูจากอาหารพื้นถิ่นของกินที่บ้านให้แพร่หลาย
5. การสร้างแรงจูงใจ	การพึ่งตนเองทาง เศรษฐกิจ การลดลงของค่าใช้จ่ายใน ครัวเรือน	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดทำบันทึกค่าใช้จ่ายโดยแบ่งเป็นหมวดอาหาร หมวดค่าจ้างแรงงาน และหมวดค่าใช้จ่ายทั่วไป 2. สังเกตค่าใช้จ่ายที่ลดลงเพื่อสร้างแรงจูงใจการลดค่าใช้จ่าย 3. สังเกตค่าใช้จ่ายหมวดแรงงานที่ลดลงเพื่อให้เกิดความภูมิใจของการใช้แรงงานของตนเองให้เกิดคุณค่า
	การพึ่งตนเองทาง เศรษฐกิจ มีรายได้จากระบบตลาด ทางเลือก	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดทำบันทึกรายรับที่ได้จากการขายผลผลิตให้กับตลาดทางเลือกอาหารปลอดภัย 2. เครือข่ายสร้างระบบประกันราคาผลผลิตที่ขายให้กลุ่มเพื่อเป็นหลักประกันรายได้ 3. สมาชิกร่วมกันกำหนดราคาผลผลิตเกษตรอินทรีย์ที่เป็นธรรมเพื่อเอื้อต่อระบบการตลาดและรักษารฐานลูกค้าของเครือข่าย

ตารางที่ 4.2 สรุป (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของ
เครือข่ายอาหารปลอดภัย (ต่อ)

กระบวนการเรียนรู้	แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
5. การสร้างแรงจูงใจ (ต่อ)	ความมั่นคงทางอาหาร ความพอเพียงของอาหาร ในครัวเรือน	1. มีปริมาณอาหารที่ผลิตเองพอเพียงกับสมาชิกในครัวเรือน 2. สร้างแนวคิดผลิตเองกินเองในครอบครัวเพื่อลดรายจ่าย 3. สร้างค่านิยมให้กับชาวชุมชน โดยรู้ว่าบ้านไหนมีอะไรก็มาแลกเปลี่ยนกันกินในชุมชน
	ความมั่นคงทางอาหาร มีการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ พันธุ์ในเครือข่าย	1. ร่วมกันเก็บเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อเป็นคลังสำรองของเครือข่าย 2. สร้างระบบการยืมเมล็ดพันธุ์และการคืนในยามขาดแคลน
	มีระบบสวัสดิการ	1. จัดสวัสดิการให้สมาชิก ทั้งสวัสดิการรักษาพยาบาล และการกู้ยืม เสมือนว่าเครือข่ายคือองค์กรที่ต้องดูแลสมาชิก
6. การสร้างนโยบาย	สร้างมาตรฐานของเครือข่าย ประเมินมาตรฐานเครือข่ายเป็นประจำ	1. จัดการประเมินมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นประจำทุกปี ทั้งการประเมินตามมาตรฐานสากล และประเมินภายในเครือข่าย 2. คัดเลือกกรรมการประเมินมาตรฐานจากทุกหมู่บ้าน 3. รักษาระดับมาตรฐานของเครือข่ายให้คงอยู่และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป
	สร้างมาตรฐานของเครือข่าย สร้างความภูมิใจของเครือข่าย	1. พัฒนาเครือข่ายให้มีจุดเด่นด้านใดด้านหนึ่งจนได้รับรางวัลจากสถาบันที่เป็นที่ยอมรับในวงกว้าง 2. สนับสนุนสมาชิกให้แสดงความสามารถในวงวิชาการเมื่อมีโอกาส เพราะเป็นการรับรองคุณภาพของเครือข่าย
	สร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง ปฏิบัติเสมือนเครือข่ายคือครอบครัว	1. ปลูกฝังความคิดว่าเครือข่ายเป็นเสมือนครอบครัวของเรา 2. ปฏิบัติต่อสมาชิกด้วยกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และจริงใจ

ตารางที่ 4.2 สรุป (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย (ต่อ)

กระบวนการเรียนรู้	แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
6. การสร้างนโยบาย (ต่อ)	สร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง ปฏิบัติเสมือนเครือข่ายคือครอบครัว (ต่อ)	3. ไม่เป็นตัวการให้เกิดความบาดหมางระหว่างสมาชิก
	สร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง รักษาทุนของเครือข่าย	1. ยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่เข้าเครือข่าย เพื่อขยายเครือข่าย 2. ร่วมกันรักษาพื้นที่การผลิตอาหารปลอดภัยด้วยการปกป้อง เป็นหูเป็นตาเมื่อยามมีผู้บุกรุกหรือทำลายพื้นที่ 3. เข้าร่วมกลุ่มออมทรัพย์ของเครือข่าย เพื่อรักษาทุนทรัพย์ในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย 4. ร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาของเครือข่ายสู่ลูกหลานเพื่อให้เครือข่ายได้เจริญก้าวหน้าต่อไป
	สร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง เสริมศักยภาพในการปรับตัว	1. สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับนโยบายภาครัฐที่มีผลต่อการทำเกษตรอินทรีย์ 2. เผื่อระวังการแทรกแซงการค้าที่ไม่เป็นธรรมต่อเกษตรกร 3. จัดบันทึกสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลง เพื่อเสริมศักยภาพการวางแผนการผลิตอาหารปลอดภัยของเครือข่าย

ตอนที่ 2.2 ผลการระดมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

ผู้วิจัยได้จัดการสนทนากลุ่มเพื่อระดมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2557 มีผู้เชี่ยวชาญทางการทำงานเครือข่ายเข้าร่วมจำนวน 7 ท่าน ประกอบด้วย

1. ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต
2. ผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา
3. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต
4. ผู้ดูแลคลังเมล็ดพันธุ์อินทรีย์เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก
5. ผู้แทนฝ่ายการตลาดกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต

6. ผู้แทนสมาชิกครัวเรือนหมู่บ้านห้วยน้ำใส

7. ผู้แทนจากหมู่บ้านอื่นในกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต (หมู่บ้านอ่างทอง)

และมีผู้ติดตามสังเกตการณ์จากหมู่บ้านยางแดงจำนวน 3 ท่าน เพื่อช่วยจัดบันทึกประเด็น การพิจารณาระดมความเห็นของกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นการ สนทนากลุ่ม 3 ประเด็น คือ การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ความเป็นไปได้ในการนำ แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยไปใช้ ปฏิบัติจริง และข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการ ดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ผู้วิจัยได้สรุปผลการระดมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ได้ดังต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรง อยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

การพิจารณาเรื่ององค์ประกอบสำคัญของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนใน (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย มีผล การพิจารณา คือ ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 7 ท่านให้ความเห็นตรงกันว่า องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ คนหรือ สมาชิก องค์ความรู้ และกิจกรรม เป็นองค์ประกอบสำคัญทั้งหมด จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ และการ ทำงานเครือข่ายต้องพัฒนาองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนดังกล่าวไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อน เครือข่ายให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ด้านกระบวนการเรียนรู้ทั้ง 6 กระบวนการ แนวทางจัดการ และวิธีการปฏิบัติ ผู้เข้าร่วม สนทนากลุ่มทั้ง 7 ท่าน ได้ให้ความคิดเห็นว่า ร่างแนวทางที่จัดทำขึ้นครอบคลุมกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนได้ครบถ้วน ซึ่งสามารถอธิบายความเชื่อมโยงขององค์ประกอบแต่ละส่วนได้ดี สำหรับ ประเด็นการพิจารณาในแต่ละกระบวนการ มีผลการพิจารณาดังนี้

1. การมีส่วนร่วม มีผลในการพิจารณา คือ

1.1 มีการวางเป้าหมายร่วมกัน พบว่า เป้าหมายของเครือข่ายที่ชัดเจน คือ เกษตรยั่งยืน โดยผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า การทำงานต้องมีการรับฟังความเห็นจากสมาชิก เน้นการ ทำงานจากล่างขึ้นบน หมายถึง จะพูดคุยรับฟังสมาชิกก่อนจึงจะสรุปเป็นข้อมูลของเครือข่าย ส่วน เรื่องการสื่อสารไม่จำเป็นต้องเป็นตัวต่อตัว แต่ต้องสื่อสารแล้วเข้าใจกันรู้เรื่องตามเนื้อความที่ต้องการ ส่งสาร

1.2 มีผู้นำที่มีศักยภาพ พบว่า มีผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งแสดงความคิดเห็นว่า เครือข่ายใช้ วิธีการเลือกผู้นำแบบประชาธิปไตย คือ การลงคะแนนเสียง โดยส่วนใหญ่สมาชิกจะเลือกคนที่ทำงาน เป็น ทุ่มเท มีความรับผิดชอบ มีวิสัยทัศน์ที่สามารถนำพาเครือข่ายให้ก้าวหน้าได้ และมีอีกท่านหนึ่ง เน้นย้ำว่าผู้นำต้องเข้ากับสมาชิกทุกคนได้ดี และทำหน้าที่เป็นกาวใจยามเกิดเรื่องขัดแย้งกันใน เครือข่ายได้

1.3 มีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบ พบว่า การทำงานในเครือข่ายสมาชิกทุกคนควร เสนอตนเองในการรับผิดชอบงานของเครือข่ายตามความถนัด ซึ่งผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า

การทำงานในยุคปัจจุบัน จะให้ความสำคัญของการทำงานร่วมกันระหว่างหญิงชาย และละอายุ ทุกคนสามารถทำงานเสริมทีมกันได้ โดนจะส่งต่อความรู้ให้คนรุ่นใหม่ได้ช่วยงานของเครือข่าย และผู้สูงอายุจะทำหน้าที่สนับสนุนอยู่เบื้องหลังการทำงาน โดยการทำงานต้องสร้างความไว้วางใจและให้เกียรติแก่ผู้ร่วมงานทุกคน

2. การยกระดับเครือข่าย มีผลการพิจารณาคือ

2.1 สร้างชุดความรู้ของเครือข่าย พบว่า การแบ่งปันประสบการณ์จะทำให้การเรียนรู้มีคุณค่ามาก โดยผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า สมาชิกส่วนใหญ่จะสรุปองค์ความรู้กันด้วยคำพูด โดยการแชร์ประสบการณ์จากสิ่งที่ได้เรียนรู้และปฏิบัติมา การสรุปด้วยการบันทึกจะมีตัวแทนของกลุ่มเป็นผู้รับหน้าที่ไป เพราะบางคนก็ไม่มีความสามารถในการเขียนที่ดีพอ

2.2 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบว่า มีการสนับสนุนให้สมาชิกที่มีความสามารถเป็นต้นแบบในการเรียนรู้ มีผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า ในทุกหมู่บ้านที่เข้าร่วมในกลุ่มจะมีตัวแทนที่รับหน้าที่เป็นต้นแบบการทำงานของหมู่บ้าน ซึ่งบางครั้งก็เป็นตัวแทนในการเข้าร่วมเรียนรู้กับกลุ่มอื่นๆ แล้วนำมาขยายผลการเรียนรู้ถ่ายทอดสู่สมาชิกคนอื่นในกลุ่มเกษตรอินทรีย์ต่อไป

2.3 ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านแสดงความเห็นว่า เมื่อมีองค์ความรู้ใหม่ที่น่าสนใจ การทดลองปฏิบัติจะเน้นให้กลุ่มต้นแบบทดลองก่อน เมื่อได้ผลแล้วจึงมีการขยายผลให้สมาชิกคนอื่นๆ ต่อไป

2.4 มีฐานการเรียนรู้ของเครือข่าย พบว่า ฐานการเรียนรู้ไม่ได้มีเฉพาะการทำแปลงตัวอย่างสาธิตเท่านั้น โดยผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า ฐานการเรียนรู้ของเครือข่ายมีทั้งฐานเกี่ยวกับการผลิตเกษตรอินทรีย์ ฐานการเรียนรู้ด้านการออมทรัพย์ก็มีบทบาทมาก เพราะการออมทรัพย์เป็นกลไกในการขยายผลการเรียนรู้ และเป็นส่วนสนับสนุนส่งเสริมการทำงานของเครือข่าย ส่วนของการสร้างพื้นที่เรียนรู้ให้บุคคลภายนอกที่สนใจการผลิตอาหารปลอดภัยเข้าศึกษา มีการทำมานานมากแล้ว และได้รับการตอบรับจากผู้เข้าเรียนรู้ในเครือข่ายดีมาก ทำให้ปัจจุบันกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตเป็นที่ยอมรับด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

3. การดำเนินงาน มีผลการพิจารณาคือ

3.1 มีแผนพัฒนาเครือข่าย พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านเห็นด้วยกับการวางแผนพัฒนาเครือข่าย เพราะจะทำให้การทำงานมีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน และมีการประเมินเป็นประจำ โดยผลจากการประเมินจะนำมาสรุปเพื่อพัฒนาเครือข่ายต่อไป ส่วนด้านใดที่ต้องปรับปรุงก็จะได้รับดำเนินการ

3.2 จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง พบว่า กิจกรรมที่ต่อเนื่องและมีประโยชน์ต่อสมาชิกเป็นหัวใจของการทำงานเครือข่าย เพราะผลงานจากการทำงานกิจกรรมของเครือข่ายจะทำให้สมาชิกให้ความสนใจกับเครือข่าย โดยผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า เครือข่ายควรมีกิจกรรมให้สมาชิกได้เข้าร่วมสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการดึงความสนใจของสมาชิกให้อยากทำงาน อยากเข้าร่วมกับเครือข่าย

3.3 วางแผนการผลิตร่วมกัน พบว่า การวางแผนการผลิตมีความสำคัญมาก โดยผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า การวางแผนจะทำให้สมาชิกได้เตรียมตัวก่อนการผลิตจนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิต การจัดการตลาดก็จะสามารถทำงานได้ตามที่วางแผนไว้ด้วย ซึ่งการวางแผนควรทำทั้งในระยะสั้นล่วงหน้า 2 เดือน และระยะยาวรายปี

3.4 แสวงหาความร่วมมือกับเครือข่ายอื่น พบว่า มีผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นไว้ว่า การหาความร่วมมือกับเครือข่ายอื่นๆ จะทำให้การทำงานของเครือข่ายมีการขยายและมีความยั่งยืนขึ้น กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขตมีการทำงานมานานได้ทำงานเป็นแกนหลักให้กลุ่มเกษตรกรในภาคตะวันออก เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกปราจีนบุรีก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการขยายเครือข่ายความร่วมมือของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต

3.5 มีการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จัก พบว่า การออกงานแสดงสินค้ารณรงค์เรื่องอาหารปลอดภัยที่มีการจัดขึ้นเป็นประจำทำให้เกิดการประชาสัมพันธ์ให้บุคคลทั่วไปได้รู้จักกลุ่มและผลผลิตของเครือข่าย โดยผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า ปัจจุบันมีงานแสดงสินค้าที่ทำร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก (ประเทศไทย) เช่น งานมหกรรมอาหารและสุขภาพวิถีไทย และงานที่ร่วมกับเครือข่ายตลาดสีเขียว เช่น งานกรีนแฟร์ เป็นต้น

4. การสร้างกระบวนการ มีผลการพิจารณาคือ

4.1 การสร้างวิถีชีวิต ประกอบด้วย

4.1.1 มีความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านเห็นว่าความเชื่อมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์เป็นรากฐานที่สำคัญในการดำรงอยู่ของเครือข่าย เพราะความเชื่อมั่นจะนำมาซึ่งการปฏิบัติอย่างจริงจัง และการกินอาหารเป็นยาเป็นวิธีการบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ทรงคุณค่ามาก โดยผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า ในสมัยก่อนเราจะมีวิธีการกินอาหารตามฤดูกาล ซึ่งทำให้คนแข็งแรง ปัจจุบันองค์ความรู้ไม่ค่อยได้รับความสนใจ ทางกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ดีใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการรักษาองค์ความรู้นี้และขยายความรู้ให้คนอื่นต่อไป

4.1.2 มั่นใจว่าการเกษตรคือมรดกแก่ลูกหลาน บำนาญยามแก่เฒ่า พบว่า มีผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า การทำเกษตรอินทรีย์นั้นเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ยิ่งเริ่มมีการลงมือปฏิบัติไปทั่วๆ แล้วขยายการทำไปเรื่อยๆ จะทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ยั่งยืน เครือข่ายเป็นเพียงหนึ่งกลุ่มในการสนับสนุนความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ แต่การลงมือทำของสมาชิกจะทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารในครอบครัวตนเอง และในชุมชน

4.1.3 บริโภคอาหารปลอดภัยทำให้สุขภาพดี พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านลงความเห็นว่าสุขภาพอาจจะไม่ได้ดีขึ้นในทันทีทันใดเหมือนการกินยา แต่อาการต่างๆ ที่เป็นอาการเรื้อรังเช่น หายใจไม่ออก คัดจมูก หรือเป็นภูมิแพ้เพราะสารเคมี มีอาการที่ดีขึ้น ผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งอธิบายถึงสิ่งที่เปลี่ยนไปในร่างกายในทางที่ดีขึ้นแล้วนำไปแนะนำให้ผู้บริโภคในตลาดรับประทานอาหารปลอดภัยด้วยกัน

4.2 การสร้างสังคม ประกอบด้วย

4.2.1 ได้เพื่อนเรียนรู้ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านเห็นชอบกับคำว่าเพื่อนเรียนรู้ เพราะทำให้มองเห็นภาพการร่วมมือกันของคนในการเรียนรู้ การทำงานของเครือข่าย และยังเห็นภาพถึงการชักจูงผู้ที่สนใจเข้ามาร่วมเรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์กับเครือข่ายด้วย

4.2.2 ได้เพื่อนบริโภค พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านเห็นชอบกับการใช้คำว่าเพื่อนบริโภค เพราะคำว่าเพื่อนเป็นคำที่แสดงถึงความเป็นมิตร การเลือกสรรสิ่งที่ดีที่สุดให้แก่กัน โดยผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า เพื่อนบริโภคนั้นแสดงให้เห็นถึงการก้าวข้ามการเป็นผู้ผลิตและ

ผู้บริโภค แต่การแลกเปลี่ยนพูดคุยที่เกิดขึ้นระหว่างกันทั้งเรื่องผลผลิต เรื่องเมนูอาหาร นำมาซึ่งการเป็นเพื่อนกันได้ บางครั้งมีคนในทีมตลาดบางคนหายไป ลูกค้ำก็จะถามหาและฝากความระลึกถึงกัน

5. ด้านการสร้างแรงจูงใจ เกิดจากการพัฒนาคน กิจกรรม และเครือข่ายร่วมกัน มีผลการพิจารณาคือ

5.1 การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย

5.1.1 การลดลงของค่าใช้จ่ายในครัวเรือน พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านเห็นด้วยกับวิธีการปฏิบัติในประเด็นดังกล่าวทุกข้อ

5.1.2 มีรายได้จากระบบตลาดทางเลือก พบว่า มีผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่าควรใช้คำว่าตลาดสีเขียวแทนคำว่าตลาดทางเลือก เพราะขณะนี้คนทั่วไปเข้าใจความหมายของตลาดสีเขียวว่าเป็นตลาดที่ขายอาหารปลอดภัย เป็นสินค้าที่ผลิตจากกระบวนการเกษตรอินทรีย์ มีผู้เชี่ยวชาญอีกท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า การตั้งราคานั้นต้องเน้นราคาที่เป็นธรรมทั้งต่อผู้ผลิตและผู้ซื้อ โดยราคาขายจะสูงกว่าราคาประกันผลผลิตของกลุ่มเพื่อให้ผู้ผลิตได้เงินตามราคาประกัน ทางกลุ่มก็จะอยู่ได้จากกำไรของการค้า แต่ราคาที่ตั้งขายที่ตลาดสีเขียวก็ต้องเป็นราคาที่ผู้บริโภคได้รับได้ทุกกลุ่ม ตั้งแต่แม่บ้าน พนักงานรับเงินเดือนทั่วไป จนถึงระดับผู้บริหาร

5.2 ความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย

5.2.1 ความพอเพียงของอาหารในครัวเรือน พบว่า มีผู้เชี่ยวชาญให้ความสนใจกับคำว่าตู้กับข้าวชุมชน เพราะเป็นคำที่แสดงให้เห็นความผูกพันของสมาชิก แต่ละคนในเครือข่ายจะรับทราบที่บ้านไหนมีอาหารพืชผักอะไรก็เอามาแลกเปลี่ยนกินกันได้ และการกินอาหารที่ผลิตเองจะเป็นการลดค่าใช้จ่ายการซื้ออาหารของสมาชิกเครือข่าย

5.2.2 มีการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ในเครือข่าย พบว่า การสร้างคลังสำรองเก็บเมล็ดพันธุ์ของเครือข่ายมีความสำคัญมาก โดยผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า เมื่อครั้งปี พ.ศ. 2556 มีพื้นที่บางส่วนของเครือข่ายถูกน้ำท่วม แต่พื้นที่ที่ไม่ได้รับผลกระทบและมีเมล็ดพันธุ์สำรองเก็บไว้ ก็ทำหน้าที่แจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ให้กับสมาชิกในเครือข่ายไว้ใช้ผลิตต่อไป ซึ่งปัจจุบันเครือข่ายมีปริมาณเมล็ดพันธุ์เพิ่มขึ้น ทำให้มีเหลือพอในการจำหน่ายให้ผู้บริโภคที่สนใจนำไปเพาะปลูกเองด้วย

5.3 มีระบบสวัสดิการ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านเห็นด้วยกับการสร้างระบบสวัสดิการในเครือข่าย เพราะเป็นการดูแลสมาชิกให้มีความมั่นคงเมื่อยามเจ็บป่วย และเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน

6. ด้านการสร้างนโยบาย เกิดจากการพัฒนาองค์ความรู้ กิจกรรม และเครือข่ายร่วมกัน มีผลการพิจารณาคือ

6.1 สร้างมาตรฐานของเครือข่าย ประกอบด้วย

6.1.1 ประเมินมาตรฐานของเครือข่ายเป็นประจำ พบว่า ทางเครือข่ายมีการเน้นเรื่องการรักษามาตรฐานเป็นพิเศษ เพราะนอกจากการประเมินมาตรฐานระดับสากล การประเมินโดยกรรมการของเครือข่ายก็มีส่วนสำคัญ โดยผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า สมาชิกทุกคนต้องดูแลรักษามาตรฐานของแปลงของตน เพราะการผลิตเกษตรอินทรีย์มีความพิถีพิถันมาก กรรมการเครือข่ายจะเป็นผู้ประเมินว่าระหว่างการผลิตนั้น สมาชิกต้องระมัดระวังเรื่องใดเพื่อเป็นการรักษาคุณภาพของผลผลิตในระดับเครือข่าย

6.1.2 สร้างความภูมิใจของเครือข่าย พบว่า มีผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งแสดงความคิดเห็นว่าการสนับสนุนให้สมาชิกเข้าร่วมแสดงความสามารถในวงวิชาการมีความสำคัญต่อการรักษามาตรฐานของเครือข่ายมาก เพราะหลักฐานทางวิชาการต่างๆ เป็นตัวชี้วัดหนึ่งว่าสมาชิกได้รับการพัฒนาด้านความรู้ และความรู้ที่ได้รับมาของสมาชิกจะมาช่วยต่อเติมให้การทำงานของเครือข่ายมั่นคงและคงอยู่ได้ต่อไป

6.2 สร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง ประกอบด้วย

6.2.1 ปฏิบัติเสมือนเครือข่ายคือครอบครัว พบว่า รากฐานของความยั่งยืนดำรงอยู่ของเครือข่ายต้องมาจากจิตใจของสมาชิกที่เห็นประโยชน์ของการทำงานในรูปแบบเครือข่าย โดยผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า การปฏิบัติตนระหว่างสมาชิกที่เอื้อเพื่อ สามัคคี จริงใจต่อกัน จะทำให้รากฐานมั่นคง ซึ่งหลักการปฏิบัติตัวต่อเครือข่ายก็เหมือนการปฏิบัติตัวเมื่ออยู่บ้าน ที่ทุกคนก็ใฝ่ฝันอยากมีบ้านที่อบอุ่น จึงควรนำหลักปฏิบัตินี้มาใช้เมื่ออยู่กับเครือข่ายด้วย

6.2.2 รักษาทุนของเครือข่าย พบว่า การสร้างทุนของเครือข่ายมีความจำเป็นมาก ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านมีความเห็นตรงกันว่า เครือข่ายจะดำรงอยู่ยั่งยืน ต้องมีทุนที่เข้มแข็ง ทั้งทุนทางพื้นที่ คือเก็บรักษาดูแลพื้นที่ทำเกษตรอินทรีย์ ทุนทางปัญญา คือการถ่ายทอดความรู้และสร้างผู้นำรุ่นใหม่ต่อไป และทุนทรัพย์จากการให้ความสำคัญกับการออม ที่จะเป็นการสนับสนุนการทำงาน of เครือข่ายให้เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่องและตลอดไป

6.2.3 เสริมศักยภาพในการปรับตัว พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก มีการวางแผนนโยบายและแผนปฏิบัติการอย่างชัดเจน เพราะเครือข่ายจะดำรงอยู่ได้ต้องปรับตัวได้เมื่อเกิดภัยพิบัติ และต้องรู้เท่าทันต่อระบบตลาด หรือนโยบายจากภายนอกที่ไม่เป็นธรรม

ความเป็นไปได้ในการนำแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยไปใช้ปฏิบัติจริง

ผลการระดมความคิดเห็นในประเด็นความเป็นไปได้ในการนำแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยไปใช้ปฏิบัติจริง ผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มจำนวน 7 ท่านได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นว่า แนวทางที่นำมาสนทนากลุ่มสามารถนำไปใช้กับเครือข่ายได้ แล้วยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับเครือข่ายอื่นที่มีแนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์เหมือนกันได้ เพราะวิธีการปฏิบัติที่นำเสนอจะมุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการทำงานเครือข่ายให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

“...องค์ประกอบในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีความครบถ้วนทั้งเรื่องของคน องค์ความรู้ และกิจกรรม อีกทั้งแนวทางนี้แบ่งการพัฒนาเป็นด้านต่างๆ ที่ครอบคลุมทุกประเด็น หากเครือข่ายอื่นสนใจพัฒนาเครือข่ายตนเองให้ยั่งยืนก็สามารถนำไปใช้ได้ โดยเฉพาะเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกที่มีแนวคิดใกล้เคียงกับเครือข่ายเรา ก็นำไปประยุกต์ใช้ได้...”

(ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม, สนทนากลุ่ม, 7 พฤศจิกายน 2557)

นอกจากนี้ยังมีผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่านในจำนวน 7 ท่าน ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม สอดคล้องกันว่า ในช่วงเวลาการทำงานจริงกิจกรรมต่างๆ จะมีทั้งกิจกรรมที่ต้องทำต่อเนื่องเป็นประจำ และก็อาจมีบางกิจกรรมที่เข้ามาเป็นช่วงๆ ทำให้อาจมีการทับซ้อนในเรื่องเวลาการทำงาน ทีมงานบางกลุ่มอาจต้องทำงานหลายๆ งานในเวลาเดียวกัน ดังนั้น การสร้างทีมคนรุ่นใหม่มาร่วมทำงานเครือข่ายจึงมีความสำคัญมาก เพราะยิ่งเครือข่ายมีการเติบโต จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการ งานให้มีประสิทธิภาพ และบางกิจกรรมถ้าประโยชน์ที่ได้รับไม่ตอบสนองกับความต้องการของสมาชิก ในเครือข่ายก็ควรละเว้นกิจกรรมดังกล่าว เพื่อไม่ให้เกิดภาระกับผู้ทำงาน และไม่เกิดทัศนคติที่ไม่ดีกัน ระหว่างสมาชิก

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปการระดมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วม สนทนากลุ่มได้ว่า แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย อาหารปลอดภัย มีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ปฏิบัติจริงในเครือข่ายอาหารปลอดภัย เพราะมี รายละเอียดวิธีการปฏิบัติที่ชัดเจนครอบคลุมในทุกๆ ด้านการพัฒนา และแนวทางนี้จะใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อผู้ปฏิบัติจะต้องมีความเข้าใจงานของเครือข่าย และเข้าใจสมาชิกในเครือข่าย เพราะ เครือข่ายจะดำรงอยู่ได้ต้องมีสมาชิกช่วยดำเนินการ มีกิจกรรมช่วยขับเคลื่อนการทำงาน และมีองค์ความรู้ในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่าย

ข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของ เครือข่ายอาหารปลอดภัย

จากผลการระดมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 7 ท่าน เกี่ยวกับข้อเสนอแนะอื่นๆ โดย สรุปได้ว่าการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการศึกษาวิจัยที่เข้าร่วมศึกษาในพื้นที่อย่าง แท้จริง เป็นการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดประโยชน์สำหรับเครือข่ายมาก เพราะการสัมภาษณ์ซักถามต่างๆ ที่ ผู้วิจัยปฏิบัตินั้น เป็นการสะท้อนความคิด และรูปแบบการทำงานของเครือข่ายผ่านการวิจัยที่เป็น ลำดับขั้นตอน ทำให้เครือข่ายได้ทบทวนองค์ความรู้และกิจกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติ รวมทั้งการสรุปความ คิดเห็นของสมาชิกในเครือข่ายเปรียบเสมือนการประเมินการทำงานที่ผ่านๆ มาจากสายตาของคน นอก ทำให้นำไปสู่การวางแผนการทำงานในปีต่อไป หลักฐานทางวิชาการที่เกิดขึ้นจากการทำแนวทาง เครือข่ายก็จะนำไปปฏิบัติจริง เพื่อพัฒนาให้เครือข่ายทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และดำรงอยู่ไป อย่างยั่งยืน

สรุปผลการระดมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการ เรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 7 ท่านเห็นด้วยกับ (ร่าง) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ที่ผู้วิจัยนำเสนอทั้งหมด แต่มีรายละเอียดบางประการที่ต้องปรับและเพิ่มเติมดังที่เสนอมาแล้วใน ข้างต้น เพื่อให้แนวทางมีความถูกต้อง ชัดเจน และเหมาะสมกับการนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง ซึ่งผู้วิจัยได้ นำผลการระดมความคิดเห็นนี้ไปพัฒนาเป็นแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการ ดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ซึ่งจะนำเสนอในตอนที 2.3 ต่อไป

ตอนที่ 2.3 แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของ เครือข่ายอาหารปลอดภัย

ผู้วิจัยได้สรุปแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ซึ่งผ่านการวิเคราะห์ตามผลการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ความเป็นไปได้ของการนำไปใช้ ปฏิบัติจริง และข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ซึ่งแนวทางดังกล่าวประกอบด้วย 1) องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย และ 2) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ สมาชิกในเครือข่าย องค์ความรู้ และกิจกรรม ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีความสำคัญและเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยที่สามารถอธิบายได้ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 สมาชิกในเครือข่าย

สมาชิกในเครือข่ายเปรียบเสมือนพลังในการทำงานเครือข่าย เพราะเครือข่ายจำเป็นต้องมีสมาชิกเพื่อดำเนินกิจกรรมทุกประเภท สมาชิกในเครือข่ายจะประกอบไปด้วยผู้นำเครือข่าย และสมาชิกคนอื่นๆ ที่มีหน้าที่และบทบาทต่างกันไป ซึ่งการอยู่ร่วมกันของสมาชิกจำนวนมากต้องอาศัยหลักของความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรับผิดชอบ และเอาใจใส่การทำงาน พร้อมทั้งหาสมาชิกใหม่ๆ ที่มีความสนใจเดียวกันเพื่อเข้าร่วมทำงานในเครือข่าย และขยายเครือข่ายให้ใหญ่ขึ้น เพื่อให้เครือข่ายสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไป

องค์ประกอบที่ 2 องค์ความรู้

องค์ความรู้เปรียบเสมือนสมองของเครือข่าย ถ้าเปรียบเทียบกับร่างกายมนุษย์ องค์ความรู้ก็คือสมองในการช่วยคิด วิเคราะห์ วางแผนการทำงาน โดยองค์ความรู้ของเครือข่ายจะนำมาซึ่งแผนการจัดการเรียนรู้ร่วมกันโดยผ่านทางกิจกรรมต่างๆ เช่น การประชุม การทำการตลาด การพัฒนาความรู้ในสิ่งที่สนใจ เครือข่ายจะทำงานได้เต็มประสิทธิภาพเมื่อมีองค์ความรู้มาเติมเต็มให้สมาชิกเป็นผู้ที่มีคุณภาพ และศักยภาพในการทำงาน เพื่อสร้างสรรค์แผนงานต่างๆ และพัฒนาให้เครือข่ายเจริญรุ่งเรืองต่อไป

องค์ประกอบที่ 3 กิจกรรม

กิจกรรมเปรียบเสมือนหัวใจในการขับเคลื่อนเครือข่ายให้มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง และดำรงอยู่ได้ตลอดไป เพราะกิจกรรมจะนำไปสู่การพบปะของสมาชิก การสร้างผลงาน และการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งการทำกิจกรรมของเครือข่ายต้องเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก ต้องมีประโยชน์ต่อสมาชิก และต้องมีวัตถุประสงค์และขั้นตอนวิธีการดำเนินการจัดกิจกรรมที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการจัดกิจกรรมของเครือข่าย

2. แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย มีกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมด 6 กระบวนการ ประกอบด้วย กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการยกระดับเครือข่าย กระบวนการดำเนินงาน กระบวนการสร้างกระบวนการทัศน์ กระบวนการสร้างแรงจูงใจ และกระบวนการสร้างนโยบาย โดยพัฒนามาจากองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน คือ สมาชิก องค์ความรู้ และกิจกรรม ร่วมกับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของหมู่บ้านห้วยน้ำใสและกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต ซึ่งมีแนวทางจัดการและวิธีการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) กระบวนการมีส่วนร่วม มีแนวทางจัดการ 3 แนวทาง และวิธีการปฏิบัติทั้งหมด 16 ข้อ สามารถอธิบายได้ตามตารางที่ 4.3 ดังนี้

ตารางที่ 4.3 แนวทางจัดการในกระบวนการมีส่วนร่วม และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
1. มีการวางเป้าหมายร่วมกัน	1. สร้างเป้าหมายของเครือข่ายอย่างชัดเจน คือ การทำเกษตรอินทรีย์ 2. รับฟังความคิดเห็นสมาชิก โดยใช้หลักการทำงานจากล่างขึ้นบน เพื่อสรุปข้อมูลและสร้างกติกาการทำงานในเครือข่าย 3. สร้างความเข้าใจด้วยสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ
2. มีผู้นำที่มีศักยภาพ	4. เลือกผู้นำจากผลงานการปฏิบัติด้วยกระบวนการประชาธิปไตย 5. ผู้นำต้องมีความรับผิดชอบ 6. ผู้นำต้องทุ่มเทเพื่อเครือข่าย 7. ผู้นำต้องรู้จริงและปฏิบัติได้ 8. ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ 9. ผู้นำต้องเข้ากับสมาชิกได้ทุกคน
3. มีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบ	10. สมาชิกมีประโยชน์ต่อเครือข่ายโดยการเสนอตนเองในการรับผิดชอบงานของเครือข่ายตามความถนัด 11. สมาชิกต้องได้รับประโยชน์จากเครือข่าย 12. สมาชิกต้องมีความรับผิดชอบ 13. ให้ความสำคัญของการทำงานร่วมกันระหว่างหญิงชาย และคละอายุ และทุกคนสามารถทำงานเสริมทีมนักกันได้

	14. ทำความเข้าใจว่าหน้าที่การดำรงเครือข่ายเป็นหน้าที่ของสมาชิกทุกคน 15. สร้างคนรุ่นใหม่ได้ช่วยงานของเครือข่าย และผู้สูงอายุทำหน้าที่สนับสนุนอยู่เบื้องหลังการทำงาน 16. มีการให้เกียรติและไว้วางใจการทำงานระหว่างกัน
--	---

2) กระบวนการยกระดับเครือข่าย มีแนวทางจัดการ 4 แนวทาง และวิธีการปฏิบัติทั้งหมด 14 ข้อ สามารถอธิบายได้ตามตารางที่ 4.4 ดังนี้

ตารางที่ 4.4 แนวทางจัดการในกระบวนการยกระดับเครือข่าย และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
1. สร้างชุดความรู้ของเครือข่าย	1. หมั่นศึกษาหาความรู้ใหม่อย่างสม่ำเสมอ 2. นำความรู้ของทุกคนมาสรุปเป็นความรู้ของเครือข่ายผ่านการประชุมกลุ่ม 3. บันทึกทุกประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในการเรียนรู้
2. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	4. เปิดโอกาสให้สมาชิกเป็นวิทยากรด้วยการเป็นต้นแบบการทำงาน 5. จัดการประชุม อบรม หรือดูงานอยู่เสมอ 6. มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ร่วมกัน 7. ส่งตัวแทนในเครือข่ายเข้าร่วมเรียนรู้กับกลุ่มอื่นๆ แล้วนำมาขยายผลการเรียนรู้ถ่ายทอดสู่สมาชิกคนอื่นต่อไป
3. ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง	8. ทุกคนเข้าใจวิธีการทำเกษตรอินทรีย์ 9. ทุกคนนำความรู้ที่มีไปปฏิบัติได้ถูกต้อง 10. จัดบันทึกการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ
4. มีฐานการเรียนรู้ของเครือข่าย	11. สนับสนุนการทำแปลงทดลองตัวอย่าง 12. ทำพื้นที่เรียนรู้จากแปลงตัวอย่างให้เป็นแหล่งเรียนรู้ถาวร 13. สร้างฐานการเรียนรู้ด้านการออมทรัพย์ เพราะการออมทรัพย์เป็นกลไกสนับสนุนส่งเสริมการทำงานของเครือข่าย 14. ต้อนรับบุคคลอื่นที่สนใจเข้าร่วมเรียนรู้กับเครือข่าย

3) กระบวนการดำเนินงาน มีแนวทางจัดการ 5 แนวทาง และวิธีการปฏิบัติทั้งหมด 19 ข้อ สามารถอธิบายได้ตามตารางที่ 4.5 ดังนี้

ตารางที่ 4.5 แนวทางจัดการในกระบวนการดำเนินงาน และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ของ
เครือข่ายอาหารปลอดภัย

แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
1. มีแผนพัฒนาเครือข่าย	1. วางแผนการพัฒนาเครือข่ายเชิงปฏิบัติอย่างชัดเจน 2. ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ 3. ประเมินการทำงานเป็นระยะๆ
2. จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง	4. จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิก 5. ควรมีกิจกรรมให้สมาชิกได้เข้าร่วมสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการดึงความสนใจของสมาชิกให้อยากทำงาน อยากร่วมกับเครือข่าย 6. สมาชิกต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมแต่ละครั้ง 7. หาโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มอื่นที่มีเป้าหมายเหมือนกันเพื่อหาเพื่อนร่วมอุดมการณ์ 8. ระบุกิจกรรมที่ต้องทำต่อเนื่องเป็นรายปี (ปฏิทินกิจกรรม) 9. บันทึกร้อยเรียงเรื่องราวของกิจกรรมในเครือข่าย
3. การวางแผนการผลิตร่วมกัน	10. สร้างผลผลิตที่มีคุณภาพเพื่อให้เกิดตลาดที่ต่อเนื่อง 11. จัดสรรการผลิตในเครือข่ายไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ 12. วางแผนการผลิตล่วงหน้าเพื่อการเตรียมตัวของสมาชิก 13. จัดบันทึกผลผลิตที่ได้ทั้งหมดเพื่อเป็นข้อมูลในการผลิตครั้งต่อไป 14. ทำระบบการจัดการตลาดเพื่อสะดวกในการรวมสินค้าและขาย
4. แสวงหาความร่วมมือกับเครือข่ายอื่น	15. เชิญกลุ่มอื่นให้เข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่าย 16. ศึกษาการทำงานของกลุ่มอื่นเพื่อหาภาคีเครือข่าย 17. ขยายผลการทำงานของเครือข่ายให้เป็นที่สนใจของกลุ่มอื่น
5. มีการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จัก	18. สร้างพันธมิตรกับสื่อต่างๆ เช่นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น วิทยุชุมชน สถานีโทรทัศน์ เพื่อเป็นช่องทางการประชาสัมพันธ์ 19. จัดกิจกรรมงานประจำปีเพื่อให้เกิดพบปะระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค และเป็นการประชาสัมพันธ์เครือข่ายในระยะยาว

4) กระบวนการสร้างกระบวนการทัศน์ มีแนวทางจัดการ 2 แนวทางใหญ่ ซึ่งแบ่งได้เป็น 5 แนวทางย่อย และวิธีการปฏิบัติทั้งหมด 19 ข้อ สามารถอธิบายได้ตามตารางที่ 4.6 ดังนี้

ตารางที่ 4.6 แนวทางจัดการในกระบวนการสร้างกระบวนการทัศน์ และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
1. การสร้างวิถีชีวิต 1.1 มีความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์	1. สร้างความเชื่อมั่นว่าอาหารของเราดีและมีคุณค่า 2. สร้างความเชื่อมั่นว่าชีวิตเราดีขึ้นเพราะการทำเกษตรอินทรีย์ 3. ขยายความรู้การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสร้างความยั่งยืนทางการเกษตร 4. รักษาและถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เน้นการกินอาหารเป็นยา และการกินอาหารตามฤดูกาล เพื่อสร้างร่างกายแข็งแรงได้
1.2 มั่นใจว่าการเกษตรคือมรดกแก่ลูกหลาน บำนาญยามแก่เฒ่า	5. ปลุกฝังความคิดการทำเกษตรอินทรีย์คือการสร้างความมั่นคงทางอาหาร 6. ลงมือทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสร้างอาหารปลอดภัย 7. สร้างความเชื่อว่าการทำเกษตรอินทรีย์เป็นการหลุดพ้นจากวงจรเกษตรแบบทุนนิยม 8. ทำพื้นที่ทางการเกษตรให้ปลอดภัยเพื่อเป็นมรดกไว้เก็บดอกผลกินได้ยามชรา 9. สร้างค่านิยมให้ลูกหลานเปลี่ยนความคิดกลับมาทำเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืน
1.3 บริโภคอาหารปลอดภัยทำให้สุขภาพดี	10. สร้างความมั่นใจในคุณภาพอาหารปลอดภัยว่าสามารถนำไปให้ชีวิตของตนเองมีสุขภาพดี 11. รับประทานอาหารปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง 12. สังเกตการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายจากการรับประทานอาหารปลอดภัย 13. เพาะปลูกอาหารปลอดภัยไว้รับประทานในครัวเรือน
2. การสร้างสังคม 2.1 ได้เพื่อนเรียนรู้	14. จัดแหล่งเรียนรู้ในเครือข่ายเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงเกษตร 15. จัดกิจกรรมให้ผู้อื่นสนใจเข้ามาร่วมเรียนรู้กับทางเครือข่าย 16. มีผู้ให้คำปรึกษา และร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

2.2 ได้เพื่อนบริโภค	17. เปลี่ยนผู้บริโภคในตลาดทั่วไปให้เป็นเพื่อนบริโภค อาหารปลอดภัยจากเครือข่าย 18. มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยเรื่องการผลิตอาหารระหว่าง ผู้ผลิตและผู้บริโภค นำมาสู่มิตรภาพและการเป็นเพื่อนกัน 19. สร้างเมนูจากอาหารพื้นถิ่นของกินพื้นบ้านให้ แพร่หลาย
---------------------	--

5) กระบวนการสร้างแรงจูงใจ มีแนวทางจัดการใหญ่ 3 แนวทาง ซึ่งแบ่งได้เป็น 5 แนวทางย่อย และวิธีการปฏิบัติทั้งหมด 12 ข้อ สามารถอธิบายได้ตามตารางที่ 4.7 ดังนี้

ตารางที่ 4.7 แนวทางจัดการในกระบวนการสร้างแรงจูงใจ และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
1. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ 1.1 การลดลงของค่าใช้จ่ายในครัวเรือน	1. จัดทำบันทึกค่าใช้จ่ายโดยแบ่งเป็นหมวดอาหาร หมวดค่าจ้างแรงงาน และหมวดค่าใช้จ่ายทั่วไป 2. สังเกตค่าใช้จ่ายหมวดซื้ออาหารที่ลดลงเพื่อสร้างแรงจูงใจการลดค่าใช้จ่าย 3. สังเกตค่าใช้จ่ายหมวดแรงงานที่ลดลงเพื่อให้เกิดความภูมิใจของการใช้แรงงานของตนเองให้เกิดคุณค่า
1.2 มีรายได้จากตลาดสีเขียว	4. จัดทำบันทึกรายรับที่ได้จากการขายผลผลิตให้กับตลาดสีเขียว (ตลาดอาหารปลอดภัย) 5. เครือข่ายสร้างระบบประกันราคาผลผลิตที่ขายให้กลุ่มเพื่อเป็นหลักประกันรายได้ 6. สมาชิกร่วมกันกำหนดราคาผลผลิตเกษตรอินทรีย์ที่เป็นธรรมเพื่อเอื้อต่อระบบการตลาดและรักษาฐานลูกค้าด้วยราคาที่สามารเข้าถึงได้จากทุกคน
2. ความมั่นคงทางอาหาร 2.1 ความพอเพียงของอาหารในครัวเรือน	7. มีปริมาณอาหารที่ผลิตเองพอเพียงกับสมาชิกในครัวเรือน 8. สร้างแนวคิดผลิตเองกินเองในครอบครัวเพื่อลดรายจ่าย 9. สร้างค่านิยมอยู่กับข้าวชุมชนในเครือข่าย ที่แสดงถึงความผูกพันของสมาชิก โดยทุกคนจะทราบว่าบ้านไหนมีอาหารพืชผักอะไรก็เอามาแลกเปลี่ยนกินกันได้ทั้งชุมชน

ตารางที่ 4.7 แนวทางจัดการในกระบวนการสร้างแรงจูงใจ และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ของ
เครือข่ายอาหารปลอดภัย (ต่อ)

แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
2.2 มีการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ในเครือข่าย	10. ร่วมกันเก็บเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อเป็นคลังสำรองของเครือข่าย 11. สร้างระบบการยืมเมล็ดพันธุ์และการคืนในยามขาดแคลน
3. มีระบบสวัสดิการ	12. จัดสวัสดิการให้สมาชิก ทั้งสวัสดิการรักษาพยาบาลและการกู้ยืม เสมือนว่าเครือข่ายคือองค์กรที่ต้องดูแลสมาชิก

6) กระบวนการสร้างนโยบาย มีแนวทางจัดการ 2 แนวทางใหญ่ ซึ่งแบ่งได้เป็น 5 แนวทางย่อย และวิธีการปฏิบัติทั้งหมด 15 ข้อ สามารถอธิบายได้ตามตารางที่ 4.8 ดังนี้

ตารางที่ 4.8 แนวทางจัดการในกระบวนการสร้างนโยบาย และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ของ
เครือข่ายอาหารปลอดภัย

แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
1. สร้างมาตรฐานของเครือข่าย 1.1 มีการประเมินมาตรฐานของเครือข่ายเป็นประจำ	1. จัดการประเมินมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นประจำทุกปี ทั้งการประเมินตามมาตรฐานสากล และการประเมินด้วยกรรมการในเครือข่าย 2. คัดเลือกกรรมการประเมินมาตรฐานมาจากทุกหมู่บ้านในเครือข่าย 3. รักษาระดับมาตรฐานของเครือข่ายให้คงอยู่และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป
1.2 สร้างความภูมิใจของเครือข่าย	4. พัฒนาเครือข่ายให้มีจุดเด่นด้านใดด้านหนึ่งจนได้รับรางวัลจากสถาบันที่เป็นที่ยอมรับในวงกว้าง 5. สนับสนุนสมาชิกให้แสดงความสามารถในวงวิชาการเมื่อมีโอกาส เพราะเป็นการรับรองคุณภาพของเครือข่าย

ตารางที่ 4.8 แนวทางจัดการในกระบวนการสร้างนโยบาย และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ของ
เครือข่ายอาหารปลอดภัย (ต่อ)

แนวทางจัดการ	วิธีการปฏิบัติ
<p>2. สร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง</p> <p>2.1 ปฏิบัติเสมือนเครือข่ายคือครอบครัว</p>	<p>6. หลีกเลี่ยงความคิดว่าเครือข่ายเป็นเสมือนครอบครัวของเรา ต้องการทำให้เครือข่ายอบอุ่นเหมือนบ้าน</p> <p>7. ปฏิบัติต่อสมาชิกด้วยกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สามัคคี และจริงใจ</p> <p>8. ไม่เป็นตัวการให้เกิดความบาดหมางระหว่างสมาชิก</p>
<p>2.2 รักษาทุนของเครือข่าย</p>	<p>9. ยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่เข้าเครือข่ายเพื่อขยายเครือข่าย</p> <p>10. ร่วมกันรักษาพื้นที่การผลิตอาหารปลอดภัยด้วยการปกป้อง เป็นหูเป็นตาเมื่อยามมีผู้บุกรุกหรือทำลายพื้นที่</p> <p>11. เข้าร่วมกลุ่มออมทรัพย์ของเครือข่ายเพื่อรักษาทุนทรัพย์ในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย</p> <p>12. ร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาของเครือข่ายสู่ลูกหลาน เพื่อให้เครือข่ายได้เจริญก้าวหน้าต่อไป</p>
<p>2.3 เสริมศักยภาพในการปรับตัว</p>	<p>13. สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับนโยบายภาครัฐที่มีผลต่อการทำเกษตรอินทรีย์</p> <p>14. เผื่อระวังการแทรกแซงการค้าที่ไม่เป็นธรรมต่อเกษตรกร</p> <p>15. จัดบันทึกสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมศักยภาพการวางแผนการผลิตอาหารปลอดภัยของเครือข่าย</p>

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยและเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้ และเพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยทำการศึกษาชุมชนเครือข่ายที่มีแบบปฏิบัติที่ดี คือ หมู่บ้านห้วยน้ำใส ตำบลลาดกระโทง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งสมาชิกในหมู่บ้านนี้ยึดอาชีพเกษตรกรรมที่ผลิตอาหารปลอดภัยมาตั้งแต่เริ่มต้นก่อตั้งหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2524 เริ่มทำงานร่วมกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต และเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทราตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 และมีเกษตรกรที่ผ่านการตรวจสอบและได้รับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สากลจำนวน 8 ครัวเรือนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลวิจัยในชุมชนเครือข่ายดังกล่าวเป็นระยะเวลา 3 เดือน และสังเกตกิจกรรมต่อเนื่องเพิ่มอีก 3 เดือน เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ครบถ้วน โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบของวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่งมีจำนวน 4 ชุด ได้แก่ แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำเครือข่าย แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกครัวเรือนเครือข่าย และแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชน จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต จำนวน 1 ท่าน สมาชิกครัวเรือนเครือข่าย จำนวน 8 ท่าน และกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชน จำนวน 6 กลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่มตลาดสีเขียว มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) มูลนิธิสายใยแผ่นดิน เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา กลุ่มภาคีตะวันออก และสมาชิกอีก 9 หมู่บ้านที่ทำงานร่วมกันในเครือข่าย เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยและเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้ และนำมาจัดทำร่างแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย จากนั้นผู้วิจัยนำร่างแนวทางดังกล่าวไปตรวจสอบกับผู้เชี่ยวชาญและปฏิบัติงานจริงด้านเครือข่ายอาหารปลอดภัย จำนวน 7 ท่านด้วยการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต ผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา เจ้าหน้าที่ส่งเสริมกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต ผู้ดูแลคลังเมล็ดพันธุ์อินทรีย์เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ผู้แทนฝ่ายการตลาดกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต ผู้แทนสมาชิกครัวเรือนหมู่บ้านห้วยน้ำใส และผู้แทนจากหมู่บ้านอื่นในกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต ซึ่งได้ผู้แทนมาจากหมู่บ้านอ่างทอง หลังจากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มมาพัฒนาเป็นแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยต่อไป

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย “การนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย” แบ่งออกเป็น 2 ตอน ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยและเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้

ตอนที่ 2 แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

ตอนที่ 1 กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยและเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้

1. กระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้

กระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ องค์ประกอบสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ ขั้นตอนการเรียนรู้ และการดำเนินการจัดกิจกรรม โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

องค์ประกอบสำคัญในกระบวนการเรียนรู้

ในกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้นั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ สมาชิกในเครือข่าย องค์ความรู้ด้านอาหารปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ และกิจกรรมการเรียนรู้

ส่วนที่ 1 สมาชิกในเครือข่าย เปรียบเสมือนเป็นพลังของเครือข่าย ประกอบไปด้วยผู้นำสมาชิกในเครือข่าย ประชาชน รวมทั้งองค์กรต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับเครือข่าย ซึ่งแต่ละคนมีหน้าที่แตกต่างกันไปในเครือข่าย ได้แก่ ผู้นำเครือข่าย ผู้ประสานงานเครือข่าย ประธานกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มผักอินทรีย์ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มจัดการตลาด กลุ่มตรวจรักษามาตรฐานแปลงเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น รวมถึงกลุ่มเครือข่ายที่อยู่ภายนอกชุมชนที่เป็นองค์กรหนุนเสริมให้ความสนับสนุนงานและกิจกรรมของเครือข่ายอีกด้วย

ส่วนที่ 2 องค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ เปรียบเสมือนเป็นสมองของเครือข่าย ผู้เข้าร่วมทำงานในเครือข่ายอาหารปลอดภัย จำเป็นต้องมีแนวทางที่ชัดเจนทางการผลิตอาหารปลอดภัยภายใต้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในทุกครัวเรือน เข้าใจและสามารถบูรณาการองค์ความรู้สากลผสมผสานกับภูมิปัญญาพื้นบ้านโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมีอาหารปลอดภัยบริโภคและเพื่อแบ่งขายเมื่อมีจำนวนมาก เพื่อรักษาสุขภาพของตนเองและครอบครัวให้แข็งแรง และเพื่อดำเนินตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนที่ 3 กิจกรรมการเรียนรู้ เปรียบเสมือนหัวใจในการขับเคลื่อนเครือข่ายให้มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง และดำรงอยู่ได้ตลอดไป เพราะกิจกรรมจะนำไปสู่การพบปะของสมาชิก การสร้างผลงาน และการเรียนรู้ร่วมกัน กิจกรรมที่จัดขึ้นมีทั้งกิจกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำทุกเดือนโดยมีการกำหนดเป็นปฏิทินกิจกรรม และกิจกรรมเสริมต่างๆ ตามแต่วัตถุประสงค์ของงาน

กระบวนการเรียนรู้ในการดำรงรักษาเครือข่าย

ในการดำรงรักษาเครือข่ายอาหารปลอดภัยนั้นการเรียนรู้ร่วมกันเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาเครือข่ายให้ดำเนินต่อไปได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน กระบวนการเรียนรู้จึงประกอบไปด้วย การสร้างความคิดที่ตรงกัน การพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิก การเสริมศักยภาพในการปรับตัว และการรักษาทุนของเครือข่าย ทุกกระบวนการจะต้องมีการสอดประสานการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปกระบวนการเรียนรู้ดังนี้

กระบวนการสร้างความคิดที่ตรงกัน ประกอบด้วย 1) การพูดคุยสื่อสาร 2) การรับฟังความคิดเห็น และ 3) มีกติากลุ่มอย่างชัดเจน การสื่อสารคือการสร้างความเข้าใจอันเป็นจุดเริ่มต้นของการดำรงรักษาเครือข่ายให้ทำงานได้อย่างเข้มแข็ง การพูดคุยสื่อสารต้องรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิก รู้วิธีการสื่อสารที่ทำให้สมาชิกทุกท่านได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้อง และสร้างกติากลุ่มอย่างชัดเจน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

กระบวนการพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิก ประกอบด้วย 1) การทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง 2) การสร้างภาคีร่วมเรียนรู้ และ 3) การแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการเน้นให้สมาชิกการพัฒนาความรู้ทั้งในระดับตนเอง ระดับกลุ่ม และระดับภาคีเครือข่าย เพื่อให้ให้กับสมาชิกเป็นเพื่อนการเรียนรู้ร่วมกัน และหากเกิดปัญหาจะใช้วิธีการแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วมใน คือ ใช้การระดมสมองวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกันแสวงหาทางเลือก วางแผนและลงมือปฏิบัติ และประเมินและติดตามผลงาน ซึ่งการค้นพบของผู้วิจัยทำให้ทราบว่าความร่วมมือของสมาชิกทุกคนในทุกขั้นตอน และความสามัคคีของกลุ่มเป็นแกนหลักสำคัญให้การแก้ไขปัญหาลงมือประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

กระบวนการเสริมศักยภาพในการปรับตัว ประกอบด้วย 1) รับมือการผลิตในระบบการค้าไม่เป็นธรรม 2) รับมือกับสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง และ 3) รับมือกับนโยบายภาครัฐ เนื่องจากสภาวะโลกเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เกษตรกรมีความจำเป็นต้องปรับตัวตาม การเสริมศักยภาพให้เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์สามารถ รับมือกับการผลิตในระบบการค้าที่ไม่เป็นธรรม สกัดตัวจากการถูกรวบงำจากการผูกขาดด้วยระบบเกษตรรายใหญ่ และเกษตรกรพันธะสัญญา แสดงศักยภาพที่เข้มแข็งของเกษตรกรอินทรีย์รายย่อย มีอำนาจต่อรองทางการตลาดและเป็นผู้กำหนดราคาผลผลิตเองได้ด้วยความยุติธรรม รับมือกับสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงเพื่อวางแผนการผลิตให้มีประสิทธิภาพ อีกทั้งร่วมกันรับมือกับนโยบายภาครัฐที่มีผลต่อการทำเกษตรอินทรีย์ เสริมให้เกษตรกรเข้มแข็ง และสามารถฝ่าฟันนำพาเครือข่ายให้ดำรงอยู่ได้

กระบวนการรักษาทุนของเครือข่าย ประกอบด้วย 1) การสร้างพื้นที่เรียนรู้ร่วมกัน 2) การส่งต่อองค์ความรู้ และ 3) การสนับสนุนการออมทรัพย์ โดยร่วมมือกันปกป้องพื้นที่เกษตรกรรมให้ปลอดภัยจากสารเคมี สร้างแปลงสาธิตส่วนกลางไว้เรียนรู้ร่วมกัน สร้างชุดความรู้ที่จัดทำขึ้นมาจากประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ของสมาชิก และถ่ายทอดความรู้ผ่านบทบาทการแสดงละครเวทีของเยาวชนรุ่นใหม่ เพื่อทำความเข้าใจการทำเกษตรอินทรีย์ที่เป็นที่มาของอาหารปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร และจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อให้เกิดทุนทรัพย์และทุนหมุนเวียนในการจัดการเครือข่าย

การดำเนินการจัดกิจกรรม

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นอีกหนึ่งหัวใจของการดำรงรักษาเครือข่าย เพราะกิจกรรมเป็นการนำสมาชิกให้เกิดความร่วมมือกัน กิจกรรมนั้น อาจมีทั้งกิจกรรมที่มีการดำเนินการเป็นประจำทุกเดือนซึ่งสามารถแสดงเป็นปฏิทินประจำเดือนได้ นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่จัดเป็นประจำต่อเนื่อง ซึ่งสามารถแบ่งประเภทกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมพัฒนาองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมพัฒนาส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น กิจกรรมวิจัยชุมชน และกิจกรรมเพื่อส่งเสริมนโยบายสาธารณะ สรุปได้ดังนี้

ปฏิทินกิจกรรมประจำเดือน

ในแต่ละเดือนนั้นสมาชิกจะมีกิจกรรมที่ต้องทำเป็นประจำคือ การประชุมประจำเดือน ควรมีการกำหนดวันและเวลาที่แน่นอนโดยใช้วิธีการลงความเห็นวันที่ทุกคนวางตรงกันในทุกๆ เดือนเป็นหลัก การประชุมนี้จัดเพื่อรายงานการตลาดในรอบเดือน แจ้งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในเครือข่าย ประชาสัมพันธ์ข่าวสารเกี่ยวกับการอบรมทรัพย์สินแก่สมาชิก และวางแผนการผลิตในเดือนถัดไป

นอกจากกิจกรรมประจำเดือนแล้ว ยังมีการจัดกิจกรรมอื่นโดยแยกประเภทได้ตามวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมพัฒนาองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

เนื่องจากเครือข่ายอาหารปลอดภัยนี้มีรูปแบบการผลิตเชิงเกษตรอินทรีย์ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่สมาชิกต้องมีความรู้ทางด้านเกษตรอินทรีย์ที่ทันสมัย ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

กิจกรรมการรักษามาตรฐานการผลิต ในทุกปีสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ต้องผ่านการตรวจแปลงเพื่อขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่ต้องทำ แต่ละครัวเรือนจะช่วยกันตรวจสอบสภาพแปลงอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเฝ้าระวังไม่ให้เกิดความผิดพลาดในการผลิต มีการบันทึกผลผลิตที่บริโภคในครัวเรือน จำนวนที่แจกจ่ายคนอื่น และจำนวนที่นำไปขาย เพื่อคำนวณศักยภาพของการผลิตในแต่ละครัวเรือนและนำไปวางแผนการผลิตในปีต่อไป และจดบันทึกปริมาณน้ำฝนที่ตกทั้งปี เพื่อเก็บข้อมูลไว้คาดการณ์แนวโน้มปริมาณน้ำฝนและช่วงที่ฝนตกในปีต่อไป ซึ่งจะสามารถวางแผนการผลิตได้ดียิ่งขึ้น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกำจัดศัตรูพืช มีการร่วมกันผลิตก้อนไล่แมลงด้วยวิธีธรรมชาติ เช่น การทำน้ำส้มควันไม้ไล่แมลง เป็นต้น เพื่อให้สมาชิกนำผลิตภัณฑ์นี้มาแบ่งปันกันเพื่อนำมาใช้ในการเกษตรต่อไป

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขยายพันธุ์พืช การทำเกษตรอินทรีย์จำเป็นต้องใช้เมล็ดพันธุ์อินทรีย์เท่านั้น สมาชิกทุกครัวเรือนจึงมีหน้าที่สำคัญในการเก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์ด้วย และควรมีคลังเก็บเมล็ดพันธุ์สำรองของเครือข่ายเพื่อไว้ให้เกษตรกรยืมเมล็ดพันธุ์ไปใช้ในยามเกิดเหตุฉุกเฉิน น้ำท่วมหรือภาวะขาดแคลน

กิจกรรมพัฒนาส่งเสริมอาชีพ

การพัฒนาส่งเสริมอาชีพจะช่วยให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากความสนใจเรียนรู้เป็นพิเศษของสมาชิกบางท่าน แล้วนำความรู้ที่ได้เรียนรู้มาขยายผลต่อให้สมาชิกในชุมชนทำร่วมกัน เช่น การผลิตเห็ดนางฟ้า การแปรรูปอาหารแล้วส่งขายให้ตลาด เป็นต้น

กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น

เน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ลูกหลานมีความรู้ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ และเปิดพื้นที่เครือข่ายเป็นศูนย์การเรียนรู้ให้ผู้สนใจเข้าร่วมเรียนรู้แบบเน้นการลงมือปฏิบัติ

กิจกรรมวิจัยชุมชน

การทำงานวิจัยชุมชนจะช่วยในการพัฒนาองค์ความรู้ของเครือข่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรอินทรีย์ ยกตัวอย่างเช่น การปรับปรุงดิน การทดลองปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ เป็นต้น นอกจากนี้ชุมชนเครือข่ายควรทำงานวิจัยชุมชนด้านการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพชุมชนเครือข่าย (SWOT Analysis) เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสะท้อนการทำงานเครือข่ายเพื่อให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

กิจกรรมเพื่อส่งเสริมนโยบายสาธารณะ

เป็นกิจกรรมเสริมความมั่นคงของเครือข่าย โดยเน้นการทำเครือข่ายที่มีเป้าหมายเดียวกันมาทำกิจกรรมเพื่อสาธารณะ เช่น กิจกรรมปกป้องพื้นที่เกษตรจากคุกคามของภาคอุตสาหกรรม กิจกรรมการวางแผนยุทธศาสตร์พื้นที่เกษตรอินทรีย์ กิจกรรมผลักดันลุ่มน้ำเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญระหว่างประเทศ (Ramsar Site) กิจกรรมการต่อต้านการใช้เมล็ดพันธุ์จากการตัดต่อพันธุกรรม เป็นต้น

2. ปัจจัยในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้

ปัจจัยในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงอยู่ได้นั้น เป็นสิ่งที่ช่วยสนับสนุนให้เครือข่ายอาหารปลอดภัยดำรงอยู่ได้ มีประเด็นการวิเคราะห์แบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ปัจจัยระดับบุคคล และปัจจัยระดับชุมชนเครือข่าย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ปัจจัยระดับบุคคล ประกอบด้วย

- 1) ปัจจัยด้านความใส่ใจสุขภาพ เป็นจุดเริ่มต้นทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนการทำอาชีพมาเป็นเกษตรกรอินทรีย์ เพราะทำให้ได้อาหารที่ดี มีคุณภาพ และปลอดภัยสำหรับการบริโภค
- 2) ปัจจัยด้านความใฝ่รู้เพื่อพัฒนาการทำเกษตรอินทรีย์ เป็นการสนับสนุนค้ำจุนว่าแสวงหาความรู้ใหม่มาช่วยส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ของตนเพื่อให้มีผลผลิตที่มีคุณภาพ และมีมาตรฐาน
- 3) ปัจจัยด้านความมุ่งมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์ นอกจากการมีความรู้อย่างเดียวยังไม่เพียงพอ การลงมือปฏิบัติจริงจึงจะทำให้เกิดผลผลิต และความใส่ใจในการทำเกษตรอินทรีย์จะนำมาซึ่งผลผลิตที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับได้
- 4) มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จริงใจ สามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดุจดั่งเป็นครอบครัวเดียวกัน
- 5) มีสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน เพราะทุกคนมีประสบการณ์และความสามารถที่แตกต่างกัน ซึ่งจะเป็นการช่วยเหลือ เป็นผู้ให้คำปรึกษา เติมเต็มความรู้ให้แก่กันได้

ปัจจัยระดับชุมชนเครือข่าย ประกอบด้วย

- 1) การเสริมศักยภาพการทำงานเครือข่าย ทำได้โดยการวางแผนการผลิตล่วงหน้า และการจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง

2) การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก เป็นปัจจัยสนับสนุนจากภายนอกทั้งด้านการให้ความรู้ ด้านงบประมาณ และการเป็นพันธมิตรเพื่อส่งเสริมการทำงานของเครือข่าย

3) การประชาสัมพันธ์และยกย่องความสำเร็จ การประชาสัมพันธ์เป็นปัจจัยเสริมที่ช่วยสื่อสารให้บุคคลภายนอกเครือข่ายรู้ว่าเครือข่ายนี้กำลังทำอะไร มีจุดแข็งใดที่ประสบความสำเร็จน่าเรียนรู้ รวมทั้งมีรางวัลแห่งความสำเร็จใดที่ควรยกย่องให้เกิดความภาคภูมิใจในเครือข่าย ซึ่งรางวัลที่ได้รับเป็นการสะท้อนถึงการทำงานของเครือข่ายเป็นอย่างดี และทำให้สมาชิกต้องการพัฒนาระดับเกษตรอินทรีย์ที่ทำอยู่ให้มีมาตรฐานสูงขึ้นต่อไป

4) ระบบสวัสดิการเพื่อสมาชิก เป็นสิ่งตอบแทนเพื่อช่วยเหลือยามที่สมาชิกเดือดร้อน ควรมีการดูแลทั้งการออมทรัพย์ การกู้ยืมเงินเพื่อซื้อที่ดิน เงินทุนการศึกษาสำหรับบุตรของสมาชิก เงินชดเชยค่ามาปนกิจ และเงินสวัสดิการรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วยหรือคลอดบุตร

3. เงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้

เงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายให้สามารถดำรงอยู่ได้นั้น เป็นข้อกำหนดบังคับที่ช่วยให้ชุมชนเครือข่ายสามารถพัฒนาไปสู่การดำรงอยู่ได้ ประกอบด้วย

1) ความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์

มีเงื่อนไขว่า สมาชิกทุกคนต้องมีความมุ่งมั่นในการทำงานด้านเกษตรอินทรีย์ และมีความเชื่อมั่นว่าระบบเกษตรอินทรีย์สามารถนำพาให้ทุกคนมีอาหารที่รับประทาน มีสุขภาพที่ดี มีรายได้จากการขายผลผลิตที่มีความปลอดภัย มีคุณค่า ใส่ใจต่อระบบการผลิต ซึ่งนับว่าเป็นคุณธรรมที่ดีที่ผู้ผลิตพึงตระหนักและปฏิบัติต่อผู้บริโภค และการทำเกษตรอินทรีย์แบบพอเพียงทำให้สมาชิกทุกคนอยู่ที่กินดี ไม่ก่อให้เกิดหนี้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2) ความรับผิดชอบต่อการทำงานเครือข่าย

มีเงื่อนไขว่า ถ้าสมาชิกในเครือข่ายขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ปล่อยปละละเลย เพิกเฉยงานของเครือข่าย ก็จะทำให้เครือข่ายไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้ล่มสลายไป

3) ความต่อเนื่องของกิจกรรม

มีเงื่อนไขว่า ถ้าขาดความต่อเนื่องของกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน หรือขาดการวางแผนการทำงาน หรือขาดความโปร่งใสของการแจกแจงรายละเอียดของงาน ทั้งวิธีการทำงาน หน้าที่รับผิดชอบ และการเงิน แม้จะมีกำลังจากสมาชิกมากเพียงใดก็ไม่อาจที่จะพัฒนาให้ชุมชนเครือข่ายดำรงอยู่ได้ เพราะเมื่อขาดการทำกิจกรรมก็เปรียบเสมือนการไม่มีจุดร่วมหรือศูนย์กลางให้ทุกคนได้หันหน้าเข้าหากัน ดังนั้นการมีกิจกรรมปฏิบัติร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรอินทรีย์ และกิจกรรมช่วยเหลือสังคม ก็จะทำให้สมาชิกได้แบ่งเวลามาพบเจอกัน และสร้างสรรค์สิ่งดีๆ ร่วมกันจนประสบความสำเร็จ ซึ่งนำพาความภาคภูมิใจมาให้สมาชิกทุกท่าน

4) การรักษามาตรฐานเครือข่าย

มีเงื่อนไขว่าการทำเกษตรอินทรีย์ในระดับเครือข่ายนั้น ต้องผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ดังนั้นการรักษามาตรฐานจึงเป็นสิ่งที่ต้องยึดถือไว้เป็นสำคัญ ถ้าสมาชิกไม่รักษามาตรฐานในพื้นที่รับผิดชอบของตน รวมทั้งไม่รักษามาตรฐานของเครือข่าย ก็ส่งผลให้ไม่สามารถรักษาเครือข่ายไว้ได้

5) แรงจูงใจในการผลิตอาหารปลอดภัย

มีเงื่อนไขว่า ถ้าสมาชิกขาดแรงจูงใจทางด้านรายได้หรือด้านความมั่นคงทางอาหารของครอบครัวอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว จะทำให้สมาชิกเลิกผลิตอาหารปลอดภัย ซึ่งมีผลทำให้กลุ่มขาดผลผลิตไปส่งขายในตลาด และส่งผลกระทบต่อฐานลูกค้าที่จะสูญหายไปพร้อมกับการสูญหายของสมาชิก

ตอนที่ 2 แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยประกอบด้วยองค์ประกอบของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 3 ส่วน คือ สมาชิก องค์ความรู้ และกิจกรรม โดยมีกระบวนการเรียนรู้แบ่งเป็น 6 กระบวนการ คือ กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการยกระดับเครือข่าย กระบวนการดำเนินงาน กระบวนการสร้างกระบวนการทัศน์ กระบวนการสร้างแรงจูงใจ และกระบวนการสร้างนโยบาย ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

องค์ประกอบที่ 1 สมาชิกในเครือข่าย

สมาชิกในเครือข่ายเปรียบเสมือนพลังในการทำงานเครือข่าย ประกอบด้วยผู้นำเครือข่าย และสมาชิกคนอื่นๆ ที่มีหน้าที่และบทบาทต่างกันไป เพราะการทำกิจกรรมของเครือข่ายจำเป็นต้องมีสมาชิกเป็นเรี่ยวแรงในการทำงาน ซึ่งการอยู่ร่วมกันของสมาชิกจำนวนมากต้องอาศัยหลักของความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรับผิดชอบ และเอาใจใส่การทำงาน พร้อมทั้งหาสมาชิกใหม่ๆ ที่มีความสนใจเดียวกันเพื่อเข้าร่วมทำงานในเครือข่าย และขยายเครือข่ายให้ใหญ่ขึ้น เพื่อให้เครือข่ายสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไป

องค์ประกอบที่ 2 องค์ความรู้

องค์ความรู้เปรียบเสมือนสมองของเครือข่าย ที่ช่วยในการช่วยคิด วิเคราะห์ วางแผนการทำงาน โดยองค์ความรู้ของเครือข่ายจะนำมาซึ่งแผนการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การประชุม การตลาด การพัฒนาความรู้ในสิ่งที่สนใจ เครือข่ายจะทำงานได้เต็มประสิทธิภาพเมื่อมีองค์ความรู้มาเติมเต็มให้สมาชิกเป็นผู้ที่มีคุณภาพ และศักยภาพในการทำงาน เพื่อสร้างสรรค์แผนงานต่างๆ และพัฒนาให้เครือข่ายเจริญรุ่งเรือง

องค์ประกอบที่ 3 กิจกรรม

กิจกรรมเปรียบเสมือนหัวใจในการขับเคลื่อนเครือข่ายให้มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง และดำรงอยู่ได้ตลอดไป เพราะกิจกรรมจะนำไปสู่การพบปะของสมาชิก การสร้างผลงาน และการเรียนรู้ร่วมกัน การทำกิจกรรมของเครือข่ายต้องเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก มีประโยชน์ต่อสมาชิก และมีวัตถุประสงค์และขั้นตอนวิธีการดำเนินการจัดกิจกรรมที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการจัดกิจกรรมของเครือข่าย

แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

1. กระบวนการมีส่วนร่วม มีแนวทางจัดการ 3 แนวทาง และวิธีการปฏิบัติดังนี้

1.1 มีการวางเป้าหมายร่วมกัน มีวิธีการปฏิบัติคือ สร้างเป้าหมายของเครือข่ายในการทำเกษตรอินทรีย์อย่างชัดเจน รับฟังความคิดเห็นสมาชิก โดยใช้หลักการทำงานจากล่างขึ้นบนเพื่อสรุปข้อมูลและสร้างกติกากลุ่มการทำงานในเครือข่าย และการสร้างความเข้าใจด้วยสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

1.2 มีผู้นำที่มีศักยภาพ มีวิธีการปฏิบัติคือ เลือกผู้นำจากผลงานการปฏิบัติด้วยกระบวนการประชาธิปไตย ผู้นำต้องมีความรับผิดชอบ ทุ่มเทเพื่อเครือข่าย รู้จริงและปฏิบัติได้ มีวิสัยทัศน์ และต้องเข้ากับสมาชิกได้ทุกคน

1.3 มีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบ มีวิธีการปฏิบัติคือ เสนอตนเองรับผิดชอบงานของเครือข่ายตามความถนัดเพื่อสร้างประโยชน์ให้เครือข่าย สมาชิกต้องได้รับประโยชน์จากเครือข่าย สมาชิกต้องมีความรับผิดชอบ ให้ความสำคัญของการทำงานร่วมกันระหว่างหญิงชาย และคละอายุ และทุกคนสามารถทำงานเสริมทีมแก่กันได้ ทำความเข้าใจว่าหน้าที่การดำรงเครือข่ายเป็นหน้าที่ของสมาชิกทุกคนคน สร้างคนรุ่นใหม่ได้ช่วยงานของเครือข่าย และผู้สูงอายุทำหน้าที่สนับสนุนอยู่เบื้องหลังการทำงาน และมีการให้เกียรติและไว้วางใจการทำงานระหว่างกัน

2. กระบวนการยกระดับเครือข่าย มีแนวทางจัดการ 4 แนวทาง และวิธีการปฏิบัติดังนี้

2.1 สร้างชุดความรู้ของเครือข่าย มีวิธีการปฏิบัติคือ สมาชิกต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ใหม่อย่างสม่ำเสมอ นำความรู้ของทุกคนมาสรุปเป็นความรู้ของเครือข่าย ผ่านการประชุมกลุ่ม และบันทึกทุกประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในการเรียนรู้

2.2 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีวิธีการปฏิบัติคือ เปิดโอกาสให้สมาชิกเป็นต้นแบบการทำงาน เครือข่ายควรมีการจัดการประชุม อบรม หรือดูงานอยู่เสมอ มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ร่วมกัน และส่งตัวแทนในเครือข่ายเข้าร่วมเรียนรู้กับกลุ่มอื่นๆ แล้วนำมาขยายผลการเรียนรู้ถ่ายทอดสู่สมาชิกคนอื่นต่อไป

2.3 มีการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง มีวิธีการปฏิบัติคือ สร้างให้ทุกคนเข้าใจวิธีการทำเกษตรอินทรีย์ โดยทุกคนนำความรู้ที่มีไปปฏิบัติได้ถูกต้อง และมีการจดบันทึกการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

2.4 มีฐานการเรียนรู้ของเครือข่าย มีวิธีการปฏิบัติคือ สนับสนุนการทำแปลงทดลองตัวอย่าง จัดทำพื้นที่เรียนรู้จากแปลงตัวอย่างให้เป็นแหล่งเรียนรู้ถาวร สร้างฐานการเรียนรู้ด้านการออมทรัพย์ เพราะการออมทรัพย์เป็นกลไกสนับสนุนส่งเสริมการทำงานของเครือข่าย และต้อนรับบุคคลอื่นที่สนใจเข้าร่วมเรียนรู้กับเครือข่าย

3. กระบวนการดำเนินงาน มีแนวทางจัดการ 5 แนวทาง และวิธีการปฏิบัติดังนี้

3.1 มีแผนพัฒนาเครือข่าย มีวิธีการปฏิบัติคือ วางแผนการพัฒนาเครือข่ายเชิงปฏิบัติอย่างชัดเจน ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ และประเมินการทำงานเป็นระยะๆ

3.2 จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีวิธีการปฏิบัติคือ เครือข่ายควรจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิก และให้สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการดึงความสนใจของ

สมาชิกให้อยากทำงาน อยากร่วมกับเครือข่าย หาโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มอื่นที่มีเป้าหมายเหมือนกันเพื่อหาเพื่อนร่วมอุดมการณ์ มีการจัดทำปฏิทินกิจกรรมรายปี และบันทึกร้อยเรียงเรื่องราวของกิจกรรมของเครือข่าย

3.3 มีการวางแผนการผลิตร่วมกัน มีวิธีการปฏิบัติคือ สร้างผลผลิตที่มีคุณภาพเพื่อให้เกิดตลาดที่ต่อเนื่อง โดยจัดสรรการผลิตในเครือข่ายไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ มีการวางแผนการผลิตล่วงหน้าเพื่อการเตรียมตัวของสมาชิก จัดบันทึกผลิตผลที่ได้ทั้งหมดเพื่อเป็นข้อมูลในการผลิตครั้งต่อไป และทำระบบการจัดการตลาดเพื่อสะดวกในการรวมสินค้าและขาย

3.4 แสวงหาความร่วมมือกับเครือข่ายอื่น มีวิธีการปฏิบัติคือ เชิญกลุ่มอื่นให้เข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่าย ร่วมศึกษาการทำงานของกลุ่มอื่นเพื่อหาภาคีเครือข่าย และขยายผลการทำงานของเครือข่ายให้เป็นที่สนใจของกลุ่มอื่น

3.5 มีการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จัก มีวิธีการปฏิบัติคือ สร้างพันธมิตรกับสื่อต่างๆ เพื่อเป็นช่องทางการประชาสัมพันธ์ จัดกิจกรรมงานประจำปีเพื่อให้เกิดพบปะระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค และเป็นการประชาสัมพันธ์เครือข่ายในระยะยาว

4. กระบวนการสร้างกระบวนการทัศน์ มีแนวทางจัดการ 2 แนวทางใหญ่ ซึ่งแบ่งได้เป็น 5 แนวทางย่อย และวิธีการปฏิบัติดังนี้

4.1 การสร้างวิถีชีวิต แบ่งตัวชี้วัดย่อยได้ดังนี้

4.1.1 มีความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์ มีวิธีการปฏิบัติคือ สร้างความเชื่อมั่นว่าอาหารของเราดีและมีคุณค่า ชีวิตเราดีขึ้นเพราะการทำเกษตรอินทรีย์ ร่วมขยายความรู้การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสร้างความยั่งยืนทางการเกษตร และร่วมรักษาและถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เน้นการกินอาหารเป็นยา และการกินอาหารตามฤดูกาล เพื่อสร้างร่างกายแข็งแรงได้

4.1.2 มั่นใจว่าการเกษตรคือมรดกแก่ลูกหลาน บำนาถยามแก่เฒ่า มีวิธีการปฏิบัติคือ ปลุกฝังความคิดการทำเกษตรอินทรีย์คือการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ทำให้หลุดพ้นจากวงจรเกษตรแบบทุนนิยม ลงมือทำพื้นที่ทางการเกษตรให้ปลอดภัยด้วยเกษตรอินทรีย์เพื่อเป็นมรดกไว้เก็บดอกผลกินได้ยามชรา สร้างค่านิยมให้ลูกหลานเปลี่ยนความคิดกลับมาทำเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืน

4.1.3 บริโภคอาหารปลอดภัยทำให้สุขภาพดี มีวิธีการปฏิบัติคือ สร้างความมั่นใจในคุณภาพอาหารปลอดภัยว่าสามารถนำพาให้ชีวิตของตนเองมีสุขภาพดี รับประทานอาหารปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง สังเกตการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายจากการรับประทานอาหารปลอดภัย และเพาะปลูกอาหารปลอดภัยไว้รับประทานในครัวเรือน

4.2 การสร้างสังคม แบ่งตัวชี้วัดย่อยได้ดังนี้

4.2.1 ได้เพื่อนเรียนรู้ มีวิธีการปฏิบัติคือ จัดแหล่งเรียนรู้ในเครือข่ายเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงเกษตร และจัดกิจกรรมให้ผู้อื่นสนใจเข้ามาเรียนรู้กับทางเครือข่าย

4.2.2 ได้เพื่อนบริโภค มีวิธีการปฏิบัติคือ เปลี่ยนผู้บริโภคในตลาดทั่วไปให้เป็นเพื่อนบริโภคอาหารปลอดภัยจากเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยเรื่องการผลิตอาหารระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค นำมาสู่มิตรภาพที่ดีต่อกัน และสร้างเมนูจากอาหารพื้นถิ่นของกินพื้นบ้านให้แพร่หลาย

5. กระบวนการสร้างแรงจูงใจ แรงจูงใจ มีแนวทางจัดการใหญ่ 3 แนวทาง ซึ่งแบ่งได้เป็น 5 แนวทางย่อย และวิธีการปฏิบัติดังนี้

5.1 การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ แบ่งตัวชีวิตได้ดังนี้

5.1.1 การลดลงของค่าใช้จ่ายในครัวเรือน มีวิธีการปฏิบัติคือ จัดทำบันทึกค่าใช้จ่าย โดยแบ่งเป็นหมวดอาหาร หมวดค่าจ้างแรงงาน และหมวดค่าใช้จ่ายทั่วไป สังเกตค่าใช้จ่ายการซื้ออาหารที่ลดลงเพื่อสร้างแรงจูงใจการลดค่าใช้จ่าย และสังเกตค่าใช้จ่ายหมวดแรงงานที่ลดลงเพื่อให้เกิดความภูมิใจของการใช้แรงงานของตนเองให้เกิดคุณค่า

5.1.2 มีรายได้จากตลาดสีเขียว (ตลาดอาหารปลอดภัย) มีวิธีการปฏิบัติคือ จัดทำบันทึกรายรับที่ได้จากการขายผลผลิตให้กับตลาดสีเขียว เครือข่ายสร้างระบบประกันราคาผลผลิตที่ขายให้กลุ่มเพื่อเป็นหลักประกันรายได้ และสมาชิกร่วมกันกำหนดราคาผลผลิตเกษตรอินทรีย์ที่เป็นธรรมเพื่อเอื้อต่อระบบการตลาดและรักษารฐานลูกค้าด้วยราคาที่สามารเข้าถึงได้จากทุกคน

5.2 สร้างความมั่นคงทางอาหาร แบ่งตัวชีวิตได้ดังนี้

5.2.1 มีความพอเพียงของอาหารในครัวเรือน มีวิธีการปฏิบัติคือ ต้องมีปริมาณอาหารที่ผลิตเองพอเพียงกับสมาชิกในครัวเรือน สร้างแนวคิดผลิตเองกินเองในครอบครัวเพื่อลดรายจ่าย และสร้างค่านิยมต่อกับข้าวชุมชน ที่แสดงถึงความผูกพันของสมาชิก และทราบว่าบ้านไหนมีอาหารพืชผักอะไรก็เอามาแลกเปลี่ยนกันกันได้ทั้งชุมชน

5.2.2 มีการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ในเครือข่าย มีวิธีการปฏิบัติคือ ร่วมกันเก็บเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อเป็นคลังสำรองของเครือข่าย และสร้างระบบการยืมเมล็ดพันธุ์และการคืนในยามขาดแคลน

5.3 มีระบบสวัสดิการ มีวิธีการปฏิบัติคือ จัดสวัสดิการให้สมาชิก ทั้งสวัสดิการรักษาพยาบาล และการกู้ยืม เสมือนว่าเครือข่ายคือองค์กรที่ต้องดูแลสมาชิก

6. กระบวนการสร้างนโยบาย มีแนวทางจัดการ 2 แนวทางใหญ่ ซึ่งแบ่งได้เป็น 5 แนวทางย่อย และวิธีการปฏิบัติดังนี้

6.1 สร้างมาตรฐานของเครือข่าย แบ่งตัวชีวิตได้ดังนี้

6.1.1 มีการประเมินมาตรฐานของเครือข่ายเป็นประจำ มีวิธีการปฏิบัติคือ จัดการประเมินมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นประจำทุกปี ทั้งการประเมินตามมาตรฐานสากล และการประเมินด้วยกรรมการในเครือข่าย โดยคัดเลือกกรรมการการประเมินมาตรฐานมาจากทุกหมู่บ้านในเครือข่าย และรักษาระดับมาตรฐานของเครือข่ายให้คงอยู่และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

6.1.2 สร้างความภูมิใจของเครือข่าย มีวิธีการปฏิบัติคือ พัฒนาเครือข่ายให้มีจุดเด่นจนได้รับรางวัลจากสถาบันที่เป็นที่ยอมรับ และสนับสนุนสมาชิกให้แสดงความสามารถในวงวิชาการ

6.2 สร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง แบ่งตัวชีวิตได้ดังนี้

6.2.1 ปฏิบัติเสมือนเครือข่ายคือครอบครัว มีวิธีการปฏิบัติคือ ปลุกฝังความคิดว่าเครือข่ายเป็นเสมือนครอบครัวของเรา ต้องการทำให้เครือข่ายอบอุ่นเหมือนบ้าน ปฏิบัติต่อสมาชิกด้วยกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สามัคคี และจริงใจ และไม่เป็นตัวการให้เกิดความบาดหมางระหว่างสมาชิก

6.2.2 รักษาทุนของเครือข่าย มีวิธีการปฏิบัติคือ ยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่เข้าเครือข่ายเพื่อขยายเครือข่าย ร่วมกันรักษาพื้นที่การผลิตอาหารปลอดภัยด้วยการปกป้อง เป็นหูเป็นตา เมื่อยามมีผู้บุกรุกหรือทำลายพื้นที่ เข้าร่วมกลุ่มออมทรัพย์ของเครือข่ายเพื่อรักษาทุนทรัพย์ในการ

ดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย และร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาของเครือข่ายสู่ลูกหลานเพื่อให้เครือข่ายได้เจริญก้าวหน้าต่อไป

6.2.3 เสริมศักยภาพในการปรับตัว มีวิธีการปฏิบัติคือ สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับนโยบายภาครัฐที่มีผลต่อการทำเกษตรอินทรีย์ เฝ้าระวังการแทรกแซงการค้าที่ไม่เป็นธรรมต่อเกษตรกร จัดบันทึกสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมศักยภาพการวางแผนการผลิตอาหารปลอดภัยของเครือข่าย

อภิปรายผล

ในการวิจัยเรื่อง การนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย จากผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัยใน 2 ประเด็นคือ 1) องค์ประกอบสำคัญของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย และ 2) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

องค์ประกอบสำคัญของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

จากผลการวิจัยองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ทำให้ผู้วิจัยพบว่า การดำรงอยู่ของเครือข่ายที่จะทำให้เกิดขึ้นและอยู่ได้อย่างยั่งยืนต้องอาศัยองค์ประกอบในกระบวนการเรียนรู้ที่มีทั้งสมาชิกในเครือข่าย องค์ความรู้ที่ต้องเรียนรู้ตลอดเวลา และมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ไม่สามารถช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่สมบูรณ์และไม่สามารถนำไปให้เครือข่ายขับเคลื่อนตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540) ที่ระบุองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนรู้คือ คน และองค์ความรู้ โดยได้ให้ความเห็นไว้ว่าการทำเครือข่ายให้เข้มแข็งต้องอาศัยการแก้ปัญหาการเรียนรู้ร่วมกันบนฐานความรู้เดิม และสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาเดิมกับวิทยาการสมัยใหม่ และมีการดำรงอยู่ของเครือข่ายโดยเน้นให้สมาชิกเครือข่ายมีการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และงานวิจัยของปาน กิมปี (2540) ยังเน้นการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเครือข่ายด้วยการเน้นที่กิจกรรมที่ให้ทุกคนมีส่วนร่วม ทั้งกิจกรรมพัฒนาความรู้ กิจกรรมการแก้ปัญหา และกิจกรรมพัฒนาอาชีพ

องค์ความรู้จำเป็นต้องเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการทำกิจกรรม เพราะเครือข่ายใช้กิจกรรมเป็นต้นทางให้เกิดการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง โดยผู้วิจัยพบว่า การพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิก เป็นการต่อยอดองค์ความรู้ของสมาชิก พร้อมทั้งเน้นการเสริมศักยภาพในการปรับตัวเพื่อให้สมาชิกรับมือได้กับทุกปัญหา ซึ่งองค์ความรู้ที่เรียนรู้ในรูปแบบกิจกรรมทำให้สมาชิกได้พัฒนาความรู้ด้วยการปฏิบัติ พร้อมกับการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกทุกคนในเครือข่าย ซึ่งเรื่องนี้มีผลสอดคล้องกับที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ของชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ที่ยั่งยืนและสมดุลไว้ว่า ปัจจัยสำคัญของการเรียนรู้คือ การมีองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และเนื้อหากิจกรรมที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต กล่าวคือ กิจกรรมจะช่วยกระตุ้น

ให้คนเกิดการเรียนรู้ แสวงหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยตนเอง และมีทางเลือกที่เหมาะสมกับเงื่อนไขของชุมชน กิจกรรมจึงควรดำเนินการโดยประชาชนเป็นหลัก ซึ่งจะทำให้ประชาชนเห็นคุณค่าของกิจกรรมที่ทำร่วมกัน เกิดการเรียนรู้ร่วมกันด้วยความต่อเนื่องและครบวงจร กลายเป็นองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ยั่งยืน และสมดุล

สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นั้นเป็นหัวใจในการขับเคลื่อนให้เครือข่ายอาหารปลอดภัยมีกระบวนการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ และมีผลงานเป็นที่ประจักษ์จนสามารถดำรงเครือข่ายมาได้ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2544 การมีสมาชิกทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านทำให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลาย กิจกรรมที่มีอย่างต่อเนื่องส่งผลให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง และเป็นที่ยอมรับอยู่เสมอ ทำให้เกิดการขยายเครือข่ายไปยังกลุ่มต่างๆ โดยใช้กิจกรรมเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับสุริชาติ จงจินต์ (2550) ที่กล่าวถึง การดำรงอยู่ของเครือข่าย ต้องอาศัยกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์อย่างต่อเนื่องทั้งภายในและภายนอกชุมชน ในงานวิจัยนี้หมู่บ้านห้วยน้ำใสและเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตมีกิจกรรมต่างๆ ทั้งกิจกรรมที่ต้องทำเป็นประจำอย่างต่อเนื่องทั้งการประชุม การเก็บเกี่ยวผลิตผลเพื่อส่งขาย และกิจกรรมที่จัดขึ้นตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมพัฒนาองค์ความรู้เกษตรอินทรีย์ กิจกรรมพัฒนาส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น กิจกรรมวิจัยชุมชน และกิจกรรมเพื่อส่งเสริมนโยบายสาธารณะ

ดังนั้นในองค์ประกอบของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย พบว่า องค์ประกอบที่เป็นหัวใจหลักของการดำรงอยู่ของเครือข่ายคือสมาชิกในเครือข่าย องค์ความรู้เชิงเกษตรอินทรีย์ และกิจกรรม สำหรับกิจกรรมจะเป็นแกนหลักในการนำพาให้เครือข่ายมีการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง และเป็นศูนย์รวมสมาชิกให้เข้ามาร่วมเรียนรู้กับเครือข่าย ซึ่งทำให้เครือข่ายอาหารปลอดภัยทำงานได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

จากผลการวิจัย พบว่า แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย แบ่งออกเป็น 6 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการยกระดับเครือข่าย กระบวนการดำเนินงาน กระบวนการสร้างกระบวนการทัศน์ กระบวนการสร้างแรงจูงใจ และกระบวนการสร้างนโยบาย ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. กระบวนการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของทุกคนในเครือข่ายควรเริ่มตั้งแต่การสร้างเป้าหมายของเครือข่ายอย่างชัดเจน และเมื่อเกิดสมาชิกใหม่เพิ่มเติมภายหลังก็จำเป็นต้องมีเป้าหมายเดียวกัน มีกติกากลุ่มที่เป็นหลักในการปฏิบัติที่เหมือนกัน พร้อมทั้งให้ความสำคัญของการทำงานร่วมกันระหว่างหญิงชาย และคนละอายุ และทุกคนสามารถทำงานร่วมกันได้ด้วยความทุ่มเท สามัคคี รับผิดชอบ เพื่อทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานในเครือข่ายมากที่สุด ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของอดุลย์ วงศ์ศรีคุณ (2543) ที่ทำการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ที่กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นต้องมีการร่วมกันสร้างจุดมุ่งหมาย คติวิเคราะห์ แสวงหาทางเลือก และสมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการทำงาน และงานวิจัยของทวีศิลป์ กุลนภาค (2553) เกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน ที่

กล่าวถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนได้แก่ การติดต่อสื่อสารในชุมชน และผู้นำต้องสร้างแรงจูงใจให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงานและมีทักษะความเป็นผู้นำ ซึ่งตรงกับผลการวิจัยที่ผู้วิจัยค้นพบว่า ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ รู้จริง ปฏิบัติได้ และเข้าได้กับทุกคน

2. กระบวนการยกระดับเครือข่าย

ในด้านการยกระดับเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพนั้น สามารถทำได้เมื่อมีการพัฒนาองค์ความรู้ควบคู่ไปกับการพัฒนาเครือข่าย โดยสมาชิกต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ใหม่อย่างสม่ำเสมอซึ่งอาจได้รับมาจากการเข้าร่วมประชุม อบรม ทักษะศึกษา รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในเครือข่าย เปิดโอกาสให้สมาชิกเป็นต้นแบบการทำงาน และการเข้าร่วมเรียนรู้กับเครือข่ายอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุรียา เหมตะศิลป์ (2550) เกี่ยวกับกลยุทธ์การยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยใช้เครือข่ายวิจัย: การยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยเครือข่ายวิจัยแบบมีส่วนร่วมและเสริมพลังอำนาจ กรณีเครือข่ายวิจัยภาคใต้ตอนล่าง ที่กล่าวถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเป็นการเสริมพลังอำนาจให้เกิดการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและพัฒนาสู่การเป็นกลยุทธ์ของเครือข่ายวิจัย โดยสมาชิกเครือข่ายต้องเรียนรู้ร่วมกัน มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ สร้างแนวทางหรือชุดความรู้ของเครือข่าย และสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ร่วมกัน ซึ่งแนวทางที่เกิดขึ้นในงานวิจัยที่ผู้วิจัยได้นำเสนอนี้ ยังกล่าวถึงการยกระดับเครือข่ายโดยการพัฒนาฐานการเรียนรู้ของเครือข่ายให้เป็นที่แหล่งเรียนรู้ถาวร และต้อนรับบุคคลอื่นที่สนใจเข้าร่วมเรียนรู้กับเครือข่ายด้วย เพราะเครือข่ายที่มีการเติบโตเข้มแข็ง ต้องเป็นฐานความรู้ต้นแบบให้ผู้สนใจเข้ามาศึกษาหาความรู้ได้ด้วย

3. กระบวนการดำเนินงาน

ในการดำเนินงานขับเคลื่อนเครือข่ายให้ทำงานได้อย่างต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพ และดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยกลยุทธ์ในการดำเนินงานที่รัดกุม มีการวางแผนพัฒนาในทุกขั้นตอน และต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จัก ตัวกลางที่สามารถนำพาให้เกิดการดำเนินงานได้นั้นต้องอาศัยกิจกรรมเป็นสื่อหลัก ดังนั้นเครือข่ายควรมีการจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง เป็นประโยชน์ต่อสมาชิก และดึงความสนใจของสมาชิกให้ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรม และอยากเข้าร่วมกับเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับสีลาภรณ์ นาคทรพร (2539) ที่กล่าวไว้ว่า การจัดกิจกรรมเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ในชุมชน เพราะเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงเครือข่ายให้เกิดการระดมสมองร่วมกัน และ ฉลาด จันทรมบัติ (2553) ได้กล่าวไว้ในรายงานการวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมชุมชนกรณีศึกษา: กลุ่มประชาคมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหมอนบ้านน้ำเกลือจังหวัดชัยภูมิ ตำบลนาข่า อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีรายละเอียดว่า แนวคิดใหม่ในการพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งแบบยั่งยืน มีวิธีดำเนินงานประกอบด้วย การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมประเมิณผล ซึ่งถ้าดำเนินการได้ตามที่กล่าวมาจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

สำหรับการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จัก นับเป็นการประกาศให้คนทั่วไปรับทราบว่า ขณะนี้เครือข่ายมีกิจกรรมอะไรดำเนินการอยู่ โดยผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งการประชาสัมพันธ์ควรทำทั้งในระยะยาวและระยะสั้น กล่าวคือ การประชาสัมพันธ์ระยะยาว เช่น จัด

กิจกรรมงานประจำปีเพื่อให้เกิดพบปะระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค ก็ควรจัดขึ้นเป็นระยะเวลาที่แน่นอนในทุกๆ ปี เพื่อให้เกิดการกล่าวถึงแบบซ้ำปี เป็นต้น ส่วนการประชาสัมพันธ์ในระยะสั้น เช่น การจัดกิจกรรมที่เข้าร่วมกับเครือข่ายอื่น เป็นต้น ซึ่งการประชาสัมพันธ์ในลักษณะนี้เน้นการแสดงผลงานที่เครือข่ายกำลังจะเข้าร่วมปฏิบัติหรือเพิ่งปฏิบัติเสร็จสิ้น เพื่อให้ผู้รับสื่อประชาสัมพันธ์รับทราบกิจกรรมของเครือข่าย

4. กระบวนการสร้างกระบวนการทัศน

สำหรับการสร้างกระบวนการทัศน ผู้วิจัยเน้นให้เห็นถึงคุณค่าที่จะเกิดขึ้นเมื่อสมาชิกร่วมพัฒนาเครือข่ายและองค์ความรู้ โดยแบ่งให้เห็นคุณค่าที่ทำให้เกิดการสร้างวิถีชีวิต และคุณค่าที่ทำให้เกิดการสร้างสังคม

การสร้างวิถีชีวิตตามการสร้างกระบวนการทัศน พบว่า สมาชิกต้องมีความเชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์ โดยเชื่อมั่นว่าอาหารของเราดี ปลอดภัย ทำให้ผู้บริโภคแข็งแรง และชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น เพราะการทำเกษตรอินทรีย์ พร้อมทั้งเชื่อมั่นว่าการเกษตรคือมรดกแก่ลูกหลาน บำนาญยามแก่เป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร และสามารถสร้างค่านิยมให้ลูกหลานเปลี่ยนความคิดกลับมาทำเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ Mcknight, Cummings, and Chervany (1998) ที่กล่าวถึงการปลูกฝังพฤติกรรมให้เกิดความเชื่อมั่นไว้วางใจในองค์กร ซึ่งพฤติกรรมจะได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อในความไว้วางใจ (trusting belief) กระบวนการความรู้ความเข้าใจ (cognitive process) ซึ่งในที่นี้การสร้างให้สมาชิกทุกคนเชื่อมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์ ไว้วางใจการทำงานระบบเครือข่าย ก็นำไปสู่การสร้างวิถีชีวิตที่ดีขึ้นและมั่นคงยั่งยืน

ส่วนของการสร้างสังคมตามการสร้างกระบวนการทัศนนั้น ทำให้เกิดเพื่อนเรียนรู้ และเพื่อนบริโภค โดยเพื่อนเรียนรู้จะมาจากการได้คนที่สนใจในสิ่งเดียวกันมาเป็นเพื่อนทำในสิ่งที่ชอบที่สนใจด้วยกัน และเพื่อนบริโภคก็ไม่ได้หมายถึงเพื่อนกินทั่วไป แต่เป็นเพื่อนที่กินที่บริโภคในสิ่งที่ชอบเหมือนกันซึ่งก็คือ อาหารที่ปลอดภัย พร้อมทั้งได้แลกเปลี่ยนพูดคุยเรื่องการผลิตอาหารระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค เมื่อกินอาหารพื้นถิ่นของกินพื้นบ้านที่ได้จากในแปลงเกษตรอินทรีย์ และนำไปสู่มิตรภาพที่ดีระหว่างเพื่อนบริโภคด้วยกัน

5. กระบวนการสร้างแรงจูงใจ

การสร้างแรงจูงใจในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การสร้างความมั่นคงทางอาหาร และการมีระบบสวัสดิการของเครือข่าย ซึ่งอภิปรายผลได้ดังนี้

การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ เป็นตัวกระตุ้นแรงจูงใจให้สมาชิกในเครือข่ายต้องการทำให้ประสบความสำเร็จ เนื่องจากในสภาพปัจจุบันเศรษฐกิจโลกผันผวนอยู่ตลอดเวลา การที่จะอยู่รอดในสถานการณ์เช่นนี้จำเป็นต้องพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด โดยการลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ให้ครัวเรือน การลดรายจ่ายจากการซื้ออาหารมาบริโภคโดยเปลี่ยนมากินผักริมรั้วหรืออาหารที่สามารถผลิตได้เอง ส่วนการเพิ่มรายได้นั้นเป็นแรงจูงใจที่ดึงดูดให้สมาชิกหันหน้าผลิตอาหารปลอดภัยมากขึ้น เพราะตลาดของอาหารปลอดภัยโตมากขึ้นเรื่อยๆ นั่นก็หมายถึงผู้ผลิตจะมีรายได้มากขึ้น แต่ไม่ใช้มากมาย

จนล้มตลาด การวางแผนการตลาดของเครือข่ายจะช่วยให้เกิดการวางแผนร่วมกันระหว่างอุปสงค์และอุปทานในตลาดสีเขียว เกิดความสมดุลทางการผลิตและการบริโภค ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องความพอประมาณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงเน้นความพอดี ไม่น้อยเกินไป ไม่มากเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

การสร้างความมั่นคงทางอาหาร ก็เป็นอีกหนึ่งแรงจูงใจให้สมาชิกร่วมกันพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยทำให้เกิดความพอเพียงของอาหารในครัวเรือนและชุมชนเครือข่าย จนเกิดเป็นค่านิยมคู่กับข้าวชุมชน ทำให้ทราบว่าบ้านไหนมีอาหารอะไร มีพืชผักอะไร ก็นำมาแลกเปลี่ยนกันกันได้ทั้งชุมชน เป็นการสร้างความผูกพันในเครือข่ายได้อีกทางหนึ่ง

การมีระบบสวัสดิการเครือข่าย เป็นแรงจูงใจให้คนที่ทำงานประจำ ที่มีที่ทำงานของปู่ย่าตายายอยู่ต้องการหันกลับมาทำงานเกษตรอินทรีย์ เพราะแรงจูงใจของคนทำงานประจำก็หวังเรื่องของสวัสดิการที่จะได้รับจากองค์กรที่ทำงาน แต่ความสุขจากการทำงานก็ไม่ได้มีมากเท่ากับการต้องการที่จะมีธุรกิจของตนเอง และได้อยู่ในที่ดินที่เป็นของครอบครัว ซึ่งมีงานวิจัยของ ฐานาภรณ์ สติพิพันธุ์เทว (2556) ที่ทำการสำรวจความทุกข์แรงงานไทย พบว่า ลูกจ้างจำนวน 2,870 คนจากจำนวนที่สำรวจ 4,621 คน หรือคิดเป็น 62% ไม่มีความสุขจากงานที่ทำ และมีข้อเสนอแนะให้นายจ้างเพิ่มสวัสดิการต่างๆ ให้ และต้องการชีวิตที่สมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว ถ้าเครือข่ายมีการวางรูปแบบสวัสดิการที่ดีก็สามารถเป็นแรงจูงใจให้คนต้องการทำงานกับเครือข่ายมากขึ้น ซึ่งเมื่อศึกษารายงานเกี่ยวกับสวัสดิการของบริษัทรายใหญ่ในประเทศไทยพบว่า สวัสดิการที่จัดให้พนักงานส่วนใหญ่ประกอบด้วย ความช่วยเหลือเมื่อพนักงานเกิดอันตราย เงินช่วยเหลือการสมรส เงินช่วยเหลืองานศพ และกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้นำเสนอแนวทางของการจัดสวัสดิการให้สมาชิกเครือข่ายทั้งสวัสดิการรักษาพยาบาล การสร้างทุนออมผ่านกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน และการกักขังเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน เสมือนว่าเครือข่ายคือองค์กรที่ต้องดูแลสมาชิก

6. กระบวนการสร้างนโยบาย

ในการสร้างนโยบายของเครือข่ายเพื่อมุ่งสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้องเน้นที่การสร้างมาตรฐานของเครือข่าย โดยจัดการประเมินมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นประจำทุกปีเพื่อรักษาคุณภาพ และรักษาระดับมาตรฐานของเครือข่ายให้คงอยู่และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป ซึ่งในการสร้างมาตรฐานด้วยการประเมินตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีหลักเกณฑ์ตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (2555) ที่มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2555 คือ ต้องพัฒนาการผลิตให้มีความหลากหลายของพืชและสัตว์ พัฒนาระบบการผลิตที่พึ่งพาตนเองในเรื่องของอินทรีย์วัตถุและธาตุอาหาร ฟื้นฟูและรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติโดยนำมาหมุนเวียนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ป้องกันและหลีกเลี่ยงการเกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม สนับสนุนระบบการผลิตและกระบวนการจัดการทุกขั้นตอนที่คำนึงถึงหลักมนุษยธรรม และยึดหลักการเก็บเกี่ยวและแปรรูปที่เป็นวิถีการธรรมชาติ ประหยัดพลังงาน และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

อีกสิ่งหนึ่งในการสร้างนโยบายต้องคำนึงถึงคือ การสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง โดยการรักษาทุนของเครือข่าย ทั้งทุนทางพื้นที่ ทุนทางปัญญา และทุนทรัพย์ ร่วมกันรักษาพื้นที่การผลิตอาหาร

ปลอดภัยด้วยการปกป้อง เป็นหูเป็นตาเมื่อยามมีผู้บุกรุกหรือทำลายพื้นที่ และการปฏิบัติต่อกันระหว่างสมาชิกเสมือนเครือข่ายคือครอบครัว โดยการทำให้เครือข่ายอบอุ่นเหมือนบ้าน ปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สามัคคี และจริงใจ และร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาของเครือข่ายสู่ลูกหลาน เพื่อให้เครือข่ายได้เจริญก้าวหน้าต่อไป

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปเป็นแนวทางการนำไปใช้เพื่อให้เครือข่ายของตนเองเข้มแข็งและดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน แต่การนำไปใช้นั้นควรนำไปปรับใช้ให้เหมาะกับบริบทของแต่ละเครือข่ายด้วย

2. หน่วยงานและองค์กรตลอดจนเครือข่ายอื่นๆ ที่มีความสนใจหรือมีหน้าที่การทำงานทางด้านเกษตรอินทรีย์ อาทิ กรมส่งเสริมการเกษตร ส่วนราชการจังหวัด เครือข่ายชุมชนอื่นๆ หรือองค์กรภาคเอกชนที่ต้องการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน สามารถนำแนวทางที่ได้จากการวิจัยนี้ไปดำเนินการพัฒนาหน่วยงาน องค์กรและเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพในการจัดการตามวิธีปฏิบัติที่ผู้วิจัยนำเสนอไว้ได้

3. นักการศึกษา นักวิชาการ และพัฒนากรที่สนใจศึกษาด้านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาเครือข่ายให้ยั่งยืน สามารถนำข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาวิจัยมาใช้เป็นฐานในการศึกษาเพิ่มเติมได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย ซึ่งยังไม่ได้ทดลองใช้จริง การวิจัยครั้งต่อไปจึงควรนำแนวทางนี้ไปทดลองใช้จริงในเครือข่ายอื่น เพื่อศึกษาผลและปัญหาของการนำแนวทางไปใช้ เพื่อนำไปปรับปรุงให้มีความเหมาะสมต่อไป

2. ในการดำเนินงานจริงของเครือข่าย จะมีสมาชิกที่เข้าใหม่และลาออกอยู่เสมอ หากมีการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยใดที่ทำให้สมาชิกตัดสินใจเข้าร่วมทำงานกับเครือข่าย หรือตัดสินใจลาออกจากเครือข่าย เพราะสมาชิกนั้นมีผลโดยตรงต่อการทำงานของเครือข่าย

3. การวิจัยนี้ยังไม่ได้ศึกษาถึงการพัฒนาองค์ความรู้ในเชิงการวิจัยชุมชน งานวิจัยครั้งต่อไปควรจะศึกษาหรือลงมือทำงานวิจัยชุมชนกับเครือข่าย เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งกับเครือข่ายและผู้วิจัย ซึ่งงานวิจัยชุมชนนั้นจะช่วยพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ของเครือข่ายได้ต่อไป

รายการอ้างอิง

- Cohen, J. M., & Norman, T (1980). "Participation's Place in Rural Development : Seeking Clarify Through Specificity." (Word Development.): 8.
- Dunham, A. (1985). Community Welfare Organization. New York, Thomas y. Rowell Company.
- Ecobichon, D. J. (1996). Toxic effects of herbicides: Herbicides. In: Klaassen CD, Amdur MO. D. J. New York, McGraw-Hill.
- Mark S. Reed, E. D. G. F., and Andrew J. Dougill (2006). An adaptive learning process for developing and applying sustainability indicators with local communities. United Kingdom, www.sciencedirect.com.
- Oerlemans, N. A., G. (2003). Enhancing Farmer's Networking Strategies For Sustainable Development. P.O. Box 10015-3505 AA Utrecht. Netherland, Centre for Agriculture and Environment.
- Oxford, U. (1994). Oxford Advanced Learner's Dictionary. London, Oxford University Press.
- Sanders, I. T. (1958). Theories of Community Development in Rural Sociology.
- Soutoy, P. D. (1962). The Organization of A Community Development Programme. London, Oxford University Press.
- UN., D. o. E. a. S. A. (1960). Community and Related Service. New York, United Nation Republication.

Affair, U. D. o. E. a. S. (1960). Community and Related Service. New York, United Nation Republication.

Dunham, A. (1985). Community Welfare Organization. New York, Thomas y. Rowell Company.

J, E. D. (1996). Toxic eff ects of herbicides: Herbicides. In: Klaassen CD, Amdur MO. D. J. New York, McGraw-Hill.

Mark S. Reed, E. D. G. F., and Andrew J. Dougill (2006). An adaptive learning process for developing and applying sustainability indicators with local communities. United Kingdom, www.sciencedirect.com.

Oerlemans, N. a. A., G and (2003). Enhancing Farmer’s Networking Strategies For Sustainable Development. P.O. Box 10015-3505 AA Utrecht. Netherland, Centre for Agriculture and Environment.

Sanders, I. T. (1958). Theories of Community Development in Rural Sociology.

Soutoy, P. D. (1962). The Organization of A Community Development Programme. London, Oxford University Press.

University, O. (1994). Oxford Advanced Learner’s Dictionary. London, Oxford University Press.

กรมการพัฒนาชุมชน (2527). การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ, กรมพัฒนาชุมชน.

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2542). เครือข่ายการเรียนรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน. กรุงเทพฯ, กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2543). หลักเกษตรอินทรีย์. กรุงเทพฯ.

กระทรวงสาธารณสุข (2554). กรอบยุทธศาสตร์ด้านปลอดภัยอาหารและโภชนาการเพื่อความมั่นคงทางอาหารด้านสาธารณสุข ปี พ.ศ. 2555-2559, กระทรวงสาธารณสุข.

กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2546). กลยุทธ์เครือข่ายการพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ, กองพัฒนาส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

กาญจนา แก้วเทพ (2530). การพึ่งตนเองศักยภาพในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ, รุ่งเรืองสาสน์.

กฤษณี แก้วโบราณ (2555). การวิเคราะห์การจัดการชุมชนของตลาดน้ำโบราณเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต. สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต.

จุฑาทิพย์ พิทักษ์ (2555). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้ของชุมชน เรื่องเพศวิถีของวัยรุ่น. สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต.

ฉลาด จันทรมบัติ (2545). กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมชุมชนกรณีศึกษา: กลุ่มประชาคมผลิตภัณฑ์แปรรูปจากหมอนบ้านน้ำเกลี้ยงเวียงชัย ตำบลนาข่า อำเภอลำปาง จังหวัดมหาสารคาม. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ชนวน รัตนวาทะ (2534). เกษตรยั่งยืน เกษตรกรรมกับธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร, กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

ชมนาด พจนามาตร์ และคณะ (2555). "การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการหมู่บ้านอาหารปลอดภัย." วารสารพยาบาลสาร 39(มกราคม-มีนาคม): 35-45.

ชาย โพรธิสิดา (2550). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ, อัมรินทร์.

ชูชาติ เหลี่ยมวานิช (2537). เครือข่ายการเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพของประชาชนในชุมชนชนบท. สาขาวิชาการศึกษานอกกระบบ คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.

ฐานภรณ์ สถิตพันธ์ุเทวา (2556, 02 พ.ค. 2556). "ความทุกข์ของแรงงานไทย เงินเดือนน้อย ยากเปลี่ยนงาน." from http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1367461430.

ทองศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ และคณะ (2534). การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ. กรุงเทพฯ, บพิธ.

ทวีศิลป์ กุลนาคดล (2553). การพัฒนาผู้นำเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน, มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.

ทักษ์ ทองภูเบศร์ (2554). บทบาทการส่งผ่านของเครือข่ายโรงเรียนและชุมชนในการส่งเสริมความสำเร็จของชุมชนแห่งการปฏิบัติด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: การวิจัยเน้นการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม. สาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษภูบัณฑิต

ทิพวรรณ สิทธิรังสรรค์ (2551). เกษตรธรรมชาติ. กรุงเทพฯ, โอเดียนสโตร์.

ธันวา จิตต์สงวน (2536). ความเป็นไปได้ของการเกษตรยั่งยืน ภายใต้กรอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์. เกษตรยั่งยืน: อนาคตการเกษตรของไทย. ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร ๕ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร (2546). การพัฒนาองค์กรชุมชน. กรุงเทพฯ, สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

ประเวศ วะสี (2541). ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมของไทย. หนังสือชุดชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมและธนาคารออมสิน.

ประเวศ วะสี (2545). เครือข่ายแห่งปัญญา. กรุงเทพฯ, มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.

ประหยัด จตุรพรพิทักษ์กุล (2538.). เครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบเกษตรกรรมทางเลือกของชุมชน. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต.

ปัดพงษ์ เกษสมบูรณ์ (2546). การเจ็บป่วยของคนไทยจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช. เอกสารประกอบการปฏิรูประบบสุขภาพ การประชุมเวทีสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ปี 2546. นนทบุรี, สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

ปาน กิมปี (2540). การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน. สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต

ฝ่ายฝึกอบรมศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 3 (2535). เอกสารประกอบการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน. หลักและวิธีการพัฒนาชุมชน. อุบลราชธานี, ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนที่ 3.

พัชรี ดำรงสุนทรชัย (2550). แนวทางการจัดการความรู้เพื่อสุขภาวะชุมชน. สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต

พัฒน์ บุญรัตน์ (2549). การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ, เลิศและลิพเพลส.

พัฒนา กิจประสงค์ (2544). กระบวนการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพของชุมชนบ้านโพธิ์ศรีเจริญ จังหวัดสุพรรณบุรี. คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต.

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527). ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติงานพัฒนา. กรุงเทพฯ วัชรรินทร์.

ภูริต โสภณคณาภรณ์ (2555). การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างชุมชนแห่งความสุข. สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต.

มงคล ชาวเรือ (2546). "การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อชุมชน." วารสารพัฒนาชุมชน 42 10.

มารุต นามบุตร (2548). ความรู้และความตระหนัก เรื่องอาหารปลอดภัย: กรณีศึกษาอาสาสมัคร
สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อม).

มูลนิธิเอ็มโอเอไทย (2532). มุ่งสู่ศตวรรษที่ 21 เกษตรธรรมชาติเพื่อสร้างเสริมการเกษตรที่สมบูรณ์
และเสริมสร้างโภชนาการที่ถูกต้องอนามัย, เอ็มโอเอ อินเตอร์เนชั่นแนล.

ยุวชู ทินนะลักษณ์ (2549). ปริศนาแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ อัมรินทร์.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526). หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ ไทยอนุรักษ์ไทย.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2534). การพัฒนาชุมชน: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ, บางกอกบล็อก.

ราชบัณฑิตยสถาน (2524). พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ, รุ่งศิลป์.

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่ข้าวต้ม (2554). เอกสารสรุปผลการปฏิบัติงานประกอบการ
ประกวด รพสต. ดีเด่นระดับภาค. เชียงราย.

ลีลาภรณ์ บัวสาย (2549). เศรษฐกิจพอเพียง ร่วมเรียนรู้ สานข่าย ขยายผล. กรุงเทพฯ, อัมรินทร์.

วัชร อธิธาว์กุล (2529). โครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น: ในเชิง
ปริมาณแบบพึ่งพา. กรุงเทพฯ, สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540). การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการ
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้. สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต.

ศักดิ์ดา ศรีนิเวศน์ (2546). พิชภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช. เอกสารประกอบการปฏิรูประบบสุขภาพ
สำหรับการประชุมเวทีสมัชชาสุขภาพแห่งชาติปี พ.ศ.2546. นนทบุรี, สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

ศักรินทร์ มงคลอิทธิเวช (2552). กระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อให้เป็นชุมชนน่าอยู่: กรณีศึกษาบ้านสบยาบ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย. สาขาวิชาส่งเสริมสุขภาพ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์.

ศุภชัย เนื่อนवलสุวรรณ (2549). ความปลอดภัยของอาหาร. กรุงเทพฯ.

ศุภย์ฝึกและพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (2554). เอกสารเผยแพร่ความรู้เรื่องเกษตรธรรมชาติ. ชลบุรี.

สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ (2544). การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. เชียงใหม่, บี.เอส.

สนทยา พลศรี (2547). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ, โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.

สนทยา พลศรี (2550). เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ, โอเดียนสโตร์.

สวนเงินมีมา (2556). ตลาดสีเขียว. กรุงเทพมหานคร, สวนเงินมีมา.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526). การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ, ไทยวัฒนาพานิช.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2551). ธรรมนูญสุขภาพความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหาร. กรุงเทพฯ.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (2540). องค์กรชุมชน: กลไกเพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ, แปลน.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2536). รายงานผลการสัมมนาเชิงปฏิบัติการในการระดมสรรพกำลังเพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้. กรุงเทพฯ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (2555, 20 มิถุนายน 2557). "มาตรฐานเกษตรอินทรีย์." เกษตรอินทรีย์. from <http://www.actorganic-cert.or.th>.

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548). เครือข่ายกับแนวทางการทำงานเพื่อการพิทักษ์คุ้มครองและพัฒนาเด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ, สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2539). การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เอกสารสืบเนื่องมาจากการประชุมเรื่องการศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย. กรุงเทพฯ, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุเมธ ตันติเวชกุล (2544). แนวทางการช่วยเหลือประชาชนในภาวะเศรษฐกิจถดถอย ในสายตานักพัฒนาเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร, สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.

สุริชาติ จงจิตต์ (2550). แนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพลังงานทางเลือกของชุมชน. สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต.

สุริยา เหมตะศิลป์ (2550). กลยุทธ์การยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยใช้เครือข่ายวิจัย: การยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยเครือข่ายวิจัยแบบมีส่วนร่วมและเสริมพลังอำนาจ กรณีเครือข่ายวิจัยภาคใต้ตอนล่าง, เครือข่ายวิจัยการศึกษาภาคใต้ตอนล่าง

อดุลย์ วังศรีคุณ (2543). การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง: การวิจัยเชิงชาติพันธุ์อภิมาน. สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต.

อภิชัย พันธเสน (2549). สังเคราะห์ห้วงความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อภิชา น้อมศิริ (2552). การสื่อสารเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคีเครือข่ายสุขภาพ โดยกอง
สุศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ. สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนการ คณะนิติศาสตร์,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ.

อุทัย ดุลยเกษม (2544). คู่มืองานวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น, คลังนานาวิทยา.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

ผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ผศ.ดร.วีรฉัตร สุปัญญา อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน
ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษานอกระบบและการศึกษาชุมชน)
2. ดร.ปาน กิมปี อาจารย์พิเศษสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน
ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการเครือข่ายชุมชน)
3. ดร.พจนา เอื้องไพบูลย์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
4. อาจารย์ ดร.สรรร ธงยศ อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และ
รักษาราชการแทนผู้ช่วยอธิการบดีมหาวิทยาลัยนครพนม
(ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย)
5. นางทิพวรรณ สิทธิรังสรรค์ ครูเชี่ยวชาญประจำศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพเกษตรกรรม
วัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
(ผู้ทรงคุณวุฒิด้านอาหารปลอดภัยเชิงเกษตรกรรมทางเลือก)

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

วันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2557 เวลา 13.30 น. – 16.30 น.

ณ สำนักงานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่ม

1. นางยุพิน คะเสนา	ประธานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต
2. นางสาวนันทวัน หาญดี	ผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา
3. นางพลุเพ็ชร สีเหลืองอ่อน	เจ้าหน้าที่ส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต
4. นางกาญจนา เข้มลาย	ผู้ดูแลคลังเมล็ดพันธุ์อินทรีย์เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก
5. นางสอิ่ง สุริยา	ผู้แทนฝ่ายการตลาดกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต
6. นางสมหวัง สุพรม	ผู้แทนสมาชิกครัวเรือนหมู่บ้านห้วยน้ำใส
7. นายสมปอง คณากุล	ผู้แทนจากหมู่บ้านอื่นในกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต
(หมู่บ้านอ่างทอง)

ผู้เข้าร่วมสังเกตการณ์การสนทนากลุ่ม และจดบันทึกการสนทนากลุ่ม (Note taker)

1. นางสาว โฉมเจิด
2. นางสาว สมศิริ
3. นางสาว เรณู สุขเมือง

เครื่องมือชุดที่ 1
แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย

บันทึกการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

บันทึกการสังเกตครั้งที่ วันที่ เวลา

สถานที่..... ผู้บันทึก.....

ประเด็นการสังเกต

1. องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนรู้
 - บรรยากาศการเรียนรู้เป็นอย่างไร (สภาพแวดล้อม/ปฏิสัมพันธ์)
 - มีผู้ใดที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้บ้าง (สมาชิก/ชุมชนอื่น/เครือข่ายภายนอก/ผู้สนใจทั่วไป)
 - บทบาทรับผิดชอบของแต่ละคนในกระบวนการเรียนรู้
 - หัวข้อการเรียนรู้/เนื้อหาการเรียนรู้/การสรุปเนื้อหา
 - ลักษณะของกิจกรรม/รูปแบบและเทคนิคการเรียนรู้
2. ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้
 - สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือไม่ อย่างไร
 - ใครที่มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในกระบวนการเรียนรู้บ้าง
 - สาระ/ประเด็นที่ได้จากการแสดงความคิดเห็น

เครื่องมือชุดที่ 2/1
แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้นำเครือข่าย

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชนเครือข่าย กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่าย ปัจจัย และเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัยให้สามารถดำรงเครือข่ายได้

บันทึกการสัมภาษณ์

บันทึกการสัมภาษณ์ครั้งที่ วันที่ เวลา

สถานที่..... ผู้สัมภาษณ์.....

ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....

ผู้ร่วมเหตุการณ์.....

ประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย

- สภาพทางภูมิศาสตร์ (มีขนาดพื้นที่เท่าไร/อาณาเขตติดต่อกับสถานที่ใด)
- ความเป็นมาของชุมชน (ได้เริ่มก่อตั้งเป็นชุมชนเมื่อใด/มีการแบ่งพื้นที่ทำกินอย่างไร)
- ประชากร (จำนวนครัวเรือนในชุมชนมีเท่าใด)
- การประกอบอาชีพ (อาชีพหลัก/อาชีพเสริม)

2. ข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

- จุดเริ่มต้นของการทำงานอาหารปลอดภัย (อะไรทำให้สมาชิกเกิดความสนใจเรื่องของอาหารปลอดภัย/ใครคือผู้ก่อตั้งเครือข่าย/มีการรวบรวมสมาชิกเข้าร่วมเครือข่ายอย่างไร)
- การดำเนินงานของเครือข่ายอาหารปลอดภัย (เครือข่ายมีการวางแผนการทำงานอย่างไร/สมาชิกหน้าที่จะอะไรบ้าง/มีการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกหรือไม่ อย่างไร/เครือข่ายนี้ทำงานเป็นแม่ข่ายและลูกข่ายให้กับเครือข่ายอาหารปลอดภัยอื่นด้วยหรือไม่ อย่างไร)
- การดำรงรักษาเครือข่ายอาหารปลอดภัย (ในเครือข่ายมีแผนงานการพัฒนาสมาชิกของเครือข่ายอย่างไรบ้าง/มีกิจกรรมอะไรบ้างที่เครือข่ายจัดเป็นประจำต่อเนื่อง/มีกิจกรรมใดที่จัดเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้อาหารปลอดภัยให้กับสมาชิกและเครือข่าย/ในระยะ 3 ปีที่ผ่านมาสมาชิกเลิกการผลิตอาหารปลอดภัยหรือไม่ และมีเข้ามาเพิ่มเติมหรือไม่)

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่าย

- ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ (สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือไม่ อย่างไร)
- กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย (ในเครือข่ายมีกิจกรรมอะไรบ้าง/ใครคือผู้จัดผู้เข้าร่วม ผู้สนับสนุน/มีรูปแบบกิจกรรมอย่างไร/ใช้สื่อการเรียนรู้อะไรบ้าง/ใครคือวิทยากรพิเศษและติดต่อเชิญอย่างไร/มีการประเมินผลอย่างไร/โปรดอธิบายวิธีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นของสมาชิกเครือข่าย/โปรดอธิบายว่ามีกิจกรรมการเรียนรู้จากภายนอกอะไรบ้าง และมีการจัดมากน้อย

เพียงใด/มีกิจกรรมการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างไรบ้าง/โปรดอธิบายถึงศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชนเครือข่าย มีใครเป็นผู้รับผิดชอบและจัดการอย่างไร)

4. ปัจจัยสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย

- มีใครสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้บ้าง และมีบทบาทสำคัญกับเครือข่ายอย่างไร
- มีองค์กรหรือหน่วยงานใดให้การสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้บ้าง และมีบทบาทสำคัญกับเครือข่ายอย่างไร

- ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากแหล่งใดบ้าง/งบประมาณที่ได้ลักษณะอย่างไร

- ความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายด้านการเพาะปลูก ตลาดอาหารปลอดภัย เป็นอย่างไรบ้าง มีจุดเด่นอย่างไร

- กลุ่มเครือข่ายหรือหน่วยงานใดเป็นพันธมิตรสำคัญกับเครือข่ายเราบ้าง

- ได้รับการยกย่องผลงานเครือข่ายจากที่ใดบ้าง และสมาชิกมีความภาคภูมิใจกับความสำเร็จนี้
อย่างไร

- มีการส่งเสริมให้สมาชิกนำความรู้ต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างไรบ้าง และมีการติดตามผลหรือไม่ อย่างไร

- มีปัจจัยอื่นอีกหรือไม่ที่ช่วยในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย

5. เงื่อนไขที่ต้องคำนึงถึงในกระบวนการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

- เครือข่ายมีอุปสรรคใดบ้างที่รู้สึกว่าจะทำให้กระบวนการเรียนรู้ยังไม่ได้ผลเป็นที่น่าพึงพอใจทั้งหมด

- มีวิธีการป้องกันอุปสรรคอย่างไร และใครเป็นผู้ลงมือแก้ไขปัญหา

6. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

- มีข้อคิดเห็นใดที่ได้รับจากกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายและต้องการถ่ายทอดให้เครือข่ายอื่น
รับทราบ

- มีข้อเสนอแนะใดที่ต้องการแนะนำเครือข่ายอื่นในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้บ้าง

เครื่องมือชุดที่ 2/2
แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกสมาชิกครัวเรือนเครือข่าย

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย

บันทึกการสัมภาษณ์

บันทึกการสัมภาษณ์ครั้งที่ วันที่ เวลา

สถานที่..... ผู้สัมภาษณ์.....

ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....

ผู้ร่วมเหตุการณ์.....

ประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์

1. การตัดสินใจเข้าร่วมเครือข่ายอาหารปลอดภัย
 - ทำไมตัดสินใจเข้าร่วมเครือข่ายอาหารปลอดภัย
 - โปรดอธิบายถึงความสนใจเรียนรู้เรื่องอาหารปลอดภัยจากเครือข่าย
 - ได้เข้าร่วมกิจกรรมใดบ้างกับเครือข่ายอาหารปลอดภัย
 - คุณมีเป้าหมายในการเข้าร่วมเรียนรู้กับเครือข่ายอย่างไรบ้าง และคิดว่าได้ประโยชน์ใดบ้าง
2. ความสัมพันธ์ในเครือข่ายและความร่วมมือ
 - ความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายเป็นเช่นไร และรู้สึกมีความสุขในการเรียนรู้ร่วมกันหรือไม่
 - ท่านและสมาชิกคนอื่นมีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจในการเรียนรู้ร่วมกันมากน้อยเพียงใด
 - ในเครือข่ายมีการแบ่งปันและช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้านใดบ้าง
3. การมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้เครือข่ายอาหารปลอดภัย
 - เมื่อมีการจัดกิจกรรม มีการขอความร่วมมือจากสมาชิกด้วยวิธีใด
 - ใครคือผู้มีอิทธิพลในการขอความร่วมมือ
 - ท่านได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายด้วยหรือไม่ อย่างไร
 - ความคิดเห็นของท่านได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกท่านอื่นหรือไม่ อย่างไร
 - ท่านมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในเครือข่ายหรือไม่ และมีหน้าที่รับผิดชอบอะไรบ้างในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง
 - ท่านมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรม กระบวนการเรียนรู้ด้วยหรือไม่ ถ้ามีต้องทำอะไรบ้าง
4. ความคิดเห็นต่อกิจกรรมการเรียนรู้ที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของเครือข่าย
 - ท่านคิดว่าการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอก ช่วยสนับสนุนให้เครือข่ายดำรงอยู่ได้อย่างไร

- ท่านคิดว่าการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายอื่นๆ ช่วยสนับสนุนให้เครือข่ายดำรงอยู่ได้อย่างไร
 - ท่านคิดว่าการสนับสนุนจากภายนอกช่วยสนับสนุนให้เครือข่ายดำรงอยู่ได้อย่างไร
5. ประโยชน์ของการพัฒนาตนเองที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายอาหารปลอดภัย
- กระบวนการเรียนรู้ต่างๆที่เกิดขึ้นช่วยพัฒนาความรู้ของท่านได้อย่างไรบ้าง
 - กระบวนการเรียนรู้ต่างๆที่เกิดขึ้นช่วยพัฒนาอาชีพของท่านได้อย่างไรบ้าง
 - ท่านสามารถนำความรู้ต่างๆไปปรับใช้ในชีวิตจริงของท่านได้อย่างไร
6. ปัญหาภายในเครือข่าย และวิธีการแก้ไข
- ท่านคิดว่าเครือข่ายมีปัญหาใดบ้าง
 - ท่านคิดว่าจะมีวิธีการใดในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้
7. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
- ท่านมีข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะในกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายเพิ่มเติมหรือไม่ ถ้ามีโปรดอธิบาย

เครื่องมือชุดที่ 2/3
แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยและเงื่อนไข เพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย

บันทึกการสัมภาษณ์

บันทึกการสัมภาษณ์ครั้งที่ วันที่ เวลา

สถานที่..... ผู้สัมภาษณ์.....

ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....

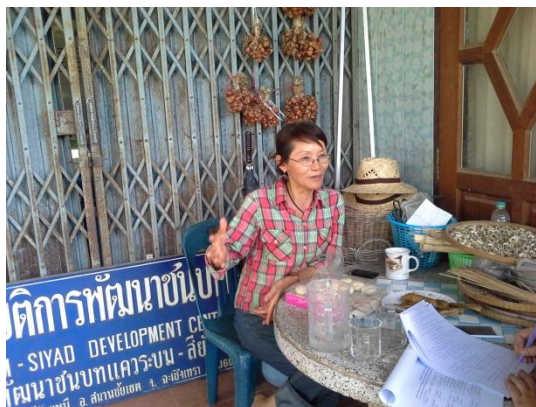
ผู้ร่วมเหตุการณ์.....

ประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์

1. การมีส่วนร่วมใน กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย
 - ท่านหรือหน่วยงานของท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดของเครือข่ายอาหารปลอดภัย
 - การให้ความร่วมมือของท่านต่อเครือข่ายเป็นไปในรูปแบบใด
2. ปัจจัยที่สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย
 - ท่านหรือใครในหน่วยงานของท่านที่ช่วยสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย
 - งบประมาณที่ท่านนำไปสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายมาจากแหล่งใด
 - ท่านหรือหน่วยงานของท่านได้สนับสนุนกิจกรรมใดของเครือข่ายอาหารปลอดภัยบ้าง
 - ท่านหรือหน่วยงานของท่านได้ทำงานร่วมกับเครือข่ายนี้มาเป็นระยะเวลาานานเท่าใด
 - สาเหตุของการเลือกเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเครือข่ายนี้
 - รูปแบบการสนับสนุนได้เปลี่ยนไปบ้างหรือไม่
3. เงื่อนไขที่ต้องคำนึงถึงในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
 - ท่านคิดว่าอะไรเป็นข้อจำกัดที่เป็นปัญหาของท่านหรือหน่วยงานของท่านที่มีผลต่อการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย
 - มีปัญหาอุปสรรคใดในเครือข่ายที่ท่านคิดว่าต้องคำนึงถึงหากต้องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และท่านสามารถป้องกันอุปสรรคได้หรือไม่ หรือต้องทำอย่างไร
7. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
 - ท่านมีข้อคิดเห็นที่ต้องการเสนอแนะเพิ่มเติมหรือไม่ ถ้ามีโปรดอธิบาย

การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำเครือข่าย
วันที่ 15 มิถุนายน 2557
ณ สำนักงานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต

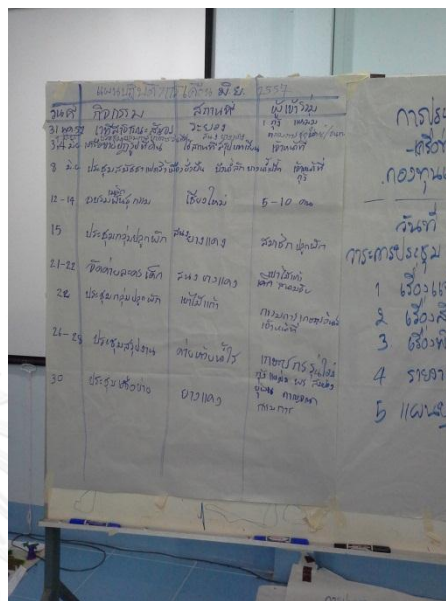

การสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกครัวเรือนเครือข่าย
วันที่ 9 มิถุนายน 2557
ณ บ้านของนางอุไร ลัดกรุด

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

กิจกรรมการประชุมประจำเดือนพฤษภาคม วันที่ 30 พฤษภาคม 2557
ณ สำนักงานกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต

กิจกรรมการประชุมภายในหมู่บ้านห้วยน้ำใส วันที่ 9 มิถุนายน 2557

ณ บ้านของนางอุไร ลัตกรุด

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

กิจกรรมตลาดสีเขียว วันที่ 12 มิถุนายน 2557
ณ อาคารริเจนท์เฮ้าส์ ถนนราชดำริ กรุงเทพมหานคร

กิจกรรมการเก็บและคัดแยกเมล็ดพันธุ์ วันที่ 4 กรกฎาคม 2557
ณ หมู่บ้านห้วยน้ำใส อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

กิจกรรมการออกร้านแสดงสินค้าเกษตรอินทรีย์งานมหกรรมอาหารและสุขภาพแห่งชาติ
วันที่ 25 กรกฎาคม 2557
ณ ศูนย์แสดงสินค้าอิมแพคอารีนา เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี

กิจกรรมผลิตภัณฑ์น้ำบางปะกงเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระหว่างประเทศ วันที่ 27 กันยายน 2557
ณ หน้าศาลาว่าการกลางจังหวัดฉะเชิงเทรา

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

กิจกรรมการประชุมการทำงานเครือข่ายเกษตรกรทางเลือกฉะเชิงเทรา วันที่ 5 ตุลาคม 2557
ณ สำนักงานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต

การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) วันที่ 7 พฤศจิกายน 2557
ณ สำนักงานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวเทพสุดา จิวตระกูล เกิดเมื่อวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2526 ที่จังหวัดชลบุรี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีศึกษาศาสตร์บัณฑิต เกียรตินิยมอันดับสอง เอกการประถมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปีการศึกษา 2547 และเข้าศึกษาต่อหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2555 ระหว่างการศึกษาชั้นปีที่ 2 ภาคต้น ปีการศึกษา 2556 ได้เข้าศึกษาหลักสูตร The Andragogy Doctoral Emphasis Specialty Instructional Leadership an Administration Program ณ Lindenwood University, St.Charles, Missouri ประเทศสหรัฐอเมริกา

